

89	Sanguis...	411
an-	Sanguis...	414
igi-	Sani an...	394
62	Sani qu...	unde id
78	ipsis...	521
non	Sanguis...	creare queat.
26	469	
249	Sanguis...	possit. 687
178	Sanguis...	da ad lipoty-
104	miari...	641
377	Sanguis...	tionis specie fu-
345	roren...	85
an-	Sanguis...	ittendus est. 54
	Sanguis...	ur. 420
igi-	Sanguis...	quomodo, vel
526	qua...	ur. 47
ma-	Sanguis...	mittendus est.
531	55	
um	Sanguis...	uidis esse dica-
2	ur.	53
673	Sanguis...	re frigido factis
742	an...	81
784	Sanguis...	ationis remum
799	qua...	oribus, quando
128	a su...	501
434	Sanguis...	inflamm...
um	638	
78	Sanguis...	ens, quia
lon-	dum...	
ibid.	Sanguis...	mittendus sit.
419	287	
546	Sanguis...	endus sit febre
ben-	putida...	685
116	Sanguis...	uosus & dilutus
ida.	est.	52
	Sanguis...	is per hirudines
300	ena...	82
346	Sanguis...	copiosam sibi
s fit.	sem...	53
	Sanguis...	cholico coniun-
ibid.	du...	iles effectus pro-
	duc...	45
562	Sanguis...	ue mittendus sit
583	e...	291
376	Sanguis...	nterdum effluit.
lon-	77	
724	Sanguis...	ittendus. 289
itatio	Sanguis...	are visum Hip-
325	pod...	12
		Sanguis



# ALEXANDRI MASSARIÆ DE PESTE,

TRACTATUS PRIMVS.



NONO à Christi Natali, M. DLXXV. tum aliis extra Ita-  
liam locis, tum maxime Tridenti circiter mensem Iunium  
morbi quidam passim vagari ceperunt, qui paucis omnino  
diebus, secundo, tercio, quarto, ad summum septimo ple-  
torq; homines cuiusvis sexus, ætatisque interficerent; adeo  
vt ad Nouembrem vsque, quo tempore huiusmodi mala  
perseuerarunt, in vrbe alioqui parua, neque satis numerosa,  
vt fama fuit, obierint circiter sex hominum millia. Hoc fe-  
rè tempore, mense (ni fallor) Iulio Verona, mox Septembri Mantua, forte etiam  
Mediolanum, & alia loca huiusmodi cladem, alia leuiorem, alia acerbio-  
rem sustulit. Ciuitas Illustris. Venetiarum eandem calamitatem accipere visa est: sed  
toto fere anno ad mensum Iunium vsq; proximi anni M. DLXXXVI. malū ibi lente,  
admodum progrediebatur; siquidem ciuitas huiusmodi labis sæpenumero immu-  
nis videbatur: quanquam illa quodammodo reuiuiscens sæpe etiam modo vnum,  
modo alterum, modo plures in singulos dies interficiebat. Cæterum mense Iunio  
mala omnia duriora, & asperiora sunt reddita: mirum in modum aucti sunt morbi:  
mortes erant frequentissimæ, vt singulis diebus fere quadringenti decederent: Res  
ad summā in maximo discrimine erat cōstituta. Porro morbi leuitas, atq; vis Maxi-  
ma ab hoc tempore per totū prope mensum Octobrem maxime viguit: exinde ve-  
ro ciuitas aliquantū recreari cœpit: etenim quanquam illa adhuc laborabat, malum  
tamen vndique cœpit imminui, ac manifesta in declinatione versari, donec tan-  
dem nonnullis adhuc morbi vestigiis diutius permanentibus, Deo Opt. Max. Re-  
demptori religiose factō voto, illoque perfoluto, mense Iulio prope omnis la-  
bis penitus immunis reddita est. Interim ineunte æstate anni M. DLXXVI. hu-  
iusmodi morbi Patauium quoq; aggrediuntur, primum quidem initius, ac leuius,  
mox grauissime, atque infestissime, adeo vt mense Iulio, Augusto, Septembri, Octo-  
bri, horribilem ibi stragem fecerint: tum sequuta est omnium malorum declina-  
tio insignis, quæ deinceps longius progressa est: siquidem illustris illa ciuitas ab  
iis perniciosis morbis non ante mensum Aprilem proximum libera euasit. Mea de-  
mum Vicentia forte iis vrbibus nimium vicina hanc ipsam aduersam fortunam ef-  
fugere non potuit: quam liceat nobis in præsentia referre, atque vniuersam histo-  
riam.



# ALEXANDRI MASSARIÆ DE PESTE,

TRACTATUS PRIMVS.



333 13  
12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

NON à Christi Natali, M. DLXXV. tum aliis extra Italianam locis, tum maxime Tridenti circiter mensem Iunium morbi quidam passim vagari cœperunt, qui paucis omnino diebus, secundo, tertio, quarto, ad summum septimo plerisque homines cuiusvis sexus, ætatisque interficerent; adeo ut ad Nouembrem vsque, quo tempore huiusmodi mala perseverarunt, in vrbe alioqui parua, neque satis numerosa, ut fama fuit, obierint circiter sex hominum millia. Hoc ferè tempore, mense (ni fallor) Iulio Verona, mox Septembri Mantua, forte etiam Mediolanum, & alia loca huiusmodi cladem, alia leuiorem, alia acerbiorum sunt perpeffa. Ciuitas Illustris Venetiarum eandem calamitatem accipere visa est: sed toto fere anno ad mensem Iunium vsq; proximi anni M. DLXXVI. malû ibi lente, admodum progrediebatur; siquidem ciuitas huiusmodi labis sæpenumero immunis videbatur: quanquam illa quodammodo reuiuiscens sæpe etiam modo vnum, modo alterum, modo plures in singulos dies interficiebat. Cæterum mense Iunio mala omnia duriora, & asperiora sunt reddita: mirum in modum aucti sunt morbi: mortes erant frequentissimæ, ut singulis diebus fere quadringenti decederent: Res ad summâ in maximo discrimine erat cõstituta. Porro morbi sequities, atq; vis Maxima ab hoc tempore per totû prope mensem Octobrem maxime viguit: exinde vero ciuitas aliquantû recreari cœpit: etenim quanquam illa adhuc laborabat, malum tamen vndique cœpit imminui, ac manifesta in declinatione versari, donec tandem nonnullis adhuc morbi vestigijs diutius permanentibus, Deo Opt. Max. Redemptori religiose facto voto, illoque persoluto, mense Iulio proximo omnis labis penitus immunis reddita est. Interim ineunte æstate anni M. DLXXVI. huiusmodi morbi Patauium quoq; aggrediuntur, primum quidem mitius, ac leuius, mox grauissime, atque infestissime, adeo ut mense Iulio, Augusto, Septembri, Octobri, horribilem ibi stragem fecerint: tum sequuta est omnium malorum declinatio insignis, quæ deinceps longius progressa est: siquidem illustris illa ciuitas ab iis perniciosioribus morbis non ante mensem Aprilem proximum libera euasit. Mea demum Vicentia forte iis vrribus nimium vicina hanc ipsam aduersam fortunam effugere non potuit: quam liceat nobis in præsentia referre, atque vniuersam historiam

riam narrare eorum malorum, quæ hanc urbem obsederunt. Die decimasextima Decembris anni M.D.LXXVI. vir quidam iuxta domum, quam auream appellant, in via magna triduo obiit: huius nulla habita est ratio: incunte mense, & anno proximo M.D.LXXVII. eiusdem vxor, & filij duo paucis diebus obierunt, vt nullus in ea domo superstes fuerit: Hac multiplici, & repentina morte excitatus magistratus istorum cadauera diligentem medicorum inquisitioni, atque examini subiicienda curauit: qui hæc tumoribus quibusdam, nonnullis item papulis nigrioribus prædita variis in partibus esse obseruarunt. Interea vero dum viri grauissimi pro suo munere huius rei causam, & altiore originem sedulo inuestigant, facile intelligunt nebulonem illum, qui primus obiit, clam, & malitiose Parauio vestimenta quædam lanea, & linea asportasse Vicentiam. Vniuersa illi supellex iubente magistratu igne consumpta est: domus vndique suffumigijs, calce, & omni ratione fuit expurgata. Mense Ianuario nullum aliud malum subsecutum est. Die secundo Februarij, Sabbato, qui dies beatæ Virgini consecratur, cœpit ægrotare Franciscina nubilis filia Pauli stabularij: Huius domuncula coniuncta, & cohærens est domui aureæ, cuius modo mentionem fecimus. Illa obiit die sexto, Venere, mane. Cum vero tum pleraque sæua symptomata, morsque cita, tum alia non leuem suspicionem facerent morbi malignioris, iubente, immo vero præsentem magistratu, ipse cadauere diligenter inspecto manifestum, & ingentem bubonem in inguine deprehendi. Itaque me autore vniuersis in ea domo existentibus interdictum est, ne illis cum aliquo esset vllus commercio locus. Ex hoc numero fuit pater annorum LXX. mater LX. altera filia annorum XVI. tres filij, nati maximus annorum XIII. minimus sexennis, medius decennis. Patres hac in re conquistores destinati pro certo habuerunt huiusmodi malum ex priore domo ortum duxisse. Biduo post obitum Franciscinæ die Dominico cœpit ægrotare filius natus maximus Antonius, qui vehementi febre, dolore capitis, delirio oppressus, & afflictus obiit die quarto, summo mane Iouis, qui celebrandis bacchanalibus erat valde celebris. Cadaver maxima papularum copia refertum fuisse obseruatum est. Vespere combusta supellex, nudari omnes, loti lixiuio, nouisque vestimentis induti in vetus quoddam vrbis propugnaculum portam versus D. Bartholomæi, longè ab omnium commercio sunt ablegati. Statim febre laborare cœpit Angela altera filia febre, dolore capitis, siti maxima, ac alijs huiusmodi grauibus symptomatis: tum vero biduo post cœpit erumpere bubo in inguine dextro satis insignis, coloris ferme naturalis, sed maximo cum dolore. Ego à patribus rogatus tum Angeli laborantis, tum aliorum bene adhuc valentium haud grauate curam suscepi, partim quod charitatis, & humanitatis officium id maxime postulare, partim quod haud contemnendam occasionem mihi oblatam esse viderem, qua morbi omnium seuiissimi, & quem ante nunquam, & nusquam vidisse mihi contigerat, diligenter obseruare possem progressionem, & symptomata, nec non experiri, & in vsum reuocare illa præsidia, quæ ad illius præseruationem, & curationem maxime accommodata viderentur. Primum itaque constituenda, & accommodanda curauimus illa omnia quæ huiusmodi occasio postulare videbatur, quæ iis miseris hominibus tum ære publico, tum priuata charitate liberaliter fuere suppeditata. Angeli protinus secta vena icoris missus fuit sanguis ad vnc. decem. Ad leniendum dolorem bubonis, laxandumque locum, vt natura facilis omne virus eo transmittere posset, adhibita sunt oleorum amygdalarum dulc. rec. par. iij. chamæmelini, pinguedinis

dinis gallinæ rec. an. par. j. misc. quibus locum assidue foueri iussimus. Hic morbi fuit dies tertius. Quæ secuta est nox, laboriosa fuit, & omnino informis: Mane sequenti perseuerabant omnia mala, febris, dolor capitis, & bubo in primis grandior factus fuerat: lotia crassissima erant, & subalbida: alius non deiecerat: illa tamen adhuc mente constabat, & quantum coniectura assequi licuit, viribus quoque satis valebat. Itaque hoc illi institutum est medicamentum. Rec. flor. cassiæ n. ex drach. x. scordij pulu. sp. diarhodon an. scrup. i. misc. quod moderatam euacuacionem leniter perfecit: Nox subsequens tranquillior, & omni ex parte leuior fuit, vt hoc tempore equidem aliquam salutis spem, lætus animo iam conciperem. Mox singulis diebus summo mane illa assu mebat huiusmodi medicamentum. Rec. conf. borraginis, acetosæ an. drach. i. scordij pulu. sem. citri mund. an. scrup. s. misc. tum protinus decoctum ebibeat ad vnc. octo ex cichorio, melissa, quinque folio, sem. citri. Præterea illi quotidie mollia imponebantur clysteria: Quoniam vero, quod maxime expectandum fuerat, bubo tum dolore assiduo, moleque valde notabili, tum alijs coniecturis aliquam plane suppurationem polliceri videbatur, cataplasma illi nos apponendum curauimus ex mala, althæa, rad. liliorum, alb. facina triticea, ol. amygdalarum dulc. liliorum alb. viperino: quod tamen frustra factum est: siquidem contra morbum tumorem sensim cœpit imminui, & manifesto dissolui. Die septimo tum febris, tum omnia symptomata valde remissa sunt, ita quidem vt rebus in dies magis prospere progredientibus, Angela singulari Dei Opt. Max. beneficio, die quattodecimo febre, bubone, alijs symptomatis, & omni malo immunis reddita fuerit. Huic ægrotanti panis ex iure coctus, mane ouum sorbile, pro potu ius endiuia, & sem. citri præparatum, præterea nihil totis quattuordecim diebus exhibitum est. Modo ad alios redeo, qui licet tor tantisque periculis implicati, timore, ac mœrore pene confecti, sani tamen, & incolumes perpetuo conseruari sunt, ac etiam in præsentia recte valent: quanquam puer sexennis (quod minime prætereundum est) febre diuturna, insigni obstructione, ac tumore lienis, ad summam fere malo corporis habitum iam diu laboraret. Itaque illud primum admonuimus, vt eorum cubiculum omni sordè, & immunditia liberum sedulo efficerent, & conseruarent: quod præterea dies noctesque foueri iussimus suffitu ex caryophyllis, cinnamomo, iride odorata, cort. citri, quæ ex aqua rosacea, & modico aceto leuiter assidue vaporarent. Tum vero vtrisque pueris exhibuimus cassiæ flor. vna cum scordio: & sequentibus alternis diebus ad decimum vsque mane illi assu mebant modo syr. acetosi simp. de scordio an. par. æq. modo pill. de tribus contra pestem, drachmam mediam vtrique. Neque alijs præterea medicamentis huiusmodi pueros torquendos esse arbitrati sumus. Paulo patri crura in primis alte scarificanda curauimus, vt illi sanguis exierit ad libram circiter: quod chirurgi, partim prece, partim precio agentis opera factum est. Mox die sequenti, ille assumpsit medicamentum ex manna calab. & melle rosaceo sol. an. vnc. iij. iure carnis dissolutum: deinceps vero alternis diebus, quinquies assumpsit Mitridid. antidotum ad drachmam vnam cum modico vino aromatico. Pariter Mariæ vxori protinus secta fuit vena basilica, missusque sanguis ad vnc. octo. sequenti mane eadem exhibita est caraportorū de tribus contra pestem, alyphanginarum an. drach. i. ac demum nonnullis sequentibus diebus illa Mitridatarum assumpsit perinde atque coniu. Vriq; autem à principio, statim inusta fuere vlcuscula (vesicatoria appellant) in vtroque, imo crure prope malleolum interiorem. Porro ij omnes à quocunq; aliorum commercio seuerè

interdicti, & custoditi sunt quidem in hoc propugnaculo dies quadraginta duos, tum vero in domo propria, diligenter prius expiata, & expurgata vigintiquinque. Atque tum denique pristinam libertatem sunt assecuti. Cæterum præter Franciscum, & Antonium, hoc mense Februario quinque obiire. Martio 5. Aprili 8. Maio 9. Iunio 10. Julio 22. Atque hoc quidem tempore mala omnia augeti, & ciuitas insignem calamitatem accipere cœpit. etenim obiire mense Augusto 156. Septembri 340. Octobri 295. Nouembri 75. Decembri 9. Interim mense Martio, quâquam malum adhuc leue erat, magistratus tamen salubritati ciuitatis præfectus omnes ægrotantes extra mœnia mittere cœpit varias in domos, particulatim vero in domum publicam huic rei destinatam, quam vulgo Lazaretum vocant, vt hac optima ratione, caueretur, ne alios in eandem calamitatem secum traherent. Quoniam vero non modo ægrotantium, sed etiam aliorum rationem habere decet, qui licet vna cum morboſis versentur, adhuc tamen incolumes Dei Opt. beneficio conferantur, in separatis domibus intra, vel extra ciuitatem, adhibitis custodiibus, illi aliquandiu aſſeruabantur; demum multiplicatis malis, decreto magistratus, ij omnes suspectæ, & incertæ salutis in campum Martium exportari cœperunt. Hoc primum est protinus extra mœnia, fossis, & fluentibus aquis vndique circumdatum, satis amplum, quod vna excepta porta aliunde ingredi non licet. Inter Lazaretum & huiusmodi locum interiacet flumen. In campo itaque Martio celeriter fabricatis pluribus ligneis casulis, lege sancitum est, vt qui vere morboſi essent (quod medicorum iudicio decernendum fuerat) protinus in Lazaretum importarentur; alij vero, qui cum illis versati essent, adhuc tamen recte in loco, in morbum caderet, statim trans flumen in Lazaretum traduceret. Vtroque autem in loco præsto erant nonnulli tum medici, tum alij ministri publico ære liberaliter conducti, qui tam sanis, quam morboſis tum medicamenta, tum quæ essent ad victum necessaria opportune suppeditarent; qua in re vt nullus dolus committeretur, sed sancte vnusquisque officio suo satisfaceret, magistratus huic vni muneri præfectus sedulo, quoad eius fieri poterat, prouidere conabatur. At vero quicumque in campo Martio sani debebant, post viginti dies in proprias domos præclare quidem antea mundatas reuertebantur, ac demum post alios totidem vigintiduos dies cum omnibus libere illis agere licebat. Alteri pariter in Lazareto ex morbo conualescentes in campum Martium primum deducebantur, tum post vigintiduos dies urbem petebant, ac postremo post dies totidem eandem legem subibant. Itaque ad institutum redeundo, apud Lazaretum, & Campum Martium obiire mense Martio 1. Aprili 10. Maio 10. Iunio 3. Julio 10. Augusto 121. Septembri 303. Octobri 278. Nouembri 182. Decembri 60. vt si supputare velis, huiusmodi morbis in vniuersum toto anno Vicentiæ obierint homines mille noningenti octo. In præsentia, quo tempore hanc tractationem incipio, nimirum ineunte anno (quod nobis Deus Opt. Max. & misericors fauultum, felix, fortunatumque esse velit) vix adhuc morbi quedam vestigia supersunt, vt breui integram ciuitatis salutem, & liberationem sperare liceat.

Vt cunque autem huius aduersæ fortunæ euentus scelicior, an tristior futurus sit, rem omnem antequam finem scribendi faciam, fideliter enarrare non grauebor. Sed hoc loco nonnulla alius haud importune repetenda sunt. Mense Augusto morbo in dies magis, ac magis ingrauescente, adeoque ciuitate afflictâ, & fere prostrata, omnes de fuga cogitare videbantur.

Itaque

Itaque magistratus ad eam quoquomodo reprimendam tum aliis, tum præcipue medicis grani in singulos pena constituta interdixit, ne quis in posterum de ciuitate iniussus discederet. Medici contra, quod huiusmodi lege iniuria, atque vis sibi inferri videretur, aliquam saltem illius moderationem contendere non dubitarunt. Post multa demum inter eos ita conuenit, vt singulis diebus quindecim medici quatuor visitationi totius ciuitatis assidue præſentent, tum vero illi ab omni officio quiescerent, & libere agere possent. Res autem ita se habet. Vniuersa diuisa ciuitate in trigintaduos vicos, sexagintaquatuor electi ciues, bini cuiusque vici diebus quindecim curam habebant: ita quidem, vt quotidie summo mane omnes illorum gubernationi subiectos sedulo visitarent: quorum antea nomen ætatem, numerum diligenter descriperant: neque antea alicui domo exire licebat, quam illi officio suo satisfecissent. Quod si laborantem aliquem ostendissent, præsto erat medicus octo vicis præfectus, qui decerneret, an ille morbo contagioso laboraret, nec ne, seueram iamdiu (vt diximus) statuta lege, vt morboſi omnes protinus in Lazaretum importarentur, cæteri cum illis versati, adhuc bene valentes campum Martium peterent. Qua in re iudicium certe, si vnquam alias difficile, & periculosum esse animaduertimus: siquidem ægri longius visitabantur, præterquam quod omni studio, immo vero astu propriam calamitatem abscondere, ac dissimulare consueverunt. Cal. Septembris huiusmodi visitandæ ciuitatis ratio obseruari cœpit: atque ipse vnus è quatuor illud munus continuatis quindecim diebus sustinui. Interea assiduo labore fatigatus, totque, ac tantis malis vehementer afflictus, tum animi, tum corporis, recreandi gratia vna cum vxore, & vniuersa familia rus me contuli Septembris die decimo octauo. Abiens tanquam paucos post dies rediturus, domus custodem malo omine reliqui famulam Allegrantiam quadraginta annorum mulierem, vna & puellam annorum duodecim Lucretiam: quibus prece, precio, minis, & quavis ratione persuadere conatus sum, vt ne aliquem domi exciperent, nec vnquam domo exirent, atque vno verbo, vt ab omni rerum, & hominum commercio essent alienæ: id quod in domo à cæteris domibus longe separata, rebusque omnibus alioqui munitissima facile futurum esse confidebam. At vero hæc me opinio longe fefellit: etenim Sabato pridie festum D. Michaëlis Allegrantia laborare cœpit febre, dolore capitis, bubone. Qua de re celeriter certior factus sedulo curavi, vt illa quam primum in Lazaretum asportaretur: quod factum est die Dominico proximo, eo simul asportato lecto, vestimentis, & omni supellectile, quæ hoc tempore aliquem omnino vsum illi præstitisset.

Cæterum & si lex communis cogere videbatur, vt tum Lucretia, tum vniuersa supellex in campum Martium protinus exportaretur, iis exceptis rebus, quas ab aliis iam pridem seclusas sigillo magistratus obſignandas curaueram, quod tamen domus ad mœnia ciuitatis esset collocata, ab aliis domibus vndique separata, orto amplissimo, & amœnissimo instructa, atque adeo ad salubritatem corporis, in primis vero ad expurgandam supellectilem mirabiliter accommodata, facile illud à magistratu sum consecutus, vt Lucretia in ea permaneret: cui præterea accesserunt illius mater Franciska, & eiusdem frater Michaël puer nouennis, qui illo ipso die Dominico, quo Allegrantia Lazaretum petiit, domum ingrediti, & eandem cum Lucretia fortunam subire non recusarunt. Quamprimum autem Lucretia omnibus vestimentis se exiit, ac lixiuio diligenter lauit, nouis vn-



dique vestimentis, lecto, & rebus omnibus opportune antea preparatis. Tum vero quæ ad illius matris, fratrisque præseruationem hoc tempore sunt à nobis instituta, hæc ferme fuerunt; primum quidem vt domum vniuersam, singulasque illius partes accuratissime ab omni sordē purgarent, laurent, abstergerent, ita quidem, vt nullibi vllum pulueris, aut alicuius spurcitia vestigium relinquere-  
tur; deinde vt fenestras perpetuo patentes relinquerent, vt assidua aëris ingressio-  
ne, & egressione domus vndique persalabilis esset; in qua quidem re potissimam  
expurgandarum ædium rationem constitutam esse nos arbitramur.

Sed tamen hæc illud præternisimus; vt præscriptis à nobis suffragiis omnia  
cubicula, atque id potissimum, vbi Allegria decubuit, assidue, præsertim no-  
ctis hibernent. Tunc vero Francisca protinus huiusmodi medicamentum assumpsit.  
Rec. flor. Cassia n. ex. vnc. i. sp. pillularum de trib. contra pestem drach. i. misc.  
Sanguis quidem primo loco illi mittendus fuerat, quod ego per literas nonnullis  
amicis particulatim indicaueram: Sed me absente, deficiente chirurgo, neque illa  
satis consentiente; in præcipiti occasione remedium opportunissimum prætermis-  
sum est. Deinceps autem quotidie mane Francisca assumpsit aliud medicamentum.  
Rec. conf. boraginis drach. ij. sp. theriacæ diatelleron scrup. j. misc. cui statim super-  
bibebat decoctum tichorij, acetosa, sem. citri & singulis tribus alternis diebus Mi-  
thridaticam antidotum. id quod factum est ad vigesimum vsque diem. Lucretia  
partes & Michæel Cassia flor. primum assumpserunt vna cum scordio, tum decem  
contumacis diebus pilas de trib. cont. pell. dragmanti dimidiam vterque. Atque  
hæc præter ad illorum custodiendam salutem satis esse arbitratus sum. Porro Alle-  
gria sequenti die 25. tertio Octobris, mane, nullo alioquin à me officio erga  
illam prætermissa.

Cæterum cum Francisca & filij sani & incolomes seruantur transactis triginti  
diebus, de illi operati, vt famuli duo præterea domum ingrederentur: qui aliis to-  
tidem triginta diebus prioribus custodibus omnium laborum, & periculorum com-  
mites facti sunt: quo tempore simul omnes sine vlla intermissione dies, noctesque  
mutandis, expurgandisque rebus omnibus sedulo incubuerunt.

Atque ne quis Lector hac etiam in parte desideres, quamquam ego in ea sum  
sententia, omnem supellectilem aliis in locis positam, atque ab eo cubiculo, in  
quo quis huiusmodi morbo laborat, vel moritur, separatam, non iniuria existi-  
mandam esse ab omni contagij suspitione alienam, & nulli expurgationi obliga-  
tam, quod tamen nullum periculum, vbi de hominis vita agitur, temerarium, &  
superfluum censendum est, neque huic officio deesse volui. Itaque lintea omnia  
biduo fluente aqua fuerē immerfa, tum lixiuio (vt fit) semel emundata: namque  
hoc vno remedio celeritet illa, tutoque ab omni labe purgari non dubitauimus.  
Alia vero, quæ huiusmodi purgationi vix subijcere licet, lecti, puluini, culcitras,  
vestimenta, & cætera omnia, quæ lana, serico, gossipio, corio, & simili materia  
constant, nulla alia ratione expurgata sunt, præterquam quod in horro amplissi-  
mo, atque adeo ad hanc rem accommodatissimo totis triginta diebus Soli, & aëri  
perpetuo fuerē expōita, sapissime hinc inde distracta, exagitata, & à quacunque  
etiam tenuissima sordē sedulo perpolitā. Alia deinum, quæ ex ligno, ære, orichal-  
co, ferro, aut simili re constant, quæ quidem ego vix aliquod contagium concipi-  
pere posse existimo, vna aqua, aut lixiuio lotionē satis mundari; & ab omni labis  
suspitione liberari sentio.

Hac

Hac itaque ratione transactis mensibus Octobri, & Nouembri, tum vniuersa  
domus, tum illius custodes pristinam libertatem sunt assecuti: domus multis dein-  
ceps hospitibus vndique frequentari, & habitari cœpit: ac postremo ipse cum  
vniuersa familia libere illam ingredi, & habitare non sum veritus: quod factum est  
die decimo octauo Decembris. Pro quo summo beneficio Deo Opt. Max. ac piis-  
simo quas possum gratia habeo, atque habebō in perpetuum. Atque hæc fere domi  
meæ acta sunt: quæ quidem consulto longius enarrare volui, quæquam illud forte  
præter rem factum alicui videri potest, quod in animo habeam colligere hinc multa  
argumenta, vt oratores solent ex narratione, posteriori disputationi minime inu-  
tilia, & importuna. Iam vero antequam aliud agere incipio, operæpretium fore  
existimo & alia nonnulla breuiter hoc loco addere, quæ ad gubernationem ciuitatis  
hoc saluberrimum tempore, & ad huiusmodi tractationem omnino pertinere viden-  
tur. Septembris mense cum malum in dies ingrauesceret, atque omnia frustra ten-  
tata esse remedia viderentur: grauissimi partes post multas consultationes cogitare  
cœperunt, de sequestranda vniuersa ciuitate, ita vt nemini vnquam domo exire  
liceret. Quod saluberrimum consilium alias quoque ciuitates prudenter cepisse  
intelligebant. Sed cum vndique inter eos non conueniret, tum aliis de causis, tum  
maxime propter insignem, & effusum sumptum; qui hac in re necessarius vide-  
batur, huiusmodi illi deliberationem longius prorogauerunt. Interea vero media  
quodam adhibita ratione, Septembris die vigesimo sexto factum est, vt post hac  
vnusquisque domi se contineret, vno, aut altero singula domus excepto, cui libe-  
ra exeundi potestas esset. Quod sane decretum post diem octauum prorogatum est  
per totum Octobrem, sed relictæ magis, nimirum vt ex singula domo vni tantum  
exire liceret, atque ab hora diei quartadecima ad septimam decimam vsque, præter-  
ea nunquam. Cæterum quandoquidem neque huiusmodi sequestratio notabile  
aliquid mali alienamentum afferre videbatur, in illam tandem sententiam omnes  
ierunt, vt in vniuersum, & stricte, quam maxime fieri posset, omnes domi se con-  
tinerent, id quod obseruari cœpit cal. Nouembris. Porro cum præteritis optimis  
temporibus opulentissima ciuitas alere solita fuerit triginta circiter hominum  
millia, ex descriptione antea diligenter facta, hoc grauissimo tempore in vrbe,  
& vicis non plures reperti sunt nouem millibus, octingentis quadraginta sex.

Apud campum Martium erant quingenti triginta octo: apud Lazaretum qua-  
dringenti quadraginta quatuor. Ex quibus ære publico alebantur quotidie circi-  
ter quinque millia. Atque hæc sane totius ciuitatis viuendi norma, & præscriptio  
seuere obseruata est continuatis diebus quadraginta, scilicet ad diem decimum vs-  
que Decembris. Quo tempore manifesto iam rebus prospere procedentibus, ita  
permittere magistratu, vni duntaxa, vt prius cœperat, ex singulis domibus  
exire licebat: donec tandem prope diem festum Natalem D. N. IESV Christi,  
(quod felix faustumque sit) ciuitatem liberum hominum & rerum commercium  
consecutam esse vidimus. Iam vero morbi, & symptomata (vt neque illud præ-  
termittatur) quæ huiusmodi agros, comitari solent, varia plane, & multiplicia esse  
videntur; quantum autem partim ex aliorum, partim ex propria obseruatione  
consequi mihi licuit, hæc ferme afferri possunt. Omnes propemodum febre labo-  
rant; quamuis dissimiles sint febres, ac inter se maxime diuersæ: eas tamen per-  
petuo ex genere continuarum esse existimo: plerique vehementi dolore capitis  
cruciantur: nonnulli delirio: alij vigiliis; quidam profundo somno laborant: mul-

A s ti facti

si fastidioso vomitu, nausea, inappetentia, siti male afficiuntur: alius fere suppressa: lotia prorsus varia, inter se dissimilia, ac sæpe contraria; quanquam maiori ex parte illa insigniter crassa, turbata, & corrupta esse facile animaduertimus. De pulsibus non habeo quid certi statuam, quandoquidem nemini vnquam illum explorare sum ausus; sed quantum alij hac in re magis audaces, ne dicam temerarij referunt, pulsus pariter, quod fere ad omnes eorum differentias pertinet, sæpenu-mero sunt inuicem dispares, & vehementer diuersi.

Plerisque solent accidere papulæ, quas periculas vocant, bubones, parotides, carbunculi, atque alij huiusmodi tumores, si modo illorum numerum, magnitudinem, colorem, formam, apparitionem, terminationem, & demum partes corporis consideres, inter se plane differentes. Contra vero neque alij quidam defuerunt, quibus vel adhuc viuentibus, vel postea mortuis ne vllam quidem maculam, aut aliud malignioris morbi vestigium exterius apparuisse compertum est. In vniuersum autem ( id quod multa, & accurata obseruatione hic plerique animaduertimus) omnes propriam, & naturalem effigiem exuisse videntur, faciem nescio quam horribilem assumentes, vt vix illos agnoscere possis.

Cæterum illi maiori ex parte moriebantur, ac breui admodum tempore, die primo, secundo, tertio, quarto, paucos certe septimum præteruisse existimo. Et quanquam nonnulli impune cum huiusmodi ægrotis etiam familiariter, ac diu versati sunt, plerique tamen etiam leuissimo cum illis habito vsu, & commercio hanc aduersam fortunam euitare non potuerunt, vt vniuersæ vel numerosæ familiæ mirandum in modum misere extinctæ, & penitus deletæ fuerint. Quo demum loco illud minime silentio prætereundum videtur, huiusmodi morbos, adeoque mortem ipsam non in alios sæpius præterquam in infimam, & miseram plebeculam, adeo vt apud nos vix decem viri obierint, quorum aliqua notabilis extaret conditio.

Porro autem si quis accurate, diligenterque omnia consideret, atque inuicem conferat, quæcunque apud meam Vicentiam, Venetias, Patanium, & alia loca hoc tristissimo nostro tempore euenerunt, morborum, & symptomatum genera, differentias, indicia, ortus, progressionem, terminationem, ægrotorum numerum, & quæcunque tandem hac in re ille animo, & cogitatione complecti potest, is facile confitebitur his omnibus in locis similem admodum, & prope eandem fuisse morborum constitutionem: ita quidem, vt iure optimo omnes huiusmodi morbi vni tractationi subiici posse videantur, & particularis vnus disputatio vniuersalis omnium censenda sit.

Verum hæcenus fortasse longius, quam nostra voluntas fuerat, digressi, iam retragredimur, pro instituti nostri ratione de huiusmodi morbis disputaturi, atque accurate tractaturi quæcunque ad illorum cognitionem, præseruationem, & curationem pertinent.

Neque est vt aliquem admiratio teneat, quamobrem in præsentia hoc argumentum aggredi sum ausus, neque me à scribendo deteruerint plerique nobilissimi, & doctissimi viri, quorum hac de re grandia commentaria iamdiu peruenere in manus hominum.

Primum enim cū isthæc mala, si quæ alia, soleant cū grauissimis, & communissimis periculis esse coniuncta, vt sum nescius an alia grauiora, & communiora homini impendere possint, non modo licitum, sed etiam operæpretium, imo vero & necessarium esse existimo, vt vnusquisque pro viribus, tanquam aduersus inimicem, & capitalem communem hostem, opem, auxiliumque afferat. Sed præterea ( vt ingenue, & libere dicam) tantum abest, vt hæcenus edita commentaria me deteruerint à scribendo, vt illa magis mihi animum fecerint ad scribendum: non illa quidem ratione, quod cæteris me eruditione, aut copia dicendi antecere credam; neque enim mihi tantum arrego, qui sapissime exterreor, ac sentio, quam meæ sint imbecillæ vires: sed cum apud medicos nulla forte sit res adeo difficilis, & de qua tantopere non solum docti, sed etiam indocti dissentiant; vt ego in huiusmodi maximarum rerum ignoratione versarer, si quis errorem aliquem, quouis tandem, aut loco, aut tempore mihi monstrauerit, & rationem docuerit, vnde ad rectam viam redire possim, tantum abest, vt illum vnquam sim egre latutus, vt huic magis ingentes gratias, tanquam pro summo beneficio, perpetuo sim habiturus: si vero contra eueniat, vt aliqua saltem in parte nos recte sentiamus, errores deregamus, ac veritatem è tenebris eruamus, nullum pariter maius beneficium vnquamque accipere posse existimo, quam si illi plana, & certa via pateat, vnde errorem deponere possit. Neque est vt quenquam, qualiscunque tandem ille fuerit, à dimittenda, quam antea probauerit, sententia, & semel concepto errore pudor deterreat, si modo ratio, si veritas ita persuadeat; cum vnus in primis veritatis inquisitionem, atque inuestigationem, tanquam propriam homines perpetuo sibi proponere debeant. Ego quidem, quod vnum, antequam incipio mihi monendum restat, nominandis viris, à quibus aliqua ratione dissentio, & hac vniuersa tractatione talem scribendi moderationem adhibere studebo, vt modestiam in me nemo, aut temperantiam desiderare possit. Quod si acerbius aliquod verbum mihi forte exciderit, vnde aliquis possit offendi, illud in præsentia, tanquam me imprudente, & inuito dictam, in vniuersum deleo, & libenti animo reuoco.

Vbiunque iniquo, & infausto ómine huiusmodi morbi se prodere, & appare-  
re ceperunt, vehementer dubitatum fuisse audio, qualesnam illi fuerint; atque illud in primis, an pestilentes illos, immo vero pestem ipsam appellare, an magis eos ab omni pestilitate alienos esse, affirmare liceret: Nam Venetiis tum alios, tum multos præclaros philosophos, & medicos, quales in alma ciuitate perpetuo florent, ancipiti prorsus disputatione, in vtranque partem copiose disseruisse, & acriter litigasse accepimus. Sic Mantuæ de huiusmodi morbis maximæ disputationes, & lites habitæ sunt; qua de re Ioan Baptista Salsus medicus nobilissimus, atque in Hippocratis & Galeni scriptis, si quis alius hoc tempore mirabiliter versatus, doctissima edidit commentaria, quibus copiose, & grauius probare contendit vrbem illam nobilissimam proximo anno MDLXXV. ab omni morbo contagioso, & pestilenti longe fuisse alienam.

Sic apud nos (ne loca singula recenseam) hac de re frequenter disputatum est, vt  
lis hæcenus sub iudice versari, neque adhuc satis definita esse videatur. Itaque nos quoque hunc locum primum tractabimus, qualesnam huiusmodi morbi statuendi sunt, & an veræ pestis nomine sint appellandi.

At vero hac in re vix aliquid statuere posse videmur, nisi primum intelligamus, quid in vniuersum sit pestis: quæsitum plane apud medicos, si quod aliud, difficile, & reconditum, in quo explicando, nobis quoque ingenij nostri vires experiri liceat.

4. *De diff. pñif. c. 2.* Quoniam autem propria vniuscuiusque rei vis, & essentia definitione in primis declarari solet, quam duorum generum Galen. esse docet; alteram, quæ declarat definiti notionem, & sumitur a communi hominum opinione, alteram, quæ essentiam demonstrat, & constat ex determinato genere, & differentiis, vtraque nos inuestigare conabimur; quam methodum passim Galen. maxime vero lib. de morb. differ. solet observare. Itaque homines pestilentiam aliquo in loco esse arbitrantur, cum plurimi ægrotant, à se inuicem inficiuntur, & misere pereunt, vt consensu omnium statuendum sit, pestem morbum esse, atque illum quidem pluribus communem, & perniciosum. Sic alias plerique pestis ad res perniciosas, & summe periculosas hand inepte accommodant: qua significatione frequenter Cicero pestiferum magistratum, pestiferum bellum, pestiferos ciues appellare consuevit.

Iam vero morbi sunt triplices, intemperies partium similarium; mala compositio instrumentalium; solutio continui, vtriusque communis: vnde pestis, sub horum aliquo, vel sub omnibus contineatur, necesse est. Non sum nescius alios diuersam hac de re disciplinam tradere; sed illos in præsentia nihil moramur: siquidem, quod ad artis medicæ dogmata pertinet, Galenum perpetuo imitari, & ab illo ne latum quidem vnguem discedere nobis iamdiu constitutum est; cum quo, vt de Platone aliquando scriptum reliquit Cicero, errare malumus, quam cum istis vera sentire. Tum vero morbi aut sunt omnibus comunes, quos Græci *cinus*, *pandimus*, & *pancinus* appellant, (has etenim voces synonymas esse, ac idem prorsus significare nos existimamus) & sunt, vt placet Hippocrati quicunque plurimos aggrediuntur, siue iuuenem, siue senem, siue mulierem, siue virum, siue meri, siue aquæ potatorem, siue manducantem mazam, siue panem, siue exercitio multo, siue pauco vtentem, omnes ad summam, cuiuscunque status & conditionis; aut illi sunt sparsi, quos Græci *sporades* nominant, quando nimirum, illi inter se dissimiles, & genere diuersi non omnino multos, sed seorsum vnumquemque apprehendere solent; hinc pleuritidis, illum febris tertiana, &c. Priores aut regionem aliquam, aut multas etiam aliquo tempore infestant, qui à Græcis tum *epidemi* tum *epidimij* vocantur, à nostris populares, vulgares; aut aliquam regionem tanquam familiares perpetuo affligunt, qui Græcis *endemi* dicuntur, nobis cum Cicerone patrios, vernaculos, ac domesticos vocare licet. Morbi populares aut sunt perniciosi, vt plerisque interficiant; aut non sunt perniciosi, vt ab iis plerique euadant; si sint perniciosi, sunt pestilentes: si non sint perniciosi, sunt simpliciter populares. Atque hanc nos germanam, legitimam, & in primis Hippocratis, & Galeni disciplinæ consentaneam horum nominum explicationem esse existimamus: quam tamen plerique minus affectu esse videntur.

Vnde hac in re non satis probare possum sententiam illorum, qui sporadicos morbos sub vagantium, & vulgarium morborum genere collocare solent: etenim vel ipsum per se nomen facile indicat eos minime passim vagari, cum magis particulatim, & sparsim hunc vel illū hominem aggrediantur, quæ Galeni etiam doctrina satis perspicua est, ægritudines dispersas (ille inquit) Hippocrates vocare consuevit,

uit, quæ non omnino multos, sed seorsum vnumquemque apprehendunt. Immo vero si passim vagarentur, & multos inuaderent, iam non dispersi morbi, sed magis communes essent dicendi. Quamobrem non iniuria Gal. morbos sporadicos morbis vulgaribus, & vagantibus, tanquam maxime discrepantes passim opponere solet. Oltendit hac oratione Hippocrates (ille ait) multos morbos vno tempore fieri, quos, si perniciosi fuerint, pestem appellant, sin mitiores, altera quadam indicant appellatione; Est autem & aliud morbi genus commune multis, quod endemum, vel endemij appellant, quasi patrium, aut veritaculum dixeris. His autem omnibus aduersantur *sporades*, id est qui sparsim, priuatimqueprehendunt, & ergo discrepantes fatigantes, neque secundum commune modum constantes, & rursus. Consuevit quidem Hippocrates vtraque hæc ægritudinum genera & communia, & passim grassantia nuncupare, ceteras vero omnes *sporades*, id est dispersas, scilicet quæ non omnino multos, sed seorsum vnumquemqueprehendunt: nam sæpius Græci *sporadicas*, pro dispergere, & abinuicem separare, vsurparunt, & ad eum modum Thucydides de iuuenibus ait, vere autem alij in alia ciuitatis parte dispersi perierunt. Sic alias Galenus *sporades* vocat venas aliquot per cutem modicis intervalis sparsas: & Aristoteles *spirin*, animalia vocat, quæ huc illuc dispersa, non gregatim pascuntur, quæ etiam solitaria, seu soliuaga alio nomine appellantur: sicuti altera vocat *sporadica*, quæ ciuitatum ritu societate ineunt, & vna viuunt, vt apes, & formicæ in primis: adeo vt si vocabuli vim, & rem ipsam serio velimus animaduertere, nulli dubiū esse possit, morbos dispersos ad communes, & vagantes referri non posse. Itaque nescio quid in mentem venerit Fernelio (quem virum illustri prorsus ingenio, & admirabili eloquentia donatum plerique tanquam diuinum quoddam numen suspiciunt, & admirantur) vt tum aliis rebus, tum maxime iis nominibus explicandis noua comminiceretur, sciensque ac volens à Galeno deficeret. Cuius autoritatem deinceps secuti sunt plerique omnes nostrorum temporum medici, qui morbum epidemium esse docent, non vni tantum regionis, sed pluribus communem, ob aëris superstantis, atque vndique ambientis alterationem, à superioribus, cœlestibusque causis oriundam, minime à solis inferioribus morbum pandemium desuunt, qui sit quidem omnibus communis, sed pendeat à causa inferiori, cibo, potu, & aliis, quæ eandem rationem sortiuntur, minime ex aëris alteratione, aut alia cœlesti causa. Atque ne in singulis recensendis sim longior, mirum quam in hac nominum explicatione, atque vniuersa hac de re doctrina omnia peruertant, atque confundant. Quod quidem sic se habere facile vniuscuiusque poterit intelligere, partim ex iis, quæ à nobis iam constituta sunt, partim ex iis, quæ posterius tractabuntur, sed in primis ex accurata lectione vnius Galeni, quem non modo in nominum obseruatione, sed in vniuersa re medica, medicos imitari, atque omnia quo ad fieri potest, ad ipsius dogmata referre maxime velim. Modo redeuntes ad rem, ita nos statuimus, omnes in vniuersum, & omnis generis morbos pestilentes esse, immo vero ipsam pestem efficere, si modo illi sint vulgares, & maiorem hominum partem interficiant: ita quidem, vt pestem hac vna forma, & caractere circumscribendam, & determinandam esse nos existimemus. At vero quoniam huiusmodi sententiam, quam Galenicam, atque adeo verissimam esse nos minime dubitamus, plerique tanquam paradoxon, & forte ab omni veritate abhorrentem, minus hoc tempore suscipiunt, instituti nostri ratio nos hic pauper consistere, & immorari cogit. Si quis quærat, quamobrem magnus Hippo-

Princ. 1.  
Epid.

1. De rat.  
vitz. in m.  
ac. 9.

Princ. 1.  
Epid.

3. De adm.  
anat.  
1. Polit. c. 5.  
1. de histor.  
ant. c. 1.

1. De rat.  
vitz. in m.  
ac. 9.

crates

crates nullum de peste peculiare commentarium scripserit, huic responder Galenus, quoniam in libris Epid. ille satis demonstravit pestem vnum esse ex morbis vulgaribus: quæ eadem forte ratio Galeno etiam persuasit, vt ab huiusmodi argumento priuatim abstineret. Atque profecto si accurate nos animaduertamus, colligamusque omnia, quæcunque sparsim variis locis, in primis vero in libris Epidem. tum ab Hippoc. tum à Gal. hac de re tradita sunt, vnusquisque satis intelliget, quam temerè, & sine vlla causa plerique tantum oscitantæ, & negligentia crimem diuinissimis viris imponant, quasi partem artis medicæ maximi momenti, adeoque vniuerso orbi maxime necessariam intactam reliquerint. Ad quem certe modum aliorum frequentes querelas audire soliti sumus, qui vehementer dolent, & ægre admodum ferunt, quod plerique alij perfecerunt, Galenum vnus cuiusque morbi particularem tractationem minime perfecisse, adeo vt pronuntiare, ac prædicare ille non vereatur, neminem vnquam ex vno Galeno, in absolutum medicum euadere posse: ignaua profus, atque insana vox: vt nos contra affirmare non vereamur, & maxima & innumerabili turba medicorum vnum in primis Galenum diuino munere mortalibus datum esse, vt quod nemo alius affecutus est, medicam illæ artem illustraret, atque vndique perficeret: quandoquidem Galenus vniuersæ artis manifesta principia, solida fundamenta, & præclaram methodum ita constituit, iecit, & docuit, vt ad cognoscendos, vel ad curandos morbos nihil præterea desiderare possimus: quod priuatim de pestilentia verè affirmari posse non dubitabimus. Quod si legantur quicumque aut præterito, aut nostro tempore hoc argumentum tractarunt, quidnam obsecro proferre illi possunt, quod non ex nostro Galeno magis accurate, & exquisitè nos consequi possimus? Afferent fortasse, arbitror, ingentem illam sylvam præsidiorum, quæ secreta appellant, de quibus posterius à nobis tractabitur.

Cum igitur, tum in aliis artis medicæ partibus, tum in hac ipsa tractatione de peste, Hippocratis & Galeni præceptis non destituamur, enitendum est nobis, vt ex eorundem doctrina veritatem illam confirmemus, quam modo probandam suscepimus, nimirum omnes morbos, quicumque tandem illi fuerint, pestilentes esse, adeoque veram pestem fieri, dummodo illi sint vulgares, & perniciosi, ita quidem vt Galenus nusquam, & nunquam aliam nobis pestilentia formam tradiderit, nisi quam huiusmodi bini termini, tanquam determinati cancelli circumscribere, & concludere videntur.

*1. De rat. vid. in m. ac.* Ostendit hac oratione Hippocrates ( ille ait ) morbos multos vno tempore fieri, quos si perniciosi fuerint, pestem appellant; si vero sint mitiores, altera quadam appellatione epidemos, vel epidemios nominant; vt epidemus morbus sit, qui tempore aliquo in regione aliqua abundet, insoleatque, pestis vero epidemia perniciofa & rursus. Ex morbis vulgaribus, quos Græci epidemos, vel epidemios vocant, perniciosissimi quique pestilentes vocantur. Sed alias omni luce clarius.

*Procem. 1. epid.* Vnus de vulgaribus morbis & ipse pestilens est: neque enim certi est morbi nomen vulgare, vel pestilens: Cæterum quicumque vno in loco multos simul inuaserit, vulgaris vocatur, qui simul si hoc habeat vt multos perimat, pestis sit, & iterum, atque hucusque ( inquit ) vulgaris hic morbus erat, nunc vero pestilens est factus, cum multi mori cœperint. Sed ne simus longiores aliis recensendis locis, qui certe iis plane consentientes apud Galenum plurimi non desunt, vt ignorari non possint, rem ipsam aggredimur. Itaque si omnes omnium temporum pestilentias studio

studiose memoria repetamus, atque singula vnus cuiusque tum symptomata, tum morbos accurate animaduertamus, illa quidem ita multa, varia, inter se dissidentia, ac sæpenumero contraria fuisse deprehendemus, vt vnusquisque facile intelligere possit, pestem vno morbi genere minime coangulari, sed omnes in vniuersum amplecti.

Quod primum nobis maxime demonstrabit constitutio libri tertij Epidem. quam solâ inter omnes vere pestilentem Galenus appellare consuevit. Cum enim propositum esset Hippocrati hoc in loco ( vt Galeno placet ) describere tempestatem pestilentem, immo vero pestem, quæ multarum gentium fuit communis, incipit ab anni constitutione.

Annus Austrinus, pluuius, & ventis in totum silens, quod mox particulari enarratione autumnii, hyemis, & aliarum anni partium verum fuisse probat.

Tum vero statim ille initium facit ab iis, quæ hac tempestate contigisset hac serie.

8 Cum esset totus annus Austrinus, humidus, & lenis, per hyemem quidem salubriter egerunt, præter rabidos, de quibus modo scribemus.

9 Ante ver vna cum frigoribus consecutis, sacri ignes multi; hos cum occasione affecerunt, illos non, qui maligni, siue male morati cum essent, multos interfecerunt.

10 Multi faucibus laborabant, voces vitiatæ.

11 Febres ardentes, phrenitici.

12 Ora aphthis vitiatæ, pudenda tuberculis, Lippitudines, carbunculi.

13 Alui turbatæ, cibum fastidiebant.

14 Quidam sitibundi erant, quidam non.

15 Urinæ turbatæ, multæ malæ.

16 Soporosi diu, rursusque infomes erant.

17 Multi profus non iudicabantur morbi, quidam ægre.

18 Aquæ inter cutem.

19 Tabidi multi.

20 Habes morbos qui vulgabantur.

21 Ex qualibet morborum, quos recensimus, specie complures ægrotabant, & moriebantur.

Acciderunt autem cuique horum hunc in modum. Hactenus Hippocrates, Quo quidem loco ( ne transcribendis vniuersis sententiis tempus longius perdamus ) deinceps ille, ac separatim singulorum tractationem aggreditur, atque accuratissime explicat, quæcunque aliqua obseruatione digna videri possunt. Ex quibus nemo est, qui non facile intelligere possit, in pestilenti huiusmodi constitutione plurima vagata esse mala, varia, diuersa, inuicem dissentientia, cum febre, sine febre, erysipelata, phrenitidem, tabem, carbunculos, apostemata, & alia huiusmodi varia profus symptomata: diuersas pariter partes corporis laborasse: varios demum fuisse humorum motus, & errores. Quanquam vero hæc manifesta sunt, atque hac in re satis vnus cuique facere debent, vnum præterea, aut alterum Galeni locum, huc nos afferre non grauabimur, qui hoc ipsum manifestissime comprobant.

Febres ardentes, phrenitici.

Ardentes febres extiterunt, inuadentibus in iecur, & ventrem biliosus excrementis: phrenetici vero, caput petentibus.

Hippo.  
Galen.

Memo

Com. 12. Memoria enim repetenda est communis hæc ratio, ab eodem statu genitum putridum humorem non easdem aggredi partes, quod nec per naturam eo statu corpus omnium eadem conditione positum esset, sed aliis esset alia pars infirmior, alio itea loco.

Com. 70. Huiusmodi tempestas videtur in corpore plenitudinem acruasse, & teplesse caput; idque omnibus morbis commune fuisse, sed proprio quenque morbo alium alio correptum, pro sua cuiusque natura: alui fluxionibus, acribus deiectionibus, pinguisque biliosos: rubicundi vero, & ad melancholicam proclives, & crasso sanguine, calidoque præditi non iniuria phrenitide, & febre ardente correpti sunt, & etiam cruentis dysenteris, ut maxime par fuerat: quæ autem essent naturæ vel calidiores tantum, vel frigidiores simul, & humidiores; has par erat, ut & quæ nec facile febris cedebant, nec biliosis affectibus, in solas incidisse defluxiones à capite, itaque intabuisse. Hactenus Gal. Quod si quis his non acquiescit is vniuersum illud commentarium perlegat, in quo infinita alia propemodum loca huic sententiæ conuenientia facile reperiet, quæ nos breuitatis gratia cõsulto prætermittimus.

Porro si memoria repetamus pestilentiam celebrem Thucydidis, cuius Galenus frequenter meminit, & quæ eandem esse nos existimamus cum ea quæ describitur ab Hippocrate; pestilentiam grauissimam, quæ ipsius Galeni tempore diutissime perseverauit; alias item, quæ posteriore tempore euenerunt: atque vniuscuiusque morbos, symptomata, progressiones, partes corporis laborantes & singula accurate consideremus, huiusmodi sententiam meo quidem iudicio nullam amplius dubitationem habere; vereque superius statutum esse videbitur, pestilentiam vnico morbi genere non coarctari, neque vnam corporis nostri partem petere, immo vero omnes omnium generum morbos, quicunque tandem, & qualescunque illi fuerint, ad illam opportune referri, si modo sint vulgares & perniciosi; qualescunque item partes corporis, huic tanto malo obnoxias esse.

Cæterum hoc loco ingens ille scrupulus euellendus est, qui plerisque stimulat, ac pungit, an pestis absque febre consistere possit; quandoquidem plerique omnes illud aut difficile, aut certe vix vnquam fieri posse contendunt, pro certo statuentes à peste febrem nunquam separari, immo vero pestem non aliud esse, quam febrem malignissimam, quæ directo cor petens, hominem breui tempore perdat. Cuius quidem sententiæ patroni primum afferunt Hippocratem, qui non modo febrem à peste nunquam separari, sed pestem non aliud quam febrem appellare videtur.

Lib. de feb. sibi.

Sunt (ille ait) duo febrium genera; alterum commune omnibus pestis appellatur; alterum propter malam victus rationem his priuatim contingit, qui ea viuunt. Cuius viri deinceps auctoritatem maximam secuti esse videntur, Paulus, Aërius, Auiçenna; atque omnino medici fere omnes Græci, Latini, Arabes, qui communi quadam omnium consensione pestilentem morbum inter febres collocare & certis quibusdam symptomatis definire solent, ut aliam præterea pestilentis formam illi agnoscere non videantur.

Sed & rationes illi addunt: cum enim pestis, si quis alius, sit morbus acutissimus, ut ille febrem adiunctam habeat, necesse est, quandoquidem vel testimonio Hippocratis & Galeni pluribus in locis, febres à morbis acutis sunt inseparabiles. Præterea cum pestis (id quod à nullo fere in controuersiam duci arbitror) ex summa puritudine ortum ducat, quam gignendis febribus accommodatissimam esse facile

omnes

omnes intelligunt atque hoc malum cor ipsum, quasi totius corporis arcem perpetuo oppugnare, sæpe etiam expugnare soleat, quod sane membrum non solum præcipuum, sed vnicam sedem omnium febrium esse iamdiu constitutum est, aut difficile omnino, aut certe nunquam fieri posse videtur, ut in tanto congressu, urgenteque tam valenti causa illud omnis febris sit immune. Longa demum experientia hoc ipsum probare conantur, acerrime contendentes neminem vnquam peste laborantem à febre liberum fuisse. At vero si memoria repetamus, quæ superius constituta sunt, nos contra aduersam sententiam tueri, & pestem aliquando sine febre consistere affirmare non verebimur; quemadmodum è contrario pestilentem pariter febrem sine peste aliquando fieri certum est, ut apud nos, potissimum inuenite vere sæpenumero euidit, & perspicue docet Galenus loco notabili Epidem. his verbis: Et pestis quoque illa longissima, quæ nostra ætate vulgata est, ex ijs, quæ per alium vacuantur, omnes propemodum sustulit: quæ euacuabantur, erat colliquatio, quod quidem videtur symptoma esse in perpetuum febris, quam pestilentem priuatim vocant, cum vel citra pestem mortales corripit, quod etiam alibi confirmat, quæ quidem huic afferre, & particulatim notare volumus, ut animaduertatur oscitantia, diutius certe non referenda duorum virorum maximi nominis; quorum alter fasciculos de peste, alter contradiciones medicorum iamdiu scriptis mandauit: qui non sine insigni huius loci deprauatione, illum in contrario plane sensu asserunt, hac serie.

Quæ euacuabantur erat colliquatio, quod quidem esse symptoma videtur in perpetuum febris, quam pestilentem priuatim vocant, cum mortales, vel citra febrem pestis corripit: quam profecto lectionem vnusquisque facile intelligit non modo à legitima Galeni litera prorsus alienam esse; sed etiam manifestam contradicionem continere, ut hinc fructuoso plane instituto, studiosi discant, velim, singulos aliorum locos qui ab auctoribus proponuntur, perpetuo, & accurate cum authenticis conferre.

Sed redeo ad rem, demonstraturus pestem aliquando sine vlla febre grassari, ac homines interficere: etenim si pestis nullo particulari, & determinato membro concluditur, & circumscribitur: si nulla est corporis pars, quam illa in primis non aggrediat, & quam totius mali veluti fontem appellare non liceat, quo iam satis mihi demonstrasse videor, ut pestis aliquando sine febre contingat, necesse est. Præterea vero quid prohibet, quo minus communi aliqua de causa, de qua posterius tractabitur, malitiosi quidam, & venenati humores aggregari, putrescere, & corrumpi possint extra venas tantum; unde homines variis prorsus, & variatum partium morbis absque vlla febre laborent, & frequenter moriantur; quemadmodum certe sunt determinata quædam venena, siue ab animalibus iaculata, siue exhibita, quæ tum alias partes, tum maxime cor petendo, & corrumpendo, absque vlla febris interuentu necem velociter afferre solent.

An fortasse hæc in re nobis exempla desunt? Thucydides celebrem illam pestilentiam accuratissime describens, ut neque leuia quæque prætermittat, febris non meminit, cuius tamen præcipuum mentionem illum facturum fuisse credi potest, si modo illa ægroti manifesto laborassent; quanquam ex immoderato interno ardore, ut neque renuia vestimenta, nec aliud quicquam sustinere illi possent, quando quidem illos caruisse coniecere licet. Galenus cuiusdam sæuæ pestis aliquando meminit, quæ in summos pedes grassabatur; quos quidem ægrotos omnis

3. Epid. sectio. 7. com. 57.

3. de præfug. ex puls. ca. 4.

And. Gallus fascic. 4. an pestis sit febr. Card. lib. 2. contrad. medic. trac. 5. contr. 4.

3. de res. par. ca. 5.

lib. 3. c. 45.

B febris

febris immunes fuisse verisimile est. Paulus colicam agritudinem suo tempore instar pestiferæ contagionis grassatam fuisse tradit, quæ ab Italia finibus incipere per pleraque alia Romani Imperij loca impetum fecit; non paucis in morbum comitialem, aliis in membrorum resolutionem, in colicam sensu, nonnullis in vtraque delapsis; ex quibus magna pars eorum, qui in comitiales ceciderunt, mortui sunt, quorum vero morbus in paralyin transierat, plerique euaserunt. Iosephus cuiusdam grauissimæ pestilentie mentionem facit, in qua ex vna dyfenteria quam plurimi obierunt; ita quidem vt ante eorum obitum plerisque intestina corruperentur. Sed quid plura testimonia querimus? Legatur vniuersum commentarium Hippocratis, & Gale. illius constitutionis pestilentis, in quo non desunt multi & perspicui loci apud vtrumque, qui huiusmodi sententiam manifesto confirmant; ex quibus vnum, aut alterum nos hic notare non grauabimur.

*3. Epid. sec. 3.* Quorum caput (inquit Hippocr.) horum quid tentaret, his caput totum glabrescebat, & mentum ossaque denudabantur, decidebantque, ac multæ exiterunt fluxiones. His adiuuncta aliquando, & aliquando non erat febris.

*Galen.* Peiora erant in quibus in profundum secessit humor ignem sacrum efficiens, cum in viscera, & principes partes se conferens, præter alia symptomata febres etiam acutas generabat; quibusdam tamen, quibus in superficie erat huiusmodi putredo, partes etiam citra febrem marcescebant; quorum quidam hac de re precipue incolumes euaserunt, vitiosis humoribus simul per eas partes, quas ij putrefecerant, emissis; oberrabat enim, vt ipse vocauit, fluxio per totum corpus, hoc est, temere, nulloque ordine, & casu vagabatur, vt quo esset influxura, medicus arte præfagite non posset. Item posterior.

*Hippoc. 55.* Excrementa biliosa, pingua, tenuia, aquosa, atque ipse morbus multis eo erupit citra febrem, & in febre. Quem locum interpretatus Galenus; præfens sermo (inquit) continet omne genus morbi, quatenus homines inter sese, natura atate, & videtur distant. Ergo cum aliis alius abundaret succus, hic à statu aeris auctus est, vt demonstrauimus: tandem putredine exepiente putrefactio pro humorum differentia collectorum variabat. Jam quia hæc in locum cuique ægro natura imbecillimum se conferebat, multis contigit partibus lædi. quod & homines satis multi essent. Proinde erat probabile, natura biliosis; & iis, qui in ætatis flore essent, & sollicitis, iisque qui laboribus sese, & administrationibus conficerent, hæc abundare. Porro multos dixit hoc morbo laborasse, hoc est deiecit talia; etenim etiam citra febrem hoc dicit quibusdam accedisse. Hæc Galenus. Quos quidem locos licet prolixiores, consulo hic nos transcripsimus, quod illos non solum ad hanc rem, de qua agitur in præsentia, sed etiam ad superiorem disputationem præclare accommodatos esse existimemus.

*5. de simpl. med.* Denique Galenum audiamus de vsu boli Armenæ quod medicamentum in pestilentia ad cælum effert, ita loquentem. Carterum bibit ex vino albo, consistentia tenui, modice diluto, si aut plane febre careat, aut leniter ea teneatur, sin grauius febrat, admodum aqueo, qua sententia (mibi quidem vt videtur) nihil clarius dici potui; quamquam medicus archiatros, cuius supra mentionem fecimus, illam interpretatur, ac refert ad homines sanos, minime pestilentia laborantes.

*Andr. Gal. sup.* Neque Galeni sermo (ille ait) de bolo Armeno contrarius existimatur; cum hoc loco Galenus propinet bolum Armenum sanis, qui sunt sine febre, quam interpret

interpretationem à Galeni mente prorsus alienam reiciendam esse putamus; siquidem manifeste ille de hominibus laborantibus, ac de curatione, minime de sanis, aut de præseruatione loquitur, quod aperte monstrant verba illa: Quotquot hoc medicamentum bibere, celeriter curati sunt; at quibus non profuit, omnes interiere, scilicet, cum nec alio quouis iuuarentur, vnde colligitur, quod iis duntaxat non fuerit auxilio, qui plane erant incurabiles.

Qua in re præterea, neque satis mihi probatur responsio doctissimi Mercurialis, qui hanc ipsam Galeni sententiam interpretatur de febre exigua, & vix sensibili. Quam eandem quoque responsionem ille accommodat sententiis Hippocratis, quæ, vt superius notauimus, plerisque sine febre pestilentia laborasse assueuerat. Pests (ait Merc.) fieri quidem potest interdum, & fit sine febre insigni, quemadmodum docet Galenus nono illo de simplic. medic. sed quod fiat pestis sine febre, saltem exigua, & vix sensibili, nunquam esse potest: Et propterea quando Hippocrates narrat ægros aliquos fuisse sine febre, intelligendum est de febre insigni. Etenim Galenus tradens rationem exhibenda boli Armenæ triplicem hominum conditionem considerat: qui plane febre careant, qui leniter ea teneantur, & qui grauius febrant; vnde quomodo prætermissa prima, & postrema conditione, sententia in vniuersum ad mediam duntaxat sit referenda, ego prorsus non video, præter quam quod Galenus, si quis alius, proprij perspicui, & exquisiti sermonis obseruantissimus, apertissime, & planissime inquit, vt apertius, & planius dici non poterit [si illi plane febre careant] Atque hoc idem de Hippocrate statuumus esse nos existimamus, qui plerisque in locis, atque dilucide admodum huiusmodi sententiam expressit; vt ex hac mutua quoque grauissimorum hominum consensione sententiam nostram haud leuiter confirmare nobis liceat.

Neque vero magis de hac sententia me dimouere possunt, quæ ab aduersariis obiiciuntur. Etenim quod attinet ad testimonium Hippocratis lib. de flatibus, hunc nos librum cum doctis quibusdam viris inter libros Hippocratis legitimos haud recipiendum existimamus; siquidem in eo pleraque non desunt, quæ à dogmatibus ipsius Hippocratis, adeoque veritate ipsa manifesto sunt aliena: quale est (ne plura afferam) quod hoc ipso loco habetur, febrem assidere omnibus aliis morbis. Quod si tamen adhuc illum, tanquam magni Hippocratis obstinate suscipere velis, vna cum Galeno dici potest, satis esse si illius sententiæ maiori ex parte veritatem contineat qua quidem vna eadem ratione omnes medicos nos libenter excusamus, ac tuemur, quasi illi haud temere in vniuersum statuerint, quod maiori ex parte ita se habet, quemadmodum certe nos quoque pestem febris plerumque copulari non inuiti credimus.

Sed esto: sit liber Hippocratis, perpetuam veritatem contineat; equidem adhuc non satis intelligo, quomodo hinc aduersarij colligant cuicumque pestilentie necessario febrem accedere; vnde hic locus, quem forte nemo hæcenus satis est affectus, magis accurate, & exquisite discutendus est.

Febrium (inquit Hipp.) duo sunt genera: alterum commune, quod dicitur pestis, alterum priuatum. Hæc diuisio est febris tanquam morbi communissimi in duomembra: & alteram omnibus communem esse ait, quæ vocatur pestis: alteram vnicuique propriam, quæ ratione victus prouenit: an hinc colligendum est, pestem omnem esse febrem: non puto. Quod si propositiones formare velimus, vt ad dialecticos diuertamus, iuxta regulas libri Peri Herm. non erunt aliæ,



quam hæc duæ; aliqua febris est pestis; aliqua febris nõ est pestis; quæ sunt duæ sub-  
contrariæ ambæ veræ : quarum contradictoriæ sunt ambæ falsæ : nulla febris est,  
pestis; omnis febris est pestis.

Si quis igitur hinc deducat, omnem pestem esse febrem, vel curi febre, hic argu-  
mentabitur à particulari affirmatiua; ad suam conuersam vniuersalem; quod non  
licet: aliqua febris est pestis, ergo omnis pestis est febris. Rationalis (exempli gra-  
tia) duplex est genus, alterum corporeum, quod animal vocatur, alterum incorpo-  
reum, quod substantia separata est; an hinc sequitur omne animal esse rationale?  
Quocumque igitur se vertant aduersarij, hic certe locus non satis eorum opinioni  
favere videtur.

Iam vero morborum acutorum febres continuæ sunt, & inseparabiles, si modo  
illi febrem adiunctam habeant; sed omnibus morbis acutis febrem necessario con-  
iungi, illud nos falsissimum, & à Galeni mente alienissimum esse non dubitamus;  
quandoquidem certo certius apud nos est; morbos acutos fieri partim cum febre,  
partim sine febre; sed si febris adsit, vt illa sit continuua, necesse est; quemadmodum  
certe, si morbo pestilenti, procul omni dubio acuto; febris accedat, illam conti-  
nuam, ac minime intermittentem esse, necessarium est; quâdo priuam autore Gale-  
no fieri non potest, vt vlla febris ex maligna humorum putredine ad aliquam in-  
termissionem, & quietem desinat: vt hac in re probare nequeam sententiam tum  
aliorum, tum præsertim doctissimi Agricolæ; qui non modo febrem à peste nun-  
quam separari, sed illam quoque aliquando intermittentem esse velit. Quomodo  
nâque febris intermittens, ac proinde vel teste Hippocrate omni periculo vacans,  
pestilens, atque adeo perniciosa esse potest? Porro hanc doctrinam, quam nos de fe-  
bre morborum acutorum nuper indicauimus; aperte admodum & perspicue do-  
cent Hippocrates, & Galenus; siue acutus (hic ait) cum febre morbus sit, necesse est  
febrem continuâ esse, siue absque febre alius quispiam morbus acutus fuerit, qua-  
lis epilepsia, apoplexia, conuulsio, tetanos, morbi tum magnitudini, &c. Sic ille spi-  
rationis facilitatem existimari oportet perquam magnam vim habere ad salutem  
in omni morbo acuto, qui cum febre infestet. Quæ locum interpretatus Galenus,  
adiicit (inquit) qui cum febre infestet, vt eum à conuulsione, & tetano, & cholera  
distingeret; & quicumque alij morbi sine febre acuti sunt. Quos quidem locos  
profus notabiles; quantum alioqui præter rem; consulto hic animaduertisse vol-  
uimus; quod neminem hæcenus mihi legisse contigit, qui illos probe animaduert-  
it, & hanc rem satis fuerit assecutus.

Præ cæteris meus nobilissimus Mercurialis; quem hominem hic, & vbiq; ho-  
noris gratia nominatum volo, demonstraturus à pestilentia febrem nunquam sepa-  
rati, inter alias hac vtitur argumentatione. Pestis omnium consensu est morbus  
acutus, igitur est cum febre; quam mox sequelam ille probat autoritate, & testimo-  
nio Hippocratis, & Galeni, qui pluribus in locis, vt supra admonuimus, constanter  
asseruerant, acutorum morborum febres profus esse continuas: quasi vero ita  
viri grauissimi indicare velint, à nullo morbo acuto febrem vnquam separari  
posse: sed, nisi ego profus fallor, longe aliter illi sentiunt, hoc est, (quod repeto  
iterum) acutorum morborum febrem continuam esse, non quidem quod nullus  
sit morbus acutus, qui citra illam esse possit, quando Galenum audimus con-  
ceptis verbis constituere, atque enumerare nonnullos morbos acutos, qui febre  
omnino sunt destituti: sed illud vnum eos docere constat, si accidat, (accidit au-  
tem

4. Aph. con.  
43.

5. Aph. con.  
31.

1. prog. 25.

cap. 27.

eem sepiissime) vt febris alicui morbo acuto copuleretur, illam necessario continuam,  
ac nunquam intermittentem esse, vt omnino rationi consentaneum est. Neque vl-  
lo in loco, arbitror, Hippocrates, aut Galenus morbos acutos simpliciter à febril-  
bus, sed à febribus continuis non separari docent; quamquam saepe interpretes le-  
gitimam huius sententiæ intelligentiam peruertunt, & plerisque errandi occasione  
afferunt. Sic (ex g.) vbi Græce habet Galenus, *πῶς ἐστὶ τὸ ἀχώριστον τῶν ἐπιπορευμάτων*, 1. Aph. cõ. 7.  
Leoniceus ita vertit; febres (quæ à morbis acutis sunt inseparabiles) Plantius, qui  
post omnes fideliozem omnino, & Latiniorem Aphorismorum interpretationem  
edere contendit, hunc in modum; febres, quæ semper comitantur morbos acutos.  
Quem profecto locum magis apte, & ad Galeni mentem vterque reddidisset, hoc  
modo; febres acutorum morborum sunt inseparabiles.

Quod si demum rem ipsam animaduertere velimus, si morborum acutorum for-  
ma, vt Galeno placet, tum morus velocitate, tum periculi magnitudine compre-  
heditur, cur non apoplexiam, tantum, & alios huiusmodi morbos vere acutos ap-  
pellare licet, quanquam sine febre, qui breuissimò admodum tempore, maiori ex-  
parte hominè perimunt? Sed alia prosequor. Pestem ex insigni putredine ortù du-  
cere, atque hanc gignendis febribus vehementer accommodatam esse fatemur, cum  
& Galenus inter præcipuas excitandi caloris causas putredinem recenseat, pestilen-  
tem pariter huiusmodi putredinè plerumque ipsi cor petere arbitramur; sed quam-  
libet putredinè intra venas accendi, perpetuo febrem excitare, atque semper vnum  
cor primum aggredi, illud nos constanter negamus; quæ cum superiori disputa-  
tione satis confirmata sint, frustra hic non sunt repetenda.

De experientia demum, quam plerique sæpenumero iactant, paucis agendum  
est, qui mihi videntur huiusmodi argumento nimis licenter abuti, & plane quid  
experientia sit ignorare. Etenim si experientia teste philosopho, quædam est parti-  
cularium cognitio ex memoria resultant, ab artis facultate parù omnino deficiens,  
non est credendum omnem euentientiam rerum memoriam, experientiam esse, &  
expertum hominem reddere, nisi ratio, iudiciumque adiiciatur, quo sit rationabilis  
ad similia transitus, & ars quædam (vt ita dicam) particularis constituitur. Quam-  
obrem iure Græcus Aristotelis interpres, qui sub Alexandri nomine circumsertur,  
primum lib. Diuinorum exponens, dixit, experientiam esse cognitionem rationa-  
bilem à memoria proficiscentem. Atque hoc est, quod voluit Galenus, apud quem  
passim legere est, experientiam non esse ab ratione diuellendam; alioquin errorum,  
ac periculi plenam esse, eique omnino si dendum non esse.

Quod si argumentis plane firmis, & summorum virorum testimoniis aduersam  
nos sententiam, nisi fallimur, satis, superque confirmauimus, qui fieri potest, vt al-  
liud experientia demonstraret? Sed neque nobis experientia defunt, quæ illis oppo-  
nere possimus, quando in hac peste, non solum nostro, sed aliorum quoque grauissi-  
morum hominum testimonio, sine vlla febre plerique interierunt: cui forte maior  
est adhibenda fides, cum illud tum illustrium medicorum testimoniis, tum rationi  
plane consentiat.

Porro autem antequam huic parti finem facimus, illud vnum reliquum esse  
videtur, vt de contagio disseramus. Quamquam enim posterior, quo loco de cau-  
sis pestilentia agendum est, huiusmodi tractatio alicui videri potest opportu-  
nior, quod tamen plerique ad constituendam pestilentia formam, & essentiam, il-  
lud necessario concurrere arbitrantur, in præsentia de illo agere nobis liceat. Cum

2. cõ. 3. de  
diab. decret.

De caus.  
morb. c. 2. 2.  
de diff. febr.

Init. primi  
metaph.



vero multa sunt, quæ hac de re quarî, ac disputari solent, nobis in animo est, illa tantum breuiter persequi, quæ ad institutum nostrum pertinet, & limites medicos non transgredunt. Contagium itaque est vitium quoddam, seu labem, seu morbum, siue affectum, siue aliter nuncupare velis, quod ex alterius contactu contrahitur, unde & nomen suscepisse videtur. Sic quicumque ophthalmia, scabie, elephantiasi, phthisi laborant, alios sæpenumero secum versatos eisdem malis insicere, & in eandem calamitatem trahere consueverunt. Qualis autem sit huiusmodi communicata infectio, siue alteratio, & quæ ratione contingat, illud nos tam reconditum, ac difficile esse existimamus, ut nihil certo sciri, nihil plane cognosci, aut percipi posse videatur. Summa ratio rei illa est, ex corporibus, rebus, locis male affectis eleuari tenuissimas quasdam particulas putridas, & malignas, seu vaporis seu flatum, seu spiritum, seu expirationem, siue alio quouis modo nominare velimus, unde mirandum certe in modum sana corpora eandem infectionem suscipiunt. Quamobrem vero contagium aliud quidem externas dumtaxat partes occupet, aliud ad internas penetret, hoc leuius sit, & absque vilo discrimine, illud periculosum admodum, & mortiferum, hoc non aliunde, quam ex qualitate, modo & gradu putredinis euenire nos existimamus: de qua re posterius copiose tractabitur.

At vero quicumque contagij differentias, causas, & alia cupit intelligere, quæ subtilius de huiusmodi argumento afferri solent, is inter ceteros Hieronymum adeat, vitum illustri ingenio, & eruditione, qui in particulari commentario, acute arguteque hanc rem ita tractauit, ut ceteri omnes illius doctrinam libenter suscipiant; quandoquidem nos pudet, quod plerique hoc tempore facere solent, iis transcribendis, quæ præclare ab aliis tradita sunt, chartas implere, ac temporis iacturam facere. Cum hæc igitur ita se habeant, quaritur an præter conditiones ab Hippocrate, & Galeno positas, ut morbi sint vulgares, & perniciosi; ad constituendam pestilentia: formam, illud etiam necessario concurrere debeat, ut illi sint contagiosi. Atque sane si memoria repetamus quæ superius ex Hippocrate in primis, & Galeno à nobis iam constituta sunt, si nos ab eorum decretis turpiter desciscere, facile scirebimur ad formandam ideam pestilentia: nunquam illos, & nusquam contagij meminisse: quandoquidem illud certe vel in vniuersum præterierunt, vel adeo ieiune, & obscure tractarunt, ut plerique existimant, antiquiores nullam contagij, quod ad pestem attinet, intelligentiam habuisse.

*v. de dif. febr.*  
*lib. 5.*  
Ego autem hoc neque verum, neque verisimile esse arbitror: namque ut à Galeno nostro incipiamus, nonne ille manifeste scriptum reliquit, periculosum esse versari cum iis, qui peste laborant, atque in vniuersum cum omnibus, qui putridum exhalant, adeo ut domus, in quibus decubunt, grauiter oleant? Nonne Aristot. Galeno antiquior morbos pestilentes in totum contagiosos esse, & appropinquatione malum contrahi docet? Omnes celerrime (ille ait) iis morbis arripuntur, qui spiritu corrupto proueniunt, quale est omne pestilens genus, qui autem appropinquarunt, talem profecto spiritum trahit, quale æger ille reddiderit: ægorat igitur, quia morbiferum est, quod spiritu trahitur: ab vno autem morbum excipit, quando vnus ille sic spirat: ceteri scus. Nonne Thucydides quoque celebrè illam sui temporis pestilentiam persecutus illius contagij pestilentis ita meminit, ut priuatim scriptum reliquerit, quam plurimos medicos cum primum ægros adibant, protinus extinctos fuisse? Sed in re alioqui manifesta pluribus non est agendum, cum nemo sit in antiquorum scriptis vel mediocriter versatus, qui non idem possit ex plerisque locis intelligere.

Quod

Quod si quis aliorum testimoniis fidem adhibere nolit, is fidem adhibeat experientia: quæ vti nam magno cum nostro malo non confirmaret, quam plurimos commercio eorum, qui peste laborant, sæpenumero facile contaminari. An pestilentias nostrorum temporum ab antiquioribus diuersas esse credimus? An magis grauissimos, & solertissimos homines tam stultos, & bardos fuisse existimamus, ut rem illi non animaduertierint, vel aliis demonstrantibus, vel sensu ipso vnicique parentem, & manifestissimam? Id quidem tam abest ab omni tum veritate, tum verisimilitudine, quam quod maxime.

At vero cum ita se res habeat, si causam intelligere desideras, quamobrem Hippocrates nihil profusus, Galenus certe pauca de pestilenti contagio posteris tradiderit; illam ex Galeno cognoscere tibi licet; quem statuentem differentiam inter scripta Hippocratis, & Thucydidis, te audire non pigeat. Existimant veteres (ille inquit) omnia quæ ægris contingant Hippocratem conscribere, veluti Thucydidem: verum res non ita habet; sed hoc ipsum est, in quo vel maxime contraria sunt Hippocratis, & Thucydides scripta. Thucydides enim omnia scribit; etiam idiotis nota, nihil ipsorum penitus prætermittens; Hippocrates vero pauca ex ijs, quæ ad ipsam affectionem pertinent, circa quam ægrotus est periclitatus; multa vero alia ab idiotis quidem neglecta, artificiosam vero & exactam cognitionem exhibentia, & quæ etiam optimos medicos sæpe latere possunt. Ille velox in interpretando, & nihil, quod non magnopere iuuet, scribendum sibi ducens videbitur tibi rursus propria mente dimoueri, quando etiam, quæ penitus non facta sunt ægro scribit, hoc ipsum insuper indicans, quod non sint facta: hic vero etiam ex factis plurimam relinquens, minime videbitur in non factis tempus terendo delirare. Verum si meditatus fuerit ob eandem causam tam illa relinqui, tum hæc scribi, tunc sane opinor te ipsum esse admiraturum; neque enim vulgaria, neque quæ quilibet medicus assequi queat, hic scripsit. Demonstratum est autem de iis nobis, tum alias tum in iis libris, qui sunt de Hippocratis dissectione scripti, nec minus etiam in ijs, quæ sunt de Thucydidis peste, & postremo. Quod Hippocrates nihil ex tam manifestis scribat, sæpe demonstratum est: Thucydides quidem, quæ circa ægros contingunt, veluti idiota idiotis conscripsit; Hippocrates vero ut artifex artificibus. Hactenus Galenus. Itaque sum ego in ea sententia, particularem tractationem de contagio pestilenti ab Hippocrate, & Galeno prætermisam fuisse, tanquam rem, quæ manifesto, & necessario pesti accedat, & quæ in summa nullum in se artificium complectatur, ut propterea viri minime idiotæ, sed artifices nobilissimi illius quidem meminissent, & aliqua seimina iecerint, quantum vnicique satis esse potest, copiosius autem, & priuatim de illo agere minime dignati fuerunt.

An in phthisi, & elephantiasi contagium omnibus plane manifestum illos ignorasse credimus? sed tamen illius quoque vix eos meminisse legimus; quemadmodum certe alia sæpenumero pleraque huiusmodi tanquam manifesta, & diuinorum hominum grauitate indigna silentio præterite illi consueverunt. Modo colligentes in vnum, quæcunque hactenus à nobis posita sunt, & ad pestis essentialia pertinent. Hippocratis & Galeni disciplina: adhaerentes hunc in modum statuimus; pestilentiam nullo particulari morbo concludi, nullam determinate corporis partem aggredi, sed in vniuersum quoslibet morbos, & singulas corporis partes illam amplecti, si modo morbi sint vulgares, & maiorem hominum partem interficiant: quibus demum accedit, ut à contagio non sint alieni. Quam quidem

B 4 pesti

pestilentia definitionem, vel magis lineamentum, & descriptionem, postquam per suas causas, & à priori, ut loquuntur philosophi, componere nobis non licuit, ex euentibus, & à posteriori formare studuimus.

Cæterum post hæc pro instituti nostri ratione, illud reliquum esset, ut de pestilentia differentiis tractaremus: sed cum illæ sint non solum multæ, sed propemodum infinitæ, ut infiniti fere sunt morbi, & symptomata, quæ ad eam referuntur, illas duntaxat differentias, quæ sumuntur à causis, persequi nobis statutum est: quæ quidem tum ad cognoscendos, tum ad præcauendos, curandosque huiusmodi morbos necessaria omnino esse videntur. Itaque tractaturi de causis pestilentia, illam in primis præterire non debemus, quam ut communissimam, ita verissimam Deum Opt. Max. agnoscere, & confiteri æquum est, quam quidem vel barbari, & ab omni vera religione alieni, atque inter hos Galenus negare non audent: etenim sacræ nos literæ manifestè docent; propter scelera, & flagitia hominum, illum quandoque non modo pestem, sed famem, bellum & alia mala permittere. Ecce Hierusalem (inquit Proph.) pro eo quod Sanctum meum violasti in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis, ego quæ te confringam, & non parceret oculus meus, nec miserabor: tertia pars tui peste morietur, & fame absumetur in medio tui. Sic alias Davidi optio data est, an famem septem annorum, an bellum trium mensium, an pestem trium dierum eligere mallet.

Exech. ca. 5.

2. Reg. 4. 20.

Quod sita se res habet, ut se illam habere dubitandum non est, iam vnusquisque facile potest intelligere, nullam aut præcauendæ, aut auferendæ pestis rationem tutiorem, certiorémque hominibus superesse, quàm si illi poenitentia, precibus, deuotionibus, & vitæ integritate, diuinum numen tot, & tantis sceleribus violatum placare studeat. Sed hoc Theologorum est munus. Nos medici, quorum certe non interest, pestis causam alius ita repetere, illa persequamur, quæ vel sensu percipi, vel mente comprehendi, vel ex sensu percèptis, aut mente comprehensis intelligi, & demonstrari possunt.

Cum itaque pestilentia causæ multæ à multis afferantur, in eo fere omnes conuenire videntur, ut illius causæ propinquior, & quam (si huiusmodi nomina non abhorres) immediatam, & coniunctam appelles licet, sit vna putredo, atque illa quidem insignis, excellens, & quæ cæteras omnes putredines longe superet. In qua sententia tum alios, tum maxime Galenū fuisse, legimus. Plerisque horum (ait Hippocrates) in constitutione illa vere pestilenti, in qua suppurations, abscessus contigerunt, atque carnis multum, & ossium, neruorumque decidebat. Malignitas (inquit Galenus) abundantis humoris ex magnitudine constitit putredinis. Et alias, febris pestilentis calorem ab aliis febribus putridis non aliter, quam per excellentiam putredinis differre manifesto docet; id quod sæpenumero alias confirmat, tum vero in primis Commentaria illo tertio Epidem. Nam eorum omnium, quæ in pestilenti illa constitutione eueniunt summam, & omnium malorum fontem putredinem fuisse scribit. Sed hoc ipsum & ratio facile persuadet: etenim sicuti de minore putredine generantur morbi plane benigni, ac mites, qui vel à sola natura facile superantur, de maiori autem difficiliore, qui indigent opera, & auxiliis medicorum; ita rationi maxime consentaneum est, de maiori adhuc, & summa putredine ortum ducere morbos omnium difficillimos, qui vix à natura, aut ab arte superari possunt. Sed & rationem tum præcauendi, tum curandi homines à pestilentia

pestilentia hoc ipsum demonstrare certum est. Namque Galenus, quem præ cæteris hic, & vbique libenter sequimur, in pestilentia corpora ita præparabat, (qua de re posterius tractabitur) ut humida exsiccaret, sicca in eodem statu conseruaret, excrementa purgaret, obstructions aperiret, & in vniuersum vnicam atque illam excellentem putredinem oppugnaret.

Amplius si pestilentia ortum consideres, siue illa ex aere, siue ex victus ratione siue aliter originem habeat, (quam difficultatem mox aggrediar) aeris constitutionem calidam, & humidam, victum mali succi, & ad summam omnia principem hac in re locum obtinere certum est, quæcunque putredinem generare, aut quouis tandem modo fouere possunt. Consulto illud in præsentia non ago, ut resellam opinionem illorum, qui omnes simul humores, atque illos quidem contentos in corde, vel magis cordis substantiam in pestilentia putrescere contendunt, partim quod alias particulari tractatione de febre pestilenti hoc à me factum sit, partim quod superiori etiã disputatione illi satis sint refutati. Statim igitur arduam, & diu agitatam illam disputationem aggredior, vndenam huiusmodi putredo, quam pestilentia causam immediatam statuimus, originem ducat; an ex vno aere, vel manifestis qualitibus alterato, vel tota substantia contaminato; an ex victus ratione, & aliis, quæ sunt hominibus communia; an magis latente prorsus, & inexplicabili ratione: etenim quæ humanorum ingeniorum est imbecillitas, veritas quæ vna semper est, variis sæpenumero sententiis agitari, & perturbari solet. In primis occurrunt astrologi, qui sicuti rerum ferme omnium, ita pestilentia causam (sunt nescius an vitiatum aere, an alia ratione id fieri velint) in aspectus, positiones, & conjunctiones cælestium corporum referre solent.

In quam sententiam nonnulli Galenū quoque trahere conantur, qui huiusmodi malos, & bonos influxus, quos vocant, ita aliquando recepisse videtur, ut qui illis fidem minus adhibere velint, hos pertinaces homines, & sophistas appellare non vereatur. Contra horum opinionem si quis pugnare voluerit, ut is à proposito tractatione longissime digrediatur necesse est. Cælum ego, stellasque omnes à Deo Opt. Max. procreatas fuisse arbitror, ut sua motione, & lumine hominem, & omnia inferiora inuent, atque admirabilem hanc vniuersi Remp. conferuent: in qua sententia non solum Aristotelem, Aueroem, & omnes Peripateticos, sed Galenum quoque fuisse non dubito. Qui præterea corporibus cælestibus qualitates vllam, seu proprietatem vel inuandi, vel nocendi attribuit, & certis nescio quibus postis suis principiis singula prædicere sibi arrogant, hos à vera philosophia longe aberrare, nos credimus. Quæ de re tum aliorum, tum maxime Illustrissimi Pici diuina extant commentaria, quæ adeo diffuse, & grauitur huiusmodi argumentum tractant, ut nihil præterea desiderari possit. Quod enim ad Galenum pertinet, quanquam aliqua ex parte ille ab iis superstitionibus aliquando videtur alienus non fuisse, si tamen singula, quæ hac de re ab illo scripta sunt, accurate, & diligenter considerare velis, pauca admodum colligere tibi licet, quæ illorum insania fauere possint.

Sed aliud nos agimus in præsentia. Astrologis proxime accedunt alij, qui pestilentiam in vniuersum, siue ex cælo, & stellis, siue aliter accidat, à venenato quodam in quainamento acti inperso fieri, atque occulta prorsus, abdita, & inexplicabilem causam habere docent. Horum facile principem Ferneliū fuisse constat. Sed neque huiusmodi sententia hic longius est resellenda, partim quod à doctis

Lib. de diebus decre. p. 3.

3. de dieb. dec. cap. 2.

quibusdam vitis illa iamdiu refutata fuerit, partim quod nos quoque posterius oportunitiori loco illam refutare statuimus, partim loco succedunt, qui pestilentiam vnus aeris causa perpetuo fieri docent, ita quidem, vt non modo qualitibus manifestis, simplicibus, aut compositis, sed etiam tota substantia ille necessario alteretur: quæ vtraque ratione illum immutari posse traditum est à Galeno. Consulto hic præterea vulgatum illud problema: an corrumpi aer, & putrescere queat, cū illud sensu, atque ipsa rerum experientia dissolui facile possit: etenim huiusmodi putredini aerem quatenus corpus quoddam mixtum, minime tanquam simplex elementum obnoxium esse, nulli non constare arbitro, qui memoria reperat putredinem, vt loquuntur philosophi, esse mixti passionē, adeoque nulli simplici elemēto putredinem proprie tribuendam esse. Huius sententiæ autorem Galenum in primis fuisse asseuerant, qui plerisque in locis pestis efficiendæ causam principem vnus vitiatu aeris inspirationem statuisse videtur: atque id præterea contendunt ratione confirmare: cum enim omnium consensione pestis sit morbus vulgaris, atque adeo communis, vt à causa communi originem habeat, necesse est.

Quamobrem cum aere nullam communiorē causam ne animo quidem concipere liceat, non iniuria omnem pestilentiam ex vno aere perpetuo fieri existimant: vt hunc in modum argumentari possis; Pests est igitur ex aere; quemadmodum in rebus omnibus vsu venire docet Aristoteles, quæ à causa determinata, & vnica prouenire solent.

Cæterum neque hanc ego sententiam probare satis possum: immo vero satis equidem mirari nequeo, quamobrem plerique viri doctissimi: & qui Galeni dogmata libenti animo profitentur, illam tanquam Galeni suscipiant, & mordicus defendere velint: cum huiusmodi opinio tantum absit à mente Galeni, vt ille ex proposito eam refutare non vereatur. Et ne longius faciam, Hippocratem primum, tum Galenum hac de re loquentes audiamus.

Cum per idem tempus multi homines ab vno morbo capiuntur, huic causam acceptam ferre oportet quod communissimum sit, eoque maxime vtamur omnes: hoc vero est quod respiramus.

Probe sane dixit, quod id quidem, quod multis morbis est commune, causam communem habet: atqui generatio communium morborum haud recte in vnura aerem ab ipso refertur: siquidem in Aeno tempore famis leguminibus vscentes inualidi cruribus euadebant; verum eruo vscentes genuum doloribus vexabantur. Scimus autem quod quidam in fame edere coacti triticum semiputre, à communi causa morbo communi laborabant: & quod olim exercitus vniuersus, cum aqua vitata fuisset vsus, in omnibus militibus pariter malum sensit. Qua certe determinatione nihil clarius afferri posse existimo, vt superuacaneum putem, alios quosdam alioqui notabiles locos in præsentia afferre, in quibus vrgenti fame quamplurimos cibus prauis vesci coactos putridis ac pestilentibus morbis correptos fuisse tradit.

Si quis autem quærat, quamobrem Hippocrates vnus aeris meminerit, huic respondet Galenus, illud propterea factum esse, quod ita ille causam morborum pestilentium frequentissimam explicare voluerit, cum procul dubio frequentius fiat, vt morbi pestilentes, siue epidemij proueniant ab aere, quam à victu, aut occupationibus, aut laboribus communibus. Quod enim ad Galenum ipsum pertinet, sum ego nescius, an ille definite vnquam, atque in vniuersum vnum aerē morborū pesti-

pestilentium causam esse velit: quandoquidem si singulos locos, & singula verba, vbi hac de re agitur, nos accurate animaduertamus, illum fere semper indefinite loqui deprehendemus, vt omnino rationi conuenit; namque alioqui vir grauissimus à semetipso dissentiret. In pestilentibus constitutionibus (ille ait) inspiratio potissimum causa est. Et rursus magna ex parte incipit ex aeris ambientis respiratione, à putrida exhalatione contaminati. Qua loquendi forma sapius ille vitur.

Duas igitur morborum communium: atque adeo pestilentium causas cōmunes nos cum Galeno statuimus; alterā, atque illam quidem præcipuam, & quæ maiori ex parte huiusmodi mala afferat, aerem; reliquam vltimam rationem, & quæcumque hominibus communia esse possunt. Porro hæc omnia in tria capita præclare Galenum aliquando retulisse legitur: vnum ea quæ offeruntur; alterū opera, quæ obimus: tertium ea, quæ extrinsecus occurrunt: sed ita quidē vt ambiens nos aer principem hac in re locum facile obtineat. Non enim (addit Galenus) frequenter accidit, vt per ingestos cibos morbus communis ciuitatem, vel nationem, vel exercitum petuadat, sicuti neque per communes tam occupationes, tum labores. At continēs nos aer si immoderatus calefiat, vel frigeat, vel humefcat, vel sicceat, corporum symmetriam, quæ sanitas est, confundit, interturbat, ac corrumpit. Aliis vero causis neque omnibus simul occurrimus, neque integrum diem subiicimus; sed extrinsecus aer solus omnes ambit, & inspiratur.

Cæterum prætermisiss in præsentia studiis, & victus ratione, quæ rariores, & cognita omnino faciliores sunt causæ efficiendæ pestilentia; quod ad aerem pertinet, illud adhuc inquirendum restat, an ille omnibus qualitibus, vel aliquibus duntaxat alteratus, an tota substantia corruptus, an præterea latente quadam, & abdita causa, (quam rem superius quoque indicauimus) pestilentes morbos efficere soleat. Primum enim si rem ipsam consideremus, quacunque qualitate, seu simplici, seu composita, & quocunque tandem modo aer reddatur intemperatus, vt morbi fiant communes, & pestilentes necessarium videtur: quandoquidem sicuti aliis in rebus in vniuersum vitata temperie operationes læduntur, & sæpe abolentur, ita si aer à sua naturali, & solita constitutione declinet, quam hominibus benefacere, atque illos conseruare certum est, omnis ratio colligit, vt ille contra multorum malorum sit author.

Sic medici, atque in primis Hippocrates, varias plane aeris, atque anni constitutiones describere solent, quarum varias, multiplicisque alterationes, & immutatas qualitates varia certe mala afferre illi docent. Atque vt propius accedamus, quemadmodum non desunt, qui in vniuersum scriptum reliquerint, ob excessum caliditatis, frigoris, humoris, & siccitatis pestilentias referunt, quæ ex nimia: non solum caliditate, & humiditate, sed etiam frigiditate, & siccitate, originem duxerint.

Contra vero si memoria repetamus, quæ superius à nobis constituta sunt, quo loco omnis pestilentia, quacunque tandem ex causa illa oriatur, causam immediatam, & coniunctam vnā excellentem putredinem esse diximus; cum hanc non aliunde, quam ex nimia humiditate, tanquam subiecta materia, & extranea caliditate, tanquam efficiente causa fieri constet, non iniuria pestilentiam non aliter, quam ex humida, & calida aeris constitutione fieri censendum est: siquidem tantum abest, vt frigiditas, vel siccitas pestilentiam vnquam efficere possint, vt magis vtraque, vel altera huiusmodi qualitas illā repellere, auertere, & fugare soleat,

can. 37. ar.  
med. & al.  
sap.

Lib. Epid. 1.  
de dif. febr.  
& al. sap.

Lib. poster. 1.

Hip. com. 2.  
de nat. hum.  
3. Galen.

De sac. hnn.  
& vit. de  
dif. febr. & al.  
sap. inir. prim.  
Epid.

1. de dif. febr.  
ca. 7.

Inir. prim.  
Epid.

Lib. 3. Aph.  
& alibi.

leat. Quam rem non solum ratione, sed ipso etiam sensu plane manifestam, vnico Galeni loco ex quamplurimis, & infinitis, quos accurata illius lectio vnicuique suppeditat, confirmare nobis liceat. Tantum abest (ille ait) vt ver, aut si quid temperatum est, calidum, atque humidum esse concedam, vt quod plane contrarium est, illud affirmem, omnium aeris temperamentorum pessimum id esse, quod humidum, & calidum est. Atque iterum. Ex quatuor anni temporibus si duo, triaue sint immutata, aut etiam totus annus calidus, humidusque fuerit, necesse est magna pestilentia succedat, qualis fuit tertij Epidem. vbi aduertas animum in omnibus velim, æstimsque primam, cuiusmodi sit res calida humidaque temperies: deinde quam necessario ea omnia putrescant. Demum vero apposita Hippocratis narratione, quam consulto prætermittimus; Nullum denique ex malis, quæ ille scripsit, inuenias, quod merito soboles putredinis non sit: quippe quod neque à siccis putrescere quicquam sit aptum, neque à frigido intelliges, si carnes, & reliqua quæcunque condita asseruari ab hominibus solent, obseruabis, hæc quidem sale, hæc muria, hæc aceto, hæc alio quopiam ex iis, quæ siccant, commode præparari. Deprehendes & Boreæ, qui siccus natura, & frigidus ventus est, omnia quam diuissimè impuri durate; contra putrescere facile Austrino flatu: est enim is ventus calidus & humidus.

3. Epid. sec. 3. Atque profecto si consideremus constitutiones ab Hippocrate positas, alteram tertij, alteram secundi Epidem. quas vtraque pestilentes fuisse testatur Galenus, in eo tantum inuicem differentes, quod illa toto anno, hæc solum æstate durauit, illas manifesto calidas & humidis fuisse constabit.

Quod si calida, & humida constitutio generandæ putredini est maxime accommodata, quis dubitet, frigidam & siccam, illius generationem arcere & impedire? Ita quidem seu rationis vim, seu philosophorum, & medicorum communem consensum animaduertimus, vt statuum sit omnem pestilentiam propter aeris alterationem, ex vna calida illius, & humida constitutione ortum perpetuo ducere. Quod si aliæ aeris immutationes plurima mala hominibus afferre solent (quod negandum non est) de quibus tum alibi, tum lib. 3. Aphorism. scripsit Hippocrates, pestilentiam certe nunquam illæ afferent præter constitutionem calidam, & humidam. Quanquam enim vnus aliquando calor immoderatus pestis causa fuisse videtur, quod Thucydides in pestilentia sui temporis euenisse narrat, humiditatem præterea atque adeo putredinem necessario illi accessisse, vel idem Thucydides attestatur, qui non simpliciter calorem sed calorem suffocantem, humiditatis, & putredinis parentem describit iis verbis: Domorum penuria viuentes in suffocantibus, minimeque perflatu æstiuo tempore turgitis corruptio inuasit, nullo decore, sed alij super alios morui iacebant, & in viis, & circa fontes semianimes volubantur. Etsi puto non solum qualitatibus aerem tunc peccasse, sed etiam tota substantia corruptum fuisse, cum scribat Galenus forte etiam ex Æthiopia quædam illuc fluxisse putredinis inquinamenta. Pariter quod pestilentia ex nimia tum caliditate, tum siccitate oriri possit, vt nonnulli arbitrantur, qualem deseribit Virgilius, illud ego fieri existimo non per se, quod fieri non potest, sed quatenus talis aeris constitutio famem afferat, quam deinceps putredines sequuntur; quod & poeta innuere videtur, inquitens:

Tum steriles exurere Sirius agros.  
Arcbant herba, & victum seges ægra negabat.

Scd

Sed in re manifesta longius verba fundere non docet. Cæterum an præter huiusmodi manifestas qualitates, aeris etiam substantiam in pestilentia aliquando alterari contingat, si quis hoc fieri velit, quatenus aer vapores aliunde malos, & putridos suscipiat, illud nos cum Galeno libenter concedimus, qui quidem non modo aeris substantiam hac ratione infici, & contaminari docet, sed etiam rationem, & locos demonstrat, vnde huiusmodi morbofi vapores eleuentur, & ad illum perueniant, nimirum ex iacentibus cadaueribus inhumatis, nec crematis, quemadmodum in præliis fieri solet, aut ex paludibus quibusdam, vel stagnis æstiuo tempore, vallibus, & humilibus aliis locis, ex quib. putrida exhalatio facile euaporauit.

Quod si contra alterationem aeris in tota substantia ille interpretatur latentem illam, abditam, & inexplicabilem proprietatem, cuius superius mentionem fecimus, quanquam probe intelligimus plerosque omnes vel nobilissimos medicos illam amplecti, nos tamen huiusmodi disciplinæ adhuc satis non acquiescimus: frustra enim ac temere quavis in re causas abditas, remotas, & commentitias inuestigare illi mihi videtur, cui manifestas, proximas, ac legitimas ante oculos habere licet, quale proxima nos disputatione satis indicasse existimamus.

Sed aduersariorum argumentationes hac in re audiamus. Pestilentia (illi inquit) tam hyeme, quam æstate, tam siccis, quam pluuiis, tam temperato, quam inæquali celo grassari solet, cum tamen illam, vt omni in morbo acuto accidit, æstu immoderato, atque æstate magis affligere deceat.

Sic putridam aeris constitutionem, quanquam late illa, longeque propagatur, & est graueolentia, aliisque iudiciis magna esse deprehenditur, plerumque tamen sine pestilentia euenire animaduertimus. Rursus nulla putrida, nulla intemperata aeris constitutio potest in valde multas regiones vagari: at pestilentia tam late, ac immaniter interdum sæuit, vt vniuersum pene orbem occupet. Præterea putrida aeris constitutio ad pestilentiam quidem aliquando confert, & incrementum addit, at non illam excitare potest: etenim si vna putredo tanti mali causa foret, ad omnes illa animantes æque pertineret: neque vlla ratio reddi potest, vnde homines magis, quam boues, aut ij potius, quam oues, aut sues pestilentia corripantur. Quod si hoc in putredinem referre velis, quæ non vna semper sit, & vniuersum di, verum quæ nunc vni, nunc alteri animantium generi sit perniciofa, vt ad malignam quandam, & abditam huius rei causam adhuc confugas, necesse est: quando nemo satis explicare potest, quis modus, aut quæ ratio sit eius putredinis, quæ vel bobus, vel ouibus, vel hominibus solis sit infensa. Hæc breuiter, & summam ex Fernelio: quæ ab autore mirabili illa facultate, & copia dicendi, quam natura ei largita est, diffuse explicata, & locupletata huiusmodi sententiam ita confirmarunt, vt etiam plerisque illam persuaserint: ex quibus est meus Mercurialis, qui non solum hanc latentem aeris qualitatem libenter suscipit, sed etiam ad illius confirmationem quædam adhuc doctè & argute afferit.

Cum enim satis constet, non omnes febres pestilentes eandem prorsus putredinem habere, immo vero sæpe eueniat, vt vbi minora putredinis argumenta appareant, symptomata grauiora & mortes velociorès succedant, omnis ratio colligit, vt præter putredinem altera quædam adfit occulta vis, quam medici plerisque medicamentis, & venenis inesse docent.

Tum vero si in aère (ille ait) sit qualitas cœlestis, & occulta genialis, cuius Aristoteles sæpenumero meminit, fatendum est in eo fieri interdum etiam qualitatem

x. De diff. feb. c. 7.

De abdit. vniuersi caus. c. 12.

De pest. c. 5. cap. 7.

1. de temp. ca. 4.

3. Epid. sec. 3. in prin.

Lib. 2. Sol. Palap.

ratem corruptricem secretam. Huc accedit quod multæ pestes auxilium percep-  
runt ex antidotis arcanis, & secretis, qualia sunt apud Galenum bolus Armena, in-  
terdum lotium hominis, interdum theriaca. Quod si contulerunt remedia arcana,  
consentaneum est rationi, arcanum etiam fuisse illud, quod nocebat. His demum  
Com. 1. de  
nat. hum.  
lib. 4.  
accedit testimonium Galeni qui prauos, & morbosos vapores elatos è paludibus,  
stagnis, vel aliis cœnosis locis acri noxios esse docet, nequaquam manifesta qualita-  
te, sed proprietate substantiæ. Pro huiusmodi sententia, ac latente in pestilentia acri-  
s qualitate, aut omnia, aut certe potissima hæc sunt argumenta, quæ ab illius pa-  
rronis afferri solent. Atque hinc ego factum fuisse existimo, ut plerique præter Ga-  
leni disciplinam cum Fernelio morbos constituent in tota substantia: qua de re al-  
ias pluribus. Nunc propositam disputationem persequimur.

Primum autem non solum vehementer mirari, sed etiã obstupescere licet, quam-  
obrem Galenus, ut alios prætermittamus, qui occultas sæpenumero proprietates  
in venis, medicamentis, & aliis plerisque rebus libenter amplectitur, & qui ali-  
quando pollicitus est se librum conscripturum de iis, quæ agunt à tota substantia,  
huius tamen abditæ, atque occultæ acri qualitatis nunquam, & nusquam memi-  
nerit: immo vero cum ubique illam prætermittat, tum ex proposito huiusmodi il-  
le commentum refutare videtur. Opportune Hippocrates medicos admonet, ut  
7. prog. 4.  
providentiæ operam darent, & particulatim animaduertent, si quid in morbis  
diuinum inest.

Hunc locum diffuse interpretatus Galenus, nonnullis primum interpretibus re-  
futatis, qui huiusmodi vocem, (diuinum) male, & præter Hippocratis mentem sunt  
interpretati, demùm concludit, hæc voce non aliud significari, quam ambientis nos  
aeris constitutionem. Et ne quis latentem adhuc illius qualitatem animò conceperet,  
quasi se ipse magis explicans, nihil aliud apud Hippocratem diuinum esse con-  
firmat, præterquàm ambientis nos aeris cõstitutionem, de qua scriptum est in Aphor.  
3. Aph. 2.  
... inter anni tempora si hyems plus iusto siccior, & frigidior fuerit, ver autem  
pluuium, & Austrinum, febres acutas fieri æstate necesse est, & lippitudines, & dif-  
ficultates intestinorum, præsertim mulieribus, & viris natura humidis. sicuti plera-  
que alia huiusmodi; ut manifestas planè acri mutationes, & alterationes afferens  
quamlibet abditam qualitatem negligere, & reicere videatur. Atque hic quidem, si  
quis alius, erat locus opportunissimus, ubi Galenum latentis huius qualitatis me-  
minisse decebat, si modo illam naturam constare existimasset. Quod si nugas, poetarum  
que fabulas appellat, & illos acriter arguit, qui (diuinum) ad iram Deorum,  
vel ad dies criticos referebãt, quod vtrunquè à veritate, aut saltem verisimilitudine  
prorsus non videtur alienum, longè equidem magis hanc occultam, & inexplica-  
bilem conditionem, tanquam commentitiam, ab omnique veritate, & verisimili-  
tudine abhorrentem, illum repudiaturum fuisse existimo.

Pariter si omnes libros Epid. & particulatim constitutiones pestilentes, itemque  
omnes locos, ubi hac de re tractatum est, accurate animaduertere velis, facile in-  
relliges Hippocratem, & Galenum ab huiusmodi commento semper abstinuisse:  
neque certe iniuria. Cum enim ante oculos habeamus, quæcunque ratione pro-  
fus manifesta, proxima, & naturali, aerem rum qualitate simplici, & composita,  
ram tota substantia alterare, & corrumpere solent, non est, ut nos magis abditas,  
remotas, & imaginarias causas temere inuestigare velimus: siquidem vulgaris est  
philosophorum sententia, inutiliter & frustra plures alicuius rei causas inquiri, ubi  
paucio

pauciores sint satis. Modo aduersariorum argumenta aggredimur. Pestilentiam,  
quæ ex acri vitio ortum habeat, quouis tempore, & quouis aeris constitutione fie-  
ri, ac ætate potissimum maius negotium facessere, sicuti acuti omnes morbi facere  
confueverunt, tam est falsum, quam quod falsissimum: satis enim superius monstra-  
uimus vnam maxime constitutionem calidam & humidam, quando cumque illa suc-  
cedat, pestilentiam efficere: ita quidem ut nulla ratio præterea reddi possit, quam o-  
brem ætate magis, quam aliis temporibus illa impetum faciat: quemadmodum  
pariter & plerique morbos acutos non solum ætate, sed quouis tempore furere,  
adeo certum est, ut longiore confirmatione non egeat.

Nos quidem vnam putredinem pestilentia causam proximã, atque immediatam  
esse statuimus: at non quamlibet putredinem id præstare posse credimus. Quanquã  
igitur multis interdum argumentis aeris constitutionem putridam, atque insigni-  
ter putridam adesse constat; quæ tamen pestilentia nullam afferat, quid tum? an  
statim pestilentia causam occultam afferre decet? Nos contra verius, & magis, ni  
fallimur, ad Galeni mentem, putridam aeris constitutionem pestilentiam perpetuo  
generare existimamus, quotiescumque ad talem illa, & tantam putredinem perue-  
nerit, quæ tanto malo sit satis. Quod si huiusmodi terminum, & gradum putredi-  
nis, quem forte nemo satis explicare potest, aduersarij occultam illam aeris quali-  
tatem intelligant, iam inter nos conuenit: quando quidem omnibus in rebus natura  
constituta sunt postremæ quædam differentia: atque definiti quidam termini, qui  
propriam formam, atque (ut loquuntur philosophi) propriam esse vnicuique lar-  
giuntur, quos propterea proprietatem temperamenti nonnulli appellant, qui cer-  
te à nemine satis intelligi, aut explicari posse videntur: Ad quem certe modum hunc  
quoque putredinis gradum efficiendæ pestilentia accommodatum occultum esse,  
neque facile indicari posse faciendum est.

Quodcumque huiusmodi putrida, aut intemperata aeris constitutio penetraverit,  
sive vnam regionem, sive plures, sive vniuersum orbem occupet, ibi pestilentiam  
fieri necesse est. Quemadmodum autem sæpenumero euenit, ut vnus tantum, aut  
alter locus male afficiatur, ita contra si omnium temporum pestilentias memoria  
repetamus, sum ego nescius, an vlla vnquam vniuersum terrarum orbem eodem  
tempore peragrauerit.

Quod si illud obstatine contendere velis, quid prohibet: quin perniciofa acri  
qualitas, aut proprio ortu, aut ventis ferentibus, aut alia contagij ratione latissime  
dilaretur? Quod de putredine afferunt; quam omnibus animantibus communem  
esse decet, facile, & manifesto dissoluitur à Galeno, qui nullam causam sine eius,  
quod patitur, aptitudine agere posse docet: quod antea proditum est à philoso-  
pho: alioquin (ille ait) omnes sub sole æstiuo versantes in febres inciderent, item  
omnes, qui paulo vehementiori motu vterentur, inebriarentur, irascerentur,  
tristarentur: sic per canis æstum omnes ægrotarent, atque in pestilentis more-  
rentur. Quod si homines nulla ratione, præterquam propria temperie, ætate, ac vi-  
ctus ratione inter se differentes, non omnes pestilenti morbo laborant, sed multi  
superstites manent, qui mirum potest videri, si ceteræ animantes tot, tantisque re-  
bus inuicem dissidentes ab huiusmodi luc quandoque sint prorsus liberæ, & alie-  
næ: contraque si saluo, & incolumi homine ille quandoque peste afficiantur: Nõne  
licet plurima commemorare, quæ homini noxia, & venenata, aliis quibusdam ani-  
mantibus innoxia sunt, & salutaria? Sed Hippocratem audiamus vel autorem libri  
de fla

de flatibus, quicumque ille fuerit, hanc rem præclare definientem hac seſe.

Sed eſt fortaffe qui dicat, quare non omnibus animantibus, ſed alicui eorum generi incidunt huiusmodi morbi: Cui ego quidem hunc in modum reſpondeo. Diſfert corpus à corpore, natura à natura, nutrimentum à nutrimento; non enim omni animantium generi eadem aut non conferunt, aut commoda ſunt: ſed ſunt alia aliis magis conuenientia. Quando igitur aer eiufmodi inquinamenti plenus eſt, quibus humana natura offenditur, homines ægrotant: quando vero alteri cuiſpiam animantium generi aer non ſatis conuenit, tum morbus illud genus corripit. Qua ſententia nihil ad propoſitam rationem magis apte, congruenterque dici poſſe nos credimus. Neque eſt, vt quis hinc colligat, ad latentes adhuc proprietates conſugiendum eſſe, niſi quatenus determinatos illos gradus, & terminos putredinis nemo ſatis aſſequitur, quos occultos, & inexplicabiles eſſe nos quoque liberiter concedimus. Atque hæcenus ad Ferneliū. Iam vero, quod ad mercurialem pertinet, febres omnes peſtiferas non eandem certe putredinem habere fateamur, ſed tamen illam perpetuo inſignem, atque excellentem eſſe nos arbitramur.

Quod ſi ægri aliquando grauiffimis ſymptomatis laborant, & celeriter moriuntur, quanquam leuia putredinis veſtigia apparent, ſum ego neſcios qualia nam maiora putredinis argumenta præter ſauiffima huius ſymptomata, & celerrimum interitum inueſtigare velimus; niſi forte cum idiotis extra apparentibus quibuſdam iudiciis fidem adhibere, atque animum aduertere velimus, quæ ſæpius incerta, & fallacia eſſe poſterius demonſtrabimus.

Porro cœleſtem illam qualitatem, atque occultam vim genitalem, & beneficam nos cum philoſopho liberiter ſuſcipimus, quando quidem cœlum, & omnia ſuperiora à Deo Opt. Max. ob id in primis creata fuiſſe conſtat, vt hiſce rebus inferioribus, & vni poſſimum homini beneficiant, & præſtantia munera gratuito inſundant.

At vero cum hinc ille colligit, latentem propterea qualitatem maleficam, & corruptricem neceſſario ſtatuendam eſſe, ego quidem huiusmodi argumentationis vim haud ſatis intelligo. Etenim quemadmodum hæc inferiora, & compoſita ita natura comparata ſunt, vt ſuo contrario non careant, ita cœlum & cœleſtia omnia omnis mixtionis, & corruptionis immunia ab hac lege longe abeſſe non dubitamus: temere enim quis colligat, Cœlo ineſt vis monendi, ergo & quieſcendi.

Immo vero cum illud minime aptum ſit ad ſuſcipiendam vllam contrarietatem: diuerſa proſus ratione argumentari licet, vt vna re poſita alteram illi oppoſitam excludere poſſis; quia enim cœlum monetur, ideo quieſcere nequit: vnde pariter quia cœlo ineſt vis quædam genitilis, & benefica, igitur, vt ab omni illud qualitate malefica, & corruptrice deſtitutum ſit, neceſſe eſt. Quod præterea addunt, ple- riſque peſtilentiis proſuiſſe arcana quædam præſidia, qualia ſunt bolus Armena, theriaca, & alia huiusmodi, non eo inſicias, quanquam non minus manifeſta, quam latente vi præclaram iſt hæc operam præſtare, nos exiſtimamus. Sed eſt: vna latente proprietate ſunt illa ſalutaria, an propterea quod nocebat, arcanum eſſe cenſendum eſt? Nemo arbitror hunc in modum colligat; Pæonia (ex §.) occulta quædam proprietate iuuat epilepſia correptos, epilepſia ergo abſcondita, & latens eſt. Sic ſcammonium latente vi bilē ducit, ergo bilis abdita eſt & occulta. Sed hoc longius demonſtrare, vt facile, ita ſuperuacaneum eſſe arbitramur. Quod poſtremo ad Galeni teſtimonium pertinet, duabus ex cauſis huiusmodi occultam qualitatem in  
aerem

aërem induci poſſe docet Mercurialis, altera ex ſideribus, de quibus nos ſatis diximus: reliqua ex vaporibus prauis, qui eleuantur ex aquis, ſpecubus, aut aliis rebus putrefactis: quos quidem vapores ſcribit Galenus obeſſe nequaquam manifeſta qualitate, ſed proprietate ſubſtantie. At vero ſi Galeni mentem ſtudioſe animaduerſimus, illud ipſum hoc loco ille docuiſſe videtur, quod alias ſæpe ſcriptum reliquit, nimirū aërem vitioſum reddi vel in tota ſubſtantia, quæ putrefcat, & corrumpatur, vel in ſola temperatura, vt abſque vlla ſubſtantie putrefactione aër duntaxat in qualitatibus vel ſimplicibus, vel compoſitis alteretur. Qua in re cum vtraque huiusmodi vitioſi aëris ratio non vnā plane curandorum morborum, qui ab illo oriuntur, rationem poſtulare videatur, autorem arguit Galenus, quaſi imminute, & perperam huiusmodi ille curationem tradiderit. Sed præſtat illius ſeriem afferre, quæ ita habet. Scripſit curationem imminutam communium morborum; quando ſunt vitio ambientis; etenim ſæpius nonnullæ vaporaciones ex paludibus, vel ſtagnis, vel cænosis locis, aut ab eiufcemodi terra morbos eiufcemodi creant; interdum autem temperatura ſolius tempeſtatis; cum igitur in euaporationibus corpora lædantur magis ex totius ſubſtantie proprietate, quam ex ſimplici qualitate, probe curationem ſcripſit ſpectantem ad duos ſcopos, ſcilicet ad mutationem regionis, & ad exiguæ inſpirationis neceſſitatem. Verum in iis, qui ob qualitatem male habent, non ſolum curatio iam factæ ægritudinis per qualitatem contrariam fiet, immo & præcautio, ne omnino obſtremetur: nam ſi corpus læſionem ſubeat ab immodico calore, per ea quæ pariunt frigus; ſi à frigore, per ea quæ calorem immitunt, & ad proportionem in aliis qualitatibus ſimplicibus, & compoſitis. Hæcenus Galenus: vt hinc certe latentem nullam, & occultam aëris proprietatem elicere poſſis: quam quidem, ſi modo illa vnquam induci poteſt, veriſimile eſt; aut magis neceſſarium à vaporibus inferne elatis nunquam induci. Sed hæc de re ſatis.

Præterea demum inter peſtilentiæ cauſas prætermittenda non eſt particularis hominum, & rerum contagio, quam quidem ad aërem ipſum haud inepte referri poſſe nos exiſtimamus: quanquam enim vere, & proprie aërem efficiendæ peſtilentiæ cauſam in primis eſſe conſtat, vt modo diximus, quando ille aut vnus duntaxat qualitatibus alteratur, aut tota ſubſtantia contaminatur: adhuc tamen, licet minus vere, & proprie, quodcunque tandem, & qualecunque fuerit contagium, non illud abſque aëris vehiculo alteri communicari poſſe videtur: quandoquidē à male affecto corpore, vel fomite tenuiffimus quidam vapor, aut ſpiritus eleuetur, neceſſe eſt, quem aërem quodammodo appellari poſſe putamus; cum & Galenus aliquando huiusmodi voces confundat, & nihil referre doceat, ſpiritum ne, an aërem dicamus. Neque eſt vt aliquis hunc loquendi modum, tanquam minus proprium, arguere velit: ſiquidem & Galenus Thucydidis peſtilentiam, præter ortam corruptionem in ſuffocantibus tugariis æſtatis tempore, & humores corporum ex praua victus ratione putredini obnoxios, originem forte etiam duxiſſe ſcribit, quod propter continuitatem ex Athiopia putrida quædam contagia, ſeu inquinamenta flu- xerint: quod certe minus proprie dici conſtat: namque propria, & exquiſita contagii ratio in eo conſistere videtur (vt ſupra ſtatutum eſt) quando aliquid ex determinato corpore eleuatur, quod vel ſolo contactu, vel aliqua cum diſtantia alterum occupat, minime vero quando aër totus redditus vitioſus ſuapte natura ple- riſque omnibus malum aliquod afferre ſolet: alioqui mala nedum peſtilentia, ſed communia quæcunque & vulgaria vt ſunt contagioſa, fateamur neceſſe eſt. Ita- que

1. De dif-  
feb. 2.



que alienum profus à ratione alicui videri non debet, si nos quoque pestilentiam de contagio oriundam ad ipsum quodammodo aërem referendam esse existimamus: quod illo evidenti argumento potest confirmari, cum corpora quacunque substantia solidiore, & densiore constant, adeoque nullum aërem excipiunt, qualia inter cætera sunt metalla omnia, nullam contagiosam affectionem contrahere videantur. Atque id eo magis statuendum videtur, quod non leues coniecturæ, & argumenta nobis persuadeant, antiquiores etiam medicos in hac sententia fuisse.

Porro autem instituti nostri ratio postulat, ut post essentiam, & causas pestilentiae de eiusdem signis agamus. Ceterum cum superius à nobis statutum fuerit, pestilentiam nullo distincto, ac determinato morbo contineri, & concludi, nisi ab hac disciplina discedere velimus, ut nulla symptomata, atque indicia sint illius propria, & peculiaris, fatendum est. Vnde subit in mentem, quod à Galeno iamdiu didicimus, partem artis medicæ, quæ agit de signis omnium maxime incertam, & coniecturalem esse: id quod, si alias vnquam, hoc certe loco verissimum esse nos existimamus, ut non iniuria vbiunque pestilentia primum apparere incipit, tam incertam, obscuram, & ancipitem faciem illa repræsentare videatur, ut homines vix eam cognoscant. Sic apud Thucydidem Athenienses puteos à Peloponnesibus veneno contaminatos fuisse existimabant, sic nostro hoc tempore Venetiis, Patavij, Vicentiæ, Mantuæ, & vbi que aliis asserentibus pestem adesse, aliis negantibus, hac in re plurimæ sunt excitatæ dissensiones, ut superius diximus. Nullum igitur verum, certum, ac determinatum indicium non solum inueniri, sed ne animo quidem concipi posse nos existimamus, vnde pestilentia argui, & demonstrari possit: quandoquidem (ut dolorem capitis, delirium, atque infinita huiusmodi vulgaria symptomata prætermittamus, quibus frequenter homines sine pestilentia laborant, nemo est in medicis libris legendis, aut in artis operibus exercendis vel medicocriter versatus, qui non facile intelligat parotidas, bubones, anthraces, & alia huius generis, quæ pestilentiam maiori ex parte comitari solent, & quæ indicia pathognomonica à plerisque censentur, sine vlla tamen pestilentia suspitione sapenumero fieri, atque impune medicorum manibus tractari: ut hoc loco non solum refellendi, sed etiam ridendi sint, qui signis quibusdam propriis, & determinatis pestilentiam definire, & demonstrare conantur.

Qua quidem ratione illos pariter arguere licet, qui nullam pestilentiam agnoscunt, ac neminem huiusmodi morbo interiisse asserant, qui non bubonem, vel anthracem, vel exanthemata, vel aliud apparens cutis vitium manifesto præferat. Quemadmodum enim nulla extant indicia, quæ pestilentiam certo indicare possint, ita contra quanquam corpus ab omnia apparente macula est profus alienum, illud à peste liberum esse temere asseuerandum non est, siquidem rationi maxime consentaneum est, illa eadem mala, quæ extra homini accidere solent, internas aliquando partes etiam occupare, ita quidem ut venenum alte lateat, neque extra aliquod illius vestigium appareat: id quod Galenus quoque scriptum reliquit. In partibus (ille ait) non conspicuis in corpore profundo similes iis, qui in cute consistunt, affectus gigni ratione non caret: etenim si bilis flava in partem quampiam decubuerit, erysipelas fiet, si nigra, carbunculus, & cancer. Neque certe intima corporis adamantis constitutionem obtrinent, sed ea quoque iisdem affectibus obnoxia sunt, & alias. Febres plurimæ viguere, in quibus nulli essent cutanei affectus, quas sequebantur alui excrementa graueolentia, &c. Quæ profecto mala interioris latentia

*De atra bilis.*

*Di succ. bon. & vit. princip.*

latentia aliis forte perniciosiora non immerito censenda sunt, quod tum natura valde imbecilla esse, neque venenatos humores expellere posse videatur.

Cæterum principem hac in re locum obtinere nos arbitramur tum præsentis temporis constitutionem, tum ægrotantis historiam: quemadmodum enim (quod præclare in vniuersum traditum est ab Hippocrate) medicum in primis decet morborum populariter grassantium impetum perpetuo considerare, ac temporis constitutionem attendere, ita huiusmodi animaduersionem, si vnquam alias, ad huiusmodi iudiciū ferendum accommodatissimam esse nos arbitramur. Etenim si constitutio fuerit pestilens, in qua plurimi laborent, & moriantur, sine aliquem laborantem, cui grauissima statim ad sint symptomata, & qui præterea cum aliis laborantibus versatus fuerit, hunc haud leui coniectura peste male affectum esse putandum est, quanquam nullum exterius notabile symptoma appareat. Quod si amplius illi accedat vel bubo, vel anthrax, vel aliud eiusmodi, quod passim grassari solet, iam coniecturam illud maxime auget, & mali certam quodammodo fidem facere potest; quod alio tempore non liceret. Quod enim ad celerem interitum pertinet, quem plerique omnium maxime animaduertunt; neque ille magis aliis argumentis fidem facit; siquidem præter pestilentiam, plurimi sunt morbi acuti, qui brevissimo tempore homines interficiunt: & in ipsa pestilentia plurimos non ante septimum, nonum, & plures dies interiisse certum est: quod particulatim Eschylides annotauit. Quod si quis his non acquiescit, & longiorem symptomatum, atque indiciorum enumerationem desiderat, quæ tum futuram pestilentiam prænunciat, tum præsentem arguant: quod quidem ad signa prognostica pertinet, quotquot quavis tandem ratione putredinis sobolem prælagire solita sunt, isthæc omnia futuram pestilentiam portendere creditum est.

Vnde præter solitam naturam, & conditionem mutationes temporum, præsertim calidiores, & humidiores, pluuiarum assiduitas, maxime in sine veris, aut æstate, absque ventorum flatibus, qualem fere constitutionem in Cranone ciuitate ab Hippocrate descriptam legimus, reptilium omnis generis, murium, erucarum, & aliorum vermium præter morem multitudo, crebra in aëre phænomena, exanthemata non solum in pueris, sed etiam in adultis frequentia, abortus faciles, anæmia, caritas, & alia huiusmodi propemodum infinita, quæ homines, aut naturali, aut sæpe etiam superstitionis obseruatione commenti sunt, futuram pestilentiam significare creduntur: quorum quidem indiciorum vim, atque efficacitatem, vnicuique suo arbitratu examinare licet. Quod vero ad illa attinet, quæ præsentem pestilentiam demonstrant, non alia huc afferenda sunt præter ea, quæ propriam illius formam, & peculiarem characterem constituunt. Etenim quotiescunque morbi passim grassantur, & plurimos interficiunt, nihil præterea ad stabiliendam pestilentiam desiderari posse videtur. Quod si demum signa quædam peculiaris quis intelligere cupit, quæ Socratem pestilentia laborantem pro certo demonstrare possint, is sciat præter ea, quæ superius posita sunt, pauca admodum, aut forte nulla esse indicia, quæ hoc ipsum vere attestari possint. Id quod vnusquisque facile confitebitur, qui memoria repetat, quod nos satis iam demonstrauimus, pestem nullo determinato morbo circumscribi, sed omnes affectus præter naturam, quicunq; animo concipi possunt, latissime complecti. Illud tamen hoc loco minime est prætermittendum, in peste (ut inquit Aërius) omnia horrendissima fieri, ita quidem ut quæ alias leuiora, & benigniora esse consueverunt, hoc tempore sint grauissima, & ma-



lignissima : quod omnino ratio persuadet , & Galen. quoque animaduertit.

Hippoc. 3.  
Epid. 3.9.

Sacri ignes multi , qui maligni cum essent , multos interfecerunt.  
Sacrum ignem (ait Gal.) didicisti à biliosa fluxione oriri , aut non illa semper tamen praua , & putri. Plane contra ubi mitis sit fluxio bilem pallidam obtinens quæ in nobis naturaliter gignitur , solet quidem sacrū ignem facere , nullū tamen ex eo dare damnum , si modo recte tractes. At non erat in præsentia talis , qui sacrū ignem efficiebat , humor , sed malignus , qui eroderet , putrefaceretque , & c. Sic paulo post.

Hippoc. 12.  
Galen.

Ora aphthis viciata pndenda tuberculis , lippitudines , carbunculi.  
Singuli hi affectus fere non sunt cacoethes , vti sacro igne diximus modo , nunquam vero etiam sunt cacoethes , vti nunc , quod putridus esset qui abundabat humor. Non est igitur , vt in præsentia longiorem morborum , & symptomatum catalogum faciamus , quæ in pestilentia euenire , & grassari solent ; quandoquidem si memoria repetamus pestilentias ab Hipp. Thucydide , Gal. & posteriori tempore ab aliis descriptas , illa vsque adeo varia , & multiplicia esse constabit , vt nulla fere sit pars corporis , quæ huius veneni malitiam , atque impetum aliquando non experiatur. Quorum omnium malorum varietatem , discrimen , ortum , & causas ex iis , quæ superius à nobis posita sunt , vnusquisque facile consequi potest , vt hac in re nos minime longiores esse oporteat.

De peste hætenus in vniuersum. Modo ad principalem controuersiam reuertimur , quales nimirum hoc tristissimo tempore fuerint morbi , qui in plerasque ciuitates impetum fecerint , de quibus initio tractationis diximus à plerisque omnibus dubitatum esse , an pestilentia nomine signari debeant. Et profecto si memoria repetamus , quæ superius à nobis posita sunt , itemque animaduertamus sanctam historiam eorum , quæ apud nos euenisse vidimus , iam nullus , vt mihi videtur , dubitationis locus superesse potest , quin hæc fuerit vera , & legitima pestis. Morbi plane fuerunt vulgares , vt non modo vnum , aut alterum locum , sed quam plurimos vno , & eodem tempore occupauerint : illos præterea fuisse mortiferos ; & maiorem hominum partem perdidisse ; ipsa res magno Reipubl. damno ita confirmauit , vt huiusmodi calamitosa clades fæda vestigia diutius adhuc duratura esse videantur. Quod si illis dentum contagium addere velis , quod ad constituendam integram pestilentia formam nonnulli necessarium esse arbitrantur , illud quoque non defuisse tam est certum ; quam quod certissimum ; vt plura huius rei testimonia , aut exempli gratia temere non sint afferenda. At vero contra non desunt vel nobilissimi , & doctissimi viri , qui aliter sentientes , huiusmodi morbos minime pestilentes fuisse , neque verè pestilentia nomine signandos esse contendunt : quorum tamen diuersa est disputationis ratio. Plerique enim pro certo habentes omnem pestilentiam de vno aëre ortam ducere , illam hoc tempore fuisse negat , quod nulla in aëre fuit notabilis alteratio , vel corruptio , quæ tantum malorum gignere poterit.

Aduersus horum sententiam nos satis superius disputauimus , quos certe perperam , & contra Galeni disciplinam sentire nos existimamus , qui ex qualibet communi causa morbos communes fieri summa cum ratione docet. Alij autem magis apposite nullam pestilentiam fuisse asseuerant , non ob id quidem , quod aër ab omni vitio fuerit alienus , quod illi haud grauate concedunt , sed propterea quia veterij morbi eas conditiones non habuerint , quæ ad constituendam pestilentia formam necessariæ esse videntur : quorum sane argumenta intelligere æquum est. Inter omnes optimè conuenit pestilentes morbos esse vulgares & plerosque ho-

mines

mines cuiusuis sexus , ætatis , fortunæ , indifferenter aggredi ; pariter eisdem esse perniciosos , & maiorem ægotantium partem interficere : quæ duæ conditiones (vt sæpius iam diximus) si Gal. credimus , veram , & legitimam pestilentiam determinat videntur : ita quidem si altera , vel longe magis , si vtraque desit , vt certum sit omnem pestilentia suspicionem vanam , ac temerariam esse. Atqui si qualitatem , & numerum , cum ægotantium , cum mortuorum consideremus , singulaque accurate , & particulatim animaduertamus , quæ hæc de causa , hoc tempore eueniunt , neutrum ex iis conditionibus affuisse , vt fateamur , necessarium videtur. Etenim ( vt à nostra non discedamus ) cum mea Vicentia feliciori tempore alere solita fuerit hominum circiter triginta millia , certo certius est , nedum maiorem , sed ne minimam quidem illorum partem laborasse , aut interiisse , quod ex iis , quæ primum à nobis proposita sunt , facile vnusquisque ad calculum reducere potest. Præterea vero cum tempore pestis morbus nulli ætati , sexui , nullis studiis , atque ad summam nulli hominum conditioni parcat , euentus , & res ipsa satis superque confirmauit in vniuersum fere omnes , qui in aliqua dignitate , ac fortuna essent constituti huiusmodi calamitatis fuisse immunes : ita quidem vt reuera non alij , quam fordidi quidam homunculi , atque ex infima plebecula hanc mortiferam cladem perpassi fuerint.

Vt illud interea prætermittamus , quod alioqui magni interest , forte etiam ex iis plerosque obiisse magis alia de causa , quam vi morbi : cum enim ad legitimam vnus cuiusque morbi curationem non solum medicum adesse oporteat opportuna facientem , sed & ægros , & assidentes , & exteriora , vix explicare licet in summa rerum confusione , quantum ab officio defecerint medici , ægri , assidentes , & demum quam exteriora ad præsentem opportunitatem male fuerint accommodata.

Cum igitur morbi hoc tempore non fuerint vulgares , neque ita perniciosi , vt maiorem hominum partem , vel certe multos necauerint , ( vtroque enim modo hanc perniciem determinat Gal. ) addo , & plurima vndique errata , eaque grauissima commissa fuerint , quæ morbos alioqui salutare mortiferos reddere solent , illos doctissimi viri minime pestilentes fuisse asseuerant , sed eos duntaxat malignos esse contendunt , qui nequaquam ex aëre , vel contagio , sed ex vna in primis deprauata , & vitiosa victus ratione ortam duxerint ; quæ quidem quantum ad huiusmodi morbos gignendos conferat , iam diu traditum est à Gal. atque notius est , quam vt longiori confirmatione indigeat. Porro autem quanquam nos hæc vera esse non inficiamus , verum tamen de priore sententia adhuc dimoueri non possumus. Et primū quidem illud non importune afferre licet , vt in rebus propemodum omnibus accidit , ita in pestilentia varios gradus non iniuria constituendos esse , adeo vtilis sit grauior , & maiori cum periculo , hæc leuior , & minori cum discrimine ; qualis ea fuit , cuius aliquando Linius mentionem facit , in qua plures ille superstitis fuisse , Lib. 4. De cap. 1. De Fab. Aug. & C. Furr. par. Coss. quam interiisse commemorat. Vnde haud omnino præter rem dicat quispiam , hanc nostram pestilentiam benigniorem , & leuiorem fuisse , quam vt maiorem hominum partem inuaserit , & occiderit : Atqui ad eandem resellendam sententiam alia prorsus , & veriori nos ratione vt consueuimus. Pro qua illud nobis in præsentia concedi cupimus , quod posterius diffuse & firmiter probari posse credimus , hanc nimirum nostrorum temporum pestilentiam minime ex vitioso aëre , aut deprauato victu , aut aliter , quam ex vno hominum & rerum contagio originem habuisse.

C 3 Quod

Quod si ita res habet, quanquam huiusmodi morbi maiorem hominum partem in his regionibus non occupauerunt, neque ex omni conditione (quod ingenue fateri decet) illud ego tamen affirmare non vereor, veram hanc, & legitimam pestem fuisse: cum satis sit, iis in locis, vnde ad nos importata est, vbi forte ab aëris vicio originem duxit, omnino illam vulgarem fuisse. Immo vero quid prohibet etiam, quo minus dicamus pestem (ex. gr.) Africae, Siciliae, & Italiae vnam atque eandem esse, quam propterea iure optimo non modo vulgarem, sed etiam vulgarissimam appellare liceret, cum per tot regiones vagata sit: Sed neq; altera fortasse deest non inepta ratio, vnde propositam difficultatem diluere possumus. Quanquam. n. haec mala à plerisque, & potissimum nobilibus viris fuerunt aliena, neque (vt pestilentiae forma in primis postulat) in homines cuiusvis status, & fortunæ grassata sunt, illorum tamen ea vis fuit, & malitia, vt omnes aggredi, neque vlli pepernisse potuerint, nisi grauissimorum patrum singulari studio, & diligentia, illorum furor, atque impetus cohibitus, atque angustis admodum terminis coërcitus fuisset. Singula etenim (vt philosophi docent) propriam formam allequuntur, non ex iis, quae in actum procedunt, sed ex iis quae potestate sunt talia: neque res (vt eorum more loquamur) per actus secundos, sed per actus primos definiti solent. Homo est animal rationale, non quatenus ille vere, & actu ratiocinatur, sed quatenus ita natura comparatus est, vt aptus sit ad ratiocinandum, alioquin homo dormiens non esset homo. Sic apud philosophum definitur anima, quod sit actus primus corporis physici potentia vitam habentis. Atque Gal. demum, cum sanitatem, tum morbum esse statuit, partium corporis constitutionem, illam secundum naturam, hunc praeter naturam, vnde actiones, non actu, sed potestate, vel probe, vel male procedunt. Itaque nos pariter pestilentes morbos non sine ratione definire posse videmur, vt illi sint vulgares, & perniciosi, hoc est tali natura, & forma constantes, vt maiorem hominum partem, atque illos in qualibet fortuna positos aggredi, & perdere possint, quamuis reuera non aggrediantur, non perdant. Quæso enim sive vigere pestilentiam, non modo ex vno contagio, cuius vim, atque impetum quicumque voluerit, haud difficile vitare potest, sed etiam ex contaminato aëre, à qua vix vlli cauere licet; si hoc tempore plerique omnes alia loca, vbi salubrior esset aura, quaerere velint, an propterea quod illa in multos actu non saniat, minus vere pestilentiam appellabimus? id non equidem opinor. In praesentia cum haec nos literis damus, idibus Febr. singulari Dei Opt. Max. beneficio, & benignitate Vicentiae leuissima quaedam huiusmodi luis vestigia vix supersunt, quae breui admodum in nihilum abitura esse speramus. An vnum, aut alterum male affectum pestilenti morbo non laborare existimabimus, quod morbus iam actu non sit vulgaris, nec plerisque inuadat: non puto: quandoquidem neminem esse arbitramur, si modo huius mali originem, & progressionem ille satis intelligit, qui non facile fateatur, vni duntaxat ægrum, nisi ab aliorum commercio diligenter arceatur, vnam item inquinatam supellectilem multos, & vniuersam urbem inficere posse. Porro antiqua videtur fuisse huiusmodi luis, de qua particulatim duo quondam celebres medici, Dynus, & Gentilis Senis accerrime litigarunt: quorum argumenta, vt libet, vnuquisque apud illos intelligere potest. Hoc ipso in primis argumento (ni fallor) praclarissimi quidam viri in eam sententiam adducti sunt, quo tempore huiusmodi mala grassari ceperunt, illa pestilentiae nomine signanda non esse, quod tunc pauci admodum laborarent, neque illa communia, & vulgaria fuerint; quanquam alij contra illud quidem

*Gentil. com.  
in primam  
4. c. prog.*

dem pestis initium, sed minime pestem appellare non vereantur. Non possum existimare, auditores (inquit Mercurialis) appellandam esse eam pestem, in qua vix duo, aut tres peribant singulo die. Erant fortasse initia quaedam pestis, sed non erat pestis. Cuius profecto sententiae vim (vt ingenue dicam) non satis intelligo: namque sum nescius quam obrem principium pestis, pestis nomine appellare non liceat; quasi vero principia morborum ab ipsis morbis sint diuersa, & aliena: Apud medicos vulgare est, ex quatuor partibus principio, incremento, statu, & declinatione morbos in vniuersum constare. An principium motus, non est motus, an via in generationem (vt loquuntur philosophi) non est generatio? an via in corruptionem non est corruptio? Omnium sane morborum initia sunt vndique leuiora, & difficilia cognitu, sed tamen in hac vna inquisitione, & intelligentia praestantiam, atque excellentiam medici in primis elucere certum est. Vnde illos irridebat Galen. qui incipientes canctos non agnoscerent, quod non aliter, quam stirpibus est terra exeuntibus euenit, quae pariter peritis duntaxat agricolis agnoscerent. Sed alias haec ferè quaestio ab Hippocrate videtur esse proposita: an principium phrenitidis phrenitis censenda esset: quam Galenum praclare dissoluentem audiamus.

*14. meth.  
cap. 9.*

Qui comatosi inter initia fiunt cum capitis, lumborum, hypochondrij, colliculi dolore vigilantes, an phrenitici existant?

*Hipp. pri-  
cip. prorrh.*

Complura veterum exemplaria verbo (phrenitici) verbum (existant) non habent adiectum: hinc exorta est quaestio, vtrumne eos; qui ita habent, quis iam phreniticis appellabit, an futuros expectabit; adiecto vero verbo (existant) atque in hunc modum simul scita oratione (phrenitici ne existant) quaestio est, an qui ita affecti sunt, iam phrenitici sint, vel non sint. Quaestioni autem eiusmodi iam & alia quaedam non pauci momenti annectitur quaestio, quam & de febriliu accessione principio mouerunt, nempe in illis rationi maxime consentaneum esse videtur, non postea venturam praecognoscere nos accessionem, sed incipientem iam dignoscere ex permutatione pulsuum: quoniam vero nondum insignem acceperit magnitudinem, vt ægro quidem, tanquam dicenda conspicue videatur, à nobis autem, vt tanquam facta cognoscatur; res haec non aliter, quam plantae recens è terra ortae, dignoscitur, quas rusticus, vel qui in herbis omnibus dignoscendis est peritus confestim internoscit, cæteris vero incognitae manent: agros siquidem herbas germinatione simillimas sapius ferre conspicimus, quas nos quidem non internoscimus, rustici vero internouerunt: quod & arboribus euenit: nam singulas, cum omnibus suis partibus sunt absolutae, vniuersi cognoscimus, cum vero nasci incipiunt, omnino à paucis cognoscuntur. Haec tamen Galenus. Quanquam igitur in nostra pestilentia pauci admodum ægri aliquando laborarent & interirent, atque ij quidem ex vna plebe, cum homines pro maiori parte, & ex omni conditione apti essent ad malum suscipiendum, illam nos quocumque tempore veram, & legitimam pestem fuisse arbitramur.

*Galen.*

Cæterum antequam posteriorem huius tractationis partem aggredior, quae ad huiusmodi morborum praeservationem, & curationem pertinet, illud vnum in praesentia reliquum esse videretur, quod superius nos esse tractaturus recipimus, vt eam quaestionem tractemus, vnde nam haec nostra pestilentia originem duxerit. Etenim quidam ex vna deprauata victus ratione, alij praeterea ex contaminato aëre, alij demum ex vno contagio illam ortam fuisse contendunt. Hic somnia nonnulla, &

commenta vanissima consulto prætereo, quæ homines non solum philosophiæ, & medicinæ, sed etiam omnis literaturæ, atque eruditionis prorsus expertes temere afferre non erubescunt, quæ quod per se facile concidant, vlla confutatione honorari non debent. Quod porro ad illos attinet, qui vulgaria isthæc mala in vnam victus rationem referre solent, cum iis quoque omnino paucis agendum est. Quam enim tum Gal. diffuse, & perspicue, tum experientia manifeste & facile demonstrat, quantum alimenta mali succi valeant ad procreandos morbos, quod à nemine in controuersiam reuocari debet, cum tamen præteritis temporibus urgente fame longe omnium maxima, ac præsentis etiam tempore plerique pessimi succi alimentis vesci coacti fuerint, qui omnis pestilentia fuerunt immunes, vt aliunde illa generetur, necessario fatendum est. Quemadmodum igitur deprauatam victus rationem, quæ multis sit communis, pestilentiam quandoque efficere posse credimus, & cacochymiam in vniuersum, quam ex huiusmodi alimentis fere generari necesse est, ad omnes morbos, in primis vero pestilentes, corpora mirum in modum preparare exittimamus; ita contra pestilentiam, de qua agimus, alia magis de causa, quam propter praua alimenta euenisse nos vere affirmare posse videmur. Quamobrem illud nobis vnum modo superest, vt inquiramus, an ex aëre vel manifesta qualitate alterato, vel aliter contaminato: an magis ex contagio, quod ex vno corpore in aliud transiit, illius originè statuere liceat. Quam profecto disputationem obscuram prorsus, ac difficilem; diuque ac multum agitatum, quoniam cum Mercuriali tanto viro mihi potissimum res est, studiose, & diffuse tractare constitui. Neque est, vt aliquem admiratio teneat, quamobrem à viro omnium tum doctissimo, tum humanissimo, addo mihi charissimo, & amicissimo, non hac solum in re, sed alias sæpenumero dissentire non verear.

Quæ enim illius est singularis humanitas, grauitas, suauissimique mores, plane compertum habeo in meliorem partem illum (quod equidem maxime velim) hæc omnia accepturum esse. Immo vero, cum præterito anno commentarium ille suum de pestilentia humanitèr & grate mihi dono misisset, atque ego illi per literas gratias egissem, simulque significassem, me quibusdam in rebus illi non satis assentiri, grauitèr, & ingenue mihi rescripsit, se minime ira ambitiosum esse, vt omnes homines suis dogmatibus assentientes esse cupiat, sibi que vehementer gratum esse facturum, quicumque iis de rebus plane incertis, & obscuris disputare voluerit, quando hac potissimum ratione veritas facile inuestigari, atque è tenebris erui solet.

Cap. 17. Atque hoc ipso commentario. Gratissimum (ille ait) erit mihi vt omnes docti videant has meas rationes, examinent diligenter: quia cum hæc res sit maximi momenti: opratissimum erit semper mihi, vt veritas inueniatur, si modo veritas inueniri potest in re adeo secreta, & diuina. Libere igitur dicam quod sentio, sed hac tamen lege, vt de omni re inter nos controuersa, tanquam honorarius arbiter, ille iudicium ferre, ac sententiam dicere possit: vt ita intelligant homines, dissidentes aliquando sententias summa etiam cum beneuolentia, & charitate conuenire.

Cap. 5. Mercurialis causas pestis inuestigaturus, alias internas, alias externas esse docet. Quod porro ad internas pertinet, in signem primum, atque excellentem putredinem, non quidem vnius, aut alterius humoris, sed omnium, qui simul confunduntur, conturbantur, & computrescunt, vere, & summa cum ratione statuit, præterea vero iis humoribus latentem quandam, atque occultam vim inesse tradit, quam Gal. & me

& medici omnes scribunt inesse medicamentis, atque venenis deleteriis. Hanc ego abditam qualitate in præsentiam prætereo, quod superius sententiam hac in re meam satis explicauerim. Quod autem ad causas externas attinet, duas ad efficiendam pestem causas perpetuo concurrere alleuerat, nimirum aërem ipsum; & contagium: mox prætermisso contagio, aërem concurrere ad pestem efficiendam Hipp. demonstratione euidentissima probat hunc in modum. Pestis est morbus communissimus, ergo à causa communissima: causa communissima est aër; ergo pestis necessario ab aëre. Quæ quidem argumentatio (ille ait) tantum potuit apud scriptores medicinæ, vt neminem fere inuenire liceat, qui non putauit veram pestem fieri ab aëre. Atqui vnum ego reperio Gal. (vt alios interea prætermittam, cum ille mihi sit perpetuo instar omnium) qui non modo pestem ab vno aëre semper fieri negat, sed etiam Hipp. hac in re aliter sentientem arguere non vetetur, quod supra demonstraui. Neque hanc Gal. sententiam vlla ratione infirmari exittimamus, primum quod alij morbi ex victus ratione oriundi sint quidem pestilentes, sed minime ipsa pestis: quandoquidem res ipsa declarat illos vere pestilentes, & pestilentia nomine signandos esse, cum sint aliquando vulgares, & perniciosi, quales fuere illi, de quibus particulatim mentionem facit Gal. præterquam quod ille perspicue admodum, & ex proposito morbos communes, ex communi certe causa, sed non ex vno semper aëre fieri docet, vt non alia interpretatione sit opus: tum vero quod aërem haud certe solum, sed vna cum aliis causis, morbi communis causam statuere liceat: aërem enim plane Gal. excludit, & absque illo morbum communem propter aliam causam communem oriri posse fatetur: alioqui vana prorsus, & temeraria fuisset illius in Hippoc. argumentatio, si modo vt aër vel solus, vel saltem aliis causis adiunctus ad gignendam pestilentiam concurrat, necesse est. Neque illa demum ratio videtur magis efficax, quæ morbos communes distinguit, ita quidem vt communes vni regioni, quos endemios Græci appellant, fiant à praua victus ratione, & à vaporibus elatis ex aquis, & terra, minime ex aëre, communes autem pluribus regionibus semper oriantur ex aëre. Nam præterquam quod & in præsentia adhuc eadem urgent argumenta, Gal. statuens morbos communes fieri propter plures causas communes, minime propter vnum aërem, huiusmodi morbos haud interpretatur endemios, sed epidemios, qui tempore aliquo determinato populum, aut exercitum vniuersum sine aëris vitio aliquando solent occupare. Cum igitur hoc fundamentum non modo sit infirmum, sed ex Gal. disciplina plane corruat, vt omnis fabrica illi innixa concidat, necessarium videtur. Præterea non nulla signa addit Mercurialis de historicis, & aliis petita, quæ probabiliter saltem ratione confirmare possunt, hanc nostrorum temporum pestilentiam ex aëre ortam fuisse: atque illa quidem duorum generum esse tradit, alia antecedentia & alia comitantia. Inter signa antecedentia numerantur terræ motus, cometa, sidera insolita, signes aëris, celipses, annus bissextilis, monstra, animalia orta ex putri materia, pestes alibi vagantes, si demum viri temperatissimi ægrotent, & lupi hominibus sint infesti.

Non ego in præsentia multum laboro, an isthæc signa omnia, vel certe plura ante nostram pestilentiam euenierint: illud vnum reperio, quod superius admodum inuimus, si modo altius Dei propositorum prætermittamus, nullum signum pestilentiam præmonstrare posse, nisi quatenus imminentem putredinem indicare potest: præterquam quod ex iis plurima non solum incerta, & leuia, sed etiam superstitiosa, & mendacia non iniuria videri possunt. Terræ motus Ferraria: maximi fuerunt, & me

Intr. lib. de  
cib. bon. &  
mal. suc.

Cap. 6.

violentiſſimi: quæ ciuitas fuit immunis peſtilentiæ: quanquam enim animo concipere, & fingere licet halitus ex terræ motu exeuntes, longe lateque diſſeminari, nec proximis regionibus vim aliquando inferre, illud tamen aut omnino difficile, aut certe vix fieri poſſe exiſtimandum eſt, ſalua & incoluim vrbe, vicis, & vniuerſa ditione, cum peſtilentes illi vapores omni ex parte proximis locos petere poſſint, vt aliis vndique illaſis, nonnulli tantum apud nos fuerint contaminati. Cometas ſidera inſolita, ignes aëreos, ſi phyſicam eorum ſignificationem aduertere velimus, ætus in primis, ac ſiccitates portendere, & ſignificare philoſophi docent: quod quidem hoc tempore ſatis confirmat, iam triſtris in ſignis, & continuata ſiccitas, quæ coniectam initio Nouembris apparentem ſequuta eſt, & adhuc perſeuerat. Quod ſi præter elementarias facultates, bella, peſtes, mortes, & alias calamitates hæc hominibus afferre, communi fere omnium conſenſu iamdiu confirmatum eſt, illud nos tanquam per ſigna magis, quam per cauſas fieri exiſtimamus, non aliter quom olim in auguriis, & auſpiciis euenit, in quibus per aues multa, quorum illæ autores haudquaquam erant, portendi, & ſignificari credebantur: ita quidem (quod pie ac vere ſtatuendum eſt) vt Deus Opt. Max. qui miniſtros ſuos aliquando facit flammam ignis, ad demonſtrandas publicarum, & priuatarum mutationum viciffitudines, adeoque ad noſtram eruditionem, tanquam ſigno deſuper dato, huiſmodi igneas apparitiones, veluti quosdam emiſſarios, & præcones eſſe velit. Sic iris naturales ſuas cauſas habet, quas phyſici poſſunt reddere, interim tamen arcanam præterea ſuam habet ſignificationem. Anno biſſextili, quam temere, ne dicam ſtolide à plerisque tanta vis tribuatur, vt rerum ferme omnium naturam mutare, & multa pericula afferre poſſit, vnicuique facile conſtabit, qui memoria repetat, minime natura, ſed arte, & Cæſaris decreto huiſmodi annum conſtitutum eſſe, vnde tot admirabilia, & tanta opera prodi nequeunt. Sed alia non proſequor: atque addo illud vnum, antecedentia iſthæc ſigna leuia admodum, atque incerta eſſe, quandoquidem illorum plurima, aut forte etiam omnia ſine vlla peſtilentia interdum eueniſſe certum eſt. Inter ſigna autem comitantia peſtem ex aëre oriendam refert Mercurialis ea ſymptomata, & morbos, qui omnes fere peſtes ex aëre comitari ſolent, febres ardentes, febres placidas, dolores capitis deliria, carbunculos, tumores, mortes ſubitaneas, extinctioniones familiarum. Atqui (vt nos ſuperius demonſtrauimus) docet Galen. nomen (vulgare) vel (peſtilens) non vno certo, & determinato morbo concludi, adeo vt nulli ſint morbi, nulla ſymptomata, quæ peſtis propria, & inſeparabilia dici poſſint: quam rem ſuperiore diſputatione à nobis demonſtratam, ipſa confirmat experientia: namque (ne ſingulas peſtes recenſeam) audiamus, quæ Thucydides in celebri illa ſui temporis eueniſſe ſcribit, hæc ſerue. Atque non multis ab hinc diebus, cum in Attica eſſem, morbus primùm Athenienſes cepit inuadere. Et quanquam fama eſt antea quoque morbum late vagatū eſſe, tum in Lemno, tum in aliis regionibus: nondum tamen memoriæ proditum eſt tantum peſtilentiæ, atque internecionis mortalibus contigiſſe. Neque enim ſar opis afferbant medici, qui principio ſeſe ad medendum applicuerunt ob impudentiam, ſed hi maxime interibant, quippe qui proxime accedebant, neque alia humana ratio, aut ars ylla. Tum quæcumque à ſacerdotibus ſupplices petebant, aut vatibus, & quæ ab his reſponſa dabantur, omnia in caſſum erant: atque occumbentes ab his deſiſtebant, à malo ſuperari.

Porro hoc primùm (vt aiunt) ſumpſit initium ex Æthiopia, quæ ſupra Ægyptum eſt.

eſt, mox in Ægyptum, & Libyam deuenit, & in Regis oram magna ex parte: in Athenienſium veto ciuitatē repente irruit: ac primùm in Piræo homines attingit: ex quo etiam aiebant Peloponneſios venena puteis inieciſſe (quam fontes ibi nondum erant) deinde vero & ad ſuperiorem ciuitatem peruenit: ac iam multo magis moriebantur. Diſſerat igitur de hoc, vt quiſque ſentit, tum medicus, tum idiota, vnde veriſimile fuit illud originem duxiſſe, & cauſas referat tantæ mutationis, quas idoneas fuiſſe putet, quæ vim ad res ita immutandas ſortita fuerint. Ego vero quod factum eſt narrabo, & quibus animaduertiſis, ſi quando rursus incidat, poſſit aliquis prouidum quippiam non ignorare, hæc monſtrabo, qui tum ipſe morbo laboraui, tum alios laborantes vidi. Itaque annus ille (vt in conſeſſo eſt) inter omnes maxime aitorum morborum immunis fuit: quod ſi quis alio prius morbo laboraſſet, in hanc omnes decumbebant; alios vero ex nulla occaſione, ſed continuo cum ſani eſſent, primùm capitis calores inuadebant vehementes, & oculorum rubores, & inſtimationes: atque internæ partes, & fauces, & lingua languinolentæ ſtatim erant: ſpiritus difficilis, & foetens exibat: deinde ex his ſternutatio, & raucedo ſuccedebant: ac non multo poſt tempore labor in pectus deſcendebar cum tuſſi vehementi: Quod ſi quando ad cor inhæſit, tum id ſubuertit, tum purgationes bilis, quæcumque à medicis recenſentur, ſubierunt, atque hæc magna cum deſatigatione. Plerique ſingulis incidit inanis, conuulſionem afferens vehementem: quæ nonnullis ſub hæc ceſſabat, aliis vero multo poſt. Porro corpus extrinſecus tangenti non erat admodum calidum, neque pallidum, ſed ſubrubicum, liuidum, puſtulis paruis, & vlceribus ſcatens: interne vero partes vſque adeo flagrabant, vt ne tenuiſſimum quidem ſtragulum, aut linteam impoſitum, neque aliud quidpiam præter ſuccidatam ferrent. Ac iucundiſſimum plane erat in aquam frigidam ſe ipſos conicere; quod multi fecerunt ex iis, quibus cura non fuit adhibita, qui & in puteos ſe deſcenderunt inexhauſta ſiti vexati: & perinde erat plus, ac minus bibere. Atque impotentia quædam, qua iis quieſcere non licebat, & vigiliæ perpetuo comitabantur. Corpus, quandiu morbus vigeat, non contabefcebat, ſed præter ſpem labori obſiſtebat. Quam obrem vel interierunt plurimi nouem, & ſeptem diebus ex interno ætū, cum aliquid roboris adhuc haberent, vel ſi effugiſſent, morbo in ventrem irruente, & exulceratione in eodem facta, & diarrhœa ſimul immodica ſubeunte, plerique mox præ imbecillitate perierunt. Etenim initio ſurſum factum malum, quod in capite primùm conſederat, vniuerſum corpus peruadebat. Quod ſi quis maxima hæc ſuperaſſet, huic extremarum partiū noxa ſuperueniebat: malum enim ad pudenda, & ad ſummas manus, & pedes decumbebat: & complures hiſ amiffis euadebant, nonnulli & amiſſis oculis. Nonnullos etiam, quum primùm exurgerent, cepit obliuio rerū æque omnium, ac tum ſe ipſos, tum amicos ignorabant. Etenim hoc morbi genus, quod certe maius fuit, quā vt oratione comprehendere poſſit, tum alioqui grauius vnicuique accidit, quam humana ferret natura, tum hac in re declarauit ſe aliud quippiam eſſe portentofum, & extra ordinem, quoniam aues & quadrupes, quæcumque humana carne veſcuntur, cum plurima iacerent inſepulta cadavera, aut non accedebant, aut ſi accedebant, ac deguſtaſſent, interibant. Huius rei iudiciū fuit, quod manifeſte huiſmodi aues deſicerent, quæ nec alias viſebantur, neque circa aliquod ex his. Sed canes magis huius euentus ſenſum præbuerunt, propterea quod vna degunt. Morbus igitur (vt alia multa prætermittamus inſolita, quæ cuique ſeorſum euenerunt, aliis alia) talem vniuerſum ideam habitit: alius præterea

terea nullus eo tempore infestauit ex iis, qui conſaeti habentur: ſi quis autem accidiffet, in hunc deſinebat. Ac perierant nonnulli quidem ob negligentiam, alij vero diligenter etiam curati. Neque vllum (prope dixim) compertū eſt remedium, cuius vſu homines adiutos eſſe conſtaret; nam quod vni opem tulerat, id ipſum officiebat alteri. Iam vero corpus nullum viſum eſt aduerſus morbum ſufficere, quod ad robur, & debilitatem attineret, ſed ſublata ſunt omnia, quauis etiam viuendi ratione ad curationem vterentur. Porro res miſerrima in vniuerſo morbo fuit, vni animi deiectione, cum quis ægrotare ſe intelligeret; nam mente protinus ad deſperationem conuerſa, multo ſe ipſos magis conſternebant, neque reluctabantur; tum vero quoniam alter ab altero, dū curationis officio fungerentur, inſtar ouium occidebant, atque hoc maximam cladis partem attulit. Siue enim præ metu recuſarent alter alterum adire, deſerti peribant; domuſque non pauca vacuæ ſunt reddita: ob medentis defectum: ſiue adirent, cominorabantur: atque ij poſitiſſimum, qui virtutis aliquid ſibi vendicabant; nam præ pudore non parentes ſibi ipſis, amicos conueniebant: & cum luctus deſunctorum perficerent, ipſi quoque familiares ſuccumbebant à mali vehementia ſuperati. Magis tamen tam orientem, quam laborantem ij miſerabantur, qui iam euaserant, propterea quod intelligerent ſe iam in ſecuro veſtari: bis enim eundem morbus non corripuit, ita vt interficeret. Atque hi tū ab aliis beati cenſebantur, tum ipſi præter præſentem lætitiā, in poſtarum quoque ſpe aliqua ſubleuabantur, ne ab alio quidem morbo aliquando fore, vt extinguerentur. Iam vero proprio labori aliud quoque acceſſit incommodum ex importatione ab agris in vrbes: quod nihilominus inuaſit hoſtes: cum enim domos non haberent, ſed in tuguriis ſuffocantibus æſtina tempeſtate degerent, corruptio acceſſit nulla ſeruata dignitate: ſed mortui, morientefque mutuo adiacebant, ac ſemianimes in viis volutabantur, & circa fontes, præ aquæ deſiderio.

Tum ædes factæ, in quas conuenerant, cadaverum plenæ erant, eorum (inquam) qui illic peribant: nam vrgente malo, cum quid facerent, homines non haberent, omnes pariter ad negligentiam, & ad aras, & focos ſe conuerterunt. Præterea leges omnes perturbatæ ſunt, quibus antea de ſepulcrorum ratione utebantur: ac ſepeliebant, vt quiſque poterat: tum etiam multi in aliena loca deiectioni ſunt, ob amicorum penuriam, cum hi plerique ſuos morte præuertiffent. Nonnulli ægrotantibus præuenientes, cadaver alieno rogo impoſitum ſuccendebant: alij vero, dum aliud combureretur, eo, quod ipſi portabant, ſuperiniectione, abibant. Hæc enim Thucydides. Quem ſane locum vniuerſum; quanquam prolixiorē eo libentius lætius reddere, atque hic tranſcribere volumus, quod eum lectorem delectare, neque ſolum huic rei, de qua agimus in præſentia, ſed toti etiā tractationi plurimam lucem afferre poſſe exiſtimemus. Illud proſecto eſt certo certius, plurimos hic numerari morbos, & ſymptomata, calorem capitis vehementem, oculorū rubores, & inflammationes, fauces, & linguam ſanguinolentam, ſpiritum difficilem, ac hærentem, ſternutamentum, rucedinem, laborem peſtoris cum vehementi ruſſi, ſingultum inanem cū vehementi conuulſione, noxam, & amiſſionem pudendorum, manuum, pedum, aliquando oculorum, obliuionem rerum æque omnium, adeoque amicorum, & ſui ipſorum, atque alia forte huiuſmodi, quæ tum ab aliis peſtilentibus, tum à noſtra fuere maxime aliena: contraque nonnullos morbos, & ſymptomata apud nos fuiſſe frequentia, qualia in primis ſunt bubones, parotides, anthracis, dolores capitis, deliria, quorum Thucydides nullam mentionem facit. Neque

que

que aliquis eſt, arbitror, qui non facile & libenter fateatur, hanc ipſam Thucydides peſtilentiam ex vno poſitiſſimum aère ortum duxiſſe. In maxima illa, & forte omnium ſæuiſſima peſtilentia, anni M. CCXLVIII. quam Matthæus Villanus, & Ioannes Boccacius deſcripſere, omnes ſputo ſanguinis, & difficultate reſpirationis tanquam peculiari eius peſtilentiæ morbo laboraſſe conſtat. Atque ne ſtraſtra ſim longior, hanc ipſam morborum, & ſymptomatum varietatem, & diſſimilitudinem (de qua re etiam ſuperius diximus) vnusquiſque facile deprehenderet, neque inuitus conſtiterit, qui alias quoque peſtilentias particulatim animaduertere, & cum hac noſtra conferre voluerit. Sed alia proſequor. Signis modo propoſitis alia non contemnenda addit Mercurialis: primum quod toto peſtilentia tempore, præſertim in ciuitatibus, rari admodum fuerint, qui alio morbi genere laborarint, vſque adeo, vt ſi quis febre tertiana, vel alio morbo laborare cœpiſſet, ille protinus in peſtem caderet: tum vero quod homines, quanquam ſine vlla peſtis ſuſpitione mortui, maiori ex parte poſteriores corporis partes vibicibus, lætiſque maculis deturpatis habuerint, quod rariffime alio tempore ſolet euenire. Amplius inſinitos fuiſſe ille commemorat, qui pro certo habentes ſe ab omni commercio, & contagio morboſo diligentiffime abſtinuiſſe, hanc tamen labem euitare non potuerunt. Præterea quod innumeris, ex laboribus inguina atque alæ intumuerint, varia item tubernacula ſponte eruperint ſine vllō inſigni detrimento, vel aliqua peſtis ſuſpitione, quæ præterito tempore fuerant inſolita. Ruſus vero (quod magnum omnino intereſt) hanc peſtilentiam Mercurialis ex aère fuiſſe probat, quod menſe Iulio Venetiis, & Patauij cœperint pluuiæ quædam paruæ, placidæ, & fere continuæ, quales reſert Hippocrates in Cranone eueniſſe, vt ſatis conſtare poſſit Auſtrinum conſtitutionem duraſſe totis fere menſibus Septembri, & Octobri.

Poſtremo autem loco Mercurialis aëris vitium conſtat, fatuitas omnium terræ fructuum, quamuis illi fuerint copioſi; nullus, aut rarus admodum cicadarum cantus: atque forte etiam in vniuerſum ab iis regionibus auium defectio: vt vndique concludere liceat hanc noſtram peſtilentiam ex aère ortam eſſe. Cæterum, Lector, quanquam Mercurialem virum grauiffimum, & doctiffimum hæc afferre non dubitamus, vt coniecturali omnino ratione ſententiam ſuam conſirmaret, atque in vniuerſum leuiora illa eſſe videntur, quàm vt longiore diſputatione poſtulerent, ne quid tamen in hoc argumento deſideres, ſingulas huiuſmodi rationes breuiter examinare non grauabimur. Quo primum loco illud minime agimus in præſentia, vt ſubtilius inquirendum, ac in dubium reuocandum eſſe velimus, an iſthæc omnia miracula Patauij euenierint, nec ne; quandoquidem viro ingenuo, & veraci fidem vndique adhibere decet. Illud ego tamen (quod ad primam argumentationem pertinet) vere, & ſanctè omni aſſeratione affirmare poſſum, hoc ipſo peſtilentiæ tempore apud nos plurimos alios morbos à peſtilentibus laboraſſe, & euafiſſe: & particulatim menſe Auguſto laboraui ego ipſe febre tertiana continua, vnus item meus famulus tertiana intermittente. Sic in celebri peſtilentia anno M. D. XXVIII. quæ vniuerſam fere Italiam contaminauit, maiores noſtri referunt præter peſtilentes, alios quoque morbos, priuatimque duplices tertianas vagatas fuiſſe, à quibus plerique euadebāt. Sed vtrunque ſe res habeat, vt ingenuè dicam, vim huius rationis equidem non ſatis intelligo, quomodo nemine, aut certe paucis alio morbi genere laborantibus præter peſtilentes, colligere hinc liceat, quod medici omnes pro certiffimo argumento habeant, peſtilentiam

ex aère

ex aëre oriundam esse; quasi vero, vt alia prætermittamus, tertia illa constitutione libri tertij Epidem. quam nemo, opinor, dubitat ex vitiatò aëre fuisse pestilentem, Hippoc. tertianarum, quartanarum, quotidianarum febrium, & aliorum morborum non meminerit, quos verisimile est pestilentes non fuisse, ac postremo loco sexdecim ægrotos non describat, qui vel Galeni testimonio aliis morborum generibus ab iis laborabant, quæ in ea tempestate commemorata sunt. Quod ad contagium pertinet, grauissimi patres publicis scripturis, & inquisitionibus hac in re sedulo institutis; quæ adhuc inter monumenta annalium seruantur, vere vnicuique testari possunt, neminem apud nos pestilenti morbo laborasse, quem non ille prius contagio contraxisset: quanquam enim plerique vno contagio se laborasse contendunt, quod à multis prædicari audio, nonnullos scienter alios fallere, alios inscienter falli nos existimamus; quandoquidem vsque adeo multæ, latentes, atque fere insensibiles sunt huius veneni rationes, siue hominum dolos, siue incuriam, & negligentiam consideres, vt illæ vix explicari, aut concipi animo possint. Namque (vt à re mea non discedam) quanquã diligentissima adhibita inquisitione nihil profus inuenire vnquam potui, vnde Allegranria labem contraxerit, cui seuerissime iusseram, vt ne vnquam domo exiret, neue aliquam rem, aut hominem domo exciperet, post multos tamen dies certior sum factus (quod tandem Lucretia promissa illi impunitate confessa est) clam illam, semel ad Lazarum portitorem, eiusque vxorem diuertisse, qui eo tempore pestilentia laborabant, & breui ambo obierunt: post quorum interitum biduo Allegranria male affecta est. Quod porro magna hominum pars, qui sine vlla pestis suspitione obierunt, post mortem posteriores corporis partes vibicibus, latisque maculis deturpatis habuerint, primum cum viro præstantissimo statutum id sit, in quo mihi tamen non satis cum eo conuenit: raros fuisse, qui alio, quam pestilenti morbi genere laborarint, non iniuria fortasse quæsierit aliquis, quamobrem hos peste non interiisse sit existimandum: tum vero nos id quouis tempore euenisse, neque huius rei causam cognitu difficilem esse putamus, vt propterea ad aëris vitium confugiendum non sit. Etenim, vt interca prætermittam neminem esse cadavera tractare solitum, qui non frequenter huiusmodi liuores, & maculas animaduertit, vt hoc insolens videri possit iis tantum, qui corpora nudata non ita inspicere consueuerunt, non in-  
1. De rat. viis. in mor. ac. 3. portuè hoc loco mihi occurrit Hippoc. vbi ille scriptum reliquit antiquos existimasse, ægrotos quosdam sideratos esse, tum aliis de causis, tum maxime ob id, quod mortuis latus liuidum plagæ simile videtur, quasi huiusmodi symptoma particulatim vel in aërem, vel in aliam superiorem causam referendum esset, quemadmodum nonnullis fulmine ictis, quod illi sidus esse opinabantur, quandoque euenisse obseruatum est. At verò Galen. causam certe naturalem afferens, illud fieri docet, propterea quia sanguine in latus ob dolorem perueniente, quicquid in cute diuisum, solutumque est, id in morte refrigeratum nigrorem contrahit, vt similiter illis euenit, qui ita ex plaga affecti sunt. Cum igitur omnis corporis pars vel contusa, vel refrigerata, vel adusta, tum in morte, tum ante mortem, nigrorem quendam, & liuorem contrahere soleat, cui mirum potest videri, si plerisque aliquando appareant vibices, & maculæ externæ, potissimum in dorso, quam partem, tum propter alias causas, tum maxime propter decubitum multo sæpe calore, & fluxione abundare constat? Quod de inguinum, & alarum tumoribus, variis item tuberculis sponte erumpentibus assertur, illud ego in contrariam plane sententiam

etiam interpretandum esse arbitror: cum enim non solum verisimile, sed fere etiam sit necessarium huiusmodi corpora malis vndique humoribus referta esse, ex quibus quidem (vt Gal. est autor) si modo exiguam aliquam occasionem ab ambiente aëre illi acceperint, febres pestilentes generari consueuerunt, rationi maxime consentaneum est, nullum hoc tempore in aëre vitium fuisse, cum talia corpora plane cacochyma, & ad suscipiendum malum aprissima ab omni pestis periculo seruata fuerint.

Porro quod Austrina constitutio perdurauerit Venetiis, & Patauij totis fere mensibus Septembri, & Octobri, & facile aër insci potuerit, ego quidem quales, & quantæ fuerint illo tempore pluuiæ, ad summam qualis fuerit illa constitutio, & quandiu durauerit, nihil certi vel asseuerate, vel negare ausim, quandoquidem huius rei nullam profus obseruationem, aut memoriam teneo. Sed cum illis mensibus, quibus Venetiæ, & Patauium laborarunt, non modo Vicentia, Taruifium, & alia viciniora loca, sed omnes promedum earundem vrbiũ villæ, plurimi vici, & determinatæ partes, quibus variam, & diuersam constitutionem assignare non licet, omnis periculi fuerint immunes, contra vero quo tempore Vicentia afflicta est (vt alia loca præteream) Venetiæ, Patauium, Verona perpetuo bene habuerint, facile adducor, vt credam, neque tunc temporis Austrinam extitisse constitutionem, quæ pestilentiam efficere potuerit, si modo (quod à nullo in controuersiam reuocari audio) vniuersam hanc tot civitatum, & locorum pestilentiam ab vna, & eadem causa originem traxisse fatendum est. Apud nos certe tantum abest, vt præterito anno Austrina fuerit constitutio, vt illam contra magis Aquiloniam fuisse constet. Verum concedatur hæc quoque Austrina constitutio, an propterea illa pestem efficere potuit? non arbitror. Nonne Hipp. commemorat plerisque Austrinos status, qui aliorum quidem morborum, minime pestilentium fuerunt autores? Quicumque librum tertium Aphorismorum, libros item Epidem. legere voluerit, ne hic pluribus locis afferendis frustra sim longior, illud non inuitus consitebitur. Etenim si modo huiusmodi constitutio pestem efficere debet, vt illa vehemens sit, & longiori tempore duret, necessarium videtur: imo vero non solum ad efficiendam pestem, sed ad alios quoque morbos procreandos, notabilem illam esse, & diutius perseverare oportet Austri (inquit Hippoc.) auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt, pigros reddunt, & languidos, quando igitur huiusmodi tempestas dominetur, talia in morbis accidunt. Habes (inquit Galen. hunc locum interpretatus) quæ de vehementi Australi statu, qui multo tempore durat, ab eo dicta sunt, ostendit enim per verbum (dominari) nomina hæc non esse eius, qui vere, aut modico tempore spirat, nec ei, qui pluribus quidem diebus, sed imbecillus est, hoc se nomen tribuere. Et iterum. Non potuit Auster ille caput replere, qui sub Arcturo ad æquinoctium vsque flauit, neque enim humidum erat, neque diuturnum, quod inter canem intrecuenit spacij, & Arcturum. Vnde alias in vniuersum Austrinas tempestates putredinem inducere ille docet, si diuturnæ, & potissimum humidæ fuerint. Hoc in primis facile confirmat celebris illa constitutio libri tertij Epidem. quæ sane diutissime Austrina, & humida perseverauit. Cum esset (inquit Hippocrates) annus totus Austrinus, humidus, &c. Sed addo & illud, modum illius constitutionis referente Mercuriali talem fuisse, vt vix illo ipso tempore aliquod malum gignere potuerit. Etenim si vna constitutio vulgares morbos repente afferre debet, vt illius mutatio

1. De dif. feb.

3. Aph. 3.

1. Epid. temp.

1. com. 4.

1. Epid. sc. a.

74.

1. Epid. com.

1. 15.

tatio



tatio, & alteratio sit insignis, necesse est, nam leuiore, & quæ sensim fieri solent, non protinus, sed longiore deinceps tempore varia mala parere consueverunt.

3. *Aph. com.* Mutationes temporum (inquit Galenus) quæ maxime efficiunt morbos, illæ sunt, quum plures deinceps fuerint, aliaque aliam exceperit, quemadmodum Hippo. in Epidemiis scriptum reliquit, atque hic non ita multo post est dicturus. Vnius vero temporis alteratio morbos certe quidem efficit, sed non præcipue. Quando igitur morbi firent potissimum vnius temporis alteratione? Cum eius scilicet magna contigerit alteratio; propterea enim dicebat; Et in ipsis temporibus magnæ mutationes caloris, vel frigoris, vel alterius cuiusdam, aut humiditatis, aut siccitatis, aut ventorum, aut horum defectus. Et rursus. Manifesta est causa, quamobrem in Cranone facti sint æstate carbones, neque enim parum à naturali temperatura recesserat, sed ad talem illa venerat statum, per quem putrent facile, quæcunque naturam habent putredini obnoxiam: possunt enim humiditates præter modum auctæ putrefacere, vt & ipse dicturus est. Morbi pluuiosis temporibus fere sunt febres longæ, alui fluores, putredines. Sed iis ipsis caliditates magis putrefacere possunt: ambabus enim simul coniunctis, nec minus quam in Cranone vehementibus, & immoderatis, corpus alterum tempus non expectat, vt offensus, sed in priori vt grauissime lædatur, necesse est. Cum igitur Austrina illa constitutio Venetiis, & Patavij paucis omnino diebus perdurauerit, neque vehemens, & notabilis fuerit illius alteratio, si modo vulgare aliquod malum illa fuisset allatura, periculum certe non illo ipso tempore Septembri, & Octobri, sed posterioribus mensibus magis imminere videbatur. Præterea demum, quod ad huiusmodi constitutionem pertinet, priorum quoque temporum hyemis, veris, ætatis constitutiones animadvertendæ essent, quales nam illæ fuerint, quantum vnaquæque durauerit, & quomodo: pariterque aliis quibusdam animaduersionibus, & distinctionibus opus esset, quarum Galenus aliquando meminit, quibus instructus medicus tum præsentia mala certo cognoscere, tum futura haud temere prædicere possit. Sed hac de re forte nimis multa. Terræ fructus in vniuersum fatuos, neque ita incundos hoc tempore fuisse, vt fere illi esse alias consueuerunt, illud mirum alicui videri non debet, quandoquidem, vt agricolæ docent, & ratio plane confirmat, notabilis fructuum copia, qualem hoc anno in primis fuisse constat, illorum suauitatem perpetuo imminere solet, atqui hoc minime ex aëre, sed magis ex alimento, quod illi ex terra suscipiunt, provenire nos arbitramur. Immo vero cum terra, si vnquam alias, frugum, & fructuum omnium insignem vbertatem, & copiam hoc vno, atque altero anno tulerit, contraria prorsus ratione euidens hinc argumentum colligere licet, cælum, adeoque aërem ipsum ab omni labe liberum fuisse, atque in terram, & homines omnem beneficam vim grauito, & liberaliter infudisse: quandoquidem inter famem & pestem tanta est consensus, vt vix, & raro alteram ab altera separare liceat: quod solertissimi illi veteres vel ipsis nominibus indicare voluerunt, non aliter quam simplici, o, alterum ab altero distinguentes, pestilentiam *λοιμὸν*, famem *λιμὸν* appellantes. Quod vero demum ad silentes cicadas, & defectum auium pertinet, quid aliud respondeam, prorsus non habeo, præterquam, si quis in agro Parauino illarum cantus minus audire, & harum frequentiam minus videre visus est, surdastrum hunc fortasse atque oculis hebetioribus fuisse. Sed redeo ad rem. Post hæc inquirens Mercurialis, quænam qualitates aëris fuerint hoc tempore causa pestis, tria proponit;

nit; malas & tetras euaporationes: varia temporum anni intemperamenta, & particulatim autumno cõstitutionem Austrinam; tum vero occultam quandam proprietatem aëri cælitus infixam. Quod si aër nulla ratione pestem efficere potuit, quæ nostra est sententia, vt hæc omnia corrûat, necesse est. De posterioribus duobus capitibus satis dictum est. De primo nunc breuiter dicendum. Si memoria repetamus, quæ tradita sunt à Gal. emitti posse putridam exhalationem, quæ aërem contaminet, à multitudine mortuorum non crematorum, vt in bello accidit, paludibus, & stagnis æstiuo tempore, & quæcunque tandem animo cõcipere possumus, quæ eandem rationem foriuntur, nullam (opinor) Venetiis; Patavij, Vicentiæ, vt alia loca prætermittam, huiusmodi exhalationem inuenire licet, vnde aër infici poterit. Etenim quanquam negandum non est, has ciuitates prauis omnino quibusdam exhalationibus obnoxias esse, si tamen rem ipsam grauior consideremus, illas nullum periculum, aut malum afferre, adeoque aërem ipsum tẽperatissimum, & saluberrimum iis in locis existere nõ inuiti fatebimur. Namq; Venetiis, si vllò in loco, homines diutissime viuunt, vt sim nescius an alibi tot reperiatur robusti, & venerandi senes. Præterea tum Venetiis, tum Patavij aërem ad iustum quoddam temperamentum proxime accedere partim alia, partim illud maxime demonstrat, quod ille ex omni fere natione homines alar, & lingulis sit præclare accommodatus.

Meam Vicentiam prætereo, quam quidem tum aliis nominibus, tum salubritate cæli in primis nulli alij ciuitati inuidere arbitror. Quod si quis in iis vrbibus exhalationes omnino pestiferas elatas esse contendat, & quæreri quamobrem illud hoc vno tempore factum sit, & quare istæ exhalationes fere intra muros vrbium, immo vero intra determinatos quosdam vicos, & certas domos coerceantur, ita is respondeat, vt rem totam in latentes cælorum influxus, seu motum, & lumen referre velit, hæc ratione facile hic se ab omni difficultate explicare, & omnem quæstionem dissoluere posse videtur. Sed rursus hunc lapidem mouere cogimur. Etenim Mercurialis enim Hippocrate, Aristotele, & Gal. vere statuens nullam causam sine eius, quod patitur, habilitate agere posse, adeoque peste neminem laborare, qui non corporis constitutionem habeat ad illam suscipiendam maxime aptam, & accommodatam, huiusmodi constitutionem, & qualitatem duplicem esse docet, alteram, manifestam, alteram occultam, quam definit non aliud esse, quam latentem quandam cordis proprietatem, qua illud à se minime repellere potest noxias impressiones: quam præter cæteros Auicenna insinuare videtur, quo loco de proprietate dispositionis sermo non habet. Quam profecto abditam cordis conditionem ille præterea cõfirmat duplici argumento primum quoniam aër generaturus pestem ante omnia cor aggreditur, tum autem quod nisi hanc cordis latentem vim constituas, quamobrem alia corpora, vel intẽperatissima, & plane cacochyma in media pestilentia versentur impune, alia vel temperatissima, & euchyma, illa corripiantur, & alia huiusmodi problemata intelligere vix liceat. At vero neque hanc ego cordis latentem proprietatem suspicio, quam compertum habeo neque Galenum vnquam suscepisse, qui quidẽ corporum manifestas affectiones, & constitutiones ita perpetuo afferre solet, vt quicunque eisdem magis cõsentit, illis facile corripatur. Sed loquentem illum audiamus: Maxima pars (ille inquit) generationis morborum est eius, quod patietur, corporis ha-



bilitas. Subiiciatur igitur pro exéplo in ambiente aere nonnulla pestilentie semina deferri: atque corpori, quæ in eo versantur, hæc quidem esse variis excrementis referta, paratis iam ex seipsis putrefieri, illa vero excrementis vacua, & pura: atque prioribus quidem addatur in multis locis meatuum obstructio, plenitudo vocata, & vita ociosa in multis epulis, & ebrietatibus, & immodico Veneris usu, & que necessario prædicta omnia cõsequuntur, crudicitibus: aliis autem omnibus puris, & excrementis destitutis præter ea, quæ illis insunt, bona, facilis quidem in omnibus meatibus spiratio, vt pote nequaquam obstructis, nec cõpressis, exercitia vero moderata, & prudenter instituta victus ratio. Ac deinceps in istis hypothësis cogita, quomodo vitæ corpora ad inspirationem putridi aeris affici sit consentaneum.

Nonne verisimile est, illa quidem statim à prima inspiratione initium putredinis accipere, ac plurimum in malum progredi: quæcunque vero vacua sunt excrementis, & pura, hæc quidem nullo modo, illa vero paulum laborare, ita vt facilis sit illis ad naturalem habitum reditus? Sic & cum aeris temperata à naturæ habitu immodice recessit ad caliditatem, & humiditatem, pestilentes fore morbos est necesse, laborare autem iis maxime eos, qui iam prius excrementitia humiditate pleni fuerint, quemadmodum qui moderatis laboribus, ac decenti victus ratione vitent, omnino in omnibus eiusmodi affectibus, mali experti permanet. Galenus hæcenus: qui præterea nunquam hanc latentem cordis proprietatem agnoscit, quam profecto, tum alibi, tum hoc vno in primis loco silentio non præterisset, si modo illam natura constantem, & propriis dogmatis consentientem existimasset. Præterito (ait birror) tempore virgebant, quæ præsentem virgent præblemata, & paradoxa, quamobrem hic media in peste superstes maneat, ille vel minimo cõmercio contaminetur, & alia huiusmodi, neque propterea Galenum, aut alium quempiam eruditum medicum ad hanc reconditam, & inexplicabilem cordis proprietatem confugisse legimus. Quod enim ad Auicennam pertinet, hæc in re illum, quod Galenus sentit, illud idem plane sentire nos existimamus, quod illius verborum series aperte demonstrat. Et communicat multitudini hominum (ait Auic.) qui iterum habent in se ipsis proprietatem præparationis. Agens enim solum cum peruenit, & patienti non est præparatio, non accidit actio, & passio. Et ne quis animo conciperet latentem aliquam proprietatem, quasi se ipsum interpretatus addit. Et præparatio corporum ad illud, in quo sumus de præparatione, est, vt sint plena humoribus malis, nam munda non forsitan patiuntur ex illo: & corpora debilia iterum patientia sunt ex ea, sicuti illa, quæ multiplicent coitum, & corpora dilatatorum pororum, humida multæ balnearionis. Hæc ille, qui omnem latentem, & occultam proprietatem vna cum Galeno prorsus neglexisse videtur. Neque superius posita argumenta ad huius rei confirmationem maioris momenti esse cenleo: quanquam enim in pestilentia cor primum laborat, & totius mali veluti fons statuendum est, ego tamen adhuc non satis intelligo, quomodo hinc absconditam illius proprietatem elicere possimus. Sed neque illud perpetuo verum esse, nos satis superius demonstrauimus, priuatimque in illa prope decantata Thucydides pestilentia ægroti vno potissimum capite laborabant. Quam quidem sententiam non ita licet interpretari, quasi præstantiam, & nobilitatem visceris minus intelligamus, cum illud totius vitæ principem, ac veluti arcem esse, neque illo incolumi aliquem interire posse non inuiti fateamur:

mur: sed id asseueremus in pestilentia alias prope quilibet corporis pattes aliquando primum affici, atque in illis totius periculi summam consistere, quod ipsi demum cordi necessario communicari non dubitamus. Vt autem de alio quoque argumento non nihil dicamus, quod multorum animos vehementer mouet, & perturbat; vnde nam plerique, in primis vero vespillonnes, chirurgi, & alij infelici huiusmodi seruitio ministri destinari dies noctesque in media pestilentia versantes à tanto periculo illasi cõseruentur. Illosum plurimi sua quadam recondita medicamenta iactant, quæ secreta appellant, quæ quidem boni quidam, & creduli homines studiose, & sæpe non paruo pretio mercari solent. Sed quomodo nebulones, & perditii plane homines ea præsidia sunt cõsequuti, quæ grauissimi, & literatissimi viri multis studiis, & laboribus cõsequi adhuc non potuerunt? Alij magis prudenter, & subtiliter in longiorem usum, & familiaritatem hoc referre cõsueuerunt: quasi vero huiusmodi homines huic pestifero commercio diutissime assueti quendam veluti habitum contrahant, vnde sine vltimo timore vitam hilariter viuunt, & periculum omne despiciant: quando nemo est, qui longioris cõsuetudinis vim non facile intelligat, & illam veluti alteram naturam esse nesciat. Sed quamuis ratio ab his allata, quod ad cõsuetudinem pertinet, satis facere dubitationi fortasse possit, attamen adhuc dubium manet, ante quam res in habitum, & cõsuetudinem abierit, quomodo viles isti homines pestiferam luem effugiant, cum iam se infelici primum seruitio tradunt. Alij aliter statuunt. Ego vero primum soni nescius, an ita se res habeat, vt illi tanquam caducatores incolumes possint inter pestifera tela versari: quando quidem maiori ex parte vbique illos miseros confossos esse audimus. Venetiis certe fama est quatuor vespillonum millia breui admodum tempore interiisse. Sed esto, concedatur hæc quoque istorum prærogatiua. Huius rei causæ, cum alia ab aliis afferantur, certior illa & verior cæteris esse nos existimamus, quod ij plerique antea pestilentia laborauerint; si quidem communi fere omnium cõsensione, longiorque experientia iamdiu cõfirmatum esse videtur, vt nemo bis pestilenti morbo male afficiatur: quod priuatim annotauit Thucydides, qui hoc in primis nomine, quicumque euaserant, beatos ab aliis æstimatos fuisse tradit, ac si illi nulli amplius mortis periculo essent obnoxij: quod quidem priuilegium quanquam maiori ex parte verum, neque prorsus à ratione alienum esse nos arbitramur, illud tamen, quod apud nos res ipsa monstrauit, haud perpetuo verum esse, & quandoque fallere cõscendum est. Sed nescio quomodo nimium digressi ad institutam disputationem reuertimur. Suprà illud nos probare ceperamus, aërem in præsentem pestilentia ab omni notabili alteratione, & corruptione liberum fuisse, atque vniuersa huiusmodi mala ex vno externo contagio originem habuisse. Quoniam vero nemo est, qui non maximam huius pestilentie causam in cõtadium facile referat, hoc longiori disputatione cõfirmandum non est. Quare illud vnum, quod ad aërem pertinet, & in cõtroversiam ducitur, ex instituto nostro persequimur. Itaque præter ea quæ iam posita sunt, aliis quoque rationibus videmur sententiam nostram posse cõprobare, quas fere colligit Mercurialis: ex quibus, ne frustra sim longior, nonnullas duntaxat potiores, & solidiores nobis liceat afferre. Primum autem si nostræ pestilentie originem cõsideremus, non modo primariam illam, quæ nostras regiones, & vniuersam fere Italiam infecit, sed etiam quæ deinceps singulas ciuitates, & loca contaminauit, ex vno contagio ortam fuisse coniat: quod, n. Vicerie manifeste, & sine vltimo du-

bio factum est, idem & aliis locis euenisse credimus. Neque audiendi sunt, qui primum quidem pestilentia ex solo contagio factam esse fatentur, sed mox aeris vitium accessisse contendunt, illa ducti ratione, quod tum Venetiis, tum aliis in locis malum aliquando in vniuersum vna cum contagio extinctum fuerit, deinde vero iterum reuiuiscens maiorem impetum fecerit, quo tempore aeris iniquitatem superuenisse aiunt. Nam rationi omnino, & veritati consentaneum videtur, sicuti principio, ita posteriori tempore, isthac mala ab vno & eodem fonte perpetuo dimanasse.

Immo vero si huiusmodi historiam repetere, atque attente considerare velimus, facile constabit, vbi que tam diu, & tantum haec mala saeuisse, quam diu, & quantum commercio, & contagio locus permixtus est. Venetiis principio mala non modo fuere valde remissa, sed etiam aliquando. & aliquandiu prorsus extincta non alia (arbitror) ratione, quam quod semina contagij hoc tempore pauca essent, & paucis in locis sparsa, quae propterea grauissimorum patrum studio in nihilum facile redacta sunt. Sic apud nos terque, quaterque, & saepius vna vel altera radix euulsa, & dissipata est, sed tandem multis simul, & semel subortis fontibus (hoc tempore, quod inquisitionibus & scripturis publicis constat, duo seplarij, alter ad insigne coralij, alter ad insigne aquila, vnus item cotarij, & alij: quidam externis mercibus contaminari misere insciantur) vsque adeo ciuitas vexari, & affligi cepit, vt postremo succumbere illi necesse fuerit.

Hic neminem esse arbitror, qui aut Venetiis, aut Vicentiae priore illo tempore aerem vitiosum fuisse velit; Quod si absque aeris vitio, tunc non modo vna, aut altera domus, sed plurimae ex vno contagio contaminari poterunt, quid prohibet, seu hominum incuria, seu dolo, siue aliter illo aucto, & multiplicato, quin pericula etiam, & mala omnia sint aucta, & multiplicata, quamuis aer omnis malitiae fuerit immunis? Praeterea aerem insigniter alteratum, aut putridum, tum aliis argumentis, tum proprio sensu vnicuique deprehendere licet, quae tantum a praesenti statu abfuerunt, vt contra illa magis adfuerint indicia omnia, quae aeris benignitatem monstrare possunt.

Neque huius argumenti vim minuit, quod haec inspiciantur, & appareant in magna duntaxat pestilentia; cum enim haec nostra inter moderatas recenseatur, aeris quoque alterationem, & putredinem saltem aliquam, & moderatam affuisse oportuit.

Sed hac de re, satis superius, vbi de Austriana constitutione loquuti sumus. Tum vero docet philosophus, aerem esse corpus continuum, & fufum, quod non facile proprio termino coeretur: quod si ita se res habet, quem modum inuenire aut excogitare licet, quamobrem laborante Patauio, ab omni malo libera fuerit Vicentia, ac desineps laborante Vicentia, Patauium fuerit incolumis, vel magis quam obrem laborante vrbe non modo suburbia, & villae prope modum omnes, sed etiam deterrimati quidam vici, immo vero certae quaedam domus, non solum propinquae, sed contiguae domibus infectis ab omni periculo seruatae fuerint: quare tandem huiusmodi mala in viles potius, & plebeios homines, quam in nobiles viros grassata sunt? Neque hac in re Mercurialis responsionem recipio, qui hinc colligit in omni peste orbem vniuersum necessario laboraturum esse, quod fieri vix posse libenter illi concedo: siue enim aer qualitatibus alteretur, siue illius subtilitatem contamineatur, quaecumque tandem vtriusque vitij fuerit causa, aut nulla ratione, aut certe dif-

te dif

te difficile id vbi que fieri posse nos existimamus: sed aerem veluti quibusdam tabulis, & quadratis ita disponi, ac diuidi, vt non solum diuersis in locis alternatim, sed eadem in domo pars sinistra aeri pestilenti, pars dextra non pestilenti subiacatur, illud equidem mente satis assequi nequeo. Pluuiam grandinem, & alias aeris impressiones varias, & dispersa loca saepenumero occupare cerimus, sed angusto in loco, variis in partibus alternatim, hoc vsu vniquam euenisse non arbitror. Vicentiae (ne externa exempla petamus) ex decem continuis domibus vna, vel altera, quae nullam prorsus commercium habuit, salua, & incolumis seruata est, ceterae aliarum commercij implicitae fere omnes contaminatae sunt. Suburbia, castella, rura prope modum omnia, cum illud a clementissimo Principe essent sequeuta, vsu etiam sibi caueat possent, nullam pestilentiam passa sunt. Duae inter ceteras villulae (alteram Faram, alteram Patauianum appellant) ex manifesto contagio labem contraxerunt, vt plurimum breui laborarint, & interierint: sed illis maximo studio, & diligentia dies, noctesque custoditis, ac veluti obsessis malum ultra angustos illos terminos dilatatum non est.

An fieri posse existimandum est, vt particularia isthac, & determinata loca, quantum angustissimis terminis circumscripta, atque vno quidem certo tempore minus salutaris caelestia subiciantur, vt cetera omnia quantum illis proxima, & contigua ab huiusmodi infortunio sint libera? Neque vero magis huius rei causa in terra, & corporum varias constitutiones, & preparationes referre partem a parte sibi proxima aliquam enim libenter concedimus, quod auctores tradunt, & confirmat experientia, in efficienda bonitate, vel prauitate fructuum terrae partem a parte sibi proxima aliquando differre, non illud tamen ita fieri nos arbitramur, vt suapte natura absque vlla hominis industria huiusmodi terrae partes vsque adeo mirabiliter alterentur, & transmutentur, vt breui temporis spacio modo vberes, & iucundos, modo paucos, & insuaves fructus illae generent. Sic igitur quanquam Patauiorum, & Vicentiorum corpora, seu manifestam, seu quamlibet etiam latentem constitutionem, preparationem, & proprietatem velimus considerare, haud similia prorsus esse, sed variis nominibus inuicem differre constat, rationem certe aliquam adhuc in se, ac animo concipere non potuimus; vnde iam tanta inter eos varietas, ac dissensio, vt non potuerit, vt vno tempore alteri ad suscipiendam pestilentem aeris impressionem maxime apti, & preparati, alteri contra maxime inepti, ac repugnantes fuerint; cum alio quouis tempore (si hos paucos menses excipias) vtrique sicuti breui admodum terrae spacio distant, ita eundem aerem inspirato, ac rebus prope modum omnibus vehementer conuenire videntur.

Praeterea monasteria, hospitalia, & alias numerosas familias, quae sibi diligentissime cauentes, omnis periculi fuerunt immunes. Carceres equidem non praetereo, quem locum, si alium quempiam, terris vaporibus, putridis exhalationibus, atque aeri prorsus maligno obnoxium esse constat, vnde inquinatus aer, si villo in loco, in eo certe proprium venenum emittit, ac vim maleficam demonstrare debuisset, veruntamen singulari Dei Opt. Max. beneficio, carceres apud nos ab omni labe liberi, atque incolumes perpetuo seruati sunt.

At vero in peste, quae ex vitiatu aere origine habet, qui fieri potest, vt tot, ac tantae hominum, locorum, rerumque dissimilitudines, atque distinctiones accidere possint? Saxa illa pestis ann. M. DXXVII & XXVIII. (vt ne magis remota exempla repetamus) quam ex vno in primis aere ortam fuisse aiunt, non hoc certe mi-

rabili delectu modo vnum, modo alterum locum, vniuersa regione incolunt, neque homines dumtaxat plebeios occupauit; sed, quod patres nostri referunt, & annales confirmant, vno fere atque eodem tempore in omnes Venetiarum ciuitates, vt externas regiones prætermittamus, atque in omnia eiusque ciuitatis rura, & oppida, itemque ex omni fortuna homines crudeliter sæuit. Cæterum vt modum aliquem huic disputationi faciam, quando forte hæc etiam dixi longius, quam instituta ratio postulabat, aliis argumētis præteritis, quæ hac in re multa adhuc afferri possent, pestilentiam nostram ex vno contagio ortam fuisse, manifeste (ni fallor) ostendit curatio. Etenim si repetere velimus, quæcumque in vniuersum ad fuganda & repellenda huiusmodi mala ubique acta sunt, illa omnia vnius certe rerum, & hominum commercij atque adeo contagij rationem habuisse constabit. Sic plerique omnes aut comburendis, aut certe aliter mundandis, & expurgandis vestimentis, & vniuersis suppellentibus, item arcendis peregrinis hominibus, quos suspecta, & incerta sapientis esse intelligerent omne studium, atque operam sedulo adhibuerunt: sic infectas domos claudere, & obsignare, agrorum cum tota familia ad alia loca transferre, atque illis omnem cum aliis consuetudinem interdiceret consueuerunt. Sic demum cæteris præsidij frustra tentatis: tanquam ad sacram anchoram ad vniuersam ciuitatis sequestrationem cōfugere coacti sunt. Quod si non solum contagiam, sed præterea inquinatam aerem pestilentia causam statuimus, non tantum illius, sed etiam huius rationem certe habuisse decebat.

De The. ad  
Eis. c. 16.

Quocirca (inquit Galen.) summis laudibus prosequor admirandum Hippocratem, qui pestem illam ex Æthiopia ad Græcos venientem non alio præsidio reperiit, quam aerem purum faciendo, ne ab hominibus (qualis tunc erat) infectus hauriretur. Itaque præcepit, vt per vniuersam ciuitatem ignes accenderentur, qui non solum simplici materia constarent, sed bene olentes coronas, & flores haberent: talia siquidem ignibus alimenta subministrari consuluit, & vt vnguenta quæ pinguisima infunderent, & id genus alia bonum odorem fundentia, vt hoc pacto ciues aerem purum inspirantes ab imminente lue tuti forent. Sed is de rebus posteriore libro dicturus huic disputationi iam finem facio, quæ vnusquisque pro certo habeat, maxime velim, me non instituisse calumniandi, aut lacestandi alicuius studio, à quo crimine, si quis alius, longissime absum, sed vt in re difficili diu, multumque agitata, & controuersa ad inuestigandam, eruendamque veritatem, ego quoque qualiscunque sim, meam sententiam explicarem: quam quidem doctorum omnium iudicio, ac censura libentissime subicio, paratus ubique meliorem opinionem amplecti, si modo illa mihi beneuole, & certa ratione demonstretur.

L I B R I I . F I N I S .

A L E

A L E X A N D R I  
M A S S A R I Æ D E  
P E S T E

T R A C T A T V S I . L I B E R I I .

**B**RIORE libro de essentia, causis, & signis pestilentia tractatum est; modo in hoc altero de illius præseruatione primum, mox & de curatione tractabimus. In qua vniuersa tractatione propositum nobis est veteres medicos, atque vnum in primis Galenum imitari, neque ab illorum disciplina vnquam discedere. Cum igitur, quod nos satis superius probauimus, & à nemine in controuersiam reuocari existimamus, plerique omnes morbi sicut pestilentes, ac veram pestem constituent propter vnā insignem, atque excellentem putredinem, vnicuique in primis danda est omnis opera, vt corpus optime nutriatur, atque in eo sint succi optimi, ab omni praua qualitate, adeoque ab omni putredine, & corruptione alieni.

Quandoquidem illud est certo certius, quicumque propria corpora seruant ab excrementis vacua, puraque, illos minime omnium huiusmodi morbis corripitur, ac ab omni periculo tutos fore. Sic apud Galenum vnus & primus in omnibus communis est scopus, vt homines morbis pestilentibus conseruentur immunes. si corpora maxime vacent excrementis, & bene transpirent. Secundus ab eo, vt dominantibus causis, quoad fieri potest, repugnetur. Porro corpora vacant excrementis, si hæc primum de corpore educantur: tum vero si homines aliquā in eam rationem tum alimētorum, tum medicamentorum, vnde in posterum nulla amplius gignantur. Excrementa duci, atque adeo corpora vacuari solent non, vna ratione, potissimum autem missione sanguinis, & medicamentis. Quemadmodum igitur illorum sententiam prorsus non approbo, qui delectu omni, & discrimine remoto omnes homines purgandos esse contendunt, id quod incommode aliquando, & periculose magis, quam commode, & vtiliter fieri animaduertimus, ita si moderationem quandam adhibeas, vtriusque præsidij vsum non repudiamus.

Etenim si sit aliquis incorrupta sanitate, corporisque bona habitudine, suapte natura non modo alienus, sed etiam abhorrens à medicamentis, hæc ego temere, nisi forte illi graue periculum imminet, cruciandum, & torquentum esse non arbitror. Atque hoc equidem iudicio plerique hoc calamitoso pestilentia tempore, qui anxio, & sollicito animo purgari cupiebant, cum huic rei minus apti viderentur, consiliarius fui, vt ab omni purgatione, & corporis agitatione abstinerent, sed illius vice accommodatam magis, & frugi victus rationem instituerent. Quod sane consilium & nos ipsi sequuti sumus, quanquam periculosam sæpe, & anceps consuetudinem cum morbois hominibus habere nos oportuit. Contra vero si fuerit quispiam incommoda, atque infirma valetudine, non satis robustus ac valens

D 4 medi

medicamenta facile ferens, aut qui præterea caecoelymia vitio; vel plenitudinis onere se gravari sentiat, huic ego purgationem aliquam tum vilem, tum necessariam fore existimo. Cæterum vt ne hæc etiã in parte nostra deficiat tractatio quãquam difficile est certum quendam purgationis modum omnibus cõuenientem inuenire, ad instituendos in primis nouitios pauca hic annotare non grauibimur, quæ ad hanc rem magis opportuna, & accommodata videri possint.

Itaque si quis ad præcauendam pestilentia excõtenta purgari, & corpus vniuersum inaniri, sibi velit, constituta pristina salutari victus ratione, qua neglecta, cætera omnia frustra fieri certum est, hinc ante omnia, leuiore aliquo medicamento aluum leniendam esse existimamus: cui quidem perficiendo operi cassiam, mannam, syrup. violaceum, rosaceum, & alia huiusmodi benedicta, vt vocant, medicamenta minime importuna, & repudianda esse nos arbitramur, quæ nonnulli propter nefcio quam nimiam eorum humiditatem rejicere solent: si modo illis addantur, quæ tum flatu, tum omnem eorum malitiam corrigere, atque vnam in primis putredinem prohibere possint. His nos familiariter permiscere soliti sumus hieram Galeni, pilulas de tribus Rõphi, sp. diarthodon, scordium, hysopum, sem. citri, anisorum, & alia odorata. Atqui vulgo iam receptũ esse audio, vt huiusmodi medicamentis tum præsertando, tum curando theriaca, & Mithridatum per opportune cõmiscantur: quàm profecto miscendo tum medicamentorum rationem satis probare nequeo, quamquam huius opinionis auctorem non ignoro fuisse præclarissimum, ac togiori vita dignissimum Franciscum Frigimelicam meũ quondam in medicina præceptorem nunquam penitentem quem vitum (pacè aliorum dixerim) medicorũ omnium tum præsentis, tum præteritæ ætatis facile principem fuisse non dubito.

si Quos Quando, &c.

Quamobrem vero huiusmodi mixtionẽ minus probare soleam, non illud tantum me mouet, quod theriaca, & Mithridatum vini habeant histendi motiõnem cuiuslibet medicamenti, & quo possint tum periculo cavendũ iubet Galenus, sed etiam id maxime, quod huiusmodi antidoti vna cũ medicamento leniente, vix ante prandium exhibita, importune exhiberi videntur: siquidem medicamenta, si quod aliqd, validissima, ac fere diuina longissimum inter cætera omnia temporis spacium ab omni alimento, & impedimento liberum non iniuria postulant, vt à natura superari, & in actum deduci possint. Et quamquam illa in modica quantitate exhiberi solent (vt illi quæ drachma citè iter medicamento permisceri solent) sum ego nefcius quomodo non eadem argumenta urgeant: etenim Galenus aut prænotandum assumpsit, vbi non libere antequam cibos probe concoxerit, ne amplius repletum se sentias, & quantumcumq; parua illius quantitas certo in temporis spacium requirit ad illius cõpositionem: in imo vero medicamentum ille varia cõtensura exhibendum esse docet ad proportionem temporis, quod ad illius cõctionem superest: Re ete hæc (ille inquit) si vasa itentata theriacam sumas, ybericidum ad Egyptia faba magis in dmen) ex duobus aquas cyathis, quando modicum in reit uallum tibi superest ad antidotum cõcoctione, sint cõdom ad nictis, quæ tunc: quantitate ex tribus aquis cyathis, quando plus temporis habitus es; quod illa in corpus digeri possit. Cum igitur huiusmodi antidoti vim cõuoluerit, nec amplius remittere, & impedire possit, & tanquam res quæ dampnosa sanetur, neque ante, neque post ab alimento cõtaminari se patiatur, illa nos, quantum vis in modica mensura exhibeantur, vna cũ medicamentis lenientibus præter ratio uerã, & præter

De The. ad Pisc. 17.

Gale

Galeni mentem exhiberi existimamus. Plerique omnes ad leniendam hoc tempore aluum, insignem prerogatiuam attribuunt tamã in diis, præsertim si cassia, vel alteri medicamento permiscantur: alij contra quod illi cæteant in signi adstrictione, & ventriculũ solent labefactare corũ vsum non satis cõmodum esse contendunt. Ego vero moderatione quadam adhibita, cum tamã in diis perpetuo vrendum non esse censcam, si aliquando accidat, vt quis multa bile abundet, & illi ab huiusmodi potissimum humore periculum imminet, iam illis cassia præsertim, & aliis medicamentis admixtis libenter vtor; quando satis constat hoc medicamentum in educendo, compescendoq; furiosum hunc humorẽ cætera omnia medicamenta lenientia facile superaro. Hoc loco illos prætereo, qui sequester vruntur electuariis, vt vocant, lenitio, diasebesten, diacassia, diaprũnis, & similibus quibus nunquam nos vtimur, nisi inuiti, & desint simplicia medicamenta: etenim, vt pleraque alia in cõmoda prætermittamus, quæ cum illa afferunt, singula fere ingreditur cassia, quæ breui admodum tempore cõruptioẽ in iminis cõseruari potest, præter quam quod, dum coquitur, vnonnulla eius partes, & forte vtiliores etã escant, nec esse est. Sed de alio lenienda satis. Tum vero is medicamentis agendum est, quæ deinceps corpus ad purgationem præparare, atque imminenti putredinis rationem habere creduntur: quorum profecto ratio debet esse diuersa, vt diuerso modo se habent subiecta corpora: Etenim si quis tenuioribus, & calidioribus succis abundet, opportune illa exhibentur, quæ frigidiora cum sint; huiusmodi succos domare, ac illorũ veluti feruore compescere possunt; qualia sunt in primis cichoracea omnia, acetosa, borrago, baglossa, &c. ex quibus paratum decoctum assumendum est, aut solũ, aut præterea additis syrupis, si modo illis delectaris, cichoraceis omnibus, ex sac. acetosa, acetos. simpl. rosato rec. & similibus.

Si autem succi crassiores, & frigidiores magis videantur redundare, nulli non constare exhibenda esse medicamenta calidiora, & quæ maiorem vim habeant attentione in incidendi, abstergendi, qualia sunt decoctum betonica, hysopi, scordi, diastampi, melissa, rad. quinquefolij, allius, quam angelicam distine, myrrhidis, aristolochia, syr. de betonica, de scordio, de corticibus citri, mel rosaceum oxymel, & similia. Inter quæ, non hac solã in re, sed in omni tum curandi, tum præseruandi ratione singulari quadam prerogatiua cõsuetum nos magni facere soleamus; siue redactum in puluerem, siue decoctum, siue quocunque tandem modo illud paratum fuerit. De quo, illustri pro suis testimonio; literarum in omnibus his (inquit Galenus) traditum est à quibusdam celebribus viris; cuius in prælo interfecto, cum cadauera multos dies in sepulchra iacissent, quæcunq; supra febriliũ forte fortuna ceciderant, multo minus aliis computruisse, ea prætereim ex parte, qua herbarum arigerant. Oh, quã rem sane persuasum est omnibus, tam repulsiuũ venens, quam noxiũ medicaminibus, quæ corpus putrescere faciunt; febriliũ adhiberi, Rayssius phobianus ille apud Lemnũ, qui librũ de vto tenet Lemnita Galeno dono dedit, inter cætera omnia, quæ putredini resistere videntur, scordi diguã primis prædicare, sibi suscitauit. Alij mirum in modum celebrant etẽ salm, atque illius maxime succũ expressũ, qui cunq; siue per se, siue cũ aliis medicamentis, sit illius vis, vt in maxime pestilentia huic vni medicamentum salutem referant acceptam. Quod si demum, vt fere fit, humores non sint vnus generis, sed omnes simul cõmiscantur, & confunduntur, medicamenta pariter ita inuicem permiscenda sunt, ac temperanda, vt omnium indicationibus satis illa facere

1. de antil. c. 11.

9. de simpl. medic. fac.

D 5 possint

possint. Porro vno, aut altero die post assumptum leniens medicamentum præter cetera omnia præsidia illud summopere nos probamus, ut huic sanguis mittatur ex vena iecoris, aut cõmuni consentientibus scõpis principibus, qui huiusmodi remedium necessario indicant. Quam rem ex proposito alias, & diffuse à nobis deputatam hic longius non persequimur. Sanguis autem (mea quidem sententia) moderate mittendus est, animaduertendo corporis habitum, temperamentum, plenitudinem, consuetudinem, tempus anni, & alia eiusmodi, quæ huius præsidij quantitatem determinare solent; sed omnium maxime illud in primis cogitando, ut ille iterum commode auferri possit, si ita occasio ferat. Atque hoc sane auxilium hæc in re vsque adeo præstans, opportunum, & salutare censendum est, ut plane sin ego nescius, ex infinitis vel incerto discrimine veratis an aliquis, cui sanguis in tempore missus fuerit, in pestilentiam incidit. Nonnullis medicis pro certo, reconditoque præsidio illud maxime probatur, ut singulis mensibus statim ab interlunio sanguis parce detrahatur: aduersus quorum sententiam scribit Galenus iniquè rationi consentaneum esse, eodem anno frequenter venam incidere, quandoquidem, cum iterata huiusmodi sanguinis copia vitalis quoque spiritus emittitur, quo sane absumpto crebrius quidem moles vniuersa frigescit, tum animales functiones omnes deteriores redduntur. Quod quidem, si alias vnquam verum, hoc tempore verissimum esse nos arbitramur, quando præstat robustum corpus, & valens studiose conseruare, ut illud fortiter impetum tanti mali ferre possit.

De cucurbit.  
scar. etc. c. 4.

Si qui præpter ætatem, vires, aut aliud incommodum sanguinem ex venâ mittere non licet, quod iam vulgò receptum est, huic incisis cucurbitulis illam nos mittere, conuenius quas sane non modo ipsi dorso, sed longe opportunius aliquando inferioribus partibus apponere decet. De qua particulatim vacuandi ratione posteriùs tractabitur. Lenita alio, misso utcumque sanguine, institutis medicamentis ad succorum coctionem, ad eoque totius corporis præparationem, quo tempore magis opportunum videbitur medicamentum postremo expedit exhibere, iis adhibitis animaduersionibus noxiæ humoris, ætatis, temperamentum, anni, temporis, & similia, quæ hæc in re adhiberi æquum est, sed ita tamè, ut in vniuersum à vehementibus, & violentis medicamentis perpetuo abstinendū esse censeamus, quæ omnia certo scimus, vel Galeni testimonio corpora nostra incendere, mirum in modum perturbare, atque naturæ hominis aduersa; quodamque modo lethalia esse. Nobis, præter cetera omnia maxime probatur rhabarbari vsus, atque magis, si castus; vel aliis sententibus medicamentis permisceatur: rhabarbarum enim, quibuscumque febre humoribus educendis videtur satis accommodatum, atque inter multas notabiles dotes, quibus donatum est à natura, hæc in primis sortita est, ut venenis resistere, & cor ipsum corroborare credatur. Plerique omnes vulgò, tum præseruando, tum curando familiariter uti consueverunt tryphera Persica: quod Arabij medicamentum maximis laudibus efferunt. Sed qui medicamenta singula, quæ illud ingrediuntur, ac illius componendi rationem accurate consideret, facile intelliget huiusmodi medicamenti compositionem esse non solum plane longam, & negotij plenam, sed etiam à Galeni methodo longe abhorrentem: ut illud priuatim mittatur, nos recentibus myrobalanis carere, à quibus, plurimavis medicamenti expectatur. Vnde cum simplicibus multo paucioribus, & facilioribus hoc ipsum consequi nobis liceat, temere, & frustra ad ea, quæ difficultate, & confusione non carent, confugere nos videmur. Ac de purgandis corporibus hæcenus. At vero quoniam

niã laborè vnusquisque hac in re inutiliter, & frustra suscipere, omnemque operã perdere nõ iniuria videri potest, nisi semel expurgato, & mundo corpore eis simul studeat, ut illud in eodem statu diutius cõseruetur, neque in posterum noua excrementa gignantur, præterea tota mente, ac omni studio in hæc curam incumbendum est. Hoc porro præstat in primis tum opportuna, accommodataque viuendi ratio (qua voce non modo alimenta, & potiones comprehendimus, sed etiã motionem, & quietem, ac res omnes, quas medici non naturales appellat, ex quarum vario vsu, & moderatione corpora nostra mirabiliter affici, & alterari cõstantium etiam certa quædam, siue medicamenta, siue antidota appellare velimus, partim intra assumpta, partim extra apposita, quæ quidem, seu alterando temperiem, seu primas qualitates membrorum principalium, quæ naturæ limites excederent, seu propria magis, ac latente quadam proprietate, seu quoquo tandem modo calorem natium roborando, non solum impedimento esse videntur, quo minus excrementa gignantur, & putredines fiant, sed corpora etiam ita disponunt, præparant, & confirmant, ut violentiæ cuiuslibet veneni, in primisque pestilentis resistere possint. Vtrumque nos caput breui oratione persequemur. Quod igitur ad res illas attinet, quæ in victus ratione consistunt, in primis occurrat aer, quem frigidiorè prorsus, & sicciorè eligendum esse constat, quando illum putredini contrarium esse oportet, quæ pestis causa est proxima, ut antea diximus, atque à calore, & humiditate proficiscitur. Quamobrem domicilia frigidiora aliquanto sint, & Septentrioni potius, quam aliis celi partibus exposita; summa cum diligentia purgantur, & munda seruentur, ut ne puluerulenta, vel immunda alio quocumque tum vero in primis ne prædium aliquè odorem contrahant. Medici antiquissimi igne potissimum uti consueverunt, quorum omnium facile princeps Hippocrates in ea pestilentia, quæ ab Æthiopia in Græciam delata omnium maxime Athenas vexauit, ignes passim ignes succendi iussit, ut paulo ante diximus, ex lignis odoriferis herbisque, ac floribus suauissimis, variis præterea adhibitis aromatis, & pretiosis vnguentis. Quæ vna profecto ratione aere tenuiore, ac puriore reddido, adeoque ab omni corruptela vindicato, eos populos ab impendente grauissimo periculo liberauit, atque ille hoc nomine statuarum auream est emeritus apud eosdem Athenienses, in signe tanti beneficii monumentum. Itaque nos pariter nihilominus decet in aeris depurationem incumbere, quanquam (quod in præsentia vsu venisse existimamus) ille nobis ab omni vitio videtur alienus: Namque ita non solū verisimile, sed etiã necessarium est, contagiosæ labis vires eneruari, corporaque firmiora, & ad resistendum aptiora reddi, quominus eadè corripiantur: in quem certe vsu nihil igne est præstari, quanquam illè calefacit, ut pote qui eximia quadam siccitate, & vehementi agedi vi facile absumit superuacaneum quemuis humorem, & omnia conuenit in propriam ipsius naturam. Expediet igitur, si non ita in locis publicis, saltè in priuatis domibus igne continenter uti: atque ille tanto præstator erit, quanto è siccioribus tum natura, tum repositione lignis fiet, puta quercu, pinu, fago, abiete, olea, iunipero: quibus subinde addantur flores, & alia odoramenta, lauri folia, rosmarinus, salua, hyssopus, thymus, serpillum, pulegium, rosa, citri flores, cortices, laucudala, & alia id genus. Sed principem hæc in re locum habent aromata, xyloaloes, cinnamomum, caryophyllum, myrrha, stirax calami belzuin, ambra, molchus, & alia huiusmodi; quæ quidem tum per se singula, tum inuicem commista non id tantum præstare possunt, ut igni subiciantur, sed etiam vt particulatim

suffi

suffitus ex illis fiat. si in vase accommodato prunis imposita lente, ac leniter euaporet. Qui compositionem desiderant sufficientiorum materiam, rochiscos habent de gallia moschata, de myrrha, de camphora, de ligno aloes ab aromatariis parari solitos, cum vnicuique nihilominus liceat, huiusmodi alia quoque sibi parare, vt liber. Exterum dum hæc, & quæcunque, tandem alia remedia in vltum adhibentur, diligentissime animaduertere deest temperamentum hominis, aetatem, & consuetudinem; sed in primis anni tempora, constitutionesque, & quantum hæc possunt, ipsa quoque remedia temperiem recipiant, & modum caliditatis, aut frigoris, humiditatis, aut siccitatis. Quamobrem a suo tempore nemini debuit esse apertissimum, quin oporteat, vel omnino prætermittere, vel insigniter temperari, & ignem; & reliqua omnia; vnde corpora nostra incendii, & inflammationis, adeoque in pericula, nec pauca, nec leuia trahi facile possunt. Quod si quis in ior particulari ad huc excitatione hoc ipsum magis intelligere cupit, aestate optimum erit, ad eum primum accurate ab omni sordis expurgatus, mox suffite odoris, & citronium redolentium in aqua, & rosæ, & violis, & myrto; quibus & addiderunt potest, quod perpetuo insignentem quandam hæc in re prærogatiuam habere videtur: immo vterque potest & in ipso suo tempore floribus, thalamis sterni, violarum, rosarum, nymphæ, cum & foliis vitium, aliis, myrti, & huiusmodi aliis, quæ tamen renouanda frequenter sunt, ne dum arescunt, prauit aliquid odoris emittant. Ex gr. Rec. aq. rosarum, myrti, an. lib. s. aceti vnc. ij. pulueres sandalorum, iridis odoratæ an. drach. ij. caryophyllorum, seu styracis calami drach. j. quæ mista leuiter ebulliant. Aestate vero tempore frigidiore, licebit ad calidiora conuigere, vt si aqua rosacea perhibeatur, caryophylli, sitax, calami, belzium, ambra, moschus; & ex compositis species cordialia, quas vocant, temperata, diambaris, diamoschu, & huiusmodi. Quæ veluti regula, constituta hæc remedia variis anni temporibus facile aptari posse videntur.

Sed illud tamen hoc loco nullo pacto prætereundum est, quod minor à paucis animaduertitur, vt in insufficientis, tum in aliis omnibus remedijs adhibendis, quæ odora menta suscipiunt, talis adhibeat modus, & temperatio, vt perpetuo vitentur illa quæ summe odorata, acuta, & calida sunt, & in eam partem quam quod hæc totum sæpe numero corpus ex calcificatione, inflammatione, & peculiari quadam vitio capitis dolorem, & grauitatem inducere consueverunt. Ad hæc, quæ de aere est, tractationem illa mihi videntur remedia pertinere, quæ odoris gratia passim manibus gestari solent, inam huiusmodi odora menta afficiunt, atque alterant aerem illam proximam; & particulariter, quæ in eorum est in cerebro, tum cordi, in primis vero ipsi spiritibus plurimum affert, & roboris, & huiusmodi. Communi quadam consuetudine plerique omnes, vt solent pila ex ladano, cinnamomo, myrrha, caryophyllis, & aliis id genus medicamentis calidioribus, quæ vt modo adnotauimus, suapte natura euaporatione in capiti infestam excitant, ac per se corpus & vniuersum corpus inflammare solent. Quamobrem hæc (si fallor) interdum magis officere, quam prodesse valent: si quidem illud pro certo habendum est, quod & antea statutus, quæ præseruare à putredine, aut eandem curare possunt, frigidiora, siccioraque esse oportere, non tam sine aliqua leui caliditate, quam reliquis veluti vitium ferbat, & medicamenta eo deducat, quo expedit illa peruenire. Itaque multo magis mihi probarentur, huiusmodi, pila ex ladano, si rebus frigidis, & siccis temperentur, rosis, violis, floribus, nymphæ, camphora, sandalis, &c.

Tempore frigidiore hoc sit exemplum. Rec. ladani vnc. j. baccarum myrti, sandalorum, rosarum rub. flor. citri, iridis odoratæ an. drach. ij. caryophyllorum, nucis moschata, ligni aloes an. drach. j. ambra, moschi an. gr. v. cum oleo spicato odorato, & pauca terebinthina cyprica, mis. & in commodam formam redigantur. Tempore calidore. Rec. ladani infusi aqua rosacea, baccarum, & fol. myrti, flor. rosarum, violarum, nymphæ, sandalorum an. vnc. s. camphora, belzium, syraciam calam. ap. scrup. j. moschi. gr. iij. cum aqua rosacea mis. & ad finem adde parum terebinthina; qua huiusmodi misturæ optimam, & vltimam accommodatam formam suscipiunt. Vt supari etiam solent pila tum ex argento, tum ex auro, quæ metallata nobilissima, nonnulli putant peculiarem quandam vim obtinere aduersum rebus omnibus maleficis, venenatis, & pestilentibus; aut præterea ex ligno, quæ mihi magis probantur, atque eo magis si è cupressu, iunipero, lauro, lentisco fient, intus caua, & foraminulenta; intra quas parua spongia reconditur imbuta liquore aliquo, & medicamento accommodato. Quem quidem vltimam reprehendere non licet, si modo illi eadem ratio, norma que adibeatur, quam de suffumigijs, & pills modo præscripsimus. Aestate igitur licebit vt aqua è rosis, è myrto, adiecto pauco aceto, rosis, sandalis, camphora; hyme aqua ex rosis, melissa, addendo parum vini aromatici, sandala, caryophylla, & moschi paucillum. Huiusmodi pile familiariter manu gestantur, sæpe aperiantur, odorantur, & si forte præsentius impendeat periculum, liquore è spongia expresso nares fouetur. Sunt tamen qui hoc loco omnia benevolentia reiciant, vt potest quæ videantur potius veneficam materiam ad interiores partes deducere, atque eiusdem penetrationes inuare: vnde isti scitida potius eligunt, qualia sunt sulphur, castoreum, & cætera huiusmodi: quorum opinio probari mihi non potest, vt posterius dicam, quum sermo erit de ratione domum purgandarum. Hactenus quæ ad aerem spectant. Accedo ad cibi, potusque rationem: Quo loco non est, vt frustra sim longior in enumerandis rebus singulis, hinc quidem probis, & proficuis, illinc vero vitiosis, & noxijs, partim quod experientia liceat vnicuique facile intelligere, quæ huius, quæve illius generis sint, partim quod cumulatam hac de re tractationem contineant medicorum libri, eorum præsertim, qui ex proposito huiusmodi argumentum tractandum sumpturum. Quamobrem ego pauca dumtaxat quædam, & breuiter quidem annotabo, quæ ad rem, de qua agimus in præsentia, magis pertinere videntur. Tribus capitibus vniuersa ciborum ratio comprehenditur Galeno, qualitate, quantitate, & vniuersa in vniuersum cibos improbat calidos, humidosque, tum actu, tum potestate, idque imminetis putredinis ratione, quæ frigida in primis, & sicca postulare videtur: quos quanquam ego puto opinionem falli, non solū in præseruandi, sed in curandi quoque ratione, vt longiori disputatione monstrauit, cum de curatione febrium malignarum, pestilentiumve scriberem: illud tamen optimū esse arbitror, vt cibaria calidiora alioqui, & humidiora ita attemperentur, & alterentur, vt tum actu, tum potestate putredine perpetuo respiciant, & præsentem, & imminentem. Itaque cibi sint cocti faciles, minime excrementitij, qui que aut suapte natura, aut apparitione ad frigiditatem, & siccitatem potius vergant, quam ad oppositas qualitates: Id vno, aut altero exemplo declarem. Carnes optimæ, puta pulli gallinacii, vituli, & similes, quarum assiduus, & familiaris est usus, non parū abiciunt humiditatis, si dum coquantur, aliquid illis adiciatur petroselinii, mentha, saluæ, saturiæ, rosismarini: si dum comedun



meduntur, vel aceto solo, vel inunctu aliquo condiantur, qualis ille est ex gr. qui parari solet ex amygdalis, aceto, vel omphacio, aqua rosacea, & saccharo, non inuicundus: si pariter vna cum illis assumatur aliquid citri, arancij, oleatum conditarum, sceniculi, quæ familiaria sunt, & in promptu omnia. In promptu omnia. eadem est ratio: inter quæ pitana hordacea principem locum tenet, quæ tempore præsertim calidiore admirabilem potest, & multiplicem vsum præstare. Hæc item plurimum deponet humiditatis, & aliquantum etiam nimiam frigiditatem remittet, si vna cum hordeo decoquatur petroselinum, menta, aut si iam decocto admisceatur pipæris parum, quod in more apud Galenum interdum fuisse legimus. Pisces ego non omnino arbitror esse contemnendos, vt nonnullos profus eos contemnere audio, si modo illi in probatis aquis, & mari potissimum degant, carne sint molli, ac friabili, ac demum sint opportune præparati. His veluti exemplis propositis, facile poterit vnusquisque suo Marte de reliqua ciborum materia decernere: nimis enim excreveret tractatio nostra, si omnia persequi sigillatim vellemus. Quod si quis aromata etiam requirit, quibus cibaria condiantur, quo tum horum humiditas remittatur, tum appetentia excitetur, tum etiam concoctio inuetur, in gratiam iuniorum parari poterunt hoc exemplo. Rec. cinnamomi, gingiberis, galangæ an. vnc. s. Caryophyllorum, macis, zedoariæ an. drach. j. rosarum, margaritarum præpar. rasuræ eboris, sem. anisorum, coriandrorum, baccarum myrti, sandalorum omnium an. drach. ij. croci. drach. s. sacchari ad pondus omnium. Hoc erit nec inuicundum, nec intemperatum genus aromatum, quibus aut adici, aut demi poterunt calida vel frigida, vt anni tempus exigere videbitur & cætera, de quib. antea diximus. In statuenda potus ratione plurimum pollet natura corporis, consuetudo, ætas, regio, tum vero in primis, anni tempora, quorum omnium consideratio nunquam est omittenda. Veruntamen hæc vniuersum mea est sententia, plerisque; omnibus conuenire vina tenuia, pellucida, colore minime intensa, sed alba, aut fulua. Etenim sum ego nescius qua ratione freti nonnulli, periculosi huiusmodi temporibus, vina malint eligenda esse grædia, firma, crassa, aut ab his regionibus petita, aut ab orientalibus, qualia sunt maluatium, oppidatum, liaticum, & sim. Quis enim dubitat, quin hæc insigniter calefaciant, in caput exhalent, humores vrant, & omnino multorum malorum autores esse possint? Si quis vellet, quo tempore vindemia sit, vinum medicatum sibi parare, vt prisci consueuerunt, id mihi magnopere probaretur; ad quod præstandum, hyeme opportuna essent betonica, absinthium, melissa, citri femina, baccæ iuniperi, æstate, cichorium, sonchus, rosæ, myrti baccæ: qua de re diligenter, & diffusam tractationem Dioscorides præ cæteris est persecutus. Hic nonnulli nimis superstitiosi fortasse homines ipsa quoque dolia iubent conficienda ex iunipero, lentisco, fraxino, lauro, tamarice; Alij cyathos quoque ebibendo vino dicatos ex iisdem lignis parant, vt Germani quidam solent; non desunt & qui (vt superius diximus) occulta quadam vi præditi videantur, qua resistere creduntur malis omnibus veneficis, & pestilentibus. De quantitate, & vt dicitur modo, cibis & potibus adhibendo difficile admodum est certi quicquam statueri, cum diuersis hominum temperamentis, ætatibus, consuetudinibus, & aliis conditionibus diuersa quoque, ac incerta debeat mensura, & ratio viuendi. Attamen ego pauca quedam consensio non esse silentio prætereunda, quæ fere cuius conueniente, & maiori consideratione digna esse videntur. Illud igitur vnusquisque; in primis animaduertendum est, vt crapulam, & repletionem omnem fugiat, neque id committat vnquam, vt plus

assu-

assumat, quæ propria ferat natura: ex hoc enim veluti fonte ortum ducere, ac fluere consueuerunt, cruditates, obstructions, atque alia: propemodum innumera gravissimorum morborum causa. Præterea det opera, vt ne cibos simul ingerat plures, varios, inter se discrepantes, & fortasse contrarios, etenim ex huiusmodi errore fit, vt dum alius alio citius coquitur, magna oboriatur vetriculi agitatio, molestiaque; ac totius corporis quædam veluti seditio. Denique illam rationem, atque ordinem seruare docet quam ratio docet, quæ Galeni, & optimi cuiusque; medici autoritas confirmat, vt primum illa sumantur, quæ facilem, & citum habent ad intestina descensum, quæque, si diutius morentur in ventriculo, facile corrumuntur; deinde vero quæ tardius descendunt, vt omnino humida siccis, lubrica adstringentibus, facilia coctum difficilibus perpetuo præmittantur: quæ quidem præcepta cum vniuersum omni tempore, tum vero hac potissimum tempestate adeo periculosa ad sanitatis tutelam diligentissime seruanda esse videatur, vt hinc nulli non constare possit, in quanto errore versetur stolidum gæneonum vulgus, qui omni posthabita regula, & congrua victus ratione, assiduis comestationibus, & ebrietatibus sese immergunt, hoc impudenti ore passim alleuerantes, antidotum esse præstantissimum, quod omnis pestilentis malitiam vim infringere, ac propulsare possit. Nunc de motu, & quiete dicendum est: quod vtrumque vario vsum, & administratione corpora nostra mitum in modum afficere nulli non constat. Porro & hic quoque, quod superius diximus, locum habet, difficile nimirum certi aliquid statui posse, cum magna ratio sit habenda ætatis, temperamenti, anni temporis, atque in primis consuetudinis. Iam vero illud vnusquisque memoria repetat, præcipuum, ac nobilissimum conservandæ sanitatis caput in exercitatione consistere, modo illa ex ordine, & opportune fiat, quod illo oraculo expressit Hippocrates: Labores cibos præcedat: si quis enim contra sese exerceat, quando vel cibus ventriculus, vel humoribus venæ sunt nimium refertæ, is maximis sese obicit periculis. Igitur vnusquisque; se ipsum, & vires suas consideret, ac potissimum longioris consuetudinis sit memor, quæ tantum virium habet in rebus omnibus, vt illam nunquam sine euidenti ratione immutare liceat, quædoquidem speciatim nemo est, qui aut proprio, aut alieno periculo aliquando non sit expertus, quanti referat consuetos labores, & exercitationes prætermittere. Non tamen committam, quin illud in vniuersum animaduertam perniciosissimæ temporibus, quibus cauere homines omni studio debet ab iis rebus omnibus, quæ corpora excalfacere, inflammare, & adurere possunt, mihi haudquaquam probari vehemens, & concitatas exercitationes, quæ afferre per sepe solent lassitudinē, infirmitatē, sitim, & alia huiusmodi incōmoda, à quibus omnino cauendum est. Institutum nostri non est in præsentia plura de exercitatione dicere, quot, qualesue sint eius species, quantā maxime conueniens habeatur, quis cuiusque modus sit, ac terminus, quæ omnia vna cum aliis capitibus ad hanc rem pertinentibus lubens prætereo tum aliis de causis, tum ea potissimum, quod facile vnusquisque; licet hæc petere ex lib. Galeni de tuenda sanitate, atque ex lib. de arte gymnastica Mercurialis, quorum vterque vsque adeo accurate, & eloquenter hæc rem literis, memoriæque; mandauit, vt alterius cuiuscumque; labor hac in parte supernacaneus, immo vero & temerarius omnino videri possit. Quod ad somnum & vigiliam attinet, cum somni tempore sanguis, atque adeo humores omnes ad interiora ferantur, vt per vigiliam cōtra ad exteriora, hinc sit, vt somnus internas partes reddat calidiores, externas frigidiores, vigilia contra il



6. Epid. sec.  
4. text. 14.  
f. 3. 5. text.  
30.

2. Aph. 3.

2. Prog. 1.

tra illas frigidiores, has vero calidiores. Propterea statutū est apud medicos posse quidem somnū & calefacere corpora, & refrigerare, alia atque alia ratione, at humectare perpetuo, non item excicare, id quod vigilia nunquam non præstant. Cum igitur pro certo habeatur, præcipuum putredinis fundamentum in vna humiditate consistere, videtur omnis ratio persuadere vigilias in præsentia somno præferendas esse. Ego autem sic opinor, hic quoque nihilo minus habendam esse modi ac mediocritatis rationem, cum vtrunque sit Hippocrati, si modum excefferit, malum. Qua in re, si alias vnquam, illud sedulo est animaduertendū, quod iam sæpius repetitum est, vt ratio habeatur ætatis, temperamenti, atq; omnium maxime consuetudinis: quæ quidem Hippocrates breuius, vt solet omnia, comprehendit. Circa somnum (ait) quemadmodum ex natura, & in consuetudine est interdiu vigilandū noctu dormiendum, si contra commutetur, peior est: minime vero offendit, si quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem: qui vero ab hoc tēpore somnus est, deterior est. Quem locum interpretatus Galenus, non solum (inquit) recte pronunciauit de signis per somnum, sed etiam causam eis adiecit, in habitum referens naturæ, quæcunque vitia sunt, contraria vero damnans, quia præter naturam existant. Ad hunc modum res ex consuetudine habet: quod enim consuetum est, bonum est, in consuetum vero malum. At vero temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud ex consuetudine: nunc vero diuites è cōtraio agūt, tum in quibusdam aliis, tum etiam in somno, interdiu dormientes, noctu vigilantes. In his igitur, vt qui soliti sint viuere præter naturam doctrina Hippocratis nequaquam vera est: Etenim hoc tēpore magis rata est consuetudo, quam natura, nō in mulieribus solum ditioribus, sed etiam in non paucis viris. Quem locum, quantum ad somnum agrotantium in primis pertinere videtur, ego tamē arbitror ad sana etiam corpora transferri posse: quæ ratione illū nos hic libenter inseruimus, quod huic partī multum luminis afferre, atque illam veluti definire possit. Succedit earum rerum consideratio quæ è corpore ducuntur, aut in eodem retinentur: quæ quidem tum semper alias ad sanitatis tutelam magnum habet momentum, tum vero cum pestilentiæ vrget suspicio, summe vitilis, summe necessaria censenda est. Quæ è corpore sunt educenda multa sunt & varia, & vnde natura, vel ars huiusmodi vacuationes moliri solet, partes etiam variæ, ac multæ: quamobrem si parca sit, aut omnino nulla eorum euacuatio, quæ euacuari oportebat, vt grauissima hinc homini impendeant mala, necesse est. Nunc mihi nō est sermo de iis euacuationibus, quas medici aliquando moliri solent venæ sectione, cucurbitulis, hirudinibus, medicamentis, & aliis modis: quæ de re partim superius diximus, quantum ad purgationē corporis pertinere videbatur, partim etiam inferius dicturi sumus, cū de curatione agemus: sed illas intelligo euacuaciones, quæ aut naturæ ordine sunt institutæ, vt per aluum, lotium, in fæminis menses, coitū, aut licet à natura quoquomodo sint alienæ, aliquādo tamen haud importune homini accidere solēt, vt hæmorrhagia per nares, hæmorrhoides, sudor, vomitus, & alia id genus, de quibus breuiter nobis dicendū est. Primū igitur internæ vicium obstructiōnes, si quæ adsunt, auferantur, vniuersa cutis, adeoque omnes corporis meatus pateant, vt singulis diebus vaporosa, & fuliginosa excrementa expellatur, prompteq; attrahatur ærea substantia, quæ natuum calorem refrigerat, & ventilare cōstuevit. Ad summam corpus vniuersum vt Galeni verbis vtamur, sit bene perspirabile, siquidē nihil eque putredinē gignit, fouet, auget, atq; prohibita corporis perspiratio: vt

tio: vt inepta præterius mihi videatur illa dubitatio, quæ vulgo afferri solet, an habitus, & constitutio corporis rarior, an densior periculis pestilentiae sit magis expostata: Etenim qui ab externo aere sibi vsque adeo cauendum putant, vt propterea malint cutaneous meatus, cæterosque naturæ ductus constipandos esse, & adstringendos, mirum quomodo ij metu leuioris mali, quod ita vitare student, certissimis, & grauissimis periculis subiicere se non vereantur: quandoquidem nemo est qui nesciat, ex leui illa aëris attractione, quæ per habitum corporis, & arteriarum diastolen perficitur, nisi præterea accedat inspiratio, quam in pestilenti aëris statu Galenus præcipuum mali causam esse docet, leue admodum homini periculum impendere, vt sim nescius quid sibi velit Auicenna, qui inter homines pestilentiae maxime obnoxios refert corpora dilatatorum pororum, humida, multa balneationis: quem tamen nonnulli conantur Galeno conciliare: quod quam felicitur sint affecti, alij viderint. Tum vero si propter aliquem errorem in victu commissum repletionem quis feriat, remedium omnium maxime præsentaneum est vomitus, præsertim æstiuo tempore, in gracili corpore, atque iis potissimum, qui ex consuetudine, & facile vomere sunt soliti: si id commode fieri non potest, opportuna erit tenuis victus ratio, vt si prandium, cœnæ omnino prætermittatur, aut parce admodum transigatur. Cæterum non desunt homines vsque adeo incontinentes, vt ieiunij loco libentius eligant vtī medicamentis. Atq; hæc tria remediorum genera videntur etiam antiqui fuisse familiaria, vt repletioni, morbisq; ex eadem oriundis occurrerent. Video (inquit Galenus) esse qui vacuationis gratia vomunt, vt alios, qui vnum diem in mense ieiunant, & quosdam qui humorem hunc ventri impactum, aut viscidum, aut crassum expurgant. Quam tamen postremam vacuandi rationē grauiter ab eodem reprobata fuisse legitimus. Si medicamentis (ille ait) purgantibus quotidianorum excrementorū procuretur euacuatio, illa nunquam apta, commodaque censenda est; quippe quæ valde indigentibus, & magnis temporum interuallis vitilis est. Ad hæc superuacaneorum, quæ quotidie in corpore generantur, euacuatio minor est, quam pro purgantibus medicamentis efficacitate, & viribus. Quod si veritas quispiam, ne multa in corpore excrementa generentur, purgationem bis, aut certe semel in mense adhibeat, is præter quæ quod in malā consuetudinem corpus adducet etiam ipsum labefactabit, deteriusq; reddet. Quod nobis hic libuit annotasse, vt errorem suum agnoscant, tandemque respiciant complures, qui tum alio tempore tum hæc præsertim tempestate, qua pestis periculum imminet, non semel tantum, aut bis in mense, sed quotidie etiam (si Diis placet) medicamenta assumere non verentur. Ad hæc cauendum summo studio est, vt ne qua ex naturalibus, & aliis quibuslibet consuetis euacuationibus supprimatur, sed si forte opus sit, illæ iuuentur, & promoueantur, quam maxime opportune, ac leuiter possunt. Quamobrem si cui sudorem patri solito, aut fluxum sanguinis è naribus, hæmorrhoidibus, fistulam, aut vlcus ex cauterio, suppressa hæc fuerint, aut mulieri menses, aut rale quippiam euenerit, huiusmodi vacuationes in pristinum sedulo sunt reuocandæ, aut si aliqua de causa obtineri id non potest, ad aliud remedium confugiendum est, quod earū vicem supplere possit: quod quidem præter cætera omnia sanguinis missione potissimum, ac facile consequi nos posse arbitror. Atque, vt vniuersum dicam, quantum illud forte à præsentī loco alicui potest alienum videri; non contemnendū, immo verò saluberrimum, ac tutissimum remediū fore existimo, si quis ordinariā sibi euacuacionem aliquam moliretur, quam diutissime seruaret, qualem

1. De diff. feb.  
cap. 4.

Com. in lib.  
de sal. diat.  
21.

3. Apho.  
com. 15.

cauteria in primis, & vesicatoria praestare solent, praesertim in infernis partibus; haec enim ratione verisimile est naturam assuetam diuersa excrementorum genera eo transmittere, corpus purius facile seruare, illudque ad concipiendam putredinem minus idoneum reddere: Id quod à Galeni sententia non est alienum scribentis à pestilentia quadam sui temporis illos omnes euasisse, quorum scatebant vlcibus corpora; atque hoc praeterea tempore illud ipsum experientia satis confirmauit; quandoquidem accurata obseruatione compertum est, non solum apud nos, sed etiam apud Venetos, vt audio, Patauios, & alios, ex infinitis pestilentia sublatis, aut nullis, aut certe paucos obiisse, quibus alicubi cauteria inuisa essent. Qua ratione autem, quibus locis, ex qua materia fieri solita sint huiusmodi tum cauteria, tum vesicatoria, nulli fere non constat, & ab aliis copiose traditum est, vt frustra hoc loco non sint haec recensenda: nisi illud forte addere velimus, praeter consuetos locos ad carpos, & maleolos, quibus vulgo illa solent adhiberi, nonnullos inguini, & seroto huiusmodi vlcera inurere consueuisse. Quod quidem praesidij genus si post vniuersi corporis euacuationem fiat, non alienum à ratione censendum est, quando naturam quotidie noxios humores ad eas partes facile, ac libenter propellere videmus. Coitu arbitror non esse omnino interdendum iuuenibus, bono habitu praeditis, laute degentibus, assuetis, si modo illi moderationem adhibeant: alij huiusmodi conditionibus destituti, illo proorsus abstineant, ne viribus labefactatis, & spiritibus exolutis naturalis calor debilior reddatur, quam vt tanti veneni violentiae obistere possit; Cum alioqui forte verissima illa sit Pythagorae sententia Venerem nunquam non esse molestam, minusque seruandae valetudini accommodatam: qui (vt Laërtius scribit) semel interroganti, quando liceret vti coitu, respondit, cum aliquis se ipso imbecillior fieri cupit. Itaque, vt hanc partem duorum illustrissimorum hominum autoritate concludam, scite admodum scriptis mandauit Plato, tria in primis esse capita seruandae sanitatis, ventrem cibis non repleti, ad labores impigrum esse (quae duo ab Hippocrate ille sumpsit, nos autem superius persecuti sumus) semen denique naturae custodire. Postremo inter res non naturales de accidentibus, siue perturbationibus animi dicendum est; quae quantum momenti habeant ad corporis alterationem, & affectionem, nulli non constat, quemadmodum pariter ipsius quoque corporis passiones animum contra alterare, & afficere solent. Neque pluribus id exemplis confirmandum est, quae infinita propemodum suppetant, cum nemo, aut in seipso, aut in aliis non sit pluries expertus, quam tyrannidem exerceant in hunc miserum hominem mæror, læticia, iracundia, metus. Posthabenda igitur hæc sunt, indignatio, dolor, tristitia, molestæ animi curæ, cogitationes, imaginationes, atque huius praesertim mali: sed vita hilariter, & iucunde omnino traducenda, grata hominum adscita consuetudine, festiuis lectionibus, aliisque honestis tum animi, tum corporis oblectamentis adhibitis. In primis autem spes omnis, ac malorum omnium solatium in opem, ac prouidentiam diuinam fidenter collocandum est, ita vt animus sanctissimæ Dei Opt. Max. voluntati in omnem euentum lubentissime acquiescat. Atque hæc de victus ratione dicta sufficiant. Iam vero instituti ordinis ratio postulat, vt de altero capite dicamus, de iis nimirum medicamentis, tum interius sumendis, tum extrinsecus adhibendis, quae vulgo antidota vocantur, quæ ex communi omnium consensu magnam praeseruationis partem sibi vendicant. Porro si hoc loco recensere vellem remedia, & secreta, quæ vocantur omnia, quæ hac in re passim circumferuntur, non facile ad finem nostram perueni-

perueniret oratio, cum nemo sit vel ex infima plebe homuncio, qui magnifice de se loquens, non sine larga fronte, non audeat mirabilia de se polliceri. Ac mirum profecto est, vt in re tanti momenti, vbi agitur de vita hominis, tanta cuiuslibet fides temere adhibeatur; quod in aliis artibus vel vilissimis committi nequaquam solet, nisi periculum de artificis peritia primum fiat. Sed praetermissa huiusmodi communi, & antiqua bonorum querela, ego in eam sententiam facile venio, illorum medicamentorum vsum potissimum amplectendum esse, quæ excellentissimorum virorum demonstrat autoritas, & longissimi temporis confirmat experientia. Non tamen suam quoque ingenii nostrorum temporum laudem inuideo, immo illis facile permitto, vt noua pro arbitrato medicamenta conficiant, & vsui exponant, modo id temere ne fiat, sed iudicio, & ratione adhibita, vt certe somnia, & vanitates omnes praetermittantur. Breuibz igitur nonnulla seligo medicamenta, quæ mihi videntur magis rationi consentanea, clarissimorum virorum autoritate firmata, & longiore hominum vsu comprobata. Addam tamen non inuitus vnum, aut alterum ex iis, quæ recentiores non sine studio, atque industria inuenerunt, vt omnino habeant homines infelici huiusmodi tempestate copiam remediorum, ex quibus id sibi parare possint, quod temporum, locorumque opportunitas ferat. Atque vt ab iis initium sumam, quæ ore assumuntur, quæ proprie Galeno antidota vocantur, plerique omnes primas facile tribuunt theriacæ Andromachi, & Mithridato, quæ duo medicamenta tum aliorum, qui de his scripserunt, tum Galeni in primis testimonio vsque adeo praestant, & alia superant vt sola praesenti vsui satisfacere posse videantur; cum praeter hæc, nullum forte aliud remedium inuenire liceat, quod vehementissimo huic malo obistere possit; quandoquidem illa, si quid aliud pestilentem omnem fomitem ac dispositionem, instar ignis mirandum in modum absumunt, & extinguunt. Illud tamen autore Galeno est animaduertendum, cum hæc antidoti vehementissimam agendi vim habeant, non illas esse pueris temere exhibendas; atque adeo cum insigni praeditæ sint caliditate, æstiuo tempore aut omnino omittendas, aut certe atemperandas esse, saccharo puta rosaceo, & floribus cichorij, borraginis, aut aliqua re huiusmodi, quæ illarum calorem remittere possit. Neque enim seueritatis illorum nos assentimur, qui neque iis antidotis, neque vlli medicamento, quod occulta quadam potestate agat, quicquam opportune permisceri aiunt, assenerantes cuiuslibet rei mixtionem, illius vim perturbare, & impedire: Nam vt alia multa praetermittamus, quæ hac in re afferri possent, vnius Galeni exemplum in praesentia nobis sufficiat, qui scammoniam aliquando malo citonio permiscere, & assare consuevit, vt hac ratione illius medicamenti impetus, & malitia remitteretur. Quanquam nos in ea sumus sententia, quam priore etiam libro indicauimus, huiusmodi antidotos non minus latente quam manifesta vi agere & hominibus prodesse: quod quidem maxime ostendit singulare studium, quod Galenus ad illas conficiendas adhibere solet. Atque eodem, vt dicam quod sentio, si nos in praesentia has duas antidotos paratas haberemus, tam perfectas, atque numeris plane omnibus absolutas, quam parari antiquitus consueuerunt, diutius fortasse nobis laborandum non esset aliis remediis inuestigandis. At vero quoniam tum ratione simplicium medicamentorum, quibus caremus, tum ratione praeparationis, tum aliis forte de causis, de quibus recentiores nonnulli prolixè scripserunt, inficias ire nemo potest, huiusmodi medicamenta, theriacam praesertim, ab antiqua perfectione plurimum deficere, (namque vt alia omittam non-

Init. lib. de  
Anti.

De The. ad  
Pisc. 17.

dum experimento compertum est theriacam nostram purgantem medicamentum vim sistere, quod minime fallax Galeno indicium fuit quo optimam dignosceret, atque ab adulterina discerneret) multi propterea non iniuria alia sibi proponunt inuestiganda medicamenta, quæ quam maximam habeant vim, & efficaciam præservandi homines à tanto discrimine. Veruntamen utcumque se res habeat, ego in ea sum opinione, posse nos, ac debere iis ipsis uti medicamentis, ut antea diximus, præsertim Mithridato, quod priuatim in hac ciuitate haberi non dubito clarissimorum medicorum consilio paratum in nobili, & honorata aromataria sub insignibus Angelij, & Sarraceni; quod quidem non dixerim supremam illam obtinuisse perfectionem, quam desiderate fortasse, re ipsa præstare non possumus, ac certe tanta auides cum diligentia tractatum, ut si non quodvis aliud superat, non tamen à quouis alio superari illud existimemus. Alterum post hæc reperitur theriacæ genus, origine antiquissimum, quod Galenus in autore Apollonio Murem refert. Plinius vero in Mithridatem, his verbis: In sanctuariis Mithridacis maximi regis deuicti Cn.

Lib. 23. c. 8. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item sicis toridem, & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: Et qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die.

*Hæc etiam describitur ab Actio in-  
tor antidotos  
podagricæ.  
Lib. 12.  
c. 47.*

Atque haud equidem scio, cur homines negligant huiusmodi remedium vsq; adeo securum, familiare, facile, & tantorum virorum testimonio celebratum. Est præterea aliud genus theriacæ Mefue autore, quam diateffaron appellat, quod ex quatuor rebus conficiatur, gentiana, baccis lauri, Mirtha, aristolochia rotunda, æquis omnium portionibus: Huic addunt nonnulli ebur, & appellant theriacam diapente; atque hæc fortasse illa ipsa est, quam sub magnæ theriacæ nomine circumforanei passim venditare solent; Optima quidem, sed amara, & calidior aliquanto illa est, quocirca decocto aliquo, aut condito, aut alio medicamento frigidiore temperanda. Quo loco id non reticebo, cum iam bienniū rus quoddam apud nos, Caltranum appellant, peste grauiter correptum esset, homines miseros alioqui, & inopes, & ita vno ex nostris medicis consulente, tum præseruando, tum curando, hoc vno remedio in puluerem redacto vsos fuisse, & quidem non sine insigni emolumento. Vnde etiam breui (quæ summa in illos fuit Dei Opt. Max. beneficentia) à graui pernicie sunt liberati. Postponenda forte iis nõ est theriaca, siue antidotus Hippocratis, cuius vsu diuinus ille vir (ut Actuarius refert) Athenas à pestilenti contagione popularim grassante mirabiliter liberauit. Illius descriptionem hic subiicere non grauibimur, ut in promptu sit iis quoque, quibus eandem ex fonte haurire non licet. Rec.

*Actuar. de  
comp. medic.*

calami odorati, iunci odorati, herbæ sabinae an. vnc. iij. viticis seminis, cardamomi, cyperi, crocomagmatis an. vnc. v. nardi celticæ lib. s. aspalathi vnc. vij. pilularum cupressi rosarum an. vnc. iij. ladani, myrrhæ, thuris an. lib. j. baccas iuniperi paruas xl. Hæc vna tunduntur priuatim: nardi spicæ lib. s. costi vnc. iij. folij vnc. vij. casia lib. s. amomi vnc. iij. Et hæc seorsum teruntur: mastiches vnc. iij. Hoc priuatim item atteritur: stircis vnc. x. stirax paulatim adiciatur preciosis bellariis: terebinthina lib. iij. mellis Attici lib. v. vini veteris quantum sufficit ad bellaria maceranda. conficiuntur pure, melle excepta. Ad hæc prætermittenda non est antidotus ex duabus partibus aloes, duabus item ammoniaci thymiamatis, vna myrrhæ, adiecto vino aromatico (vulgo pilulas vocant de tribus contra pestem) Huius autor censetur Ruphus medicus vetustissimus, qui de illius vi atque efficacia maxime admodum loquens Haud scio (inquit) an quispiã hac potione vsus pestẽ non euaserit. Et profe-

*Pau. lib. 2.  
36.*

cto in

cto inter antidota omnia hoc nos maxime facimus, quod illud facile admodum, tutumq; sit, & nullam prorsus homini molestiam, turbationem, siue aliud incommodum afferre soleat. Parui illud refert, opinor, vtrosis modo vtamur hac antidoto, siue sub pilularum forma, vt iam passim vsurpatur, siue potiois, quod videtur voluisse Ruphus, & qui à Rupho desumpsit, Paulus: Illud tamen magni referre arbitror, si quis aut simplicia medicamenta, aut eorum dosim, quantitatem ve inuertat, quod Arabes faciunt, ac nostrates multi. Qua de re ab alijs animaduersa frustra hic plura non sunt repetenda. Postremo prætereundus non est lapis Armenus, de cuius singulari vi, ac præstantia illustri admodum testimonio; In magna hac pestilentia (ait Galenus) cuius eadem facies fuit, atq; eius quæ Thucydidi memoria grassabatur, quotquot hoc medicamentum bibere, celeriter curati sunt; at quibus non profuit, omnes interiere, scilicet cum nec alio quouis iuuarentur: vnde colligitur, quod iis duntaxat non fuerit auxilio, qui plane erant incurabiles. Alij terram lemiam, tanquam illius germanam, ad præsentem vsum addendam esse censent, quamquam Gal. longiori historia huius medicamenti ortum, conficiendi modum, ac vsum multiplicem referens, nullibi pestilentia mentionem facit: quod tamen excellenti siccandi vi polleat, ac speciatim illam ad viperæ, atque adeo omnes ferarum morsus, item aduersus alia venena plurimum valere traditum sit, illius vsum vna cum bolo Armena libenter nos suscipimus; si modo vtraq; legitima, & sincera ad nos peruenit: quando quidem si vulgarium quæ circumferuntur, colorem, substantiam, & singulas conditiones accurate consideremus, & cum iis conferamus quæ veteres, in primis Galenus, de huiusmodi medicamentis tradiderunt, illa magis illegitima, ac minime sincera esse, vt fateamur, necesse est. Quod si quis certiore determinationem desiderat, herbarios nostri temporis adeat, qui hac de re diffuse, & ex proposito disputare solent. Lapidum Bezoar, siue Bezaar, cornu Monocerotis, lapidi in ceruorum oculorum angulis oriundo, ossi de corde cervi, & alijs, si quæ sunt, preciosis huiusmodi antidotis contra pestilentiam, atque adeo venena omnia tantas vires plerique attribunt, vt cæteris non modo simplicibus huiusce facultatis medicamentis, sed ipsi etiam theriacæ, & alteri cuius antidoto illa præferre non vereantur. Sed longius de iis nobis agendum non est, quod non solum omnia inuentu sint difficilia, & omnino rariora, sed nonnulli etiam rerum naturalium studiosi, & peritiores illa pro maiori parte commentitia, & fabulosa esse velint. Sunt vulgares, & nemini ignotæ pilule Ioannis Damasceni, quas medici recentiores summis laudibus extollunt, quod tum à pestilentia præseruare homines possint, tum alios non cõtemnendos vsus præstare: quas equidem huic vsui satis accommodatas, neq; reiiciendas esse existimo. Ioannes Manardus superiore tempore doctrina, & existimatione illustri medicus, quasi diffidens vulgatis theriacis, aliam afferit antidotum, quæ sic habet.

Rec. sanguinis sicci anatis maris, anatis fœminæ, anseris, hædi, rutæ siluestris, sem. fœniculi, cymini, anethi, napi siluestris, vel si non habetur, napi, vel rapi an. drach. iij. rad. gentianæ, trifolij, squinanti, thuris, rosarum siccarum an. drach. iij. piperis albi, & longi, costi, phu, anisoforum, cinnamomi an. drach. ij. myrrhæ, nardi an. drach. vj. belzoïn, assati, ammoniaci an. drach. iij. mati, agarici an. drach. ij. carpopallani gr. num. xx. ireos, croci, rhabarbari, rhapontici, gingiberis, mastiches an. drach. j. stœchados drach. v. fiat tenuissimus puluisculus ex omnibus, & cum quadruplo mellis electi, beneque expumati commisceatur; & in vase argenti purissimi veluti thesaurus preciosissimus conseruetur: Non solum enim in pestilentia

E 3

vtilè

9. De simpl.  
med. fac.

utile est, sed & venenis vniuersis, ac serpentum moribus summe aduersatur.

2. De Antid.

Haecenus Manardus. Cuius quidem medicamenti nos meminisse volumus, tum ob vtri auctoritatem summam, tum praesertim quod illud ex Gal. desumptum est, dum ille antidotum describit e sanguinibus, ad mentem Damocratis, quae ab hac Manardi non aliter distat, quam quod amplior est, & copiosior. Apud Hispanos, & Gallos frequens est vsus medicamenti, quod audio tanquam singulare praesidium à Philippo Rege missum fuisse ad Carolum IX. Galliae Regem anno M.D. LXIII. quo tempore pestis fere vniuersum hoc regnum occupauerat. Id vero constat e myrrha, xyloaloes, terra sigillata, boli Armenae praeparatae, maceris, caryophyllorum, croci an. vnc. j. Ex quibus fit tenuissimus puluis, quem aetate sumendum praecipunt ex aqua rosacea, & succo limonum, hyeme autem ex vino odorato. Si quis antidotum, siue praesidium aliquod expetit forma liquidius, prostant syr. de succo acetosae, acetosus simpl. de scordio, de corticibus, de acerositate citri: Nonnulli e quatuor partibus sapez, mellis despumati duabus, acet. vna, aliud praeparant tum familiare, ac satis gratum, tum vero quam optimum, siue solum vsurpetur, siue decoctum aliquod opportunum addatur: Ego aliquid syrapi de scordio libens adiciam. Sed hac in re ne sim longior, ex iis quae haecenus diximus, satis arbitror vnicuique facile, ac promptum futurum esse, vt suo Marte diuersa medicamenta conficiat, quacunque tandem forma, vt occasio feret. Neque enim, vt antea diximus, nos ij sumus, qui nouas compositiones contemnendas, autoresque propria laude defraudandos esse velimus si modo iudicium, & ratio adhibeatur, neque inconsiderate, & temere omnia confutiantur. At vero pleni sunt huiusmodi medicamenti libri medicorum, ex quibus tum haec petere licet, tum copiosam simplicium medicamentorum sylvam, quae vel manifestis qualitatibus, vel occulta quadam proprietate praesenti vsui conuenire creduntur: cuiusmodi haec sunt calendula vocata, quam recentiores nonnulli Virgilij & Plinij caltham existimant melissa, menta, carduus benedictus, chamedrins, pentaphyllum, pimpinella, radix myrrhidis à Dioscoride, aliisque tantopere celebrata, aristolochiae ros. angelica, tormentilla; femina citri, thlaspeos nasturtij, ebur, cornu cerui, & alia sexcenta, quae superuacaneum foret longiori persequi oratione. In quo quidem tum simplicium, tum compositorum medicamentorum vsu illud cum Gal. animaduertendum est, ne diutius vni tantum insistamus, sed illo posthabito ad aliud quandoque transeamus; quando natura vni medicamento longiori temporis spatio assuetata solet eius vim contemnere, & parum ex eo capere emolumentum. Haecenus de antidotis, ac de iis medicamentis, quae intrinsecus assumuntur. Quo loco rogatos omnes velim, vt parumper seipsos colligant, & accurate expendant, quae tandem causa, quae ratio cogat, vt ne in vsu medicamenti haec reuocare velimus, quae tum ratio demonstrat, tum illustrium tot virorum auctoritas iamdiu comprobauit, sed malitius aliis quibusdam fidem adhibere, eaq; nostro cum periculo experiri, quae secreta isti appellant, & quae non ratione tantum, iudicio, omniq; profus artificio carent, sed sapientiae naturae interdum vsque adeo turpia sunt, sordida & inhonesta, vt ingenius quisque, & politicus homo abhorreere ab iis debeat, non solum quibus ipse vtatur, sed quorum etiam commemoratio offendatur. Quid turpius quam vrinam humanae porum meditari? quam tamen nonnulli haec tempestate commendant, quamquam remedium non omnino recens, cum vel ipse Gal. scripserit, peste Syriam occupante nonnullos vrinam puerorum, virorumque epota sanatos se hac ratione existimasse; cuius vsu tanquam abominandum idem detestatur,

5. De Tuentid.  
san. c. 9.

20. De simpl.  
medic.

statu, referens virum quendam ingenium, & bonis moribus ornatum in ea pestilentia laborantem vsu tam sordidi remedij respuisse, vt ne pueri quidem vrinam sumere volnerit. At vero (dictu horribile) isti (vt audio) vrinam vel maxime pollutam commendant, ac (si Diis placet) eorum quoque, qui iam peste sunt correpti. Quid de illo dicam, qui Venetiis proximo hoc tempore proposuit fumendum puluerem ex ipsa pestilentum carbuncolorum materia adiecta planta quadam ab eodem smartella nuncupata, rebusque aliis arcanis nescio quibus: Quid quod admirandam antidotum (vt neque id praetermittatur) assumendam ille iussit quarta ante cenam hora, quae potissimum prandij cibis concoquendis est destinata: vt hac ratione inuertantur, & contaminentur omnia. O saecula, o mores. Neque enim ab exclamatione continere me possum, quando in re tam seria, qua de hominum vita, qua de Reip. salute agitur, vsque adeo inertes, & somnulosi sumus, ne quid grauius dicam. Hippoc. grauissima est sententia qui omnia cum ratione facit, quam rationi consentaneus non sequitur euentus, hunc non debere a proposito detereri. Contra vero Auic. scripsit, qui absque ratione operatur, huic in opere diutius persistendum non esse, quamuis in praesentia nihil inde periculum, aut incommodi sequi videatur: quod eo dictum volui, vt prudentes viri intelligant, si alias vnquam, hac in re potissimum grauius, & diligenter studium adhibendum esse, vt illum vnusquisque sibi eligat tum victus, tum aliorum praesidiorum modum, quem ratio monstrat, quem summorum virorum testimonia comprobant.

Sed transeamus ad ea medicamenta, quae extra adhiberi solent.

Cum antea de sufficibus, aliisque remedijs actum sit, quae ad alterandum aërem pertinent, iam non videntur restare alia tractanda praesidia, quam quae cordis regioni potissimum applicari solent.

Haec autem cum diuersas plane formas recipere possint, plerumque tamen, aut humidiores consistentia parantur, aut arida: illa epithemata cordialia appellant, haec sacculos, quod purpureo in primis serico inuoluantur. Quod si memoria repetantur, quae superius tradita sunt, facile vnusquisque de iis quoque iudicium feret; cum enim illud vnum sit nobis propositum, vt cor ipsu roboremus, quo valeat veneni incursum resistere, huiusmodi autem venenum non nisi excellenti putredine constet, illa procul dubio medicamenta praesenti vsui accommodata esse censenda sunt, quae putredinem repellere, ac prohibere possunt. Atque de iis satis, superque fortasse diximus. Verum tamen in gratiam nouitiorum vnum, aut alterum exemplum adiciere non grauabimur. Tempore calidioris Rec. aq. rosarum myrrhi, borraginis an. vnc. iij. spirituum sandalorum drach. j. s. corallium temp. drach. s. acet. rosacei parum. misc. Tempore frigidioris rec. aq. melissae, flor. citri, borraginis an. vnc. iij. sp. aromatici rosacei drach. j. diambre drach. s. acet. parum. misc. Quoniam vero difficulter, & incommode homines huiusmodi epithematis vt possunt, propterea libentius ad alteram medicamentorum formam confugiunt. Nonnulli Mithridatum commendant, & Theriacam, quibus non solum regio cordis, sed vnusquisque etiam corpus obliniatur, si maius vigeat periculum; quoru equidem vsu non improbo, modo vehemens eorum caliditas re aliqua frigidioris reppererit, sed ita tamen, vt perpetuo ratio temporum habeatur, & aliorum, quorum antea saepe meminimus. Alij mirum in modum celebrant oleum ex scorpionibus, non illud vulgare, quod passim officinae habent, sed quod Carauita appellant, & quod summis Pontificibus, & principibus viris acceptum referunt: quo inunctis pulsantibus

2. Aph. 5.  
Lib. 1. san.  
4. c. 1.

bus temporum, manuum, & pedum arteriis, atque in primis regione cordis non modo peste affectos iuuari, sed sanos etiam præseruari aiunt. Alij alijs vtuntur. Cæterum maxime omnium, ac frequentissime exoptari ab omnibus, & vsurpari solent facculi: Inter quos potissimum celebres habentur ij, qui ex arsenico, risagallo, sublimato, aut alio id genus præsentaneo veneno iamdiu fieri consueuerunt. Ita narant historiographi Hadrianum Pontificem hoc vno remedio à graui illa peste sibi cauisse; quæ mox opera cuiusdam Græculi solenni quodam, ac veluti prodigioso tauro facti sacrificio mirabiliter finem sortita est. Sic referunt apud Turcas, primates præsertim, maximum ac frequentissimum esse huiusmodi remedio locum: id quod particulatim asseuerantem audij Reuerendiss. ac Illustriss. Episcopum A quensem Gallum, qui multos annos pro suo Rege Constantinopoli legatum egerit, dum proximo hoc tempore, quo Venetiæ, ac Patauium pestilentia laborarunt, diutius Vicentiæ moratus est: quinimo ipsemet huiusmodi facculum confidenter, ac religiose gestare solitus fuerat, tanquam certissimum, tutissimumque omnium remedium. Iam vero siue Illustrissimam urbem Venetiarum spectes, siue alios quoscumque locos, nullibi fortasse remedium inuenies hoc pluris æstimatum, aut magis vsitatum; quandoquidem illud non modo communi fere omnium confessione, sed vel summorum virorum vsu, atque autoritate iamdiu confirmatum esse videtur. Cæterum cum oppositam ego sententiam sequar, qui vsus huiusce præsidij amplecti nunquam potui, liceat mihi hanc rem totam examini subiicere, ac paulisper digredi, vt si non cæteris, mihi saltem ipse satisfaciam. Doctiores, qui huiuscemodi facculorum causam agunt, vehementem in primis siccitatem afferunt, qua venenosa materia exhumaturque. Cum enim deleteria hæc medicamenta vim adurentem obtrineant, rationi consentaneum esse aiunt, vt illa, sicut ignis possint omnem putredinem absumere. Sic Gal. aliquando ea carbunculis pestilentibus admouisse legimus: quem deinceps nobiliores chirurgi sunt imitati, non alia prorsus ratione, quam vt maxima, extremaque siccitate maximam, extremamque eorum humiditatem absumant, putredinemque auferant. Alij ad occultas proprietates confugiunt, statuentes hæc venena peculiari quadam, ac latente vi quodlibet venenum ad se trahere, quemadmodum medicamenta hunc, vel illum humorem speciatim trahere solent. Ita viperam animal plane venenosum theriacæ conficiendæ opportune commisceri docent, quod occulta quadam vi, ac proprietate mortiferum omne virus illa ad se trahat, atque illud præsertim, quod ex morsu eiusdem viperæ ortum fuerit. Pariter scribunt nonnulli vespas, crabrones, scorpiones, & alia forte malefica animalia tum ictus, tum salutis ictui superimposita autores esse. Sic extrat elegans illud epigramma apud Aufonium in mulierem, quæ viro toxicum exhibuit, & quo ille celerius interiret, argentum viuum adiecit, quæ vtriusque veneni mixtio, veluti quoddam antidotum illi misero salutem attulit.

Quam pia cura Deum? prodest crudelior vxor,  
Et cum fata volunt, bina venena iuuant.

3. De simpl.  
med. cap. 13.  
Et al. sep.

Sed ad grauiores testes accedo. Gal. ipse non videtur, ab ista opinione abhorruisse, qui scriptura reliquit licere interdum antidotis deleteria medicamenta permiscere, vsus cantharidum exemplo, quæ commode iis medicamentis adiiciuntur, quæ vrinæ ciendæ sunt accommodata. Idemque alias lepræ curationem instruens, etiam atque etiam commendat vsus viperarum, vt singulare quoddam remedium experientia confirmatum, quorundam leprosoꝝum historiam referens, qui hoc

vno

vno auxilio forte fortuna oblato nihiliter sunt perlanati. Quid plura? Nonne quotidie purgantia medicamenta nos exhibemus, quæ, si Gal. & optimis quibusque medicis credimus, deleteria sunt, & naturæ humanæ speciatim inimica? Postremo afferunt aduersarij multiplicem experientiam, constanter asseuerantes infinitos vbique vel in grauissimis pestilentia periculis versatos, hoc vno egregio præsidio superstitites fuisse. Atque hæc potissimum videntur esse rationes, quæ afferri hac in re solent; quas quidem quamuis veras, & demonstratiuas esse concederem, ego tamen existimo non satis ad rem præsentem facere, cum sermo sit institutus de præseruatione, ac de iis corporibus, quæ diuino munere adhuc sana degunt, atque ab omni veneno, & pestifero affectu sunt penitus aliena. Atque profecto si sermo de curatione foret, aut de iis corporibus, quæ re ipsa veneno infecta sunt, probabiliora hæc essent. Verū illud affirmare non vereor, huiusmodi rationes voluntarias, & apparentes esse potius, quam veras. Quod enim pertinet ad summam illam siccitatem, vnde pestiferum omnem humorem facile absumi censent, isti meminerint velim, huiusmodi venena hæc potissimum ratione esse hominibus noxia & malefica, quod maximam, extremamque tum siccandi, tum calefaciendi vim habeant; vnde siue intus sumpta siue extrinsecus apposta mirum in modum exalfacere, vtere, corrodere, partes abinuicem diuidere, atque adeo interitum afferre consueuerunt: quamquam neque id negare velim, non modo excessu qualitate illa agere, sed latente etiam quadam proprietate, quam specificam formam nominant. Neque vero Gal. exemplum huic rei videtur satis accommodatum, qui medicamenta isthæc deleteria carbunculis admouere non est veritus: etenim præter quam quod aliorum salutarium medicamentorum mixtione omnis fere eorum vis malefica facile remittitur, iam vrgente vehementissima putredine illorum vsus minime importunus censendus est. Ad quem certe modum in dysenteria quoque, si adsint vlcera putrida, maligna, & depascentia, veteres, atque ipse in primis Gal. calcem viuam, sandaracam, æs vltum, & alia eiusmodi clysteribus iniicere solent. At vero si cordi hæc apponantur, vbi nulla est excedens humiditas, & putredo, in quam suam vim exercere possint, atque eo magis si nullis medicamentis frigidis, siccis, & odoratis corrigantur (quod certe minori cum periculo fieret) non aliud arbitror, de iis sperandum est, quam de nonnullis exhibitis medicamentis, quæ si forte purgatione frustrantur, in corruptionem aliquando, & tanquam venenum verti docet Gal. quorum ea est natura (vt Plinij verbis vtamur) vt hominem occidant, nisi inuenerint, quod in homine perimant. Quod si qualitatibus temperatis, ac plane benignis, atque adeo medicamentis ex tota forma salutaribus hoc ipsum, quod volumus, consequi nobis licet, quamobrem qualitatibus intemperatis, malignis, ac medicamentis in vniversum perniciosis agendum est? Qui proprietates occultas introducunt, quod frequentius quam vellem, fieri audio, ab omni difficultate, & negotio facile se explicant: Veruntamen si præclara isthæc antidota facultatem habent trahendi ad se quamlibet materiam venenatam, & pestilentem, vt isti somniant, asseuerantes quicquid reperitur in aëre pestiferum, tanquam ad sui simile naturæ ferri, sicuti à maiori flamma minor trahi, & à maiori lumine minus obscurari solet, tantum abest, vt illa ad cor applicanda sint, vt contra magis omnis ratio colligat, ea quam longissime à corde, vel in ipsis adeo calcaneis collocauda esse, vt hac veluti auersione quadam cor ab omni labe liberum seruetur. Immo vero longe præstet non modo ad vnus, vel alterius hominis præseruationem, sed ad totius

Princip. lib.  
11. de simpl.  
med.

3. De simpl.  
med. c. 14.

E 5 Reip.

Reip. commodum isthac venena copiose, & variis in locis spargere, vt hac ratione omnia contagij semina eo colligantur, perinde ac solet à nonnullis lac in cubiculis asseruari, quo se vndique muscæ colligant, vt hac ratione illarum molestiam vitent. Atqui si arsenicum, cæteraque huiusmodi venena admirabilem hanc latentem prærogatiuam sortita sunt, vt alia ad se venena attrahant, veluti magnes ferum trahit, & medicamenta varios humores, mirum cur tor docti homines illud silentio præterierint, qui de magnete, deque medicamentis purgantibus scripserunt: mirum cur id experimento non facile constet, vt alij admirabiles naturæ euentus constare solent. Quod ad viperam spectat theriacæ iniectionis, respondere ex Galen. possem, theriacam olim sine viperis confici consueuisse, neque miram illi vim aduersus venena omnia defuisse, Andromachum primum omnium de iis animantibus adiciendis cogitasse, quo efficacius redderet medicamentum. Verum enim vero nemini dubium esse arbitror, theriacæ viperam non quidem tantquam venenum admisceri, cum ipse antidoti autor summa cum diligentia, ac religiose venenosas viperæ partes abscindendas esse doceat, qua ratione præparata tantum abest, vt detrimentum, ac periculum aliquod afferre possit, vt illam Galen. exemplo elephanticis, aliisque nonnullis morbis non sine admirabili commodo nos sæpenumero exhibere non vereamur. Quin immo Gal. ac veteribus medicis venenatas omnes viperæ partes accurate abscindentibus, non leue hinc argumentum colligere nos posse videmur, antidotis conficiendis à veneno semper abstinendum esse, quando si huiusmodi mixtio liceret, non erat cur illi non venenatas à venenatis viperæ partes seligerent, & separarent. Quod de scorpione afferunt, cæterisque animalibus, quæ ictus proprios super imposita curant, in quorum numero vipera quoque, & alia nonnulla reponuntur à Gal. non multum momenti habet: facile nanque, & vere fateri possumus, id ex arcana, & occulta quadam proprietate fieri, quam quidem procul dubio refutare non licet, si modo plurimum scriptorum autoritate, & obseruatione comprobetur. Sed Gal. aliam huius rei causam afferentem legimus, qui hoc ipsum quærens, quod plerisque admirabile videtur, quo pacto eadem animalia, quæ nobis inimica sunt, & hominem cito perimunt, si ipsorum mortibus imponantur: auxilio esse possint, & sola hominem ab ea noxa seruare, reiectaque nonnullorum responsione, quæ sola experientia nitetur.

De ther. ad  
Pisc. 10.

At vero (inquit) nos, qui studio (ni fallor) maiore artem prosequimur, & euentus duntaxat inspicere idiotarum more nolumus, experientiam non explodimus, & illi rationem, cum licet, accommodantes, perfectam hunc in modum, & rationabilem necessario artem obtinemus: qui non eo tantum operam damus, quo vt res fit, inueniamus, sed quo vtile aliquid ad curationem ex inuentis addiscamus. Igitur hic quoque ratione certabimus, vt huius euentus causam inueniamus. Mirum quippe est, dum studium eius inquisitioni adhibetur, vt ille quoque ex facili, tanquam par pari referens celeriter inuenitur. Atque vt maiorem orationi fidem apud te comparè, ab aliis quibusdam, quæ re ipsa manifeste conspiciuntur demonstrationem conficiam, tum quæ extrinsecus tantum adhibentur, tum quæ per os sumuntur. Nam eos, qui à crocodilis sunt demorsi, illo ipso adipe vulneribus imposito summa adiutos esse nouimus. Atque muris aranei morsus, qui & ipsi interficiunt, ab eodem araneo mure contrito, & applicato citra dolorem sanantur. Eodem modo qui à viperis sunt commorfi, periculum effugiunt, si quis illarum attrita corpora vulneribus imponat. Quæ nostra quidem sententia non absque ratione eueniunt,

eueniunt, vt dicebam, cum autem vim non habeant vt interimere possint, tum vero per distributionem facultatis, quæ sese in corporis profunditate insinuat (vt sane etiam in cataplasmatibus idem euenire conspiciamus) facultas eorum corporibus insita ad moderationem redigatur, & sanare consequenter, non occidere possit. Hactenus Gal. cuius verba nos latina facere maluimus, quam ex aliqua vulgata versione recitare, quod ea mihi obscurius reddita, tum vero alicubi deprauata videntur. Quod facile intelliget, qui hæc cum Græca lectione conferre voluerit. Nam (vt alia omittam) error ille Martiani non leuis est, dum post mentionem de viperis, refert animalia venenata non habere tantam vim, vt illico necare possint, cum tamen Gal. simpliciter dicat illa necare non posse. Quæ eadem licentia paulo inferius addit, (paulatim.) Quid quod vbi Græce habetur *διναυα* Latine legitur vitus? Quid quod nonnulla cataplasmatibus tribuuntur, quæ venenatis animalibus erant tribuenda; nisi velimus totam eius loci sententiam obscurare, atque peruertere? Quæ nos hic annotare voluimus, vt lucem præferti loco afferremus, cum neque Io. Baptista Rasarius interpret alioqui disertissimus tum alia fortasse, tum hæc præsertim errata videatur satis animaduertisse. Vt hinc studioso Lectori plane constare possit non esse fidem interpretibus vbique temere adhibendam. Ausonium præstantiorem poetam, quem medicum fuisse credimus; Et enim reuera argentum vitæ inter venena recensendum non est; namque prætermissa autoritate Auicennæ, & aliorum, qui hoc attestantur, experientia plane idem confirmat, cum vel pueri modicam illius quantitatem sæpenumero assumant, viri plurimam, non ad drachmas tantum, aut uncias, sed ad libram quoque, & nullo quidem cum periculo: si quidem lubrica substantia, & graui pondere ad inferna facile delabitur; quam certe ob causam forte euenit, vt bonus ille vir, de quo extat epigramma, potu argenti viui à veneno, & à morte fuerit liberatus, quod nimirum toxico illud viam fecerit, secumque è corpore eduxerit, vt vim suam exercere non potuerit: quæ vna est ratio è duabus præcipuis, quibus autore Gal. huiusmodi medicamenta deleteria, & corrodentia hominem non interimunt, nimirum quando vna cum excrementis è corpore egrediuntur prius, quam iniuria corpus afficiant. Sed vt propius accedam ad principale caput huius disputationis, liceat ne venena medicamentis admiscere, quod à Gal. sententia non omnino videtur alienum, ego nunquam id licere censeo, nisi forte venenum ipsum ita sit vel mole exiguum, vel salutaribus medicamentis admixtum, atque vsque adeo correctum, vt vim omnem maleficam pepitus deponat. Hac ratione Gal. viperam theriacæ admiscens, aut elephanticis exhibens, accurate modum præscribit, quo illa patitur, vt ei venenum omne eximatur. Quod si quis obiiciat historiam eorum, qui referente Gal. ab elephanti si liberati sunt haustu vini, in quo vipera fuerant suffocata, quæ veneno proculdubio non carebant; huic respondeo vinum antidoti vicem subuisse, utpote quod eius animalis frigiditatem, & siccitatem summam facile potuerit obrundere: quamquam (vt id obiter admeam) quid hæc de re dicam, haud plane habeo. Hinc enim audio Galenum asseuerantem plures elephanticos, atq; ex iis nonnullos inueterato morbo laborantes, odoratu graues, aspectu sædos, adeoque propter contagium ipsorum consuetudine iam familiaribus quibusdam contaminatis ab aliorum commercio segregatos, breui, & facile fuisse perlanatos: Inde vero si rem ipsam & illustrium omnium medicorum testimonium animaduertimus, huiusmodi malum graue admodum esse, & prope ex eorum numero, quæ



incurabilia existunt, vt fateamur necesse est. Quæso enim quomodo intemperies principalium membrorum, iccineris præsertim, quæ vere est morbus, quomodo multi vndique tumores, nodique graues, & difficiles, qui veros elephanticos perpetuo comitantur, vno, aut altero vini haustu protinus dissolui poterunt?

Ad summam si medicorum omnium consensu elephas non aliud est, quam cancer vniuersi corporis, qui fieri potest, vt tam facile curationem admittat? si quidem cancro vnâ particulam occupante, nullus fere est remedio locus. Præterea demum si tanta est huius antidoti, & vini medicati vis, & efficacia, si ea est morbi imbecillitas, atque illius curandi facilitas quamobrem nullus vere elephanticus nostro hoc tempore sanatur? quando nobis præsto sunt viperæ, atque ex iis paratæ antidoti, trochisci, sal theriacum, theriaca ipsa, vt sanguinis missionem, purgationem, & alia præsidia prætermittamus, quæ tamen tanto curando morbo non sufficere compertum est: id quod ad excitandum, & exercendum studiosi lectoris ingenium volui breuiter animaduertisse. Postremo quotidie medici varia ægrotantibus exhibent medicamenta, quæ à natura veneni haud sunt aliena, sed illa ita correctæ & castigatæ, vt non iâ abesse, sed prodesse, ac multa hominibus comoda afferre soleant.

De Tho. ad  
Pis. c. 10.

Verum vt re omnem tandè colligamus, Gal. loquentè audiamus, qui facile omnem hac in re dubitationem tollere potest. Id vero (ille ait) quod in theriaca euenit, manifestè magis obtinet ratione. Dico enim propterea lethales has feras iis optulari, quos momorderint, quia plurimè lethalis facultatis, quæ in ipsis est, capitibus ablati vna abscinditur, tum etiam quia facultatem, quæ in aliis ipsarum partium relinquitur, nos apparitione obrundimus, cū eas eliximus, & non parū salis, & anethi aquæ admisceamus: quam rerum huiusmodi mixturâ non suauitatis solius gratia facimus, sed quo corpora eliquemus, atque ita efficiamus, vt ea parum, aut nihil omnino veneni habeant. Ac plurimum illi facultatis ad iuuandū apparatus præstat. Tot igitur, ac talibus admixta medicamentis hæ feræ, quæ iam amplius ratione interficere possunt, exoluta quæ in ipsis est, corruptrice prauitate? Præterea verior quoque apparebit oratio, si & in rebus nonnullis similibus eius demonstrationem confecerimus. Etenim cantharis, si quidem sola exhibeatur, vesicam exulcerat, & inimicum eius medicamentum existit, & hominem valida facultate sæpenumero interficit; at si rebus aliis quibusdam admisceatur, rursum eiusdem vesicæ remedium euadit, & vrinam ciere magnopere potest. Succum papaueris lethalem esse, si solus bibatur, nemo mihi videtur ignorare: idem cum aliis quibusdam rebus apparatus, sæpe ægrotantibus, opem fert, ita vt saluberrimum sit illis medicamentum: quippe phreniticorum deliria non raro strenue persanant, & quibus vigiliæ vires deiecerant, hos somno conciliato mirum in modum recreauit. Quos phalangia momorderint, eadem comminuta, & ex vino ebibita liberant à perniciæ. Vt ex hoc maxime possis ei, quod à me dicitur, fidem adhibere. Etenim si solum vinum feris admixtum est in causa, vt periculum ab iis ipsis feris in pendens euitetur, nimirum ipsa quoque theriaca, quæ ex tot, talibusque rebus apparatus habet, salutare quoddam potius medicamentum euadit, quam lethale. Nosse namque oportet, id in medicamentorum missionibus euenire, vt non seruetur mixtæ cuiusque rei facultas, eadem manens, & impermutata, sed vno quædam fiat rerum omnium, toto earum temperamento per totas permixto, & vna quadam alia facultate ex iis affecta. Hactenus Gal. cuius sententiæ si quis non libenter acquiescit, si cui in aliis quoque rebus omnibus, quæ ad artem medicam spectant, huic sanior

mens

mens optanda est. Quamobrem si medicamentis venenum, quæ venenum est, admiscere non licet, cur id extrinsecus alicui corporis parti applicare liceat, prorsus non video; cordi præsertim membro omnium nobilissimo, vitæ auctori, ac principii: Immo vero illud affirmare nõ vereor, tantum abesse, vt ab huiusmodi venenis aliquod emolumentum expectare possimus, vt grauiora potius, & maxima pericula timere merito debeamus. Etenim si id verum est, quod superiorum medicorum consensus iamdiu confirmauit, medicamenta, quæ collo appendi, ac ita variis morbis opem ferre consueverunt, non alia id ratione præstare, quam tenuibus quibusdam, atque halituosis particulis in corpora receptis, quales nam obsecro vapores è perniciosis hisce venenis efferri possunt, qui siue respiratione, siue alio pacto ad cor delati, atque adeo à calore nostro calefacti, & ad actum deducti, non possint plurimas, grauesque in nobis parere affectiones? Atque equidem, nisi mea me penitus opinio fallit, mihi videor causam agere valde æquam, atque perspicuam. At vero nolim hic decipi aliquem, & existimare venena extrinsecus vsurpata afficere hominem, atque interimere non posse, quandoquidem qui hac de re scripserunt, id facile vsuuenire fatentur, modumque docent, quo venena extra apposita interficere nihilominus solent, nimirum quod per meatus cutis ad venas, & arterias ferantur, & ab his recta ad cor perueniant: id quod neque à Galen. doctrina est alienum, qui aliquando scriptum reliquit, arterias motu dialeses ad sese allicere, atque ad interiora attrahere, quæcunque illis proxime circumiacent: idemque facile confirmat experientia tum alias non raro, tum manifeste admodum in iis, quibus Gallicæ luis causa sunt inunctiones: hæ namque interiora petentes, non modo extra, sed etiam intra grauissima sæpe symptomata afferre consueverunt. Iam vero quacunque tandem ex parte venena corpus ingrediantur, negandum non est illa vim eandem obtinere, quemadmodum pariter experientia compertum est, medicamenta quoque plurima esse, quæ non tantum intus sumpta, sed etiam extrinsecus adhibita, corpora nihilominus purgare solent. Nonne apud Galen, & alios legimus marinam torpedinem tantum virium habere, vt qualitate quadam per retis hastam ad piscatoris manum transmissa hanc mirabiliter stupefaciat? præterea basiliscum solo intuitu, aut sibilo hominem interficere: tum vero spumam canis rabidi hominem quacunque in parte, quamuis leuiter terigerit, in rabiem trahere? Nonne Auicem, quoque refert historiam serpentis apud Turcas, & Nubios, qui, à milite lancea cõfossus, aut per telum, aut alio quouis modo facta veneni traiectione, tum militem interemit, tum equum cui ille insederat? Sed ijs posthabitis, quæ forte alicui fabulæ videri possunt, quid multis opus est? Nonne hac sæuente pestilentia quotidie inuiti vidimus leui admodum, breuique exiguæ vestis contactu homines vt miserime, ita facillime in pessimam luem incidisse? Nonne à probatis auctoribus memoria proditum est, nonne idem sæpius confirmauit experientia quædam venena reperiri tenuitate, ac sæuitie vsq; adeo insigni, vt quamuis corpus non attingant, sed vel ephippio, vel anulo aptentur, vel (vt quibusdam placet) in cubiculo duntaxat reponantur, mire tamen nescio quo modo cor petant, & hominem interficiant? Verum hac de re satis. De experientia demum, quam isti tantopere iactant, quid sententiam superius indicaui. Atqui nobis contra experientia non desunt, si modo experimentis agendum est, quæ illis opponere possimus. Etenim si multi venenatos sacculos gestantes pestilentia fuerunt immunes, multi quoque, & fortasse plures sine illis superstitites fuere. Apud nos certe vel rarum admodum, vel

magis

r. De Simpl.  
med. c. 18.

Lib. 4. se. 8.  
traç. 3. 22.

magis nullum horum sacculorum vsum fuisse audio, atque si multi ex eorum vsum insignem commodum sese percipere arbitrati sunt, non pauci grauissimas noxas, atque incommoda magno cum suo malo experti fuerunt. Ioseph Canarus cuius no-ster, vt ne hoc exemplum pratermittam, cum primum huius mali (scilicet vagari cepissent, vnum ex istis sacculis gestare solitus cum aliquando concitatiore motu, prater morem, incaluisse, ad regionem cordis, quo loco sacculus appositus fuerat insigni vlcere excitato, incidit in febrem vehementissimam, & periculosissimam, sanguinis missione, & aliis opportunis praesidiis curatus ab Helio Bello medico doctissimo, & elegantissimo: quem virum summa familiaritate, ac beneuolentia nobis coniunctam honoris gratia hic nominatum volui. Quemadmodum igitur experientiam nos certe magni facimus, si commodum illa, atque idoneum expertorem nanciscatur, ita vnicuique, qui se expertum praedicer, quod saepenumero faciunt infanæ mulierculæ, circulatores, vilis plebecula, fidem temere adhibendam non esse existimamus: atque eo certe minus, si aliter ratio persuadeat, qua in primis duce philosophi omnes controuersias dissoluere, ac de rebus iudicium ferre debent. Mòdo ad rem redeo. Alij quidam postremo loco aliam rationem solent afferre, qua venenatorum sacculorum vim, atque existimationem defendere conantur. Aiunt enim dū praesentaneum huiuscemodi venenū prope cor diutius gestatur, hinc fieri, vt membrum hoc nobilissimum venenis occulta quadam proprietate maxime obnoxium, paulatim, ac sensim eorum praesentia, congressuique assuescat, atque adeo quendam veluti habitum contrahat, ne iā inde vim aliquam in posterum patiatur: qua deinceps consuetudine tantum roboris acquirit, vt dirum hoc quoque pestilentia venenū oppugnare, atque contēnere possit: vulgaris enim & peruagata est sententia, à rebus familiaribus, & assuetis passionem alicui non inferri: & Hipp. scriptum reliquit, quæ longo tempore assueta sunt, quanquam deteriora, minus iis, quæ insueta sunt, molesta esse. Ac nemo profecto quisquam est, qui non facile intelligat, quantum momenti, ac virium consuetudo habeat, tum in naturalibus tum in ceteris rebus omnibus. Narrant historici (quod nō est à re nostra alienum) apud nonnullos Aethiopiæ populus in more fuisse, quum Princeps quosdā occulta morte tollere veller, elegantiores puellas napello nutriendas curare, vt ij ad concubitū earum pulchritudine allekti, hac ratione vitam cum morte commutarent: atque Auic. particulatim Ruphi testimonio puellæ cuiusdam meminuit quæ diutius veneno vsa, ac nutrita est, ea tantum ratione, vt quosdam Regulos, qui secum rem haberent, interficeret. Quod (inquit Gal.) anas Atheniensis experimento docuit, cuius apud omnes percelebris est memoria: Etenim ea ab exigua cicuta portione aspiciata nullo detrimento ad permagnā progressa est copia: principio enim paucuni exiguitate ipsa denictum est, & consuetudo naturale reddidit. Demumque eius euentus, quem quotidie sequi animaduertimus, vt plurimum cum peste affectis familiariter versantes illasi, atque incolumes euadant, aliam nullam viotiore causam nonnulli reddunt, cuius rei superius mentionem fecimus, prater vnā consuetudinem: namque illi vitæ generi assueti, ac veluti habitu quodam contracto facile vim tanti periculi contemnerent videntur. Hæc istorum ratio est. satis quidem apparet, acuta, & ingeniosa, si tamen illa vere, & propius expendatur, nihil profus mihi demonstrare videtur: nam vapores arsenici, & aliorum huiuscemodi venenorum, quæ tota substantia sunt naturæ hominis aduersa, nunquā non tales esse censendū est: neque ego adduci possum, vt credam, aliquam iis vnquam familiaritatem accedere

2. Aph. 50.

Lib. 4. se. 6.  
 tract. 1. c. 2.  
 3. De simpl.  
 med. c. 18.

dere posse, ac non illa perpetuo cor affligere, ac labefactare. Propterea Gal. huiuscemodi venena nunquam, & nusquam sumenda, neque aliis medicamentis admiscenda esse voluit, ne minima quidem sub quantitate, quod illa sint perpetuo malefica, & perniciofa. Minima particula (ille inquit) lethaliū venenorum, quæ deleteria appellant, vbi in animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibi que simili affectione alterat, & alias. Eorum quæ tota substantia nobis contraria sunt, si vel quid minimum assumptum fuerit, vt omnino lædant, nec est, nam talia omnia genere sunt deleteria, non quantitate; Gal. & de quibus eorum in alexiterias antidotos inditur, veluti papaueris succus, &c. Quod si intra sumere isthæc non licet, nemini dubium sit neque licere iis vti extra, si quidem quancumque tandem ex parte corpus ingrediantur, eadem perpetuo sunt, atque eosdem effectus parere valent, vt antea diximus. Consuetudinem plurimum posse negandum non est, sed ita tamen, vt ne limites naturæ transcendantur, neque quod omnino fieri non potest, consuetudinis beneficio fieri posse velimus. Quamobrem cum id euenire posse concedam, vt ei venenorum generi aliquis assuescat, quæ sola quantitate sunt malefica; de quibus certe speciatim loquitur Gal. & de quibus fortetiam reliquæ loquuntur historiae (nisi illa magis Arabicas fabulas imitantur) nunquam tamen ipse adduci potero, vt credam humanum corpus nutrirī posse iis venenis, quæ quouis in loco, quouis tempore, & quouis sub quantitate lethifera sunt, & deleteria. ¶

Quod si aduersariis quoque isthæc nos donemus, certū est huiuscemodi vsum, ac familiaritatem venenorum, operem certe aliquā posse præstare ad præseruanda corpora ab illis ipsis venenis, non item ab aliis, quæ diuersi generis, naturæ, ac malitiæ possunt esse, cuiuscemodi forte est venenum pestiferum. Itaque vt finem tandem imponam præsentī disputationi, istorum sacculorum vsum, qui ex arsenico sunt, & aliis id genus venenis, mihi nunquam probari potuit. Rationem veram, ac legitimam, qua cor roboremus, tuncamur, atque à pestilentia nobis capeamus in eo potissimum consistere arbitror (quod antea monuimus) vt primum corpora munda seruemus, & quoad eius fieri potest, ab omnibus excrementis, & ab omni patredi- nelibera: tum vero vt dominanti causæ resistamus; de quo altero scopo tractabimus posterius. Quod autem ad medicamenta pertinet, siue intra sumenda, siue extra adhibenda, prudentissimus quisque illa me consultore amplexabitur, quæ illustrissimorum hominum autoritate, & plurimorum annorum experientia graniter confirmata sunt. Quamobrem si quis sacculum sibi parare studet cordiale, vt vocant, is memoria reperens ea quæ superius dicta sunt, illum conficiat ex rebus maiori ex parte frigidioribus, & liccioribus, non omiffa tamen & aliqua calidiorum portione, quæ frigidiora deducere, ac illis veluti viam sternere solent. Ex gr. Rec. flor. rosarum, violarum, nymphæ, borraginis, citri an. manip. s. sem. thlapseos, sandalorum omnium an. drach. j. corticum citri vnc. s. sem. citri drach. ij. fol. meliffæ, myrti, betonica, maioranæ an. manip. j. aquæ rosarum lib. ij. in qua dissolutus sit moschi scrupulus. contundantur omnia crasso modo, & aqua rosacea in pergantur sensim ac saepius, donec rotam exhauriant, ad finē addatur caphore, corralionū rub. ligni aloës an. drach. s. p. cordalium temp. diamoschi dul. an. drach. j. Ex iis omnibus fiat materia, ex qua sacculi fiant. Huiuscemodi medicamentorum formula satis repera- ta nobis videtur, quæ immutari debet, depris, additisve reb. calidioribus, aut frigidioribus, vt opportunitas feret, quæ sexus monstrabit, ætas, temperamentū, in prioris anni tempus,

1. De sem.  
 16.  
 5. De simpl.  
 med. c. 19.

De med.  
eord. cap. de  
hyacintho.

tempus, & constitutio, ut antea iam sæpe monuimus. Auic. insignem prærogati-  
uam, & admirabilem proprietatem videtur tribuere hyacintho laticifandi, & cor-  
roborandi cordis, ac resistenti cuilibet veneno, si diutius apposita regioni cordis,  
gestetur, aut in ore detineatur. Alij alijs vtuntur. Hæc de præseruatione sufficiant.  
Etenim quanquam multa adhuc superesse non ignoro, quæ hac in re afferri po-  
tuisent, hæc tamen ex instituto nostro vtilia, & necessaria omnium maxime no-  
bis visa sunt: ex quibus forte studiosus lector cætera omnia colligere poterit, quæ  
ad totius tractationis integritatem desiderari posse videntur.

Reliquum modo est, ut de curatione dicamus. Quæ in re mihi videor audire  
communem hominum grauem querimoniam de arte medica, atque adeo de mise-  
ris ipsius medicis, quasi vero magnæ imperfectionis, ne dicam imperitiæ illi sint ar-  
guendi, qui tot annorum curriculo nullum adhuc remedium excogitare valuerint,  
de quo certaliquid, & securi aduersus atrocem hunc morbum sibi homines pro-  
mittere possint. Verum isti res humanas, atque diuinas non satis intelligere viden-  
tur. Sunt enim procul dubio ita (ni fallor) Deo Opt. Max. permittenti, morbi quid-  
dam, qui nullam recipiunt curationem, ut ex gr. pulmonum vlcus, quam phthisim  
vocant, à qua nemo vnquam sanatus est; sunt & qui maiori ex parte lethales ha-  
bentur, inter quos præcipuus est pestilentia locus: immo vero, ut antea diximus,  
nisi illa maiorem hominum partem eriperet, iam pestis non esset.

Diuinæ igitur voluntati tandem acquiescant, & facile intelligant medicorum  
munitus non hoc esse, ut miracula efficiant, sed ut naturalibus æteris remedijs, aut à  
vitis sapientibus petitis, aut vsu, & experientia inuentis, omnibus opem ferre sedulo  
studeant, quantum quidem per humanarum rerum conditionem, atque imbe-  
cillitatem licet. Galeni tempestate grauem illam, & diuturnam pestilentiam fuisse  
legimus, cui tamen vir ille ingenio singulari, & prope diuino, idonea remedia ex-  
cogitare non potuit. Ita diuerso deinceps temporum causa nulli non constar hor-  
rendam hanc luem tam immaniter aliquando sauisse, ut cladibus infinitis, ac exci-  
dio maximarum regionum non pepercerit.

Hoc igitur statuto, pestilentia curationem aggredior ijs propojsis præceptis  
atque remedijs, quæ mihi omnium maxime probantur. Quod eo libentius facio  
quoniam apud nonnullos, qui hac de re scripserunt, non pauca reperi, quibus non  
facile assentior.

Cæterum antequam incipio, illud primum inquirendum est, an huiusmodi luis  
curatione instituire liceat certa methodo, ac determinatis indicationibus, an ma-  
gis, quod nonnulli contendunt, remedijs sola experientia, & fortuito inuentis, ad-  
eoque ab omni methodo alienis. Quam quidem istorum opinionem satis confirma-  
re videtur summorum medicorum, atque vnius in primis Gal. autoritas, qui certa  
methodo, ac ratione posteris accuratissime tradita, vnde ceteri omnes morbi cura-  
ri possint, ad curandam pestilentiam omninè indicationum consideratione prætermi-  
sisse, ac vnus tantum, vel alterius antidoti meminisse videtur. Quo potissimum ar-  
gumento illi vti solebant, qui pestilentia ex latente, & occulta causa originem du-  
cere arbitrantur. Sed cum huiusmodi sententiam nos priore libro confutaueri-  
mus, hanc quoque ab illa pendentem minis probare possumus: quandoquidem in  
ea sumus sententia, morbos pestilentes ex manifestis causis oriundos esse, illosque  
non sine methodo, & ratione curari. Quod si medici hac in re nonnullas particula-  
rim antidotos afferunt, ut Gal. bolum Armenam, Ruphus potionem ex aloë, myr-  
tha,

ra, ammoniaco, & alij alia, quæ occulta quadam proprietate prodesse creduntur,  
non illud fieri existimandum est, quasi cætera præsidia, quæ medendi methodus,  
ac elicite indicationes suppeditant, prætercunda sint, de quibus plerique alijs in lo-  
cis, & omnium maxime Gal. tum alibi, tum in libris Epid. mentionem facit. Quod  
si Gal. disciplinam imitari pestilentia præseruationem à methodo & ratione mini-  
me alienam tradidimus, quid est, quam obrem curationem fortuitam, qui ab om-  
ni methodo abhorrentem instituire velimus? Siquidem, ut Gal. placet, præcautio  
quantitate remediorum, non qualitate differt. à sanatione: ita quidem, ut huiusmo-  
di nomina apud medicos sæpenumero confunduntur. Sed præstat hac in re Gal. lo-  
quentem audire, qui pestilentes morbos non solum methodo in vniuersum præca-  
ueri, & curari docet, sed etiam particulatim modum præscribit, ac indicationes pro-  
ponit, quibus instructus medicus seipsum præstare potest opportuna facientem.

Oportet in singulis causis (ille ait) diligenter aduertere, qua maxime facultate  
morbos committere soleant; deinde considerare corporum affectus, qui ipsis con-  
sentiunt, & repugnant, pro comperto habentes, quod ijs, qui consentiunt, prom-  
pta sit læsio, contrarij autem, & repugnantes, quantum viribus, ac magnitudine va-  
ler contrarietas, tantum inuicti permancbunt. Igitur vidi ego aliquando tali con-  
stitutione eueniente, qualem Hipp. in Cranone factam esse dixit, carbunculos gra-  
fatos non paucos, quorum generatio, & alia omnia eo quo ille scripsit modo ad  
amissum fuerunt. Quin etiam quæcunque tertio Epidem. in pestilenti scripsit con-  
stitutione, ea quoque omnia in alia huic simili constitutione euenerunt. Summa  
vero eorum erat, ut Hipp. indicauit, putredo. Atque id ipsi cognoscentes statim in-  
cipiente constitutione, quæcunque corpora humida videbamus, confestim quo vis  
modo excicare tentabamus; quæcunque vero sicciora, in ijs pristinam naturam con-  
seruabamus; quæcunque autem excrementis plena, purgationibus sanabamus, ob-  
structiones vero meatuum soluebamus, atque abstergebamus. Sed hæc quidem  
iam ad medendi methodum pertinent: & constat quod in hac tractatione pluri-  
mum de ijs dicitur. Nunc autem eorum mentionem feci sequutus sermonem do-  
centem, quoniam modo ab vna causa inualecente quidam febribus corripiuntur, alij  
vero immunes permanent: cuius corporum affectus dissimiles sunt, & multiformes,  
quidam facile vincuntur, ac promptissime patiuntur à causa agente, alij inui-  
cti & omnino impatibiles sunt, aut difficulter patiuntur. Ad huius rei vero demon-  
strationem coacti sumus etiam curationis meminisse, non aliter affecti quàm Hipp.  
qui alicubi quodammodo vulgatum illud verbum adscripsit; Ostedit autem sanatio.

Est igitur & præcautio dicta ad talem quandam modum sanatio: Etenim re ipsa  
nomina apud medicos sæpenumero confunduntur, ut in altero libro demonstra-  
tum est, omne medici opus; & officium vitia corporis corrigit. Sed nihil in præ-  
sentia ista exquisita loquedi ratione opus est: Siue enim totum id sanatione, & præcau-  
tionem in duo diuidas nomina siue ambo in vnum contrahas, sanatione nominans;  
non exiguo argumento est, non omnes ab eiusmodi causa similiter laborare affe-  
ctus eorum, qui epidemias, ac pestilentibus morbis corripuntur. Vnus namque  
& primus in omnibus, communis est scopus, ut corpus cum maxime vacet  
excrementis, & bene transpiret; secundus ab eo, ut dominantem causam, quoad fieri  
potest, repugnetur: at quibus contraria horum insunt; ocyssime laborant; ma-  
ximeque ægrotant. Gal. hætenus. Quam seriem & si longiorem hic transcribere  
voluimus, quod præclare hanc controuersiam dissoluere, adeoque omnes scopos,

tum præcauendæ, tum curandæ pestilentie, accommodatos grauitèr indicare vitè deatur. Itaque ad institutum redeunt, quod omnibus curandis morbis, autore Gal. primum efficiendum est, nõs pariter ante omnia curandi indicationes elicere tentemus.

At vero cum illas à morbo in primis petere soleant tum Gal. tum eruditi omnes medici, superiore autem libro nobis statutum sit, pestilentiam nullo certo, ac determinato morbo contineri, particulari huiusmodi exercitatione prætermittenda, quæ longius persequi nimis longum, & operosum foret, cum non possimus, quod volumus, id velimus, quod possumus, necesse est. Quamobrem cum summa totius negotij, adeoque omnes morbi pestilentes in excellenti vna putredine facile conueniant, atque hinc, tanquam ex fabulosa Pandora, mala omnia erumpere soleant, in hunc scopum oculos dirigere, atque ex hoc in primis loco indicationes curandi elicere nos decet: quas quidem singulis deinceps morbis, ac symptomatis particularim accommodare vnusquisque conari debet.

Primum igitur humores putridi sunt imminuendi: quod si aliqua de causa id non licet, ij certe omni diligentia coquendi sunt, & præparandi, tum putridi quicumque vapores exiccandi sunt, & absumendi, si quæ sunt viscerum obstructions, aperienda; & postremo cum plurimi hic spiritus resoluantur, adeoque naturalis calor vehementer laboret, danda est omnis opera, vt illi refocillentur, hic foueantur, & recreentur. Porro autem quanquam inter medicos forte conuenit, quod ad huiusmodi curandi indicationes pertinet, tanquam de particularibus præsidij, atque agendi ratione, & ordine inter eos dissensio est, vt vix adhuc certam, & optimam medendi methodum statuere liceat. Alij prius sanguinem detrahunt: quorum hic vna selectio in modo in vna, modo in altera corporis parte commendat, ille scarificatas cucurbitulas dorso, cruribus, & aliquando vniuerso corpori appositas quam maxime celebrat, alij applicationem hirudinum venis hæmorrhoidibus, quandoque auribus, & alijs forte partibus probare solet. Alij contra à sanguinis missione in vniuersum abhorrentes, medicamentis familiariter vti consueverunt: quorum hic lenientia duntaxat, & benedicta, ille purgantia, & valentissima quæque non veretur exhibere. In primis autem ardua videtur esse illa difficultas, an erumpente bubone, carbunculo, exanthematibus, vel natura aliquam vtrunque excretionem moliente, liceat aliquando sanguinem mittere, vel exhibere medicamentum.

Neque postremo alij desunt, qui vtriusque præsidij, mittendi sanguinis, & medicamenti vsum superuacaneum existimantes, nulla ratione opportuniori vgentem putredinem, ac malum vniuersum debellare posse opinantur, quam si ægri primo quoque tempore ad antidora confugiant, & in earum vsum diutius perseuerent. In tanta igitur de re maxima vel doctissimorum hominum dissensione sententiam nos quoque nostram proponere non grauabimur, parati libenter illam murare, ac meliorem semper amplecti. Qui cætera omnia remedia perpetuo negligunt vnus exceptis antidotis, hos præter rationem, vt paulo ante indicauimus, & Gal. mentem agere nos existimamus: Etenim si accidat, (accidit autem sæpissime) vt corpus vacuatione aliqua, & alijs præterea præsidij indigeat, nemine rationis participet, & Gal. disciplina instructum esse arbitramur, qui illa præterirenda esse censeat. Cæteri plerique omnes in eo facile conueniunt, vt principium curandæ pestilentie ab aliqua vacuatione ducendum sit, in primisque aut misso sanguine, aut exhibitio medicamen-

dicamento. Sic inter cæteros Auic. summa (inquit) curationis est exiccatio, & illud cum phlebotomia, & solutione ventris. Et oportet vt incipiat ab ea ad vacuandum. Qua primùm in se illud mihi probari non potest, vt hanc difficilem, & auctipitem curationem à leuioribus remedijs aspiciamus, quemadmodum nonnulli solent principio cassiam, aliudve leniens medicamentum exhibere; cum n. morbus sit peracutus, qui quarto die plerunque, ac citius terminatur, si ille hac ratione tractetur, mors sæpenumero anteuertens occasionem præcipitem adimur maiora adhibendi præsidia alioqui necessaria. Minime (inquit Gal.) sicuti medicorum nonnulli censent, à paruis incipiendum auxilijs est, nec sicuti illi dicunt, sentiendum, illa scilicet prius esse tentanda, mox si nihil profeceris aggredienda maiora, nam in morbis in quibus periculum non impendet, vera ea opinio est, at vbi moriendum ægro prorsus est, si phthoe semel exceptus sit, alienissimum à ratione est à minoribus inchoasse: sicuti n. reliqua omnia ab Hipp. tradita, ita illa quoque sententia recte dicta est. Nempe ad vltimos morbos vltima prorsus remedia maxime valere. Hæc ille. Quamobrem tentandum est illiço maiora adhibere præsidia: inter quæ nullum missione sanguinis magis opportunum, vel efficax, vel tutum mea sententia potest excogitari, si modo vires, aut ætas illud non prohibeant. Non ignoro plurimos esse neque indoctos, neque obscuros homines, qui non solum in vera peste, sed in malignis quoque febribus, ab huiusmodi remedio longe abhorrent, illa potissimum (opinor) ratione persuasi, quod in maxima humorum, & sanguinis putrefactione vires constare vix possint; quam profecto sententiam Gal. in primis videtur consummare, qui aliquando scriptum reliquit, medicos in pestilentia non iniuria sanguinis missionem reformidasse, non alia sane de causa, quam propter vnam virium imbecillitatem: quanquam & illud plerique addere solent, misso sanguine periculum imminere, ne maligni, ac venenati humores intus cohibeantur, ita vt ad cutim, vel alias partes à natura transmitti nequeant, quæ maxime huiusmodi transmissioni expositæ, atque obnoxie, plerunque esse consueverunt. Aduersus horum sententiam instituti mei non est hoc loco longius disputare, illud mihi esto satis in præsentia, morborum nedum magnum esse, sed maximum, & cæteris omnibus longe maiorem; quo casu Hipp. Gal. & insignes quique medici sanguinem constantè, & perpetuo mittunt, modo vires ætasque consentiant. Quæ de re alibi disputauimus prolixè, atque exactè ni fallor, quantum huiusmodi argumentum postulare videtur. Quod porro ad ea pertinet, quæ aduersarij afferunt, si illi intelligant in nullo morbo pestilentie sanguinem mittendum esse, in quo vires non consentiant, neque ipsi huiusmodi sententiam repudiamus, cum in nullo vnquam morbo in igne hoc remedium rationis, & opportune adhiberi censeamus, vbi vires deficiant. Quod si vero in vniuersum illi statuant, nusquam, & nunquam in pestilentia vires esse validas, illud nos sane pernegamus. Quanquam n. summa virget humorum putredo, negandum non est, vires aliquando posse constare. Neque aliud hac in re ipsi opponere nobis liceat, quam ipsum experimentum, quod vbiq; plurimum argumentorum vicem supplere pulchre potest, quandoquidem illud tam est certum, & notum quam quod certissimum, & notissimum, non dixerim plurimos, sed nonnullos certe ægros pestilentibus morbis, & symptomatis male affectos, in quibus sanguis aliquando vel copiose missus est, maximum virium robur attestari, cum tanti mali pondus fortiter illi ferant, & pristina sanitati restituantur. Neq; Gal. testimonium a nobis aduersatur, qui nõ in vniuersum de pestilentia, sed de illa particularim sermo-

*Prima 4. de cur. feb. pest.*

*5. Meth. 15.*

*Init. lib. de rib. bon. & mal. suc.*

nem habet, in qua vires minime essent constantes, neque profecto iniuria, cum illa ortum duxerit ex importuna, & maxima fame, quæ cum multis annos mirandum in modum vigeret, plerosque homines coëgit, ut vescerentur alimētis pravi succi, pugnantis inter se facultatibus præditis, & quæ ad brutorum potius, quàm hominum sustentationem à natura genita esse viderentur. Vnde cui mirum debet videri, illas vires, quas antea validas fuisse vix credi potest, superueniente morbo omnium grauisimo labefactari, ac prosterni, ut illæ ad sanguinis missionem minime sufficerent? Immo vero inter præstantissimos medicos, quorum fere nullus est, qui hoc remedium prætermittat, nonnulli Arabes vel ad animi deliquium vsq; illud exerce-re non verentur; ad quem certe summum vacationis terminum peruenire non licet, nisi vires valeant, & insigniter valeant. Ad illud autem, quod secundo loco propositum est, nimirum sanguinis missionem impedimento esse, quo minus natura transmittat ad partes extimas putrescentiū humorum virus, de multis, quæ respondere promptū esset, quædam pauca satis futura esse nos arbitramur. Et primū quidem illud statuius, quod à nemine in controuersiam ducitur, medicū ministrum esse; & imitatorē naturæ, ea sanè lege, ut ille duntaxat imitetur, quæ recte à natura sunt, & illius opéra adiuuet, cum probe illa, sed imminute agit. Diligenter (ait *r. Aphor. eom. 21.* Gal.) medicum oportet naturæ motum, & inclinationem obseruare, quæ, si ad loca commoda fiat, ei seruientium est, & auxiliandum, si vero contrario modo, & incommode, eam prohibere, simulque reuocare, & retrahere oportet. At vero an natura probe agat, transmittente illa putrescentes, ac venenatos humores ad alas, inguina, & alias partes cutis, ita ut medicus subsidium illi ferre, aut saltem non illam impedire festinet, id nisi non satis constat. Et profecto quemadmodum huiusmodi trahimissionem opportune aliquando, & vtiliter fieri nemo inficias ire potest, ita contra illud nos in vniuersum, ac perpetuo cum vtilitate fieri non credimus, quandoquidē sepe, & sæpius vsq; venisse vidimus, ut omnis naturæ conatus, & expulsio quam plurima incommoda, & plerumque hominis interitum secum afferat, quod quidem vsque adeo quotidiana experientia perspicuum est, ut si quis id negare audeat, vix eum ingenium hominum estimare liceat. Quod si quis cupiat rationē aliquam constitui, quæ nos doceat, quando huiusmodi naturæ egnatus probe, aut improbe, fiat, is (ut Gal. est auctō) in quibuslibetque motionibus animum sedulo adhibeat, an natura dominetur, an sit dominata, vel (ut medice dicamus) an critice, an symptomatice agat; quod certe aliter definit non potest, quæ ex coctione, & cruditate, nulla enim humorum vacuatio, nullus decubitus, nulla motio vsus aliquem ægrotis afferre vniquā potest, si intempestiue accidat, hoc est morbi initio; nullaq; apparente coctione; quod in morbis pestilentibus maiori ex parte fieri cernimus. Contra vero si eadem tempestiue stant, nimirum à coctione; & in vigore morbi, fieri aliter non potest, quin omnia succedant fausta, & licetæque. Notum est illud Hipp. Coctiones celeritatem iudicij, & salutis securitatem portantur, cruda autem & inconcocta, atque in malos abscessus conuersa aut acrisas aut dolores, aut diuturnitatem, aut recidivas, aut interitum. Sed esto: Hoc quoque aduersariis concedatur, in pestilentia quamlibet naturæ depulsionem ad partes corporis externas oportune, & vtiliter fieri: adeoque nihil vnquam esse molendum, quod huiusmodi conatus impedimento esse possit, tantum ego abesse existimo, ut sanguinis missio naturæ motionem impedire possit, ut contra magis illius vim, atque inclinationem non leniter adiuuare posse putem. Namq; sanguine missio natura leuata, exo-

nerata

nerataque eo, quo veluti sarcina premitur, proprii muneris haud oblitæ, quemadmodum magis apta redditur ad perficiendam coctionem, ita longe facilius, & felicitas nedum propulsationem ad cutim, vel alias partes, sed etiam quamcumque euacuationem aggredi, & perficere consuevit: cuius quidem rei tam multa sunt, atque illustria exempla, tum apud alios, tum maxime apud vnum Gal. ut illa certe igno- *r. Aphor. eom. 23.* rari nequeant: Ex quibus vnus in præsentia nobis sufficiat, quo loco non solum missio sanguine, sed etiam vsque ad animi deliquium ille docet plerisque moueri aluum, & sudores, argumento plane euidenti, sanguinis missionem nullam naturæ vacationem, in primis vero per cutem, non solum non impedire, sed etiam, si quid aliud, adiuuare. Quod si bubone, carbunculo, parotide, exanthematibus apparentibus, modo alia consentiant, nemo est ex nobilissimis medicis, qui venam secare non audeat, quis iure ambigat huiusmodi remedium opportune adhibitum vnquam impedimento esse, quominus isthæc omnia deinceps erumpant? Legantur quicunque hoc argumentum tractant, Græci, Latini, Arabes, qui cæteris præstare videntur, nemo est fere, qui aliter sentiat. Sed vnum Gal. audiamus Hippocratis sententiam explicantem.

Latæ pustulæ non admodum pruriginosæ; quales Simon hyeme habebat, qui cum ad ignem inungeretur, aut calida lauaretur, iuuabatur, vomitus non prode- *Hippoc. 6. Epid. sect. 2. ext. 29. Galen.* rant: puto, si quis calida fomenta adhibuisset, vtilitatem percepisset. Vtrum Hipp. an alius Simonem vomitionibus vti consulisset, non declarauit; neque id scire nobis necesse est: illud tamen sufficit nouisse, succos ad cutem vergentes per eam esse vacuandos, nam iterum ad interna corporis reuulsio ipsis valde longinqua est, ut per aluum, aut vomitum vacuentur. Sed forsitan me dicere putabis, nunquam purgatione per ventrem in quibus corporibus permulta humorum est copia, iis vtilis esse purgationes didicisti: Etenim prius quam redundantem materiam aut secta vena, aut exhibito medicamento quis eduxerit, si calidis fomentis vtens ipsam discurrere conetur, is plus attrahet, quam per cutem euacuabit.

Hæc Gal. Cum igitur morbi pestilentes non modo sint magni, sed omnium maximi, si præter aptam ætatem vires quoque valeant, quod aliquando fieri certum est, quanquam bubones, carbunculi, & aliæ ad cutem depulsiones reuera apparent, aut periculum imminet, ne in posterum appareant, primo quoque tempore non solum opportune, sed necessario sanguinem mittendum esse nos existimamus. Possent equidem hæc in re plurimorum ægrotantium afferre exempla, quibus non solum præterito, sed præsentis etiam tempore apparente bubone, exanthematibus, & aliis naturæ expulsionibus, summo cum emolumento sanguis missus est, ut particulae Angelæ priore libro meminimus: Sed ex infinitis, quod in præsentia, dum hæc scribo, mihi euenit, prætereundum non est. Idib. Martiis, cum adhuc ciuitas quanquam forte à malo, non tamen à suspitione mali profus libera esset, Hieronymus de Ponte Doct. chirurgus excellens ad mulierem quandam accitus, antequam domum ingreditur, audiens illam admodum male habere; ac locitium intuitus veluti inuentorum, suspicatus morbum pestilentem esse, rem protinus ad magistratū defert. Ipse rogatus à patribus, qui hoc tempore illud enixè à metierunt, & rogantur, ut huiusmodi ægrotis dubio, & incerto morbo laborantibus adesse vellem, ac de illis iudiciū ferre, & quibus libenter pareo, hanc mulierem visito vna cum Fabio Montia, & Francisco Bissario viris nobilissimis, & grauissimis, qui publicum in præsentia salubritatis conseruandæ munus sustinent.

ri nomen est Virsulæ, an. natæ, xx. circiter, prope vr̄bis portam D. Lucie, in domo Antonij Bregolati; quam quidem præter loria perturbata, insignem dolorem capitis, & alia sæua symptomata, tanta exanthematum copia, quas pettichias appellant, refertamprehendimus, quantam raro alias me vidisse memini. Huic mulieri, quam longe visitauimus, cum illa satis robusta alioqui videretur, meo consilio, assentientibus Fabio, & Francisco protinus è vena iecoris sanguis missus est ad vnc. x. quæ paucis nonnullis deinceps illi adhibitis præsiidijs septimo die pristinae sanitati est restituta. Hoc ipso tempore Hierony. Fornaretus Venetijs oriundus, ac serici conficiendi magister prope Ecclesiam D. Laurentij mane corripitur febre, atque illa ipsa hora illi simul erumpit bubo in inguine dextro satis notabilis, qui eo præsertim tussiente erat maxime dolorificus. Vespere delatus ad magistratum parum abfuit, quin secunda, aut tertia hora noctis campum Martium petere coactus fuerit. Ego à partibus summo mane admonitus hunc hominem visito, omniaque diligenter animaduertens, quanquam particulatim insigni ille bubone laborabat, ab omni morbo pestilenti eum liberum esse censui. Atque huic pariter statim secta vena iecoris missus est sanguis copiose ad vnc. xij. Qui quidem tum hoc in primis (vt opinor) tum alijs quibusdam adhibitis præsiidijs, imminuto deinceps bubone, lenito dolore, ac rebus in vniuersum prospere succedentibus post paucos dies omnis periculi immunis euasit. Sic alias frequenter (quod sancte affirmare possumus) quanquam naturam ad partes externas aliquam vacationem moliri cernimus, si modo corpora multis superuacaneis humoribus sint referta, & alia consentiant, nos sanguinem mittere non dubitamus. Hanc rem longius tractauimus, atque vno, & altero exemplo illustrare volumus, quod illam magni momenti esse putamus, & alij plerique multum difficultatis habere contendunt. Cæterum cum multifariam, atque è multis corporis partibus sanguis educatur, plerique rem totam ita definire solent: si qua in parte sit aliquis tumor, aut aliud malum circa colli regionem, aut superiorem, secandam censent venam cephalicam, si infra collum vique ad inguina, venam iecorariam, si in ipsis inguinibus, aut infra, venam cruris saphenam appellatam, hoc semper obseruato, vt sanguis ducatur è directo, & à parte magis læsa. Si vero nullus particulatim extat tumor, nullus in parte aliqua labor, venam illi fecari iubent basilicam, aut mediam dextri cubiti, vt porè quæ toti corpori vacuando sunt omnium maxime accommodatæ: quam quidem doctrinam Galen. iam diu tradidisse legimus. Ego vero cum in cæteris facile ijs assentiar, in ea parte, quæ ad mala inguinum, & infra inguina pertinet, moderationem aliquam, & iudicium adhibendum esse censo. Etenim si in ijs partibus sit aliquis tumor, vel recens inflammatio, & sanguinis redundantiæ affuerit, ego venam primum superiorem omnino secandam esse arbitror. Neque hanc equidem mittendi sanguinis rationem à Galen. disciplina alienam esse existimo.

Quanquam. n. in vniuersum ille scriptor reliquit, omnes partes thorace inferiores sectis venis inferioribus plurimè tuari, id nos ita interpretamur, & oportet fieri credimus, si modo cætera artis dogmata non sint dissentientia. Namque nemo est in libris medicorum, atque vnius potissimum Gal. vel medioeriter versatus, qui non intelligat curandis morbis omnibus, atque in primis tumoribus, & inflammationibus illud ante omnia sedulo cogitandum, ac decernendum esse, an reuulsione, an deriuatione, an mixta omnino vacatione sit opus; de quorum nominum vi, atque vsu vario diffuse egimus in tractatione de catarrho. Quantumcumque enim

enim laborat partes corporis inferiores, si vna reuulsione opus sit, quis est vel Gal. dogmatibus consentiens, qui venas inferiores secare, adeoque maiorem succorum copiam ad locum læsum attrahere velit? Nemo arbitror: cum ipse quoque Galen. partibus aliquando infra inguina laborantibus propolita huius vacationis methodo, ac elicitis indicationibus venas superiores secandas esse doceat. Quæ autem (ille inquit) vacuando obseruari debent, antea diximus: ac nunc quoque paucis explicabimus, vt deinceps sequata memoria iam te per singulos affectus vacationis indicationes edoceri necesse non sit. Etatem igitur, tempus, regionem, præsentis aëris constitutionem, robur ægotantis, habitudinem, consuetudinem, atque ipsam morbi speciem animaduertendam esse diximus. Hæc enim quando vacuandum, aut minime vacuandum sit, & vnde & quomodo docent, veluti in subiecto affectu. Constat in genu humor, atque repente vehementer intumescat: vbi vero vniuersum corpus sanguine plenum esse videatur, validæque ægotantis vires sint, anni tempus, ver, & regio modice temperata, adolescensque, vel iuuenis sit æger, huic sanguinem ex supernis partibus mittere oportet, secta cubiti vena, vel interna, vel media: quod si superna pars affecta sit, ex inferna ducendus est sanguis. Semper enim fluxionis motum in contrarium trahere expedit. Et aliàs hoc ipsum fere docens, per quæ loca, & quo vacationis genere vacuare expediat, cum multa sint vacuandi genera, variæque morbi species, nec omnia omnibus conferant. Neque vero (ait) prætermittenda est ea, quæ à partis postu sumitur indicatio, vt pote quæ maxime doceat, per quæ, & quomodo fieri debeat vacuatio. Influentium igitur adhuc humorum retractio, quam *deriuatio* Hippocrates vocat, obidentium vero iam locum deriuatio est remedium. Vtrunq; enim vacationis genus fieri debet per communes venas. Ex vtero, vbi gratia retrahes, si cubiti venam secueris, &c. deriuabis autem, si sanguinem infra mittas, &c. Atque si dextera vteri pars laboret, sanguis ex dextera manu, & crure ducendus est: Sin læua, ex membris illi è directo respondentibus. Hactenus Galenus; quem audire licet plane, & perspicue asseuerantem, laborante vtero tum ex manu, tum ex crure sanguinem mittendum esse, quanquam alias (vt diximus) ex crutibus illum perpetuo mittendum esse docet. Quam quidem apparentem alioqui diuersitatem, ac repugnantiã non aliter nos tollere posse videmus, quam si dicamus Galenũ varia sibi propolita indicatione modo ex vna parte, modo ex altera sanguinem misisse. Etenim si reuulsione est opus, quod accidit etiam fluctibus humoribus, venas superiores; sin deriuatione, quod euenit illis iam fluxis inferiores, ratione, & accommodate vna cum Galeno secandas esse nos existimamus. Quare ad me rediens, quanquam ad inguina, vel infra inguina sunt bubones, carbunculi, & alia huiusmodi mala, si redundantiã sanguinis adesse, atque adhuc huiusmodi ad determinatam partem confluere videantur, primum equidem venas superiores reuellendo, tum vero, si ita ferat opportunitas, etiam inferiores deriuando, secare soleo; tantumque abest, vt ab hac reuulsione quicquam timeam, quasi ita virus pestiferum ad internas partes reuocemus, adeoque naturæ sumus impedimento, quæ veluti in sentinam quandam totum contagium tenet deponere, vt magis hac ratione non leuem opẽ, auxiliũque ipsi naturæ nos ferre putemus: quandoquidem non solũ reuellimus, sed etiam educimus è corpore contagiũ; illaq; hoc nomine subleuatã, & robur affectũ, proprij muneris nõ oblitã (vt Galenĩ verbis utamur) haud difficile superabit, quod reliquum est, coquendo, quod concoqui est habile, & excernendo, quod potest excerni, ad summamque omne officium obeundo.



Utunque autem se res habeat, sunt nonnulli, qui verentes omnino, ne huiusmodi sanguinis vacuatio naturam auertat, & impediatur, quominus venenum ad exteriora transmittat, dum solentur sanguis, trahens aliquod medicamentum, aut etiam cucurbitulas adhibere solent iis omnibus partibus, quæ maxime huc transmissioni exposita, atque obnoxia censentur esse, ut post aures, sub axillis, in inguinibus: quod quidem cautionis, & providentiæ genus improbare nequeo, quamvis alicui fortasse nescio quid curiosus sapere videatur. Tempus mittendo sanguini accommodatum nonnulli statuent ante diem quartum, ut nefas esse putent sanguinem postea mittere. Quorum sententiam satis confutat Galen. qui in sanguinis missione diem numerum minime attendendum esse docet, sed quocumque die mittendi sanguinis scopos in ægotante inuenimus, illum perpetuo mittendum esse asseuerat, etiam si vigesimus ab initio morbi dies fuerit. Rectius, & magis ad Galeni mentem illi dixisse viderentur, si quouis tempore virium rationem habendam esse vellent. Nam si statim initio morbi, nedum quarto die, aut deinceps virtus fuerit exoluta, nemo est, qui non à sanguinis missione abstinendum esse fateatur. Porro illa sanguinis copia, quam extrahenda, quam plenitudo, ætas, habitus corporis, temperamentum, anni tempus, & similia postulare videbuntur, de quibus sepenuinero Galenus. Proxima sanguinis educationi, quæ venæ sectione fit, illa est, quam præstat scarificatio malleolorum. Sed hæc apud nostrates plerisque medicos contemptui iam habetur, ac pene obliuioni penitus est tradita cum tamen Gal. fuisse admodum familiaris. Euacuatio (ille inquit) omnium humorum æqualiter, quæ quidem exquisitissima est, fit per venæ sectionem, proxima autem huic illa est, quæ fit per malleolorum scarificationem, ut nos facere consueuimus. Hic ego audiri nolum eam eorum scarificationem, cuius, post adhibitas cucurbitulas, communis, vulgarisque est usus aduersus capitis affectus, aut oclusas hæmorrhoidas, aut suppressa in mulieribus menstrua, aut aliam ob causam, de qua superius mentionem fecimus. Hæc. n. longe ab ea distat, non eo tantum, quod antiqui nullas cucurbitulas adhiberent, cum id parū inter sit mea quidē sententia, sed præsertim quod illi profundiores incisiones infigebant, atque adeo maximā sanguinis copiam extrahabant, illa fortasse maiorem, quam nos venæ sectione, quamvis copiosa, extrahere solemus. Quanti vero huiusmodi præsidii facerent optimi illi præsi viti, facile est intelligere ex ea diligentia, quam iis describendis adhibuerunt singillatim, ac veluti religiose, quæcumque hac in re in vsum veniunt. Namque ex eorū præscripto pars, quæ scarificanda est, abluj primum debet, atque foueri aqua tepida, aut Solis radiis, aut igni exponi, donec ruborem contrahat, deinde aggredienda scarificatio, ita quidem ut particulatim variis in partibus variæ infigendæ sint incisiones, in vniuersum autem partes primū inferiores incidantur, mox sublimiores, atque vulnuscula magnitudine, loco & mutuo intersitio sint æqualia, tum vero tandem hæc fiant non *κατά πλοῦν*, id est, percussione, sed *κατὰ στυγίον*, id est, per tractum, atque, ut ego interpretor, non feriendo, ut adhibendis cucurbitulis facere isti solent, sed firmata primū dextera, ut fit abscessibus aperiendis, aut vena secanda, quem forte administrationis modum minore cum dolore perfici illi opinabantur. Iam vero vt multa præteream, atque in finita propemodum encomia, quibus iidem huc remedium genus ad varios usus ornate voluerunt, audiamus quæso, quæ insignis ille medicus Apollonius de seipso scriptum reliquit de peste loquens Oribasio referente. Et sane (ille inquit) dum pestilentia vehemens aliam deprehendisset, multosque perdidisset,

De sang.  
cap. 20.

2. Aphor.  
com. 17.

Cap. 20.

meque etiam morbus attigisset, secunda morbi die remissione febris facta cruris scarificauit, dualque fere sanguinis libras detraxi, hacque de causa periculum vitauit. Plerique igitur etiam alij hoc remedio vsu sapientiores euasere, illique præcipue saluabantur, qui sanguinem copiose extraherant. Hæc Apollonius. Quo certe loco non iniuria nostri temporis medicos arguere posse mihi videor; quorum nullus, quem sciam, aut literarum monumentis, aut manuum opera, hæcenus in vsum reuocauit huiusmodi præsidium, quod securitatem cum ratione, vim, & efficaciam coniunctam habet, tum vero præclaro tantū viti testimonio est comprobatum.

Ego igitur in vniuersum copiosam hanc malleolorū scarificationem summopere commendo, quæ sola fortasse instar omnium esse, & admirabilem operam præstare potest, particulatim vero, si alicui retente sint hæmorrhoides, aut mulieri menses, huic accommodatissimam illam esse cenleo. Quæ equidem euacuandi ratione, ut præterita tempora præterea, hoc in primis tristissimo pestilentia tempore tum præseruando, tum curando familiariter sum vsus non sine insigni emolumento, ut de Paulo Stabulario priore libro diximus, quamquæ, ut vere dicam, nullus vnquam idoneus minister præsto fuit, qui huiusmodi opus probe, & accurate administraret. Quod si quis forte delicatior, à profundis istis incisionibus, & à graui alioqui dolore abhorreat, memini omnino consiliū foret, ut post venam in brachio sectam, is neque erutum omitteret scarificationem, ut vulgo solet administrari quam maxima fieri potest, copia sanguinis educa. Si quis demum ratione virtutis imbecillioris, ætatis, aut alia de causa non possit, aut certe noster sanguinem è vena sibi mitti, hunc pariter ego hortaret, quemadmodū in præseruatione etiam admonuimus, ut cucurbitulis vulgato more sanguine sibi extrahendum curaret, usque non tantum dorso adhibitis, sed ipsis etiam, curibus: quandoquidem hoc euacuandi genus pestilentibus morbis multis de causis magnopere videtur conuenire. Sunt qui laudent hirudinum vsū, quæ præsertim hæmorrhoidibus applicantur, quasi propriam quandam vim, & prærogatiuam habeant hæc animantes, ut è corpore attrahant quicquid corrupti, ac venenati sanguinis habetur. Carterum cum, vniuersum corpus vacuare oporteat, & remedio quidē valido, ac celeri propter morbi celeritatem, & periculum, qui nullas præbet inducias, non arbitror hirudines huic vsui satisfacere posse, quæ tarde, parumque sanguinis solent educere, & eius quidem, quæ nonnullorum est sententia, duntaxat tenuioris. Illud in præsentia non omitram, quod tamen videtur non satis ad præsentem locum attinere, tum Venetiis, tum Patuij (ut audio) & aliis forte in locis frequenter admodum vsurpari velticatoria. Sed hæc, ut mea fert opinio, in præseruatione potius, quod suo loco dictum est, quam in curatione conueniunt: præterquæ enim quod partem inflammare possunt, dolorem afferre, & ægrum vexare, nimio plus alioqui vexatum, videtur etiam mihi huiusmodi vacuationes leuiore, & tardiores esse, quam in præsentī vsui satisfacere possint. Si tamen ita ferat occasio, ut post vniuersam corporis vacuationem, illis sit locus, non omnino fortasse fuerint contemnendæ. De mittendo sanguine satis. Plerique omnes hac tempestate à sanguinis missione abhorrentes, ut diximus, eius vice medicamentis vtuntur solentibus, & iis quidem validioribus, ut nonnulli ne antimonij quidem parcant, aut euphorbio, aut præcipitato, aut si quid iis magis violentum, & furens inuenire licet: afferunt enim peccare in peste humores malignos, venenatos, rebelles, qui nullam prorsus à natura correctionem, aut concoctionem recipere possunt; ac proinde illos esse quam primam à corpore abigendos.

indiciis coctionis dissolui potest, ut isti humores quantumvis venenati, & rebelles naturæ legibus obedire, atque adeo coctionem recipere possint, fateamur, necesse est. Quod si contra se res habet, ut isti somniant, iā satis vnicuique potest constare neminem vnquam pestilentia correptum euadere posse: vnde huiusmodi agrotis nullo tempore, vel medicamentum exhibendum, vel aliud maius præsidium adhibendū esset, si Galeno credimus, qui in iis duntaxat morbis, in quibus ægrum conualiturum esse speramus, tum sanguinis missionem, tum purgationem aggredientem esse docet. Itaque tū aliis in morbis, tum maxime in pestilentia decretū Hippocratis, & Galeni religiose seruandum esse nos arbitramur, ut ante humorum coctionē, si modo illi non turgent, nusquam, & nunquam exhibeantur soluentia medicamenta. Qualis autē sit vis huius vocis (turgere) & quod humores in pestilentia perpetuo non turgant suo loco monstrauimus. Et quanquā non exhibito medicamento plerique ægrotantes intereunt, quod aduersarij nobis obiiciunt, nonne illo exhibitō plurimi, fortasse frequentius moriuntur? Illud profecto inter nos interest, quod illi præter rationem, & summorum medicorum dogmata agunt; nos contra rationē, & præclarissimorum hominum disciplinam imitamur; à qua nunquam desciscere decet, & si res minus prospere succedant, quando prudentes viri consilia non ex euentu, sed ratione, & illustrium hominum testimonium probare debent. Quamobrē ita ego statuendum censeo, morborum initio omittenda profus esse tum quæ vniuersa medicamenta, quæ venena potius detestanda sunt, tum vero quæ vis alia quoque validiora, & vehementia. Cæterū si ita ferat occasio, negligendus non est vsus alicuius medicamenti facilioris, ac lenientis, quod ægrum refrigeret, ut pote flagrantē, & succensum, ut esse omnes fere solent, tum etiam ventriculū, & primas venas euacuet: cuiusmodi cassia est, manna, syr. rosac. sol. violac. & similia. In primis vero, nisi alius sponte deiciat, profuturos plurimum existimo clysteres ex reb. frigidiorib. decocto lactucæ, violariæ, maluæ, melle violaceo, oleo violaceo, speciatimque ptisana hordeacea cum ouis, qui maxime probantur Aetio: qui quidem clysteres, quotidie, & semel, & bis administrantur: quanquam alias me legisse memini apud celebrem quendam medicum, qui diu, ac summa cum laude in Patavino gymnasio professus est, & qui (si Diis placet) principem in vniuersa Europa locum obtinere creditus est, vsum clysteriorū in pestilentia febri ita perniciosum esse, ut nihil perniciosius excogitari possit; quod sane commentū, ac somnium tum ratione, tum sensu & experientia vsq; adeo vanum esse deprehenditur, ut longiori consutatione non egeat. Porro cum in hoc morbo, perinde atque in cæteris omnibus vniuersa spes salutis in eo consistat, ut natura causas morbificas euincat, & domet, & humoribus peccantibus dominetur, quam ego concoctionem voco, sine qua (ut modo diximus) æger sanitati restitui nunquam potest, in hoc ipsum omni studio incumbendum est. Id nos assequimur, partim recta victus ratione instituta, partim medicamentis & antidotis, quibus vitata humorum qualitates remittantur, copia vacuetur, obstructions aperiantur, calor denique naturalis corroboratur; quæ hac in re posteriores posita sunt curandi indicationes, & quibus apud medicos ea naturæ operatio, quam coctionem dicimus, iuuari & promoueri creditur. Virumque nos caput breuiter persequemur, cū superius de præseruatione tractantes, de vtriusque faris loquuti simus, quæ non incommode ad præsentem locū sunt transferenda. Itaque cibaria, quod ad qualitatem spectat, sint boni succi, cocti facilia, paucorum excrementorū, & si febris adsit, ut plerumque sit, frigidiora, & humi-

De const. art. med. c. 18.

2. Apho. com.

29.

## DE PESTE

88

Aduersus horum sententiam non est mei instituti pluribus in præsentia disputare, qui id ex proposito satis, superque feci in particulari disputatione. Illud tantum inmutabili Hippocratis, ac præstantissimi cuiusq; medici decreto statuendum esse aio; nunquam licere medicamentis vti soluentibus, nisi humores concocti sint, & à natura edomiti, aut certe nisi turgant, sponteque ad motum ferantur. Quod quidem præceptum si alias vnquam, tum vero in peste verissimum esse censeo: neque enim videretur qui fieri possit, ut isthæc medicamenta suapte naturā calidiora, & veneni non omnino expertia, atque adeo naturæ hominis aduersa, non sint potius febrem auctura, & detrimenti plus, quam emolumenti allatura. Quod eo maiori consideratione dignum videtur, cū plerique in pestilentia facile in alui fluxum incidere soleant, Hippocrate, atque vna Galeno asserentibus in pestilentis eorū tempestate grassantibus medicamenta non contulisse, sed omnes prope interiisse cum colligatione, & fluxu excrementorum liquidorum, & corruptorum. Id quod particulatim Cornelius quoq; Celsus animaduertisse videtur, qui scriptum reliquit in pestilentia ciendam non esse aluum, immo vero si sponte flueret, adstringendam. Quod si vnquam aut experientia docuit, aut nobilis quispiam medicus scriptū reliquit, aluum fluentem huiusmodi agrotis aliquando profuisse, sicuti illis euenit apud Galenū, qui ex pestilentia vlcibus asperæ arteriæ laborantes vomitu in primis, & ventris fluxione sanati sunt, illud profecto verissimile, & probabile, vel magis necessariū est minime in principio morbi, sed post coctionem euenisse. Quando enim (ait Galenus) aliquis incipit morbus, si quid excernitur, nihil tunc naturæ lege, & ratione excernitur, sed sunt omnia symptomata earum, quæ præter naturam sunt in corpore, dispositionum: quo enim tempore à causis morbum facientibus natura grauatur, & adest cruditas humorum, tunc aliquid vtiliter vacuari est impossibile; siquidem ut bona crasis fiat, oportet coctionem præire, secretionē subsequi, ac demum vacationem. Et particulatim de deiectionibus nigris, in pestilentia sermonem habens, quamplurimā (ait) eiusmodi excrementa pestilenti morbo illo diurno vidimus, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in saluandis apparebant, non tamen vel in principio, vel incremento morborum conspiciebantur: tunc enim quæ educebantur, erant & flaua, & rufa, colore colligamenta: quæ vero mox apparebant, nigra erant veluti sanguinis fex, siue ipso sanguine superaffato, siue extraneam aliquam putredinem nactō, originem habuissent, non aliter ac in ventriculi sit cruditatibus, cum in vitiosos humores cibariorum corruptela terminatur. Quare ab initio quidem nunquam in bonum apparere solent huiusmodi deiectiones, ut pote magnam visceris læsionem ostendentēs, vigorem autem sæpe sequuntur, natura tum superuacua expurgante. Verum ista hoc aphorismo non distinguit Hippocrates, quamvis alibi dixerit in vniuersum, Signa iudicatoria, id est, quæ in melius decernunt, non protinus apparere, &c. Qui vero pestilentes humores nullā omnino coctionem suscipere posse contendunt, ridendi sunt potius quam refellendi. Discere enim ab iis libenter ego velim, qua lege, & ratione euadant, qui huiusmodi morbis aliquando sunt superstitēs: quod confirmat experientia, & particulatim scribit Gal. euenisse in maxima pestilentia sui temporis, in qua ipsum quidē cordis corpus occupante putredine, atque adeo febre hæctica laborantes omnes interierunt, at in quibus calor putridus ad humores, quos continent cordis sinus, magis deflexisset, quam ad corpus ipsum visceris, horum multū euasertur. Quando quidē si morbus nullus, quod idem Gal. scriptū reliquit, absque

3. Epid. sect.

3.

56. 57.

5. Meth. c. 11.

4. Aph. 22.

Com. 21.

3. de prof. ex  
puls. c. 3.

indi

diora tantu actu, quam potestate, quibus tamen ratione summa humorum potredinis, cuius certe indicationis obliuisci nunquam licet, incoqui non nihil possent eorum, quæ malignitatem possunt oppugnare, citri, acetosa, borraginis, illud semper sedulo animaduertendo, & ab insuauibus, & ingratis cauemus, quæ ægrotantis appetentiam euertere & prosternere possunt. Quantitas ciborum, si communem opinionem sequamur, copiosa sit oportet, quo vires conferuentur, & fiant validiores, quæ in tanto discrimine constitutæ, non nisi labefactari, & magnam iacturam facerent solent. Ego vero in aduersam venio sententiam, atque huiusmodi ægros arbitror parce admodum alendos esse, cum morbus hic, si quis alius sit acutissimus, ac proinde tenuiorem victum requirat.

Cæterum cum hæc sententia fere sit præter omnium opinionem, adeoque mirabile paradoxum videri possit, illa me hic paulisper consistere, & immorari cogit. Quod eo libentius facimus, quod satis constat hanc rem permagni momenti esse, atque ad salutem hominum maxime pertinere. Primum autem sunt nonnulli, qui contendunt in vniuersum hoc tempore nullo in morbo competere tenuem illam victus rationem, quæ ab antiquioribus, potissimum Hipp. & Gal. tradita est, quod corpora nostra iam non æque sint robusta, neque alimenta partes nutriendi vires habeant, ac superiore tempore: præterea vero quod infelix hæc nostra ætas luxui, delitiis, & crapulæ lōge magis indulgeat, quam vnquam alias factum sit. Atqui huius opinionis leuitas a doctissimis viris tamdiu confutata non desiderat longiorem orationem. Etenim corpora, atque alimenta omnia nostro tempore eisdem viribus esse prædita, neque minus robusta, quam vnquam fuerint præterito, vniciquæ planè consistere potest, qui spiritus, ac repudiatis fabulis poetarum, memoria teneat, naturam, quocunq; munere obeundo admirabilem constantiam, & incredibilem quandam æqualitatem immutabili profus perpetuitate tueri, mundum in præsentia omnino eundem esse, qui olim fuerit, Cœlum vna eademque naturali conuersione contorqueri, terram suis libratam ponderibus immoram stare, Solem suos circuitus nulla ex parte immutatos percurrere, omne sidus siue fixum, siue errans eandem status rationem obtinere, anni tempora eundem ordinem seruare, ac cætera demum omnia, quæ longe maxima sunt, hoc tempore eodem certe modo constare, quo antea solita sunt. Quod si natura, sicuti rerum omnium est vicissitudo, ita earundem esset imminutio, & declinatio, vt post longissima tempora omnia corruant, & ad nihil deducantur, fatearis necesse est: quo sanè euidenti argumento vniuersa philosophi disciplina facile posset non modo labefactari; sed penitus etiam subuerti. Quod vero ad luxum nostrorum temporum pertinet, tantu abest, vt huiusmodi ratio aduersus alteram sententiã demonstret, vt magis illa confirmet: vasa enim assiduis cibis, iisque multis profus repleta, & distenta nõ iniuria tenuem victus rationem indicare, atque exposcere mihi videntur. Vnde Gal. hanc ipsam ob causam diuitiibus, quod plures illi ex luxu, & ciborum intemperantia humores congerant, sanguinis missionem lubens consulit. Cum igitur corpora, alimenta, & res omnes eadẽ sint in præsentia, quæ milleimo ante anno fuerint, cum præterea luxus & crapula, si modo nos sumus veteribus magis intemperati, victus rationem potius tenuem, quam pleniorẽ postulare videantur, mox inquirendum est, quid hæc de re statuerint summi viri, quid ratio præscribat, & quantus nam victus conueniat in morbis pestilentibus. Id nos facile assequemur, si primu intelligamus, vnde in morbis sumantur indicationes instituendi victus: tum vero quales sint illæ differentie, quæ vniuersam

11. Meth. c.  
15.

nersam illius quantitatem amplectuntur: quod tamen paucis indicamus, ne si omnia persequi velimus, quæcunq; ad hanc rem pertinent, præter institutum nostrum simus longiores. Totius victus rationem in quocunq; morbo ex duabus sumi indicationibus tam est notum, quam quod notissimum, nempe ex summo totius morbi vigore, & ex vitibus ægrotantis: cum enim cibus exhibeatur virium gratia, non morbi illud vnum medicus prospicere debet, vt neque plura, neque pauciora alimenta ægrotato offerat, quam quibus ille perdurare possit vsque ad statum, ita quidem vt si inedia simplici eo vsque citra virium lapsum æger sufficere possit, nihil illi profus ciborum sit exhibendum. Hoc admodum luculenter docet Hipp. tum aliis aphorismis, tum illo in primis. Consciere autem oportet, num æger possit cum victu, quem præscripsisti, ad vigorem vsque morbi perdurare: Et nunquid ille prius deficiat, nec cum illo victu durare queat: aut morbus antea deficiat, & obtundatur. Verum enimvero, quod attinet ad victus differentias, quibus vt æger consueuerunt, vti interea prætermittamus, quæ de victu simpliciter tenui, exquisitè tenui, tenuissimo atque extreme tenuissimo sunt à medicis memoriæ prodita, quæ ceterè nomina hæc nostra tempora vix agnoscunt, Galen. accomodatam huic rei diuisionem statuisse videtur, quo loco vna habita virium ratione omnem cibum in plenum, moderatum, & tenuem pulchre partitus est, illa sane methodo, vt plenas vires augere, moderatas seruare, tenuis imminuere possit. Victus plenus, & qui aptus est ad augendas vires, ille est, qui fit per oua, alicam, pisces, & alia huiusmodi: tenuis, & qui vires minuere potest, qui fit per pauca, & parum nutrientia edulia, qualis est prusanæ succus: moderatum autem victum, & qui ad conferuandas vires sit idoneus, quanquam hoc loco Galen. non explicat, nos tamen duobus constitutis extremis facile coniecere possumus illum esse, qui vtriusque sit particeps. His hunc in modum positis rem ipsam aggredimur cum Galeno, qui sic ait.

In ægrotantibus raro fit, vt vires quam inuenimus, maiores reddamus, sed fere semper operam damus, vt in longis quidem morbis eandem retineamus, ac tueamur, in acutis vero modice imminutas conseruemus: nam si in iis semper vel quales accepimus seruare, vel etiam augere studierimus, morbum procul dubio augebimus. Ex quo sane vel vno loco manifestè vnusquisque potest intelligere in ratione curandi morbos acutos, victu plenum, & præterea moderatum fere profus explodi, non alium vero, quam tenuem recipi. Quia de re si legantur medici quicumque hoc argumentum tractarunt, tot præsto sunt grauissimorum hominum testimonia, & argumenta omni luce clariora, quæ certe ignorari non possunt, vt superuacaneum sit plura huc in medium afferre. Cum autem omnium consensione constet, pestilentes morbos acutos esse, vt illis tenuis duntaxat victus conueniat, quod omnis ratio colligit, & demonstrat, fatearis necesse est, ita vt certe vix vllus dubitationi, vel disputationi locus superesse videatur. Cæterum audiamus aduersarios, illos quidem non modo vniuersos, & ignauos homines, sed nobilissimos & primæ notæ viros, quorum autoritas magna est, qui alterius sententiæ patroni constanter assenerant huiusmodi morbis tenuem victus rationem minime conuenire, adeo vt infeliciter admodum cū illis ægrotis agi prædicent, quibus medicus pleniorẽ cibum non exhibent. Ex omnibus enim morbis acutis, quibus tenuem victus rationem competere nemo negat, vnos pestilentes morbos illi excipiendos esse tradunt, quod ob morbi malignitatem, & insignem putredinem plurimi spiritus dissoluuntur, ac vires labefactantur, quas contra non modo robustas conseruare,

1. Aph. 9.

sed

sed etiam augere maxime expedit, ut morbo grauissimo superiores esse, & victo-  
 92  
 nam consequi possint. In qua praterea sententia tum alios, tum maxime Gal. Auic.  
 1. lib. 5. c. 119. & Aetium fuisse contendunt: quorum illi ægros in pestilentia ad cibos assumen-  
 dos cogendos esse docent; hic manifesto scriptum reliquit, non esse adhibendâ ci-  
 bi contractionem, siquidem fames peiorem materiâ facit, & vires confcindit, quas  
 2. Apho. 27. integras seruare volumus. Particularim autem Gal. tradens quasdam regulas insti-  
 tuendi victus. Si virtus valida (ait) cum defectu, aut deprauatione humorum sit  
 coniuncta (quod fere in pestilentia solet euenire) tunc & multa cibaria, & sape-  
 sunt sic affectis adhibenda, nimirum multa exigente affectu, & ea concoquere, &  
 euincere potente virtute. At vero hæc, quanquam aliquam veri speciem præ se fe-  
 runt, si accurate considerentur, neque vera, neque verisimilia esse constabit. Quod  
 enim primū pertinet, ab robur virium, quod tantopere aduersarij nobis opponunt,  
 ignorare illi videntur, qua ratione corpora nutriantur, vires conseruentur, augeantur,  
 & tandem morbos superent. Namque si nobis licitum esset alimenta statim co-  
 cta, & assimilata apponere ipsis membris, utique expedit eadem quam plurima,  
 & multum nutrientia perpetuo exhibere, non modo in morbis pestiferis, sed alijs  
 omnibus: quandoquidem citra omnem controuersiam, vires in primis laborent,  
 & pugnam exercent aduersus morbos, causasque morborum, quas propterea lon-  
 ge præstat quouis tempore valentes, & robustas esse. At qui quoniam alimenta non  
 sunt similia membris, sed vt assimilentur, coctione indigent, & distributione, vt nu-  
 tritio commode fiat, adeoque vires tum conferentur, tum augeantur, vt illa ead-  
 dem circa alimentâ exhibitâ coctionem, & distributionem versentur, & occupen-  
 tur, necesse est: quo quidem tempore fieri non potest, quin illa distrahantur à pu-  
 gna, & coctione morbi, qui interea liberas habenas sortitus, omnino fortior euadit,  
 & maiori cum impetu naturam aggreditur, adeo vt mox vires ipsæ labefactæ,  
 & tandem succumbere cogantur. Cum igitur quandiu natura occupatur, in coctio-  
 ne alimenti, tandiu distrahatur à coctione humorum noxiorum, quo copiosius il-  
 lud exhibetur, eo longiori tempore nulli nõ manifestum esse potest illam deficere  
 ab altera coctione: vnde est illud Gal. victus abstinentiam, quantum prodest ad mor-  
 2. ad. Gla. c. 19. bi coctionem, tantum, vel etiam amplius officere viribus; Contra vero cibos, tan-  
 tum coctiones morborum impedire, quantum illi ægroti robur adaugent. Itaque tan-  
 tum abest, vt copiosiore victus ratione medici vires conferant, aut augeant, cui  
 rei in primis student, vt illas magis labefactant, atque deiciant. Nota est sententia  
 Hippocratis, impura corpora, quo plus nutriuntur, eo magis lædi. Neq; Gal. Auic.  
 3. 4. cap. 4. aut alium eruditum medicum aliter sentire nos arbitramur. Auic. verba illa sunt. Et  
 quando cadit appetitus, restarentur ad comestionem, nam eorum plurimi, qui vi-  
 3. Epid. sect. 3. rex. 58. riliter agunt super illud, & comedunt violenter, absoluuntur, & viuunt. Quæ du-  
 Amat. Luf. b. 1. Cur. quem locum (vt id obiter animaduertamus), officianter, ac temere peruertit,  
 centurias curationum medicinalium, nuper edidit, egregia sane interpretatione  
 asseuerans, Hipp. in plerisque omnibus morbos, qui in pestilenti illa constitutione  
 grassabantur, incidisse, quod tam abest à veritate, vt nihil magis veritati possit esse  
 contrarium: siquidem illum, de hominibus, in quos incidit, minime de morbis ser-  
 monem habere tam est certum, quam quod certissimum Gal. pariter, ciborum fa-  
 4. 58. stidium (ait) omnes cepit, qui in peste diuturna, quæ modo viguit, laborabant: qua-  
 re fa-

re factum est, vt multi morentur: fortiores ergo, qui vim sibi ipsis afferentes, ci-  
 bum oblatum assumpserunt, omnes fere superstites fuerunt: plurimi autem mori,  
 quam comedere quicquam prius duxerunt. Illi hætenus. Quibus in locis non  
 aliud docent, quam si contingat (contingit autem sapius) vt ægri cibos fastidiant,  
 quod expedit ipsos cogere, & nihil intentatum relinquere, vt cibos assumant: quod  
 quidem præclare dictum, rationi maxime consentaneum libenter nos suscipimus,  
 atque id à nemine in controuersiam reuocari debet. Illud autem primum est ani-  
 maduertendum, huiusmodi præceptum de cogendis ægrotis ad cibum assumen-  
 dum, particulare esse, atque hoc vno termino circumscribi, si æger omnem ci-  
 bum fastidierit, quod non perpetuo fieri, satis vnicuique potest constare, qui me-  
 moria repetat: huiusmodi symptoma in plerisque pestilentis non euenisse. Quam-  
 obrem minime decet, aut licet, quod particularim, ac semel euenit, illud in vniuer-  
 sum statuiffe, vt omnibus pestifero morbo male affectis copiosioribus sit exhi-  
 bendus: quanquam neque hoc certe statuunt viri grauissimi, licet hos locos ad  
 pestilentes omnes morbos pertinere velis. Fortiores (ait Gal.) qui vim sibi ipsis af-  
 ferentes, oblatum cibum assumpserunt, quem proculdubio alium interpretari non  
 licet, quam accomodatum, & opportune institutum, sumpta indicatione à sta-  
 tu morbi, & viribus ægrotantis, minime vero plenum, vt inepte quidam interpre-  
 rantur. Quod si ita licet autorum verba interpretari: qui vim sibi ipsis afferentes  
 oblatum cibum assumpserunt, hoc est, qui copiosioribus cibum ingeritaerunt, iam  
 nihil est, quod nos hac interpretandi ratione nobis fingere, & alios docere non  
 possimus. Sed Auic. plane, & perspicue sententiam hac in re suam explicat. Et quan-  
 do (inquit) cadit appetitus, restarentur ad comestionem: nam plurimi eorum, qui  
 visiliter agunt super illud, & comedunt violenter, absoluuntur, & viuunt: Et ne-  
 cesse est restaurare eos super cibum: Et oportet, vt sint cibi eorum ex acetosis, &  
 desiccatis, & sint pauca: quantitatis: Cibi namque eorum sunt iterum mali, quare  
 nocet eorum multitudo, in quantum sit additio, & nocent in quantum sunt ma-  
 li. Hæc ille, Quod ad Aetium pertinet (vt libere dicam, quod sentio) sum ego nes-  
 cius, quanti facienda sit illius auctoritas, cum illum sapenunero videam ab Hipp.  
 & Gal. dissentientem, aliquando etiam sibi ipsi repugnantem: vt hoc ipso in loco  
 accidit: quando hoc ipso capite paulo antea vix decem verisibus interiectis cibo-  
 rum contractione vtendum esse docet, quo vndique multitudo tollatur. Quæso  
 autem qualis est isthæc scribendi ratio: In pestilentibus, & carbunculis venæ  
 quidem sectionem adhibemus statim in principio, non autem cibi contractionem.  
 Si venæ sectio oportune administratur, quamobrem cibi contractio importune  
 adhibetur? An non vtriusque præsidij eadem est ratio? Quid illud sibi vult? Fames  
 peiorem materiam facit.

Ego sane huius dictionis vim haud satis intelligo. Quam doctrinæ inconstan-  
 tiam, & varietatem vnusquisque passim in hoc autore deprehendere potest, qui il-  
 lius lectioni est deditus; adeo vt forte non sine iudicio, & delecto illius disciplinæ  
 vniuersim acquiescendum sit. Nisi forte vir alioqui doctissimus excusetur, quod  
 plerumque diuersorum hominum sententias, & verba referens, vt in præsentia de  
 Herodoti sententia eum loqui constat, ille quoque sæpenunero varius, neque satis  
 sibi constans videri possit. Neq; vero postremus locus ex Gal. Commentatio peti-  
 tus magis aduersariorū sententiam confirmat. Primū enim Hipp. & Gal. hic mini-  
 me loquuntur de quantitate ciborum, quod perspicue notat Gal. initio comment.

sed de eorundem modo, hoc est nunquid semel, aut sæpius quolibet die, vel nocte plura, vel pauciora particulatim sint exhibenda, cum superius de eorum quantitate, & qualitate loquuti fuerint. Sed esto, hoc quoque illis concedatur, vt de quantitate sermonem habeant, si Gal. præceptum accurate animaduertunt; illud pariter iam nihil ad eos pertinet, siquidem omnes pestilente laborantes (quod eis placet) vires habent imbecilliores, atque hanc vnam in primis ob causam multa eis alimenta exhibenda esse contendunt; id quod à mente Gal. profus est alienum, qui, si vires sint validiores, copiosiora alimenta concedit, & rationem addit, quod vis fortis ea coquere, & euincere possit: quasi si vires minus valeant, quod in hoc loco aliæ regulæ docent, alimenta parce exhibita magis conueniant, quod vis languida multa alimenta coquere nequeat. Sed in re alioqui satis perspicua nolo esse prolixior. Itaque ad me rediens, vt omnia complectar vno verbo, ego his agrotis neque carnes concesserim, neque vinum, neque olera, neque aliud quippiam præter panem ex aqua, vel iure coctum, pristinam hordeacam, vel aliud huiusmodi, aut oua recentia. Potus sit aqua, cui incocta sint acetosa, citrum, aut aliud simile. Quod si forte ad insignem delaberentur imbecillitatem, vini aliquid libenter eis permitterem oligophori, aut aqua diluti ex acetosa, è rosis, vel alia re huiusmodi. Porro quæcunque tandem, & quantacunque sint alimenta, illa particulatim exhibenda, ac distribuenda sunt, vt morbus potissimum, & vires, tum vero ætas, consuetudo, tempus anni, & cætera eandem rationem sortita demonstrant, de quibus diffuse Gal. Quod tertium est caput, quod vniuersam victus rationem comprehendit.

Superuacaneum (arbitror) foret illa omnia in præsentia repetere, quæ superius de aère, deque aliis ad victus rationem attinentibus sunt dicta; cum ea liceat vnicuique ad præsentem locum transferre, vt occasio postulare videbitur. Igitur vt ad medicamenta transeamus, quæ humores parare, obstructions aperire, calorem naturium roborare, coctionem iuuare creduntur, de iis quoque superius aliqua ex parte loquuti sumus, atque ea quidem plurima sunt, & diuersorum generum; sed nos hic ea breuiter commemorabimus, quæ maxime omnium facilia sunt, & familiaria. Talia decocta sunt ex accommodatis simplicibus medicamentis, acetosa, borragine, bugloflo, pentaphyllo; cichoraceis. Aristolochia rot. scordium, dictamnus, calidiora sunt aliquanto, & amara; sed plane optima. Si liceat syrpos petere à pharmacopolis paratos, sumantur qui ex eisdem rebus constant, tum vero acetosus, rosaceus, è corticibus citri, & similes. Condita, succi, pulueres ex iis ipsis medicamentis aut per se sumpta, aut inter se mista; huic vsui sunt valde accommodata ita tamen, vt fere ad frigidius vergant, quantum res ipsa postulare videbitur. Præclare idem præstare solent magna medicamenta, theriacâ, Mitridaticum, & alia huiusmodi.

Apud Gal. miram quandam prærogatiuam habere videtur bolus Armena, non quidem in præseruando solum, vt multi opinantur; sed potissimum in curando. Veruntamen cum de iis omnibus non modo in vniuersum, sed etiam particulatim nos supra, satis, superque tractauerimus; cum præterea commentaria tam antiqui, tum recens hac de re edita hanc partem copiosissime tractent, non est, vt nos in præsentia longiorem eiusmodi medicamentorum catalogum temere instituamus. Illud vnum præterisse nequeo, quod memini superius quoque me animaduertisse prudentissime vnumquemque facturum, si prætermisissis signis, ac somniis vanissimis, quæ omni ratione & iudicio carent, iis medicamentis vtatur, tum simplicibus, tum compositis, tum interius, tum exterius, quæ antiquorum, atque illustri viro-

rum testimonio iamdiu confirmata sunt; tum vero, si quædam pauca ex infinitis ille seligat, neque pluribus vno tempore vtatur, quorum forte copia confusionem magis, quam aliquid emolumenti asserere solet; ac postremo si diligenter animu aduertat, vt ne temere, atque importune, quibuslibet tandem medicamentis vtatur, quod plerisque facere nouimus, sed ad summam semper rationem habeat loci, temporis, ordinis, & eorum omnium, quæ ad hanc rem iure pertinent. In quibus quidem medicamentis, siue antidotis exhibendis illud quoque prætereundum non esse duxi, maiorem omnino illorum portionem in curatione, quam in præseruatione exhibendam esse, cum pestilentia laborantes maiore omnino præsidio indigeant, quam qui integra adhuc sanitate frucentes ab illa præseruari cupiunt: id quod Gal. etiam animaduertit, qui quantitatem antidoti præseruationis gratia sumi solitam ad quadruplum, & quincuplum in curando augendam, neque semel tantum, sed bis singulis quibusque diebus assumendam esse voluit. Præsertim iam humorum concoctione, quam ex lotio potissimum dignoscere licebit, ij poterunt educi aliquo medicamento leuiori, cuiusmodi præ cæteris videtur esse rhabarbarum, tanquam venenis oppugnandis, & cordi roborando maxime idoneum. Sed & de iis superiori tractatione satis. Post hæc demum omnia vltimus restat, isque non exigui momenti scopus, vt membra læsa alterentur, permutentur, eorumque ad eam vitia corrigantur. Quod perfici cum multis modis possit, præsertim nos consequemur, si primas illas qualitates, quæ excedere videbuntur, temperare, ac remittere, spiritus exolutos regenerare, calorem naturalem, quoad eius fieri potest, roborare studeamus: Hæc vero præstant tum proba victus ratio, tum idonea quædam medicamenta, de quibus vtriusque satis superque, iâ dictum est; neque est vt eadem frustra sæpius repetamus. Atque hætenus satis mihi videor dixisse de ratione tum perseruanda, tum curanda pestis, quando præcipua certe huius rei capita posita sunt, ex quibus facile vnusquisque sibi comparare potest, vti reor, quæcunque desiderari posse videntur.

Illud postremo tandem hoc loco erat nobis propositum, vt tractarem de nonnullis morbis, & symptomatis, quæ maiori ex parte in pestilente solent euenire: Sed cum illa varia sint, & multa, quæ omnia persequi nimis operosum, & longum esset, ex pluribus carbunculos, & bubones seligere, atque eorum curationem tradere statuis; quod hæc cæteris magis frequentia sunt, & periculosa. Ne maculis quidem, quas pettichias vocant, pariter dicendum fuerat; sed diffuse de iis iamdiu tractauimus in curatione febris pestilentis: ad quem locum huiusmodi tractatio magis videtur pertinere. Itaque tractaturis de curando carbunculo, & bubone, illud primum memoria est repetendum, quod proprio libro diffuse statutum est; fortius pestilentia summi non aliunde originem ducere, ac propriam formam consequi, quam ex vehementi, insigni, & singulari quadam humorum putredine, quos quidem vt pote naturæ noxios, infectos, ac maximam vim inferentes omnia adhibito conatu, aut extra corpus expellere, aut certe ad curam, commune totius corporis emanatorium, aliaque partes ignobiliores transmittere illa perpetuo conatur; quemadmodum in alijs quoque venenis propemodum omnibus extra apparere solent macula, & alia indicia, de quibus tum alij, tum maxime Galen, lo-

quuti sunt. Cæterum, vt sunt varij profus humores putridi, crassiores, vel tenuiores, benigniores, vel maligniores, vt varie sunt corporis partes, quæ potissimum laborant, vt demum natura, & vis magis, vel minus valet; ita multiplices, variae variis in lo-



cis, ac vario tempore apparent illorum eruptiones: quas si leues fuerint, & summam cutem tantum attingant, Græcis in vniuersum *ερα θύρα* appellari nos existimamus: nam hoc nomine, de quo nostrates medici acriter disputare solent, vt alio loco diximus, & *ανθρακας*, & *πυρρανας*, & *κνιουριδας*, & *καρκινας*, & alia multa leuiorum tumorum genera comprehendere nos arbitramur. Si vero illæ sint grandiores, aut planæ aut aliquo tumore notabiles, variis nominibus appellatur, phymata, erysipelata, herpes, anthracæ, bubones, parotides: de quibus omnibus cæteri medici passim, Hipp. priuatim in pestilenti sua constitutione diffuse loquutus est. Porro antequam huiusmodi tumorum curationem aggrediar, illorum naturam indicare, ac propriam formam describere decet, vt vnusquisque morbos grandissimos, & periculosissimos agnoscat, ne vq̄ aliquis hac in re contingat error, vt forte carbunculum, vel bubonem malignum, tanquam nullius momenti, & periculi malum negligamus, vel contra alios tumores omnino leues, & ab omni periculo alienos, carbonem, & bubones pestilentes temere, & turpiter censeamus. Atque hoc eo libentius facimus, quod hoc ipso tempore, dū hæc scribimus, atque ita iubente magistratu, salubritatis vrbis munus medicum sustinemus, iis de reb. sæpe numero disputare, ac fere digladiari mihi contigit aduersus ignaros quosdam, ne dicam insanos, aut flagitiosos homines, qui aut quæstu illiberali, & sordido capri, aut morbo nescio quo animi affecti, quamlibet maculam, & leuissimum quenque tumorem, vel homine alioqui perfecte sano, sine febre, sine dolore. ad summam sine malo, carbonem, & bubonem pestilentem nominare audent; adeo vt ciuitas Dēi Opt. Max. beneficio iam incolumis atque ab omni morbo pestilenti fere libera quorundam nebulonū malitia, qui diligentiam magistratus, & omnia in deteriorem partem interpretantur, apud vicinas vrbes, & omnium maxime Illustrif. Venerias adhuc male audiat, & tanquam seua pestilentia contaminata communi commercio sit interdicta. Sed rem aggredior. Quem carbonem, siue carbunculum Latini, anthracem Græci, prunam, & ignem persicum medici Arabes appellat: quanquam huius ætatis chirurgi inepte, ac temere anthracē peculiari nomine vocant, qui omnino est deterior, & malignior, & illum à carbunculo insigni veneno, & malignitate distinguere solent. De carbunculo variis in locis tractat Gal. quinā humores illum efficiant, quæ propria sit illius forma, & quæ symptomata eum sequantur, sed nullibi magis accurate, quam libro de Art. cur. ad Glauc. iis verbis, Cum sanguis admodum calidus, & crassus est in quacunque partem cōfestim fluxerit, hanc exurit, vlcusque cum crusta efficit; quicquid vero circumstat, in inflammationē attollit fuerentē, grauitateque dolentē. Vocatur autē huiusmodi affectus carbunculus. Quod si influens sanguinis niger fuerit, crassus, sæculentus ac feruidus, qualis est prior, admistaque sanies quandā tenuem habeat pustulæ in cutis superficie oriuntur his, quæ ex igne sunt similes, sub quibus ruptis crustosum vlcus inuenitur: est & hic affectus etiam carbunculus. Ex quo loco, & aliis huic cōsentientibus facile vnusquisque potest intelligere, carbunculum Gal. ex influente sanguine nigro, crassoque, ac sæculento, eodēque feruente atque impenite calido ortū ducere; cui si tenues quædā humiditates admistæ fuerint, pustulæ quædam ambustus consumiles per summam cutis excitari solent, quæ certe inflammationem recentiores carbunculum cum pustula nominant. Quæquā vero carbunculus & citra pustulā, pustulasve aliquando nascitur, tamen quibus in vniuersum crustosum vlcus fit. Diximus autē citra pustulā, pustulasve, quoniā vna dicitur interdū pustula maiuscula cum

Lib. 2. ca. 1.

cum hoc morbo exoritur, sæpius vero non vna tantum pustula erumpit, sed multæ exiles, vcluti milij scimina crebræ in particula residetes; quib. ruptis perpetuo crustaceum vlcus prouenit, quale feramenta candentia solent excitare. Porro autem crusta ipsa modo cinerem colorem, modo nigrorem quandam præ se fert, eoque in loco leuari cutis nō potest, sed inferiori carni quasi affixa est: caro circumiacens in summam, ac feruidam peruenit inflammationem, quæ colore nigrescit, splendetque bituminis, & picis modo, veluti si plusculo rubro minus misceas nigri: talis enim est color bilis exacte atræ.

Atque hæc quidem proprie videntur notæ carbunculi ex ipso affectu desumptæ: quibus deinceps accedit grauis, & molestus admodum laborantis particule dolor, perinde ac si vinculis esset vehementer constricta: necessario quoque qui ita sunt affecti, febricitare nos existimamus, quanquam alij aliter sentiunt. Demumque laborantes, si carbunculus sit malignior, nausea quoque & frequenti vomitu, ac omnimoda appetitus prostratione, aliquando etiam tremore cordis, palpitatione, frequenti animi defectu, aliisque huiusmodi verendis symptomatis misere torqueri consueverunt. Hæc nos ex Gal. pluribus in locis, ac Ioann. Tagaultio viro doctissimo, qui fere omnia ex Gal. transcripsit. Porro ex iis iam facile vnusquisque potest intelligere, in quanto errore versentur non solū vulgares pleriq; omnes, sed etiam medici quicunque plures tumores quiduis aliud, quam carbonis speciem referentes, ab omni sæuo symptomate, adeoq; ab omni periculo alienos, magna frōte, ac supercilio carbonem legitimos esse prædicant. Nescio an aliquando mihi risum magis quam stomachum moueri contigerit, audienti imaginarios istorum carbonem abque vllō præsidio postridie sanatos fuisse. Quod si omnis carbunculus quouis tempore morbus est malignus, & periculosus, vt ille pestilentia: tēpore sit longe malignior, & periculosior, necesse est. Carbunculorum (ait Gal.) perpetuo est periculosus affectus, nam ex vitiosis constat humoribus: quare nunc erat verisimile fuisse perniciosissimum eum, qui vltra natiuam malignitatē, etiam quam statim asferebat, adiunctam haberet. At vero si quis adhuc magis distincte huius horribilis morbi signa prognostica intelligere cupit, quanquam omnis carbunculus morbus est acutus, & periculosus, omninū tamē pessimus est Auic. & maxime lethalis, qui in emunctoriis, & prope mēbra principalia enascitur. Sic apud Celsū si circa stomachum, siue œsophagū, faucesve ille incidat, subito spiritū sæpe elidit. Auic. pariter minus lethalis est carbunculus, qui primum rubet, deinde citrinus apparet; qui vero liuescit, aut nigricat, neminē fere nō iugulat; nullus tamē ex sua natura nō periculosissimus censetur. Si demum accidentia, quæ fere hunc morbū comitari solent, plurimum remittantur, spes aliqua nobis promittitur: si vero magis atque magis sepe intendantur, & vehementiora fiant, tunc plane est desperandum. Sed curationem aggredientes, prætermittenda in præsentia congrua victus ratione, & aliis capitibus, quæ superius explicata opportune huc sunt trāsferenda, si alij quam sanguinis mittendi principes scopi, statim ab initio vena est incidenda, sanguisque educendus vel ad animi defectum vsque: quæ Gal. Auic. & omnium est sententia. Quod si forte minus timidi nos tamē nō audeamus, sanguinem certe copiosemittere expedit, quādo ōnis fere spes salutis in hoc potissimū præsidio posita esse videtur. Neque viros grauissimos in morbo omnium malignissimo, & venenosissimo materiae venenatæ remissionem, & ad interna tractionem pertimescere videmus, quam isti in morbis pestiferis venæ sectione fieri prædicant. Venę autē secundæ electio est la-

14. meth. c.  
10. 5. de med.  
fig. ca. 15.  
De temp.  
nat. 6. c. 4.

6. Epid. sect.  
3. com. 12.

3. 4. trac. 2. c.  
7. lib. 9. c. 28.



borante in primis particula nobis indicatur: siquidem illud perpetui est obseruandum, vt vena è directo pertundatur: vnde pro vario partis situ varia quoque vena, modo superior, modo inferior secari potest. Secta vena, aut etiam primo quoque tempore perierit omnes carbunculi sacificationem protinus aggrediuntur, & plangis quidem satis profundis. Alij cucurbitulis, hirundinib. suctu, medicamentis trahentibus validissimis, ipso demum igne, ac omni studio virtus vniuersum, & malignum humorè ad locum carbone obfessum euocare, & allicere contendunt. Quae sane curandi ratio (vt dicà ingenue quod sentio) si nullo adhibito iudicio, ac perpetuo administrètur, mihi haud quaquam probatur. Etenim si accidat (accidit autem forte saepius) vt valide adhuc, atque affatim irruat fluxio, virgeatq; dolor vehemētissimus, difficile, ne dicà impossibile fore arbitror, si quis illico ad scarificationem, & incisionem veniat, ad medicamenta acerrima, atque alias huiusmodi violentas operationes, quin vna totum malum exasperetur, ingrauescat dolor, augeatur febris, malignitati fiat accessio; ac denique mors immanis; & praesentanea consequatur. Quare antequam ad haec deueniamus, dolorem primum lenire, ac fluxionis impetum aliqua ex parte cōpescere decet. Quod profecto neque à Gale. discipula est alienum: quamquam in laboranti particulae medicamenta valde repellentia haudquaquam admoeri debent, quae omnis alioqui incipiens inflammatio desiderare videtur, quando eiusmodi fluxionè propter humoris crassitiam atque etiam malitiã auertere nō licet, neque tamen cōtra affatim affluere is humor ipso Gal. autore permittendus est. Itaque huius rei à cōmodata esse videntur illa remedia, quae moderate reprimendo, quoquo modo digerere, seu dissipare possint. Talia occurrunt plurimum apud antiquos, tum apud recentiores medicos; sed Gal. in primis familiarè est cataplasma, tum quod ex plantagine conficitur, tum quod ex lenite bis cocta constat, iis admista mīca panis in furno cocti, qui quidem sit nec omnino à fursure purus, nec nimium eius habens. Huiusmodi cataplasma recentioribus appellatur emplastrum de arnoglossa, cuius forma apud eos est talis. Rec. arnoglossi, lenitium, panis furniaci an. part. æq. coquantur in aqua. His gallas addit Aucinena. Quod si nos praeterea addere velimus aliud medicamentum malignitati resistens, puta scordium, scabiosam, aut aliud simile, hoc apud me fuerit medicamentum initio valde accommodatum.

Aliud Auicem. hac in re probatur cataplasma, quod constat integris duobus malis granatis minutatim cōcis, in aceto decoctis, aut aqua acetosa, quod certe praestantissimum esse nos credimus, illoque non solum ad hunc usum, sed alias saepissime vti consueuimus. Qui plura huius generis medicamenta cupit, apud alios cōpiosam eorum sylum sibi facile comparare potest. Si vnius maxime dolor virgeat, vt saepenumero euenisse vidimus, huius potissimum, vt diximus habenda est ratio, aliquo adhibito medicamento anodyno, quod illum permulcere omnino, & mitigare possit, quale esset lacreccens cum pane fursuraceo, succo plantaginis, scabiosa; aut consimili. Sin autem dolor sit remissior, & fluxior tardius tibi moueri videatur, secta vena protinus eiusmodi tumorem scarificare expedit, plagis quidem ob instantis succi crassitudinem satis profundis, quae nimirum, vt Gal. placet, in mediocribus sint altiores. Carterum hoc tempore super ipsum crustosum vlcus, atque eo magis, si membrum putrefcit, valens aliquod medicamentum, & quod vehementer exsiccat imponendum est, cuiusmodi praeter cetera Gal. maxime probantur trochisci Andronis, Musæ, Passiois, vel Polydæ ad fordiam crassitudinem vino aliquo

quo dulci, vel sapa diluti. Nostris chirurgis familiaria sunt vnguenta ægyptiaca, Apollitorum, & alia huiusmodi. Quo loco nulli non constat, in quanto errore versentur vulgares medici, atque omnium maxime vespiliones apud Lazaretum chirurgi personam sustinentes, qui curandis carbunculis solent admoerere medicamenta, quae concoquant, & pus moueant; quae quidem non solum importune, sed etiam perniciose adhiberi, adeoque particule putredinem augere docet Gal. Inter ea vero quia non modo partis laborantis ratio habenda est, sed etiam proximarum, & circumiacentium, ne scilicet qui iam fluxit humor venenatus illas quoque irruat, & depalceatur, vicinæ vndique partes medicamentis refrigerantibus exsiccatibus, & adstringentibus studiose sunt custodiendae; vulgo defensiva appellant. Tale est vnguentum, quod ex bolo Armena, sanguine draconis, succo plantaginis, portulacæ, oleo rosaceo, myrrino, aceto, & aliis id genus medicamentis parari potest. His vndique praesidiis aduersus tantum malum agendum est, quae saepius die non cessatque sunt permutanda, quo validius suum munus perficiant. Quod si hæc parum proficiant, ad acriora adhuc, quae ignis vires habeant, & postremo ad ignem ipsum ipsum librorum chirurgica, tum ipso vsu satis vnicuique patet, vt de illa hic nos longius tractare nō oportet. Inter simplicia medicamenta, quod postremo hoc loco praeterisse nolui, consolida maior inter duos lapides cōtrita magno quodam (vt nonnulli referunt) miraculo, carbunculum sanat; & ex toto intra vnum diem interimit, ita vt nulla deinceps curatione egeat praeterquam ea, quae communis est aliis vlcibus. Miranda etiam narrat alii de scabiosa, si credere fas est, nempe quod comesta, vel ex vino pota internos omnes tumores, in primis vero carbunculum ad exteriori protrudit, & insensibiliter dissoluit, disscitque. Atque haecenus de carbunculo satis.

Bubon nomen Graecum à nostris susceptum; Galeno tum passionem ipsam, tum patientem particulam significat: Nam teste Phauorino medici hoc nomine duo notare solent, locum, qui in flexu femoris est ad partes genitales, & phlegmonem in partib. laxis, quas adenas, seu glandulas, vocant; quocunq; in loco fuerit, auribus, alis, collo, cubito; sed maxime omnium in iugine: quamquam in glandula omnes propter sui imbecillitatē inter omnes corporis partes maxime opportuna sunt fluxionibus, potissimum tamen tales censendae sunt, quae sitae sunt ad inguina, quod praeter naturam imbecillitatē accedat etiam motus huius partis frequens vehemens, sitis declinis, & redundas iis in partibus sepe humiditas vnde facile admodum & propte incurunt in tumores, quos speciatim eodē cum ipsa parte nomine bubones appellant. Cū autem bubonū duae sint differentiae, primè sumptè à causa efficiētē, vel exteriorē, ac manifesta, vel interiorē, ac recondita, priorum generationē in vniuersum praclare Gal. tradidisse videtur libro methodi medendi. Memoriae tenendū (ille inquit) vt pote saepe à nobis demonstrari superuacanea, quae à

Lib. 13. ca. 5.

procremare, atque hinc accidere, ut glandulæ, quas adenas vocant, facile fluxiones recipiant, & maxime quæ rariores natura sunt. Quippe valentius est arteriarum, & venarum, & nervorum, & musculorum robur, imbecillius autem, ac forte profusius nullum corporum, quæ glandularum sunt natura. Sic igitur fit, ut & propter vlcus, quod in manus, aut pedis digito fit, eiusmodi glandulæ in inguinibus, & alis tum intumescant, tum phlegmone occupentur, cum defluentem ad vltimos artus sanguinem priores exceperint. Quinetiam in collo, & secus aures sæpe numero glandulæ iis, quibus in collo, capite, vel aliqua vicina parte vlcus est natæ, intumescunt. Nominant autem ipsos adenas, cum sic intumuerint, bubones quicunque eident, & externa causa sunt, magna ex parte innoxii sunt, febresque non alias excitare solent, quam diarias. Contra vero si latere, & interna causa oriantur, plerumque sunt perniciosi, ut pote quos verisimile est fieri ex inflammationibus

4. *Apho. 55.* viscerum, aut maligna, venenata, pestilentique putredine. Vnde est aphorismus Hippocratis. Febris in adenum tumoribus ortæ omnes male, præter diarias. Primum autem (ut de carbunculo diximus) signa studiose sunt inquirenda, quæ bubonem pestilentem ab altero non pestilenti separent: ne magna cum artis infamia morbum alioqui salutarem mortiferum, aut non minori cum Reip. periculo, morbum mortiferum salutarem esse existimemus. Siquidem certo certius est, nonnullos aliquando fieri bubones ex causa externa, quales sunt autores febris diariæ, ab omni profusius periculo alienos, nonnullos item ex causa interna, quales sunt autores febrium putridarum, & malignarum, ab omni pestis suspicione remotos; qui turpiter inter se, turpius cum pestilentibus commisceci non debent. At vero quantum huiusmodi distinctio difficilis, & obscura nonnullis videri potest, si memoria reperamus, quæ priorè libro morborum pestilentium indicia statuta sunt, satis facile, certumque nobis hac de re iudicium ferre licebit. Itaque ut pleraque alia prætermittamus, quæ de huiusmodi signis afferri possent, bubones hoc in primis nomine pestilentes esse existimabimus, si illi sint vulgares, & perniciosi. Illud facile demonstrabit temporis constitutio; hoc morbi malignitas, quantum quidem ex propriis signis intelligere licet: quæ duo maxima, & præcipua signa perpetuo sunt coniungenda, ne forte (quod plerisque hoc præsertim tempore evenisse vidimus) bubones vel ex causa externa oriundos, vel aliqui sine vilo periculo, perniciosos, ac pestilentes nulla ratione credamus. Porro apparentes bubones, tum alia, tum particulatim partes corporis præ aliis laborantes, & à se noxios humores protrudentes solent indicare: Etenim si in collo, aut auribus apparuerint, cerebrum; sub alis, cor; in femore, & inguinibus, iecur potissimum laborare ostendunt: de quibus Hippocrates. Abscessus veluti bubones significant partes, à quibus erumpunt. Cæterum prætermisso in præsentia bubone non pestilenti, quacunquæ tandem ex causa ille ortum habeat, de pestilenti nobis dicendum est. Et primum quidem illud omnibus satis compertum esse debet, huiusmodi tumores, & materias ad quamlibet partem à natura transmittantur, ut de carbunculo diximus, nusquam, & nunquam ad interiores partes repellendas esse, namque (ut ne huius rei magis determinatam, & nulli non perspicuam rationem afferamus) Gale. censet non solum bubonem, sed aliud quodcumque malum in vniuersum, quod ex profundis, & principibus partibus transfertur ad cutem, bonum esse tum signum, tum causam; si vero contra ad interiora, & profunda transferatur, malum: ut non satis mirari possimus, quamobrem inter cæteros Anicenna præsidia aliquando re-

frige

frigerantibus, & adstringentibus uti non vereatur, præter rationem, præter Gal. disciplinam, addo & particulare ipsius decretum; quo monet omnibus inflammationibus ab initio adhibenda esse medicamenta, quæ refrigerare, & reprimere possint, dempris, iis quæ sunt de materiis (ut ipse loquitur) quæ principalia membra expellant. Immo vero videtur omnis ratio persuadere, iuuandum esse naturam motum, atque pro virili enitendum, ut à nobilioribus, & internis partibus venenum omnem trahamus ad ignobiliores, & externas. Vnde plerique omnes medici ecurbiculis, scarificationibus, medicamentis validissimis, & vrentibus, igne ipso, totis viribus nituntur; atque contendunt, ut venenatam materiam euocent, atque huiusmodi tumores protinus aperiant. Quam certe curandi rationem (ut dicam liberè quod sentio) non vndique probare possum. Illud equidem ante omnia diligenter animaduertendum censeo, an hac in re natura dominetur, an magis sit dominata, vel ut medicæ loquimur, an motio critica sit, an symptomatica. Cum enim morbi omnes, qui non sine contentione, & certamine naturæ finiuntur, autore Gal. aut per excretionem, aut per abscessum, crism faciant, eadem certe ratio videtur statuenda bubonum, & cæterorum abscessuum. Generalis autem lex tam in excretionibus criticis, tum in abscessibus iamdiu tradita, & confirmata, quod quæ optima sunt, natura mouente sunt, diebus criticis, non ante statum, & coctionem, & subito ægrum liberant: pessima contra, sine motione naturæ, sine ordine dierum criticorum, tum in principio, tum in incremento, & sine vlla coctione apparent, & subito ægrum eripiunt. Quam infelicem crism constat inter omnes aut perpetuo, aut certe maiori ex parte in pestilentia fieri. Quod si ita se res habet, quemadmodum certe huiusmodi abscessus nulla ratione repellendi sunt, ita aliorum prope omnium sententiam vniuersè probare nequeo, ut protinus, & nullo adhibito iudicio incisionibus, scarificationibus, hirudinibus, igne, & quocumque violento modo violentum hunc motum iuuare velint; quando huiusmodi præsidia sine vilo emolumento, & præter naturæ institutum adhibentur, misereque ægros mirum in modum torquent, & affligunt, sæpeque etiam in maiora pericula trahunt, ut de carbunculo modo diximus. Quamobrem apparente bubone primum quidem si adhuc fluxio perseverat, & vehemens irget dolor, sedulo hunc aliquo anodyno medicamento apposito mitigandum ac leniendum esse arbitror. Non hic frustra repero, quæ de totius corporis prouidentia superius diximus, quæ opportune ad hunc locum sunt transferenda. Anodyna medicamenta, atque huic vsui accommodata nota sunt, & vulgaria, ol. amygdalarum dulc. chamomelinum, anethinum, rosaecum compl. pinguedo gallinæ, anatis recens, & alia huiusmodi: quibus si quod adderetur medicamentum malignitati resistens, scabiosa succus, melissa, cichorij, borraginis, pentaphylli, ol. è scorpionibus, atque illud maxime Carauita, de quo superius facta est mentio, ol. è viperis, quod pariter admirabilem hac in re vim habet, hoc apud me esset medicamentum initio valde accommodatum. Lenito aliqua saltem ex parte dolore, mox ad ea medicamenta accedendum est, quæ valentius attrahere, & materiam coquere possunt, quale esset emplastrum ex capis, rad. althææ, liliorum alb. decoctis, vna cum ol. rosaceo, pinguedine gallinæ rec. & modico fermenti, iis certe non omissis, quæ malignitatem respiciunt, oleis, aut succis enarratis, pula. scordij, ireos, aristolochiæ rot. & aliis id genus.

Neque plures huiusmodi medicamentorum formæ huc importunæ sunt afferendæ, quod illa fere sunt vulgaria, & à plerisque omnibus copiose tradita. Si qua in

G 4 loco

Testa. 4.  
 1. ca.  
 18.  
 1. primi doct.  
 1. ca. 1.

loco signa coctionis appareant (neque enim scus agendum probo) ille quamprimum incidendus est, quamvis non omnino perfectam plane coctionem præ se ferat, qualem alias expectare solemus. At vero aperto iam bubone, in promptu sunt medicamenta, quibus ille purgandus est; atque abstergendus, tandemque ad cicatricem perducendus, vnguentum istis cum cerato rosaceo, emplastrum diapalma cum ol. rosaceo, non sine aliqua ex his, quæ diximus, oleis, succisve malignitati aduersantibus, & aliis huiusmodi, quæ apud chirurgos familiaria sunt, & manifesta. Denique hæc sententiæ nostræ summa est, hos tumores non admodum grauitè, & aspere tractandos esse, tam incipientes, quam declinantes, cum perpetuo nos oporteat operam dare, vt naturam inuenimus, ac foueamus, nullo pacto magis vexemus, & labe faciamus; illa namque sola, & vera est morborum omnium medicatrix. Astrandos bubones in vniuersum nonnullis maxime probatur alter Atticus, qui propterea & bubonion, nostris in agninalis dicitur, non ob id tantum, vt Galeno placeat, quod illitus, sed etiam quod suspensus bubones sanare creditur. Ruellius pariter nostrorum tempestate medicus nobilissimus sum opere laudat lysimachiam, de qua refert historiam, quam huic loco libet inserere, quod eius mentionem à nequie factam video. Audiui (in q. Ruell.) de quibusdam rusticis, cum apud Cenomanos pestilentia passim grassaretur, multo (quæ subita morte raperet, tadem ex herba quadam, quam mihi demonstrarunt, remedia quæ fuisse, qua liberatos peste plurimos affirmabant. Namque alcius paulo supra panem, qui iam intumuisset, ad alligata deorsum pestilens virus impellebat, collectumque tadem inibi rursum regredi, & principes partes reperere non pariebatur. Sic modico subiecti membri damno reliquam seruabatur corpus. Inde rusticis pelibolla, siue quod idem est, pestifuga cepra est appellata. Sed quæ ab his demonstrata mihi fuit, nullis dissentientibus notis lysimachia erat.

s. de simpl. med.

3. de natu. stirp. c. 78.

Quis miraculi nullam potui rationem inire, nisi quod forsitan suo inspissatu, & adstrictionis munere, quo poller, venenum ad subditas partes exprimens excluderet. Ille hæcenus, atque hæc (vt arbitror) de præseruatione & curatione pestilentie generatim à nobis tradita sufficere possunt; vt modo illud vnum superesse videatur, vt postremo hoc loco agendum sit de variis pestilentie generibus, vt varia illam causæ solent excitate: qui secundum scopos nobis superius ex Gal. propositus est, quandoquidem à causa tum præseruando, tum curando, præsidiorum distinctio potissimum sumitur, cum alia præsidia conueniant, quando aer est corruptus, alia quando intempæ affectus, alia quando purus est, sed aliunde pestis importatur, & malum solo contagio contrahitur, vel alia de causis ortum habet. At vero cum vniuersa hæc tractatio nimium sit producta, & quidem nescio quomodo præter nostram deliberationem, adhuc longius eam præducere non libet. Atque hoc equidem eo liberius facio, quod hanc partem doctissimus Agricola præter cæteros accuratissime sit persequutus; ex quo potissimum vniuersum quæ magis distinctam, & integram huius rei intelligentiam sibi facile potest comparare. Næque demum est qui nesciat quod à Galeni traditum est, vt initio libri indicauimus, singulas causas morbificas perpetuo, ac diligenter animaduertendas esse, quo in primis homine morbos committere, & inferre soleant, vt opportune illis resistere possimus, satis intelligentes, corpora, quæ causis consentiunt, cuiusque periculo facile subici, quæ autem eis repugnant aut nullo modo, aut difficile superari. Veruntamen vt tractatio nostra præsentis pestilentie sit magis accommodata, (quæ in primis proposita mihi est

n. de diff. feb.

hi est scribendi ratio) quæ summam præsidia sint hoc tempore opportuna, particulatim vero quam opportuniorem, & securiorem purgandarum rerum, & ædium rationem esse nos existimamus (quod priore libro sumus polliciti) hic demum, quasi parergon, subiicere statuiamus: siquidem in pestilentia ex contagio, qualem hanc nostram fuisse non dubitamus, satis compertum est hanc rem maximi momenti esse, atque in huiusmodi munere maximam illius, tum præseruandæ, tum curandæ partem consistere. Vespillones, & qui in huiusmodi opere versari solent, certis quibusdam suis perfusionibus, lotionibus, suffitibus, ex thure, mirra, pice, sulphure, resina, bitumine, lapide gagate, & aliis id genus magna ex parte foetidis medicamentis tum domos, tum suppellectiles infectas purgare consueuerunt. Quæ certe purgandi ratio non solum vulgo, sed etiam à doctis hominibus recepta, ac longiore iam vsu confirmata non debet improbari. Ego vero magis accommodate, acque veteri disciplina vnus medicamentis odoratis illud præstari censeo: quandoquidem magnum Hipp. legimus (quod antea notauimus) aerem pestilentem Athenis puriore effecisse, ac pestiferos quoque halitus dissipasse igne passim accesso, qui non solum ex simplici materia constaret, sed bene olentes coronas, & flores haberet, atque vnguentam quam pinguisima, & id genus alia bonum odorem fundentia. Atque hic profecto purgationis modus valde rationi videtur consentire; Cui enim satis constet fomites pestilentes siue in aere, siue vbiunque illi reperiuntur, esse procul dubio sordidos, & putridos, tantum abest, vt fætida, & male olentia fordicem, & putredinem tollere, vt contra vtranque magis fouere, & augere posse videantur. Siquidem nemo est qui nesciat (quod particulatim animaduertit Auicenna) quam fætidi odores sint aduersarij, & hostes caloris innati, spiritus, & membrorum principum, quam que illi fere proxime accedant ad putredinem. Quare eruditissimi omnes medici tum præseruando, tum curando à rebus omnibus fætidis, & male olentibus studiose cauendum esse docent, & speciatim admonent abstinendum esse à lignis, quæ igni imposita terros, & fæcentes huiusmodi vapores solent emittere, qualia sunt ficus, nuces, buxi, & similia. Vnde, quod priore libro admonuimus, neque illorum sententiam probare possumus, qui ad præcauendam pestilentiam castoreum, sulphur, & eiusmodi fætida secum ferre, gestare, ac familiariter odorari solent: quæ tantum abest, vt aerem puriorem reddant, & spiritus recreent, quod hac in re est maxime expetendum, vt magis vtrunque perturbent, & contaminent. Quam igitur pestilentis purgationis rationem magis accommodatam, tutamque, & veteri disciplinæ magis consentientem esse nos arbitramur, & quam priore libro indicauimus, in præsentia repetere, & breuiter explicare non grauabimur. Quod itaque ad infectas domos pertinet, illas potissimum emundari, & purgari censeo, si primum diligenter amota omni sorditie, patentibus vndique locis omnibus aeris, ventis, & soli diutius illæ die, noctuque sint expositæ. Tum vero si suffitibus, lotionibus, perfusionibus odoratis, de quibus antea diximus, in primis autem igne assiduo, atque eo quidem ex lignis, aut præterea medicamentis bene olentibus foueantur. Hac enim simplici, & facili ratione pestilentes quoscunque vapores, & fomites quocunque in loco dissipari, ac dissolui non dubitamus. Quod si quis aliud efficacius præsidium desiderat, inter cætera omnia, quæ passim afferri, & vsurpantur solent, nullum mea quidem sententia præstantius & securius excogitari potest, quam si calx viua in infectis cubiculis multa aqua madaet, & illa deinceps parietes, & singulæ partes oblinantur: quandoquidem partim fumo illo

2. prim. doct. 2. cap. 29.

acerrimo partim obducta calce non solum verisimile est, sed etiam necessarium, ut quicumque tandem, & quantuncumque pestilentia fomites dissipentur, & ad nihilum deducantur: id quod apud nos longiori iam, & certa experientia confirmatum est. Maius profecto, ac difficilior negotium facessunt res, & vniuersa suppellex. Atque illud ante omnia sæpe, diuque disputatum est, an expediat omnia protinus igne consumere. Hinc enim certo est certius nulla securiori ratione quancumque pestilentia sobolem facile, & semel dissipari, adeoque ab imminente periculo Rempublice liberari: inde vero præterquam quod sine ingenti rei familiaris iactura, & effusa sumptu hoc fieri non potest, aliud præterea graue accedit periculum, & fere certa suspitio; ne plerique omnes iacturam tantam iniquo animo ferentes, multas res malitiose abscondant, atque huc illuc distrahant; quo quidem nullum magis euidentis periculum, & ad longe, lateque propagandam pestem magis accommodatum instrumentum excogitari potest. Qua in re in eam ego sententiam facile venio, quo tempore lues incipit, neque multi iam laborant, nullum prudentius, & vtilius consilium iniri posse, quam si protinus omni adhibita diligentia seuerè omnia comburantur; sed ita quidem vt ex autoritate magistratus inopes, & miserii homines quocumque damno, & iactura liberaliter, & pie resarciantur: quandoquidem si ita fiat, nullum iam periculum potest imminere, vt illi quicquam occultent, vel distrahant; immo vero ipsi sponte, & hilare omnia offerent, vt ita res ab omni prorsus periculo sit aliena. Atque vtinam initio Augusti, quo tempore paucis quibusdam, & ijs certe humilibus, miserisque domibus infectis adhuc res fere erat integra (de qua deliberatione coram summo magistratu, & magna civium corona grauitè actum est) mea Vicentia prudentissimum, ac saluberrimum huiusmodi consilium suscepisset; forte n. radicibus malum semel fuisset euulsam, neque tot deinceps homines misere interissent, neque ciuitas tantam publici, priuati que aeris iacturam fecisset. Sed diuine voluntati, ac prouidentia acquiescendum est. At vero si altiores mali radices iacta fuerit, vel magis si fructus grandiores, & copiosiores sint editi, vt plurimè iam domus sint infecte, iam non amplius igni, & comburendis rebus omnib. locum superesse nos arbitramur; non modo propter notabilem, ac propemodum infinitam rei familiaris iacturam, & sumptus mirum in modum effusos, sed etiam quod vix, & non sine multiplici periculo alia præsto esse possint, quæ ad huiusmodi usum sunt necessaria.

Itaque hoc tempore aggredienda est omnino rerum infectarum expurgatio, præparatis primum locis, & domibus operi accommodatis, fidisque abhibitis ministris, vt si fieri potest, longè absit omnis dolus, & impostura.

Primum autem intelligere oportet, quænam illa sint, quæ pestilenti labi sint obnoxia, adeoque purgatione opus habeant, namque hæc in re nostri vespillones, aut verius nebulones impudentissimi, non solum superstitiose, sed etiam malitiose nobis imponere, atque omnia perturbare, & contaminare solent. Quod quidem vna quam maxime experientia determinandum ac statuendum esse videretur: Etenim quamquam neque deesse potest aliqua ratio, quæ hoc ipsum demonstraret, cum videamus contagium communicari iis corporib. tantum, quæ quadam meatuum raritate aëre excipere possunt, ex iis tamen plurima, qualia potissimum sunt alimenta ad sustentandam vitam hominis destinata, licet ratiore, & ad recipiendum aërem idonea certum est nullius contagij esse capacia. Itaque res quæ facile, & omnium maxime pestiferam labem tum suscipere, tum aliis communicare solent, illæ enumeran-

tur,

tur, lana, xilon, siue gossipium, linum, canabis, sericum, omnis tela, & quæcunque ex iis aliqua ratione, & quocumque modo confici possunt, pelles, plumæ, & penarum omnes, & alia, si quæ sunt, huius generis. Porro, quæ viua, & currenti aqua imponi, in eaque diutius conseruari, vel adhuc magis quæ communi lixiuio, aut præter cinerem addito alumine, aut etiam calce viua lauari, & mundari possunt, isthæc omnia tuto, facile, ac breuiter vna, vel ad summum altera lotionis præclaræ expurgati videntur. Quæ autem aqua mergi, & lixiuio lauari non patiuntur, qualia præcipue sunt sericum, & ex serico tela contexta, multa etiam ex lana pelles, & alia huius generis, hæc diutius aeri, & ventis, potissimum Aquiloni exposita, assidua, & diligenti motione, agitatione, fustigatione, absterfione, vel Gal. testimonio perfecte mundari, & ab omni putredinis, & contagionis periculo liberari censent. Quod si præterea aliqua etiam ratione illa suffire velis, nõ certe rebus male olētibus, vt vulgo fieri solet, sed magis odoratis, de quibus alias satis diximus, illud profecto importune fieri censendum non est. Nonnulli telas sericias pelles nobiliores, & alia huiusmodi sabulo, & arena tenuiori cooperire vndique atque (vt audio) non infelicitè diutius fouere consueverunt. Sed vt semel dicam quod sentio, cæteris omnibus purgationibus illam ego rationem facile antepono, si res infectæ quæ aqua, & lixiuio mundari nequeunt, vt diximus, Soli, aeri, ventis diutius exponantur, atque omni adhibito studio sapius quantiantur, & ab omni sorde mundentur. Quo demum loco id prætermissè nolo, vespillones temere & malitiose suppellectiles perpetuo, tanquàm vniuersè contaminatas purgationi subiicere: si. n. accidat (accidit autem sæpissime) vt sine studio, siue sorte quispiam certo in cubiculo habitans inficiatur, multisque antea diebus alias partes domus, & suppellectilè alibi posita, & accurate obfigurata ne viderit quidem, qui iure dubitet cætera omnia cubicula, & res vniuersas in eis asseruatas esse ab omni labis susceptione liberæ, & nulla expiatione opus habere: Cæterum præter hæc, quæ modo posita sunt quæcunque alia suppellectilis nomine comprehendendi, aut alioqui ad communem usum familiariter adhiberi solent, ea fere omnia nullum pestilens virus suscipere, & ab omni contagij ratione libera esse nos existimamus: qualia sunt metalla omnia, & quæcunque effici ex eis, & formari solent, lapides quicunque, nec non vasa omnia ex terra confecta, grana vsui hominū, & bestiarum destinata, triticum, far, hordeum, milium, panicum, spelta, faba, cicera, pizum, oriza, & cætera huiusmodi. Fructus omnis generis, pyra, poma, cironia, granata, nuces, auellana, pistacia, amygdalæ, fici, vua, & alia multa huius generis; carnes tum crudæ, tum coctæ, tum recentes, tum salitæ, vinum, aqua, oleum, acetum; quibus demum addere licet aromata, & medicamenta tum simplicia tum composita, quæ, quod multa sint, & fere infinita, longiori catalogo non sunt commemoranda, vt facile hinc homines intelligere possint, non solum superstitiose, & frustra, sed etiam temere, & sine vlla ratione, res plurimas sæpenumero perturbari & confundi, quas nulla purgatione, & correctione opus habere certum est. Plerique hoc in loco satis curiose quærant, quodnam describendum sit determinatum tēporis spatiū, quo tum ades, tum alia res expurgatæ possint in pristinum usum reuocari. Qua in re incertum est, quam varia, quam ab omni ratione aliena recitentur, atque statuantur, vt non desunt, qui ad septimum annum huiusmodi iudicium protrahant. Plurimi sexagesimum, & quadragesimum diem terminum statuunt.

Hæc mea est sententia, si quam optime, & diligentissime res quælibet, aut domus expurgentur, atque emūdentur, eo quo nos diximus modo, tū breuiores fortasse tem

3. Epid. 3. ca.

se tempore, tuta vigesimo certe, aut vigesimo quinto de illas fore ab omni periculo alienas. Quod si quis in re incerta & quæ sola experientia nititur, tutiores partes, atque communiorum medicorum opinionem sequi maluerit, is potest quadraginta dierum spatium esse contentus.

Hic prudens, & sciens multa prætereo, quæ tum diuturno usu iam omnibus sunt in promptu, tum ex historiis, quas nos initio retulimus satis unicuique possunt esse comperta: peregrinos homines locis infectis ad nos venientes seuerè esse arcendos, ipsam pestis suspicionem propius accedente, potiorum domesticæ rei partem esse aut in tutiorem locum asportandam, aut certe proprio earundem met ædium loco occcludendam: urbem ab omni ceno, & immunditie penitus expurgandam, atque ab omni tum difficultate, tum prauitate annonæ liberandam: ægrotos vna cum infecta suppellectile extra ciuitatem mittendos; & si quæ alia sunt id genus.

Neque enim mens nostra est facilis isthac, & vulgata longius persequi. Nô equidem prætereo consilium sequestrandæ urbis, aut alterius loci male affecti, quod in omni pestilentia, quæ ex sola contagione oriatur, tum saluberrimum, tum necessarium esse nos exillimamus: id quod Vicentiæ, Mediolani, & aliis in locis (ut audio) in primis confirmavit experientia & si vllibi minorem operam, & auxilium præstitisse compertum est, illud forte aut incuria, aut dolo hominum, aut annonæ deficientiæ, aut ædibus huic vsui non satis accommodatis, aut alia de causa factum fuisse existimandum est. Atque ego quidem plane sum nescius, an alia oportunitur, & verior tanti mali auferendi ratio inueniri, aut excogitari potuerit.

8. Epid. sect.  
7. in prin.

Sic apud Hippocratem legimus in quadam pestilentia eos, qui domo se continebant, aut non fuisse contaminatos, aut leuiter; vnde scriptum reliquit, mulieres nobiles domo non exeuntes minime laborasse, cõtra ancillas, quæ prodirent in publicum, fuisse male affectas: quanquam. n. propter aeris vitium id maxime euenisse ille docet, quod quicumque se domi continerent, non ita sese aëri exponerent, quod in præsentia periculum non imminet, non est tamen, quin alias rationes prætereas nos addere possimus. Quandoquidem homines domo non exeuntes non ita se defatigant, neque incalescunt, forte etiã magis accurata vtuntur viuendi ratione, sed in primis à cætu hominum abstinentes, vt omnem contagij, atque adeo totius mali causam declinent, necesse est: vt Hector de Ferasmulc his lute cons. nobilissimus, qui singulari in patriam charitate toto hoc tristissimo pestilentie tempore publicum munus constanti animo sustinuit, atque vniuersæ huius tragædiæ nô modo spectator, sed actor propemodum perpetuus exitit, grauius dicere soleat; si forte accidat (quod Deus Opt. ac misericors auertat) vt huiusmodi iterum calamitas nos aggrediatur, cæteris posthabitis humanis consilijs, ijs duntaxat duobus præfidijs publica, & priuata saluti consulendum esse: altero, vt omnes quibuscũque exeundi facultas conceditur, protinus vrbe exeant, relicto, vt quicumque exire nequeunt, sine vlla cunctatione sequestrantur, & omnis commercio locus auferatur.

Atque hæc de peste nobis in præsentia sint satis. Quæ tractationem absoluimus 3. Calend. Aprilis M. D. LXXVIII. pridie Paschæ: quo tempore (vt vere dicamus) ciuitas, quanquam forte in vniuersum, atque ex toto ab huiusmodi lue non est libera, Dei tamen Opt. beneficio iam ita se habet, vt sperandum sit, ac pro certo habendum, illam non solum à malo, sed etiam à suspicionem mali breui liberam fore.

L I R R I I I. F I N I S.

A L E.

# ALEXANDRI MASSARIÆ VI- CENTINI.

De Affectibus Renum & Vesicæ,  
TRACTATUS SECVNDVS.



L I A S docuimus in tertio infimo ventre abdominis plures partes contineri, quarum alia coctioni & distributioni alimentorum, & portioni; alia expurgationi excrementorum; alia procreationi deseruiunt. Ex quibus certum est, Renes, & Vesicam, aliasque insequentes illi particulas ad purgationem excrementorum, in primis vero vnius lotij, fuisse à natura instituta: de quo excremento, atque eius generatione quoniam diffuse diximus in tractatione de Vrinis; illud vnum in præsentia pro iunioribus breuiter repetendum est. Etenim, cum difficile, forte etiam nulla ratione fieri possit, vt chylus ex alimentis in ventriculo factus ad venas iecoris deducatur, cum illæ plurimæ sint, & admodum angustæ, nisi renuis quædam, & aquosa humiditas, tanquam vehiculum quoddam, illi permisceatur; potio hanc tam præcipuum, & necessarium usum præstat. At vero postquam hæc humiditas, & aquea materia suo officio perfuncta est, vt chylum ad iecur, & vsque ad venam cauam penetrauerit; nec prætereas alium usum possit præstare, tanquam omnino inutile, & noxium excrementum venis, & toti corpori futurum, non debuit longius retineri. Siquidem chylus in iecore elaboratus, beneficio vesiculæ fellis, ac henis, duplici bile expurgatus, demumque in venam cauam, sanguinis formam adsecutus, & ad ventriculos cordis delatus, huiusmodi vehiculo amplius nõ eger; propterea quod ille deinceps per ampliores venas sit deducendus, atque à calore iecoris, & cordis magis fluxilis natura sit redditus. Itaque duo Renes sunt instituti à natura, vt inque ipsi venæ cauæ adiacentes, qui per quasdam venas, quas vocant emulgentes, illud aqueum, & serosum excrementum attrahunt, ac per alia vasa, quæ vterque dicitur, in vesicam vrinariam deponunt, illudque demum foras emittunt. Cæterum cum renes, & vesica omni propemodum genere morborum possint laborare, neque per angustias temporis liceat omnes sigillatim explicare, nihil propositum est in illis versari potissimum, quæ ad lotij purgationem pertinent, quæ particularis harum partium est operatio: cum huiusmodi morbi sint præ aliis maximi momenti, difficillimi, ac frequentissimi, hominesque torquent, donec, ad mortem violentè eos rapiant. Itaque fauente Deo Opt. Max. rem aggrediamur.

Emissio lotij, sicuti cæteris operationibus nostri corporis contingit, tripliciter læditur: namque illud vel ex toto retinetur, vel parce redditur, vel deperire. Si lotium profus retinetur, huiusmodi affectum Græci Ischuria, Latini vrinæ suppressio

pressionem dicunt: ita enim mihi liceat cum veteribus Medicis minus proprie huius nominis significationem accipere; cum Ischuria vere, & proprie, ut notat Gal. 3. de sympt. caus. cap. 2. 6. d. 2. loc. affect. c. 4. ad solius vesicæ læsionem pertineat, cum illa plena est vrina, sed nihil excernitur; minime autem, quando prorsus vrina in vesicam non venit, perdita scilicet renum actione. Si lotium parce, & difficile reddatur, hoc apud Gal. 4. aphor. com. 48. fit dupliciter: vno modo cum dolore, alio modo sine dolore: quem vtrunque affectum Galenus disuriam; nos vrinæ difficultatem dicimus, tamen non desunt, qui priorem tantum affectum cum dolore, hoc nomine appellat, posteriorē enim sine dolore, maluit peculiari nomine Græcæ Strāguriam, latine vrinæ stillicidium appellare. Vltimo vrinæ redduntur de prauate prima quidem, quando redduntur copiosiores, quam decet: quod item contingit dupliciter, vno modo, si potiones, nulla earum facta alteratione; sed quales assumptæ fuerant, emittantur, quæ affectio Diabetes, & aliis nominibus appellatur: alio modo, si vrina copiosius quidē sed facta potitionis alteratione exeat: quam affectiōnem, vrinæ profusum licet appellare. Et si quis quærat, quomodo huiusmodi immoderata emissio vrinæ inter deprauatas actiones à nobis reponatur, cū potius inter imminutas, vel auctas reponenda videatur; nos publice aduersus Argentarium hanc pulcherrimam difficultatem dissoluemus tractantes admodicā appetentiam, quam patitur Galenus inter deprauatas ventriculi actiones reponit. Deinde autem vrinæ redduntur deprauatæ, quando emittuntur cruentæ, purulentæ, furfuratæ, sabulosa, & aliis modis, de quibus omnibus dicendum est.

Itaque ab Ischuria incipiamus, quam Leoniceus, & plerique omnes, vrinæ difficultatem, nomine latino reddunt; sed magis cōgruenter, mea sententia, vrinæ suppressionem verterent. Quoniam vero vrina supprimitur non solum vitio renum, sed etiam vitio vesicæ, mihi liceat vitia vtriusque partis coniungere, atque vnicam tractationem conficere.

De causis suppressionis vrinæ Galen. pluribus locis sermonem habet. 1. de lo. aff. c. 1. & 2. 6. de loc. aff. c. 3. de sympt. caus. cap. 2. quas quidem nos conabimur ordinare, & perspicue, quantum fieri potest, in vnum colligere, & explicare. Itaque primū lotium supprimitur propter duas communes causas: vna est propter vitium vesicæ, & partium, quæ vesicæ famulantur; altera propter vitium renum, & partium, quæ renibus operam præstant.

Vesica in suppressione lotij potest multis modis laborare: ac primum phlegmone, sicuti contigit illi ægroto, cuius historiam refert sexro de loc. aff. cap. 4. qui cum cecidisset in dorsum, luxata initio spina lumborum, non statim post casum, sed sequenti die oborta inflammatione vesicæ, vrinam reddere non potuit. Quæ idem Gal. curauit, in inflammationi remedia adhibendo. Secundo, vesica laborante sensu obstructo, vel abolito: Cum enim animal, quod à Galeno traditum est, ad excretionem vrinæ (quæ propria vesicæ actio est) soleat excitari, cum illa à multitudine contentæ materię grauat, vel à mordicatione conuellitur; huiusmodi sensu deficiente, vel abolito, vrina retineatur, necesse est. hinc contingit alteri ægroto, cuius itidē Gal. meminit loc. cit. qui cum inter dormiendum non sentiret impleri vesicam, deinde ipsa extensa, nihil potuit excernere. Hoc autem fit, eodem Galeno auctore, læsis neruis, qui ab osse sacro prodeunt, ac sensum vesicæ deferunt, sicut in paralyti, & stupore solet cōtingere. Postremo læditur vesica, expultrice illius facultate reddita imbecilla, quo minus possit vrinam emittere, id quod fit dupliciter: vno modo per

do per intemperies, tum alias, tum maxime illas, quæ multis creberrime eueniunt, quando vtrique refrigerantur: altero propter nimiam copiam vrinæ, ac vesicæ extensionem, sicut multis contingit vel integra sanitate degentibus, qui aut urgentibus negotiis, vel in concionibus, vel in foro, vel conuiuio, longo tempore vrinam retinent. hinc enim fit, vt, plurimum vesica extensa, contractrix illius facultas, cuius instrumenta sunt fibræ, ac potissimum transversæ, reddatur imbecillior, adeo, vt contentum in se lotium nequeat satis comprehendere, ac foras exprimere. Vulgaris est, ac trita sententia, virtutem, vbi ea fuerit diuisa, fieri debiliore, nec posse idem præstare, quod continens, ac vnita facere solet. Itaque apud Galenum hæc sunt causæ suppressionis vrinæ, laborante vesica.

Quæ tamen à nonnullis recentioribus reuocantur in dubium: præsertim illæ, quæ ad expulsionem pertinent: inter quos princeps est Fernellius lib. 6. de partium morb. & symptom. c. 13. qui contēdit, vrinam, quamdiu patentem, liberamque viam habet, vt in his, qui ob calculum secti sunt, nullo propellente, aut exercente, prolabi, ac suo prope impetu foras excidere, quare concludit, vnicam suppressæ vrinæ causam esse, adstrictionem, vel obstructionem quæ vel amborum veterum capita, vel vesicæ ceruicem repleat. Quæ quidem opinio non solum à doctrina Galeni, sed etiam à sensibus mihi videtur aliena. Et si enim nolo negare, vesicam facultate naturali pro parte vrinam emittere, quis ignorat, eam nunc tardiores, nunc celeriores, nunc debiliores, nunc validiores reddi pro arbitrio nostræ voluntatis: quod tam certū est, quam quod certissimum, animale vim indicare. Quod si vrina per Fernellium suo impetu foras excidit, quando via libera, & aperta illi patet, cur in homine sano, in quo viæ sunt patentes, nō illa continenter effluit? Ac si respondeat, id fieri propter musculum ceruicis vesicæ, quem Gal. 5. de vl. partic. vl. & anatomici docent à natura conditum fuisse, vt meatui vrinario præfectus, tanquam ianitor, sit impedimento, vt ne vrina, quoties aut copia, aut mala quapiam qualitate homines grauat, præter voluntatē excernatur; iam quid aliud patebit, quam huiusmodi actionem animale esse? Sed in morbis, in quibus nullum vel adstrictionis, vel obstructionis est impedimentum, cur non vrina sua grauitate foras descendit? Vltimo, nisi emittendo lotio expultrice vesicæ facultas concurrat, quæ so, aliquis pro Fernellio rationem reddat, quamobrem ex nimia vesicæ repletionē contingat illud retineri: quam equidem nullam, præter Galenicam, reddi posse puto.

Verum cætera persequamur. Diximus lotium retineri non solum propter vitium vesicæ, sed etiam propter vitium partium, quæ vesicæ adherent, & famulantur: id vero præcipue euenit, fistula vrinaria obstructa, & impedita: Quod quidem Gal. docet tribus modis vsu venire principio hærorum de locis affect. Primo quando corpus ipsius in tam magnum tumorem præter naturam attollitur, vt meatus ab ipso tumore occupetur: Secundo, vbi aliquid ei præter naturam, nempe carnosum, aut callosum corpus innascitur. Tertio, quando meatus ab aliqua re obstruitur. Corpus quidem ipsum in magnum aliquem tumorem attollitur, si phlegmone, scirrhus, abscessu, aut alio quopiam tumore labore, nonnulli addunt huiusmodi tumores non solum in meatu ceruicis vesicæ, sed etiam in partibus proximis peritonæo hæmorrhoidibus, vtero in mulieribus, canalem vrinarium reddere angustiores, atque vrinæ suppressionem efficere.

In meatu autem caruncula enascitur, si exulceratio præcesserit, callusve longioris spatii temporis ex crasso, ac lento humore paulatim in eo generatur.



Meatus demum urinaris obstruitur vel à lapide, qui vel in renibus inchoatur, & in vesicâ delatus; vel in ipsa vesica genitus fuerit: quod proprio, & opportuniore loco planius declarabitur. A grumo sanguinis, qui vena erupit, etosa aperta à renibus per vasa urinaria, vel à vesica, solet paulatim crescere, sicut euenit illi agrotò apud Gal. 6. de loc. aff. qui cum cecidisset, spina illâsa manente confertim grumum sanguinis per urinam reddidit: In quo Gal. fecit coniecturam, aliquid sanguinis in grumos conuersum fuisse: & ideo cum syringa vsus fuisset, paulum quidem vrine emisit; extracto autem cathetere, in ipsius ore grumi iudicium apparuit: Fieri etiam potest, vt vesica vicerata, nò præcedente languinis suppressione, paulatim grumus concresecat, de loc. aff. c. 1. Aut à pure, quod, auctore Galeno, recedentibus diurnis doloribus, cum notis abscessus, vel magni vlcis in gibba hepatis parte, pulmone, pleura, renibus, vasis urinariis, vesica, meatu urinario, potest obstructione effici, vt vesica vicerata, nò præcedente languinis suppressione, paulatim grumus concresecat, de loc. aff. c. 1. Aut à pure, quod, auctore Galeno, recedentibus diurnis doloribus, cum notis abscessus, vel magni vlcis in gibba hepatis parte, pulmone, pleura, renibus, vasis urinariis, vesica, meatu urinario, potest obstructione effici, vt vesica vicerata, nò præcedente languinis suppressione, paulatim grumus concresecat, de loc. aff. c. 1. Aut à pure, quod, auctore Galeno, recedentibus diurnis doloribus, cum notis abscessus, vel magni vlcis in gibba hepatis parte, pulmone, pleura, renibus, vasis urinariis, vesica, meatu urinario, potest obstructione effici, vt vesica vicerata, nò præcedente languinis suppressione, paulatim grumus concresecat, de loc. aff. c. 1.

Sed ijs, quæ à Galeno posita sunt, nonnulli addunt, semè quoque huiusmodi obstructionem, & vrine suppressionem posse efficere, quæ tamen causa forte non est recipienda, cum in semine minime sit tanta crassities, quanta in grumo, pure, & crasso sacco, ac potissimum ad vasa semen deferentia ex testibus per posteriorè tantum, atque exteriorè vesicæ partem in radice penis, & vesicæ extremum inferatur, adeo vt difficile, aut potius nullo modo, etiam si illud crassissimum foret, videatur meatum urinarium posse obstruere. Atque hæcenus de priore communi causa suppressionis vrine propter vitium vesicæ.

Itaque alteram consideremus, quando lotium retinetur propter vitium partium superiorum. Illæ porro sunt triplices: primum quidem propagines à vena caua orientes, quæ duæ vtrinque aqueum, ac serosum excrementum in renes inferunt, atque ob id emulgentes vulgo dictæ sunt; secundo sunt renes ipsi, qui (vt Gal. docet primo de natural. facult. cap. 15. 6. de loc. aff. c. 3. & sæpe alibi) facultate peculiari, vt sanguis venosus, & arteriosus expurgetur, trahendi serum sanguini permixtum, per ampla emulgentia vasa, præditi sunt: postremo sunt duo vasa conuata à sinistra parte orièntia, per quæ vrina in vesicam deducitur, vbi ab huiusmodi affectione Græce vretæra, Latine urinarja dicuntur.

Igitur plerique omnes docent, propter vitium huiusmodi partium omnium retineri lotium, quotiescunque illæ sunt vel obstructæ, vel quomodocunque impeditæ, adeo, vt illud libere fluere non possit. Hanc enim obstructionem, vel aliud quodcunque impedimentum, inquirunt fieri; aut à calculo, vel vno, vel pluribus; aut à grumo sanguinis; aut à pure; aut à materia crassa picuitosa; inflammatione; abscessu, & cæteris tumoribus præter naturam, sicut de vesica. Ego enim etsi nollè negare, omnes huiusmodi partes obstrui, vel aliter impediri, quo minus vrina via videatur fieri posse. Si quidem venæ emulgentes sunt insigniter amplæ, nec vasa urinaria sunt adeo exigua, quin per ea, & calculi exigui, & multæ materiæ crassæ facile traiciantur. Quare equidem censeo suppressionem vrinæ maxima ex parte laborantibus renibus contingere, ac frequentissime illos, non aliter, quam calculis, obstrui consueuille: quod quotidiana experientia confiterur esse verissimum; A uicena quidem longe plures causas, quam Galenus, assertit suppressionis vrinæ: inflam-

matio

mationem intestini, inflammationem vteri; vmbilici incisionem, & dolorem hæmorrhoidarum; vlcus in vesica, & alia id genus; quæ facile apud illum est intelligere, & legere. Quæ quidem, mea sententia, sunt imaginaria, neque ad rem pertinent: vt propterea superuacuum putem, illis asserendis, aut refellendis, longius agere. Itaque ad signa veniamus.

Vbi lotium retentum est, id ante omnia inquirendum est, vtrum illud in vesica, an in partibus supra vesicam retineatur: quod ad prognosticum, & curationem quam maxime pertinet. Huiusmodi autem iudicium ex nonnullis symptomatibus fieri posse, primo de loc. aff. c. 2. 6. de locis affect. c. 3. 1. & 3. de sympt. causis. Ac primum, si in vesica retineatur lotium, tumor in pube circumscriptus ab impleta vesica appareat; præterea hæc in parte adest tensio, grauitas, dolor, continuum emittendi lotij desiderium: quorum symptomatum facile est cuique rationem reddere: sed demum alio certissimo signo hoc ipsum licet intelligere. namque imposita in vesicam syringa, vel cathetere, lotiū educitur necessario. Quod si altera ex parte non tumor, non dolor, non grauitas, non cætera adsint, iam pro comperto habendum est, lotium superioribus partibus contineri: præterquam quod, vt in lumbis quoque sit aliquis sensus vel doloris, vel grauitatis, & omnino aliquid renum laborantium, aut aliorum vasorum iudicium antecedit, necesse est.

Cæterum siue in vesica, & partibus infernis, siue in renibus, & partibus superioribus lotium retineatur, id quoque restat, vt intelligatis, quamnam certa pars, & propter quam causam laboret. Inflammatio vesicæ ex tumore, dolore, febre, & aliis symptomatibus, quæ internis inflammationibus solet coniungi, facile dignoscitur. Senium vesicæ obtusum, ac malam neruorum affectionem licet comprehendere ex præcedente aliqua læsione spinalis medullæ, exempli gratia, luxatis vt tebris ad exteriora, vnde proprij ad vesicam nerui distribuuntur. Si facultas vesicæ expultrix læsa fuerit, à Gal. 1. de loc. aff. cap. 2. signum quoddam traditum est, quod id satis potest indicare, namque si hominem ita figuraueris, vt cernix vesicæ sit prona, atque declinans, manibusque tumorem comprimas, qui iuxta pubem conspicitur, vrina excernetur. Cum autem contingat huiusmodi imbecillitatem dupliciter fieri, vel cum aliqua intemperie vesicæ, ac potissimum frigida, & humida; vel ex nimia eius repletione, & extensione, certe etiam difficile non est vtramque hanc causam intelligere. Signa intemperiei, sunt fere manifesta, præterquam quod in frigida, vt insigne aliquod frigus præcesserit, ægerque vel intra, vel extra insigniter fuerit refrigeratus, necesse est. Nimia vesicæ repletio cum aliis modis, tum maxime referente ægroto patere potest, dum alioquin ille integra fruens sanitate, ac nullo præcedente urinario affectu, vrgentibus negotiis, fateatur se longiore tempore vrinam continuisse, 6. de loc. affect. c. 3. Ex his itaque signis licet colligere lotium ratione vesicæ retentum esse.

Si vero lotium retineatur vitio aliarum partium vesicæ adhaerentium, ac potissimum vesicæ urinarie, si id fiat propter inflammationem, scirrhum, vel alios tumores præter naturam, aut in meatu cæcicis vesicæ, aut in aliis proximis partibus, ex tumore, dolore, quandoque febre, & aliis id genus symptomatibus res sit manifesta. Si lotium supprimatur ratione caruncule additæ in meatu urinario, necessario aliquod vlcus præcessit, illudque non subito, sed paulatim immiuitur, ac demum supprimitur; cum caruncula pariter non repente, sed paulatim generetur: sed immisso cathetere, dolor è mouit aliquando in ea parte meatus, vbi antea coniciebamus

H

mus

mus vlcus esse, & fracta catuncula à cathetere, post urinæ excretionem, aliquid sanguinis, & fragmenta carnis secuta sunt: quod indicium est Gal. princip. libr. de loc. affect. Quod autem diximus de caruncula, iridem de callo dicendum est, qui non nisi ex crasso, & lento humore generari consuevit. Itaque considerandum, an æger vel ob prauam victus rationem, vel ob aliam causam crassus huiusmodi, pituitosis, & melancholicis humoribus scateat; ex quibus fieri potuerit callus.

Demum meatus vrinarij obstruuntur: ac primum, si id fiat per lapidem, quod frequenter solet euenire, lotium conferimus, ac improuiso retentum est: præcellere signa generationis lapidis: æger circa pubem grauitatem percipit: de quibus & cæteris iudicijs propria tractatione de lapide vesicæ sermonem habebimus. Sanguinis grumus, siue ex præcedente sanguinis copiosa missione, siue vlcerata vesica genitus fuerit, ex grauib. potissimum quibusdam symptomatis facile cognosci potest, vt declarat Gal. i. de loc. aff. c. 1. 6. de loc. aff. c. 4. namque in omni sanguinis grumo non solum, qui in vesica, sed etiam, qui in intestinis, ventriculo, & thorace continetur, & pallidus color, & pulsus paruus, obscurus, ac frequens, & animi defectio, & syncope, & quandoque mors succedere solet: quorum omnium symptomatum causa luculento redduntur à Gal. 6. de loc. aff. 4. Verum hic quoque vsus catheteris maxime iuuat. Siquidem illo immisso, & imposto, quandoque vestigium ipsius grumi solet illi adhærere, atque certam mali fidem facere, vt supra cum Gal. diximus. Restat postremo pus, & crassi humores, de quibus & eorum signis Gal. hunc in modum ratiocinatur: siue in vesica, siue in renibus aliquod antea malum natum fuerit, vt timendum sit, hinc tale, tantumque pus colligi potuisse, à quo meatus obstructus sit, probabiliter licet coniecere, hanc ob causam suppressam fuisse: aut si etiam in parte aliqua renibus superiori fuerit abscessus, eo rupto, consentaneum est pus in renes transumptum esse, ac deinde in vesicam transmissum potuisse urinæ suppressionem efficiere.

At vero si nihil huiusmodi malorum præcesserit, neque in vesica, neque in renibus, de præcedente victus ratione inquirendum est: an æger in otio vixerit, aut multis alimentis crassos, vel lentos humores procreantibus vsus fuerit: in quo casu crassos certe humores vesicæ ceruicem obstruere coniciendum erit. Atque hæcenus de signis, quæ urinæ suppressionem & singulas partes laborantes possunt indicare; quare, quod vnum restat, ad curacionem progrediamur. Quæ quidem, vt sæpe diximus, pro variis causis, ac variis partibus laborantibus, varia est instituenda.

Itaque si vrina supprimatur, laborantibus renibus, vesica, vel alijs partibus, inflammatione, tota curatio ad ipsam inflammationem dirigenda est. Quare omnium primo oportet venam secare. De qua tamen est ardua difficultas, an supernas, an infernas venas incidere oporteat, namque Aetius, & alij probant venæ sectionem in cubito: contra vero Gal. i. 3. meth. c. 11. renibus, vesica, pudendo, vtero, phlegmone laborantibus docet venas circa poplitem, aut iuxta malleolum secandas esse. Difficultatem autem auget idem Gal. in lib. de sang. mis. cap. 17. & 18. qui cum docuisset, partes nostri corporis supra thoracem, & in thorace contentas, sectione venarum in cubito iuuari: cæteris autem partibus inferioribus, quales sunt coxa, vterus, vesica, sectionem venarum in poplite, aut malleolo conuenire; addit renes partes accipites, & mediam quandam naturam obtinere, vt quandoque sectionem venæ superioris, quandoque sectionem venæ inferioris desiderent. Sed illud quoque licet addere, Galenum neque huiusmodi leges de sectione venarum superiorum, & inferiorum

riorum ab ipso statutas perpetuo obseruare, qui lib. de sanguinis missione, cap. 19. laborantibus pedibus, vt in podagra, venas in cubito, & laborantibus capite, vt in epilepsia, & vertigine venas in cruribus secare non est veritus: ad quem modum secundo ad Glauc. cap. 2. laborante vtero, docet non solum venas inferiores, sed etiam superiores incidendas esse: quæ exempla ex pluribus sint satis.

Altimarus cap. 102. de inflammatione vesicæ hanc difficultatem soluit hunc in modum, nempe, Gal. & in lib. meth. & vbiunque docet, vesicæ, alijsq; inferioribus partibus laborantibus, venas inferiores forte incidendas, supposuisse, vires ægroti esse adeo validas, vt per vnicam venæ sectionem simul possit euacuationem cum reuulsione perferre: in quo casu ille probat quoque præceptum, & doctrinam Galeni perpetuo seruandam esse: Quod si vires non adeo valeant, vt tantam euacuationem ferre possint, tunc tutius esse, primum venam cubiti; deinde poplitis, aut malleoli incidere.

Quam responsionem equidem puro, & à Galeni mente abhorrentem, & admodum perniciosam esse. Esto enim, concedamus Altimaro, Socratem laborantem inflammatione renum, aut vesicæ, vires habere validissimas, adeo, vt vel summam sanguinis missionem possit perferre: cui dubium esse potest, sectionem venæ in cruribus non solum à partibus laborantibus non reuellere; sed etiam ad illas maiorem adhuc humorum fluxionem trahere, ac deducere: quod quidem quantum à Galeni doctrina, à ratione, & à proba medendi methodo abhorreat, puro esse notius, quam vt longius declarari debeat.

Quare ego aliter soleo respondere, de varia sectione venarum, vel superiorum, vel inferiorum iudicium faciendum esse, non habita consideratione virium robustarum, aut imbecillium, vt placet Altimaro, nullaque alia ratione, quam variarum indicationum, quæ, vel solam reuulsionem, vel solam deriuacionem, vel ex his mistam euacuationem demonstrant. namque si Medicus magis vellet reuellere, quam deriuare, quod principio morbi, atque in magna succorum redundantia faciendum est, tunc equidem censeo, venas cubiti esse incidendas; si autem idem malit deriuare, quod in progressa inflammatione, nec tanta humorum copia licet facere, venas inferiores esse aperiendas. Nam præterquam quod istud conuenit rationi, ac proba medendi methodo, manifeste colligit ex Galeni tum alijs locis, tum maxime lib. de sang. mis. cap. 18. qui scribit ad hunc modum: *Renes misso ex cubito sanguini interdum auscultant, vbi videlicet recens fuerit phlegmone, copiaque sanguinis adfuerit. Ex qua quidem disciplina facile est Galenum sibi ipsi conciliare, atque ab omni repugnantia crimine vindicare. Quod si, quis, velit primum venam cubiti pro reuulsione; deinde alteram cruris pro deriuacione incidere, id quoque cum ratione, & Galeni disciplina, & vtiliter fieri potest.*

Secunda vena, tunc ad cæteras indicationes deueniendum est, quæ ad curandas inflammationes sunt accommodatae; de quibus sæpe diximus, neque eadem frustra reperenda sunt.

Si vero lotium supprimatur propter obiculum solum vesicæ, nempe laborantibus renibus, quæ ad illam deferuntur, ex præcepto Galeni, curatio in primis ad spinam, atque eorum originem adhibenda est: quæ tractatio non est præsentis instituti, cum vesica in tali casu potius per consensum aliarum partium, quam proprio labore vitio.

Demum si vrina retineatur, laborante facultate expultrice ipsius vesicæ, quæ red-

ita, sit imbecillior, adeo, vt non possit vrinam, expellere (quod frequenter contingit) siquidem istud fiat propter nimiam vesicæ extensionem, ac dilatationem, facillior est curatio, dicit Gal. princip. libror. de locis affect. si hominem ita figuraveris, vt cervix vesicæ sit prona, & declivis, sensimque manibus tumorem comprimās, qui iuxta pubem efficitur: quippe sic vrina excerni consuevit: quod sæpenu-mero experientia confirmat esse verissimum. At vero altera ex parte, si retineatur vrina, laborante vesica aliqua intemperie, quam diximus vt plurimum frigidiorum esse, tunc ea conveniunt medicamenta partim externa, partim interna, quæ huiusmodi intemperiem possunt emendare. Hæc autem plurima sunt. Sed antequam ad hæc deveniamus, memoria tenendum est, quod sæpe cum Galeno diximus, si fuerit intemperies cum materia, hanc omnium primum & generaliter, & particulatim esse tollendam; deinde opportune ad corrigendam intemperiem accedendum esse. Interna medicamenta partim ore possunt assumi; sed tamen illa adhibita cautione, vt ne locium valeant prouocare, atque plura excrementa ad locum laborantem deducere: de qua re paulo post sermonem sumus habituri: Talia sunt aromaticum rosatum, diacalamentum, diatrion piperon, conserua betonica, saluæ, rotismarini, castorium, ac demum theriaca, & mithridatica confectio: quæ cæteris omnibus sunt efficaciora: Partim in vesicam commodo instrumento possunt infundi: quælibet oleum rutaceum, nardinum, irinum, laurinum, liliorum alborum, & similia: Partim verum clysteria possunt administrari, quod sciamus, vesicam recto intestino proxime incumbere: quæ parentur ex decocto chamomeli, anethi, thymi, origani, pulgij, centaury minoris; oleo amygdalarum amararum, rutaceo; liliorum alborum, & similibus. Exemplum clysteris.

- Chamomeli M. j.*
- Rutæ, Centaurij minoris ana. M. f.*
- Semin. Cymini ℥ j.*
- Fiat decoct. ad consumpt. medietat. deinde*
- Prædit. decoct. libri j.*
- Mellis Rosat. colat.*
- Olei Amygd. amar.*
- Rutæ.*
- Lilior. albor. an. ℥ ij.*
- Misc. pro Clysteri.*

Sed præter alia si vos scire velim, aquas medicatas calidiores, quales sunt nostræ Aponitanæ; Aquarienses, & similes; hæc in re insignem prærogatiuam obtinere: quò remedio mentium octavo ab hinc anno Nobilium, Medicinæ studiosorum Cremonensem, qui decem continuos dies non poterat lotium reddere, fuisse liberatum.

Et si enim huiusmodi aquæ alicui suspensæ videri possint, quod maior ex parte ferantur ad vesicam, ac valeant plura excrementa ad locum laborantem deducere; tamen, si opportune adhibeantur, tuto, & cum maxima utilitate solent adhiberi, vt postèrius propria disputatione docerimus. Verum laborantibus renibus, & vesicæ conueniunt medicamenta diuretica, nec ne.

Medicamenta autem externa plurima idem sunt, in fessus, balnea, fomenta; quæ parentur ex decocto absinthij, menthæ, pulgij, calamenti, chamædrios, chamæpyreos, rutæ, alethæ, semini lini, fenugræci, & similibus; quibus vniuersa pars inferior

inferior abdominis debet foueri, ac perfundi. A balneo, & fomentis sunt linimenta ad easdem partes accommodata, ex oleis, chamomæli, rutaceo, nardino, liliorum alborum simplicis, & cum aromatibus, ac demum ex oleo de castorio, de ephorbio, quæ cæteris omnibus calidiora sunt, & efficaciora.

Verum præter cætera omnia plerique omnes Medici familiarissimè vtuntur oleo de scorpionibus: quod hæc in re dicunt longe maximam prærogatiuam obtinere: quo renes, & pubem linire solent: imo vero quidam Medici vtuntur cinere scorpionum, qui viui sint exusti, ad prouocandam vrinam his potissimum, quibus propter renem, aut vesicæ calculum vrina retinetur. De quo tamen oleo dubium mihi hæret, cum scorpiones habeant venenum frigidum, quo modo id possint præstare? Respondent aliqui, scorpiones in vniuersum non habere venenum frigidum; imo vero quosdam esse, qui habeant venenum calidum, quos inquirunt esse rubros: quod ex eo conantur confirmare, quia sitim, & febrem afferunt.

Ego vero si diligenter considero, quæ à probatis auctoribus de scorpione, & de eorum veneno scripta sunt, omnes in eo mihi videntur consensire, huiusmodi venenum frigidum esse. Gal. inter alios 4. metho. cap. 3. statuit aperitissime venenum scorpionum vi frigida præditum esse, atque hinc sumendam esse indicationem calefaciendi tum corpus vniuersum, tum particulatim, quæ morsione laborat, sic referente eodem Galeno 3. de loc. aff. c. 7. 6. de loc. aff. c. 5. quidam morsus à scorpione omnino frigidus factus est, sudore etiam frigido accedente, ac sibi videre videbatur, quod grandine percussus fuisset, qui tandem congruentibus adhibitis remediis seruatus est. Sic demum omnia remedia ad scorpiones tam intus assumenda, quam foris adiuuenda, quæ speciatim proposita sunt à Galeno 2. de Antidota cap. 12. calida sunt. Vt mea sententia, nulli dubium esse possit, scorpiones esse frigidos, atque eorum venenum in nimia frigiditate consistere. Ego igitur, vt libere dicam, quod sentio, non tanti hoc remedium facere soleo, quanti illud video ab aliis fieri: ac potissimum, si vesica, & reliquæ partes intemperie frigida laborent, vt omnino oporteat calefacere. In quam sententiam eo libentius venio, quod neminem videamus ex antiquis, & probatis auctoribus qui hanc prouocandi lotium facultatem scorpionibus tribuat. Quod si tandem quis hunc communem vsum, ne abutemur dicam, velit tueri, non puro aliud posse responderi, quam istud latentium scorpionum proprietati tribuendum esse. Sed cætera persequamur.

In communi, & vulgari vsu est radícula (raphanus) contusa, & incisa, quæ vel ex butyro, vel ex oleo quandoque etiam calidiorè, exempli gratia, chamomæli, rutaceo, liliorum alborum, & similibus trita, & præparata instar emplastrum ad regionem vesicæ in ima parte abdominis, nec non inter anum, & testes apponitur. Quod sane præsidium sicut vulgare, ita optimum est.

Et si autem, vt diximus, lotium frequenter ex frigida vesicæ intemperie solet retineri; tamen Auicenna dicit, illud quoque licet raro, ex intemperie calida posse fieri: quod, mea sententia, non est à ratione alienum: Nam sicut homines quandoque, potissimum in febribus, quod à Galeno traditum est tertio de symp. caus. cap. 2. vix possunt loqui, & expuere, nisi prius os ipsum humefiat; ita fieri potest (sed tamen, vt ego puto, admodum raro) vt nimium calefacta, & exiccata vesica lotium reddi nequeat. Propter quam causam scribit Gal. 14. de vsu part. cap. 2. adonas quasdam glandulas vrinæ, que ad hærentes fuisse à natura constitutas, quæ vesicam, & proximas particulas assidue humectent, ac quasi deliniant, vt ne præ nimia

caliditate, & siccitate nimium arefcant, & lotium difficile reddatur. Quod quidem (vt id obiter vos moneam) si contingat in febribus (cōtingit vero aliquando) sciendum est, id signum admodum esse lethale, atque ægri interitum vt plurimum significare. Remedia sunt refrigerantia partim interna, partim externa de quibus sæpius diximus, neque in præsentia longius agendum est. Atque hætenus de ratione curandi lotium retentum propter vitium vesicæ.

Si autem lotium supprimatur laborantibus partibus adhaerentibus, & proximis ipsi vesicæ, ac primum si aliqua laboret inflammatione, vel alio tumore præternaturam, singuli huiusmodi morbi propriam curationem requirunt, adhibitis nimium sectione venæ, reuulsionibus, deriuationibus, congrua victus ratione, & cæteris præditiis partim internis, partim externis, de quibus sæpe diximus, & in præsentia tractantes inflammationem iecoris sermone habemus.

Si autem supprimatur propter callum, siue carunculam in collo vesicæ, quod frequentissime contingit, indicatio nobis sese offert manifestissima auferendi, & consumendi huiusmodi impedimentum: quod quidem fit adhibitis quibusdam medicamentis, quæ erodendi facultate prædita sunt: & inter alios proximo superiori tempore fuit Gallus quidam Chirurgus, Petrus hæc in re admodum celebris, & in præsentia est illius filius Carolus, qui huiusmodi carnes additas feliciter curare consueuerunt: namque illi habent paruas quasdam candelas, quæ extrema parte obliuata vno vel altero medicamento, facile deinceps, & sine vilo dolore, vel labore in canalem vrinarium imponuntur: qua ratione medicamenta primum erodentia, deinde consolidantia, & ad cicatricem deducuntia adherent ipsi carunculae, & vlceri: adeo, vt spatium plurium dierum curatio perducatur ad finem, & perficiatur: nam reuera plerique omnes sanantur. Qualia autem sunt huiusmodi medicamenta, nemo nouit: sed, vt dicebam, sunt duorum generum, nonnulla, quæ primis pluribus diebus adhibentur, sine vlla dubitatione erodentia, forte squama æris, as vstum, præcipitatum, & alia id genus, quæ commodo aliquo liquore permiscuntur, & temperantur: nonnulla, quæ demum, subblata caruncula, cicatricem possunt inducere, quæ omnibus manifesta sunt. Verum illud minime prætermittendum est, antequam Medici huiusmodi curationem aggrediantur, & secta vena, & datis medicamentis, & omni opportunitate ratione toti corpori prospiciendum esse.

Siquidem aliter periculum immineret, ne & inflammationes, & febres, & alia pericula succederent. Illud autem postremo vos scire velim, has carunculas in collo vesicæ rarissime vrinæ suppressionem, & stillicidium efficere consueuisse.

Postremo lotium supprimatur, & quidem frequenter, obstructo meatu vrinario, quod quatuor modis fieri diximus, lapide, sanguinis grumo, pure, crasso humore.

Itaque si lapis incidat in ceruicem vesicæ, ac sit impedimento, quo minus vrina fluere possit, Gal. princip. libror. de loc. affect. docet hominem figurandum supinum; atque in sublime attollendum, vt pedibus eleuatis in caput pronus fiat; atque ita semel & iterum conuertiendum esse: qua ratione lapis ex ceruice, recedit, & in aliam vesicæ partem deferitur.

Quod si lapis hac industria priori loco non possit moueri, iam syringa, vel candela agendum est, de quibus posterius loquemur. Nam, quod pertinet ad veram curationem lapidis, quæ perscitur, illo vel dissoluto, vel extracto, nihil in præsentia dicendum est: quam proprio loco de lapide renum, & vesicæ nobis propositum est pertractare.

Si secun

Si secundo exitus vrinæ impediatur à grumo sanguinis, id primum sciendum est ex Galeno 6. de loc. affect. curationem fore admodum difficilem, adeo, vt ille affirmet, plurimos quidem obiisse, vnum vero tantummodo, solutis ipsis grumis, seruatum fuisse. Certum autem est, ad hanc rem accommodata esse medicamenta, quæ incidendi, & dissoluedi facultate sunt prædita, qualia apud Galenum sunt, quæ lapidem terere, & dissoluere possunt, sumpta ex oxymelle; atque ipsum quoque oxymel per se acceptum. Quæ quidem medicamenta partim per congruum instrumentum in vesicam possunt imponi, exempli gratia, lixiuium tum commune, tum maxime, quod ex ficu syluestri præparatur, coagulum ouium; hæc inuicem, sed omnium maxime coagulum leporinum præstantissimum est apud Galen. 10. de simpl. medic. facult. quod ex mulla, oxymelle simplici, vel quod longe efficacius est, oxymelle scyllitico opportune dissoluitur: Partim ore possunt assumi, inter quæ coagulum magnam obtinet prærogatiuam: quod quidem confectis pilulis ad drachmam vnam ex aliquo decocto diuretico licet exhibere.

Si demum lotium supprimatur, obstructa ceruice vesicæ vel crasso humore, vna propemodum vtriusque est curatio per ea medicamenta, quæ valeant abstergere, attenuare, dissecare, dissoluere, quæ omnibus manifesta sunt. Sed tamen id cum primis est animaduertendum, vtrum huiusmodi pus, vel crassus humor ex superioribus partibus ad vesicam deferatur, nec ne: Siquidem parte aliqua superiori male affecta, nulli dubium esse debet, quin illi in primis, ac forte vniverso corpori prospiciendum: maxime vero in hoc casu ab iis medicamentis foret abstinendum, ac cauendum, quæ in signi prouocandi lotij facultate prædita sunt: ex quibus certum immineret periculum, ne, pluribus ad vesicam ductis humoribus, maior omnino, ac difficilior obstructio in illa excitaretur, quæ fortassis fuit sententia Auicennæ, qui, cum doceat cap. 8. primis verbis: si causa fuerit humor, aut sanies, procedendum cum apertiuis, & diureticis fortibus; id addit animaduertendum, vt ne alia materia descendat ad vesicam, augeat dolorem, & quæ sequuntur. Atque hætenus de ratione curandi suppressionem lotij, laborantibus vesica, & partibus infernis, quæ vesicæ adherent, atque huic naturali purgationi solent seruire.

Quod autem pertinet ad suppressionem lotij, laborantibus partibus supra vesicam, iam diximus id præcipue fieri vitio renum; qui tum grumo, pure, crasso humore, tum maxime calculo obstruantur, vt lotium nequeat transire. Itaque si in renibus, vel aliis superioribus partibus alia materia crassa contineatur, primum leuiore aliquo medicamento alius lenienda est; & inter cætera cassia, hiera simplex, resina terebinthina, vel abiectina optima sunt: quæ etiam simul possunt permisceri; & sit exemplum.

℞ Flor. Cassia nouiter extracti. ℥ j.  
Terebinthin. Cypria. ℥ ij.  
Specier. Hier. simpl. ℥ iij. Mis.

Deinde præparanda, ac demum purganda est materia noxia cum iis, de quibus sæpe diximus. Vtrum autem post hæc liceat ad ea deuenire, quæ valeant lotium prouocare, posterius disputabitur.

Si grumus quispiam negotium faciat, lenita aluo, illa exhibeantur, quæ incidendi, attenuandi, atque illius dissoluedi vim habeant, qualia sunt oxymel simplex, scylliticum, lixiuium, ac maxime præparatum ex cinere ficu syluestris, coagulum leporis, & similia, vt:

℞ Lixiu. preparati cum Ficu syluest. ℥ viij.  
Oxymell. scyllit. ℥ j. f. M.

Item.

℞ Coaguli leporis.  
Conserv. flor. Bezon. an. ℥ j.  
M. f. & f. bolus.

Si lotium ex calculo retineatur, quod diximus frequentissime vsu venire, illa conueniunt medicamenta, quæ lapidem terere, comminuerè, & ducere possunt: de quibus propria tractatione sermonem habebimus.

Cæterum sæpe euēpit, ut in suppreSSIONE lotij cogantur Medici vnus potissimū symptomatis rationem habere, quod nimis urget, ac longe maxima pericula solet afferre. quare ad omnia præsidia confugiūt & interna, & externa, quæcunq; lotium possunt prouocare, & ægrotos ab ea insigni molestia, & periculo liberare: Quorum vnum, atque alterum exemplum mihi liber ad institutionem vestram proferre.

℞ Chamomeli.

Anelbi.

Maluarum.

Parietaria an. M. j.

Seminum anisorum.

Feniculi.

Cymini.

Dauci. an. ℥ f.

Radic. Rubia tinctorum ℥ j.

Spic. Nardi.

Cinnamomi. an. ℥ ij.

Contundantur omnia crasso modo, & bulliant pro fomento, vel infusione.

Item.

℞ Radic. Raphan. ℥ ij.

Folior. Parietar.

Apij.

Radic. Petrosel. ana. M.

Contundantur omnia, & cum Butyro, vel oleo Amygdalarum amara:

f. Emplastrum.

Item.

℞ Olei Amyg. dulcium. ℥ ij.

Olei Lilior. alborum cum aromat.

Addunt vulgares. Ol. de Scorpio. an. ℥ j.

Quæ omnia ad regionem vesicæ, atque inter anum, & testes licet accommodare. Clysteria quoque propter viciniam huiusmodi partium sunt maxime opportuna: quæ ex iisdem medicamentis prouocantibus lotium commode parari possunt, & sit exemplum.

℞ Parietaria.

Maluarum an. M. j.

Flor. Chamomel.

Anelbi an. M. f.

Radicum Petroselin. M. f.

Semi

Seminum Feniculi.

Anisorum ana. ℥. j. fiat decoct.

℞ Prædict. Decoct. lib. j.

Olei Amyd. dulc.

Amar.

Lilior. albor. an. ℥ ij.

Misc. pro Clystere.

Verum si frustra adhibeantur, ut frustra adhibentur, si vrina retineatur in vesica, quæcunq; suppreSSIONIS causa fuerit, primo quoque tempore ad syringam, vel candellam deueniendum est: quod præsidium experientia confirmat, cæterorum omnium tutissimum, & certissimum esse. Sed tamen sciendum est, nisi ministri sunt periti, vel, quod maioris momenti est, huiusmodi operationis experti, ægros quandoque in maximos dolores, in profusionem sanguinis, & alia pericula incidere consueuisse: quare admodum caute hac in re agendum est; ac maxime, si vesica inflammatione, aut dolore laboret, quod Auicē. & Paul. annotarunt.

Quod si lotium in superioribus partibus retineatur, nec descendat in vesicam, sciendum est, negotium admodum esse difficile, & periculosum, adeo, ut viderim multo plures interiisse, quam eualuisse. In quo casu neglecta vesica, & partibus illi proximis, quæ nihil laborant, omnia vestra consilia, & præsidia ad ipsos renes, ac partes laborantes dirigenda sunt. quæ quidem plurima ab Auctoribus proponuntur. Auic. inter alia maxime probat aquam distillationis radiculae, vel raphani, imo vero iubet, ut cum pane tanquam obsonium comedatur. Sic passim probantur aqua cicericæ, aqua parietaria, aqua caparum, aqua fabarum, & similes. Apud Aromatarios duo celebra præparantur medicamenta, electuarium Iustini, & litontripon, quod vtrumque à Nicolao descriptum est. Sed Apud Auic. alterum quoque est electuarium, quod electuarium de cineribus vocant, quod plurimi affirmant esse præstantissimum: & hac ratione præparatur.

℞ Cineris Vitæ.

Scorpionum.

Radic. Brassicæ.

Leporis.

Putaminum ouorum, ex quibus excoriis pullus.

Lapidis spongia.

Sanguinis Hirci preparati.

Lapidis Iudaici.

Gummi Iuglandis.

Acorti ana. ℥ j. f.

Mellis quam suff.

Miscetur. & fiat Electuar.

Sed habeatis exemplum potionis diureticæ.

℞ Rubie tinctorum.

Asari ana. M. f.

Semin. Dauci Cretiaci.

Apij.

Petroselini an. ℥ f.

Spic. Nard.

Hi 5

Cinna

*Cinnamon an. ʒ. ʒ.*

*M. f. Decoctum ex aqua: Quod vel solum cum Oxymelite, aut alio commodo medicamento potest exhiberi.*

Præterea nonnulla proponuntur, quæ latente quadam vi, & proprietate creduntur lotium prouocare, qualia sunt vesica mustelæ; vermes terrestres; aselli, qui reperiuntur sub hydris aquarum, vulgo millepedes dicuntur; cancri fluuiatiles, & similia; quæ vnusquisq; vestrum apud auctores facile potest intelligere: Quæ omnia siccantur in furno, & simul cum aliquo diuretico medicamento ad vnam, vel alteram drachmam circiter solent administrari.

Sed postremo tanquam ad sacram anchoram nonnulli ad Cantharidas confugiunt: de quibus dubium est, an tuto ore assumi possint, & quomodo debeant adhiberi. Galenus quidem ponit cantharides inter putrefacticia erodentia, & quæ toto genere lethalia sunt: ac si diligenter illius mentem attendimus, nulla vnquam ratione ille videtur vsum cantharidum probasse, nisi si reliquis medicamentis ad prouocandum lotium accommodatis, & quidem minima quantitate, scilicet cætesima parte vnus drachmæ, permisceantur: Cantharis, inquit ille, parce interim sumpta, quibusq; oportet admista, præterquam quod vesicam nihil offendat, etiam renes expurgat: imo & quæ efficaciora consueverunt ad vrinas mouendas medicamenta, nonnihil habent cantharidis. 4. de simpl. medic. c. 19. ad fin. & 3. de simpl. med. c. 23. Vnde plurimi quoque hoc tempore, & fere omnes non audent solas cantharides alicui propinare. In qua quidem re possum vere testari, me vidisse quosdam olim meos præceptores, viros clarissimos, cantharidibus vsos fuisse, & quidem feliciter: quorum exemplo, atque institutione ego quoque etiam admodum raro, quater tantummodo sum vsus, qui inter cæteros memini agrorum quandam nobilissimam agentem annum quinquagesimum, cum quinquaginta horas suppressione lotij laborasset, exhibitis cantharidibus, Dei optimi beneficio vrinam copiose exiisse, & sanitatem recuperasse.

Cum igitur experientia confirmet, cantharides posse aliquando tuto exhiberi, quod forte neque à Galeni sententia est alienum, id restat vt intelligatis, quo modo, & qua dosi debeant exhiberi. Auctor libri quarti de ratione victus in acutis ad finem, videtur docuisse, aduersus hydropem tres cantharidas, abiectis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, ex tribus cyathis aquæ exhibendas esse: Ex quo præcipue loco, vt puto, factum est, vt plerique omnes Medici, atque omnium maxime Arabum sectatores administraturi cantharidas velint earum capita, alas, & pedes abijci, tanquæ partes cæteris nocentiores. Altera autem ex parte Gal. 1. de simpl. medic. cap. propr. expressè fatetur, se totas, atque integras cantharides accipere consueuisse: imo vero iis curandis, qui cantharides assumpserunt, præter communia præsidia, tanquam antidotum probant alas, & pedes cantharidum ex melle sumptas, 2. de antid. cap. 7. sicut item dixerat loco citato 11. de simpl. medic. et si eo loco potius de aliorum sententia, quam de propria loqui videatur. Quantum autem pertinet ad locum propositum ex 4. de rat. vict. Galenus lepida quadam historia præclare mihi videtur omnem controuersiam dissoluisse: Ea vero est huiusmodi. Ignarus quidam, & audax Medicus non satis auctoris mentem intelligens sola cantharidum corpora, cæteris abiectis partibus, cuidam hydropico propinavit, qui paucos post dies obiit. Cum autem nonnulli illum criminarentur, quasi perperam sola corpora propinasset, contendentes mentem auctoris fuisse, vt potius

*caete*

cæteræ partes debeant propinari, hac quoque ratione alteri hydropico caput, & alas, & pedes cantharidum, abiectis corporibus voluit adhibere, qui pariter extinctus est. Qui tandem concludit, nonnullos Medicos medicamento diuretico ex cantharidibus confecto citra aliquod incommodum vsos fuisse. Ex quibus duo licet nobis de cantharidibus intelligere: alterum, neque sola corpora, neque solas cæteras partes, sed totas, atque integras administrandas esse: Alterum præcipuum, cantharidum vsum, si aliis medicamentis vrinam prouocantibus proportione misceantur, fore opportunum; quod hac ratione earum vis deleteria castigetur, ac corrigatur. Multa sane externa reperiuntur medicamenta ad lichenes solas, lepras, & alias cutaneas affectiones apud Galenum, Auicennam, & alios Medicos, quæ cantharidas recipiunt; sed (quantum equidem possum meminisse) vel apud veteres, vel apud recentiores nulla medicamenta ex his composita reperiuntur, quæ ad internam potionem destinata sunt: Quæ tamen facile (mea sententia) possent parari, si ex præcepto Galeni illæ integræ nonnullis diureticis medicamentis admodum parce permisceantur. Ratio autem eligendi optimas cantharides, atque illas preparandi habetur apud Dioscor. lib. 2. c. 54. & Galenum, qui fere omnia transcripsit ex Dioscoride 11. de simp. med. citato. Quod si demum caput quis intelligere, qua certa dosi, & quo modo assumi possint, cum aliena præcepta, & exempla nequeam referre, is sciat, me quod à meis præceptoribus olim didici, ad duo grana circiter ex emulsionem seminum communium frigidorum quæ vocantur, vel ex lacte muliebri ad vncias sex huiusmodi præsidio vt consueuisse. Ex quo licet arguere Auctorem libri 4. de ratione vict. qui tres cantharides ausus est exhibere; quæ quidem factò periculo, abiectis capitibus, pedibus, & aliis excedunt dosin granorum sex.

Cæterum lotio retento in partibus supra vesicam, medicamentis non solum intro acceptis, sed etiam adhibitis extra, agendum est, quæ quidem valeant partes laborantes laxare, mollire, quoduis impedimentum auferre, ac lotio viam facere: de quibus satis iam diximus. Veruntamen non est silentio prætereendum quoddam remedium, quo quidem memini non semel me admodum feliciter vsum fuisse: illud vero est balneum vniuersi corporis tum paratum ex variis medicamentis, de quibus supra diximus, tum maxime ex vno oleo dulci, quod sane & ad dolores leniendos, & ad impeditos meatus aperiendos, & ad totam hanc rem præ cæteris omnibus est mirabiliter accommodatum. Et si enim hæc de suppressione lotij possum satis esse, tamen postremo hoc loco mihi liber est celebrem questionem tractare, an laborantibus renibus & vesica, medicamenta diuretica liceat administrare: de qua peculiarem habetis disputationem apud Conciliatorem differentia 205.

Queritur itaque, Vtrum in affectibus renum, & vesicæ liceat vti medicamentis diureticis? de qua quidem questione cum præter Conciliatorem plurimum plarima soleant disputare, mihi liber quam breuissime fieri potest, ac summariam eam tantummodo sententiam afferre, quam puto esse veriore, & doctissime Hippocratis, & Galeni magis consentire. Ex vna parte, primum quidem videtur esse consensus omnium propemodum communiter practantium, qui medicamentis diureticis familiariter vti non verentur, qualia multa sunt in officinis, electuarium Reginar, electuar. Iustinii, electuar. diureticum, &c. Sic etiam videntur Medici syrups, decoctis, conferuis, pulueribus, ac demum aquis theriacum, quæ omnia prouocandi lotium facultatem habent. Huic opinioni fauent Auicenna, Rha-



ses, Paulus, & plerique omnes, qui curandis vitiis renum, & vesicæ probant usum feminum anisorum, feniculi, cymini, radicis asparagi, fœniculi, petroselinii, iuniperi, spicæ, asari, rubiæ tinctorum, & alia quam plurima id genus tum simplicia, tum composita, quæ omnes fatentur, prouocandi lorium vi esse prædita. Neque enim desunt rationes, quæ hoc ipsum videntur confirmare: nam quæcunque vasa vrinaria abstergant, purgant, aperiant, & id præstant, vno verbo, vt excrementa facile exeant, nec quicquam præter naturam illis adhareat, laborantibus renibus & vesicæ, videntur quam maxime conuenire: sed medicamenta diuretica sunt huiusmodi; ergo, &c. Præterea fingamus Socratem laborantem aliquo genere morbi in renibus, intemperie, vlcere, calculo; quo modo fieri potest, vt intemperies corrigatur, vlcus sanetur, calculus dissoluatur, nisi medicamenta ad partem laborantem perueniant: id quod certum est medicamenta potissimum diuretica præstare, atque efficere.

Altera autem ex parte, vulgare est præceptum, & ab omnibus Rationalibus receptum, à partibus laborantibus perpetuo reuellendum, minime vero ad illas trahendum esse. Præceptum (dicit Galenus 13. method. cap. 6.) in contrarium reuulsionis in omnibus talibus commune est: neque igitur, cum vel circa sedem, vel aliquam huic vicinam partem initium phlegmones incidit, aluum deiciat; neque cum in vesica, vel cole cœpta est, pharmaca, quæ vrinam prouocant, bibenda dabis: nec, si mulieri in vtero, vel pudendo incepit, menses huic prouocabis, sed ad partes, quæ maxime longinquæ sunt, semper reuulsionem facies; quam tandem sententiam reperio postea, capite vndecimo. Cum igitur certum sit, medicamenta diuretica ad renes, & vesicam trahere, & per huiusmodi vasa purgationem efficere; concludendum videtur, nullo modo eorum administrationem conuenire.

Cæterum, omissis aliorum responsionibus, equidem censeo hanc controuersiam non sine distinctione posse dissolui. Itaque primo notandum est, medicamenta diuretica esse duplicia; alia communiter, & minus vere, quæcunque abundant aquea humiditate plurima, vt vina tenuia, & oligophora, quæ vocant; pitifana, rapæ; vel quæ leuiter abstergendo, attenuando, incidendo, aperiendo facile ad renes deducuntur, & vrinæ purgationem iuuare possunt, qualia sunt quatuor semina maiora, hordeum, gramen, capillus Veneris, & alia id genus: Alia vero propria, & vere diuretica appellantur: de quibus atque eorum natura videatis Galenum 5. de simplicibus medicamentis cap. 13. Quo loco nos docet, quo modotria genera medicamentorum, quæ lac generant, quæ menses eliciunt, & quæ vrinam prouocant, inter se differant. Cum enim sint omnia calida, non aliter inter se differunt; quam caliditatis mensura; nec non quod quædam desiccant, quædam non desiccant. Siquidem quæ non desiccant, & moderate calefaciunt, lacti generando vtilia sunt: Quæ vero plus calefaciunt, non tamen vehementer desiccant, mensibus eliciendis sunt commoda: Quæ autem magis calefaciunt; & desiccant, proprie, & peculiariter diuretica, id est, mouentia vrinam, dicuntur. Quamobrem medicamenta vere diuretica, sua insigni caliditate, & siccitate cogunt sanguinem, sermoque illi permittum separant, & hac ratione valent lorium copiosius reddere, & purgare; qualia sunt semen apij, danci, ameos, seseleos, & cætera id genus, de quibus copiose Galenus.

Secundo distinguendum est: an renes & vesica in præsentia vere laborét, vt opus sit cura.

sic curatione, an periculum immincat, ne huiusmodi partes in posterum sint laboraturæ, vt opus sit præseruatione.

Tertio habenda est consideratio morborum, an sit in intemperie vel cum materia, vel sine materia; an in mala compositione, an in soluta vnitare.

Ac postremo notanda sunt diuersa tempora morborum, an sint in principio, augmento, statu, declinatione.

Porro, his iactis fundamentis, & adhibitis notationibus, mihi videor hanc totam disputationem duabus conclusionibus posse definire. Prima: Medicamenta communiter vocata diuretica, tam in præseruatione, quam curatione, in quocunque morbo, & quocunque tempore morbi posse administrari, dummodo cum ratione, & opportune administrentur: quandoquidem hæc possunt vasa modice abstergere, aperire, ac leuiter purgare, neque vllum imminet periculum, vt noua ad illa trahantur excrementa.

Secunda est conclusio, medicamenta vere diuretica, excepta vna intemperie sine materia, in qua necesse est medicamenta alterantia ad locos laborantes, peruenire, neque in præseruatione, neque vlllo curando morbo vel intemperie cum materia, vel mala compositione, vel soluta vnitare, nulloque tempore morbi, præterquam in declinatione, & post congruentem totius corporis purgationem tuto posse administrari; alioquin certum imminet periculum, vt ne longe plura excrementa ad locos male affectos deducantur, quam ex illis deleantur. Quæ quidem fuit præcipua ratio, quam obrem Galen. doceat ad partes laborantes nunquam trahendum, sed ab illis perpetuo reuellendum esse. Hanc doctrinam mihi videor posse colligere, & confirmare cum aliis Galeni locis, & exemplis; tum maxime 13. methodi cap. 15. vbi tractat icoris inflammationem, in qua nonnulla leuiora medicamenta partim diuretica, partim mouentia aluum pro varia icoris parte laborante concedit principio morbi; valentiora autem non nisi in declinatione, sicut in publicis lectionibus diximus. His conclusionibus, ni fallor, cuique licet omnem de

hac re controuersiam dissoluere; omnibusque hinc inde obiectis rationibus satisfacere; ac Galeni doctrinam integram, & omnem

ex parte consentientem conciliare, ac tueri, vt

pluribus non sit opus.

TRACTATUS II. FINIS.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

AL. E.

# ALEXANDRI MASSARIÆ VI- CENTINI

Medicinæ Professoris Excellentissimi,

DE PULSIBVS TRACTATVS III.



**I**NTER cætera argumenta, quæ deducunt medicos in cognitionem eorum, quæ tum naturalia, tum præter naturam homini insunt, æquidem cenſeo pulſum; & vrinam, principem locum obſeruari. Neque enim mihi libet in præſentia eam vulgarem quaſitionem agitare, vtrum ex pulſu, an ex vrina, certiora indicia, tum ſanitatís, tum morbi colligi poſſint; qui puto vtrinque, huiusmodi ſignum hæc propriam ſignificationem referatur, pulſum ad facultatem vitalem, vrinam ad facultatem naturalem, parẽ certitudinem, ac præſentiam conſtitere. De qua re ſi quis veſtrum curat, plura intelligere, is videat Franciſcum Valeſium lib. 3. Cent. cap. 1. qui inter cæteros hanc diſputationem diſſuſe, ac diſerta perſequitur. Egit enim proximo ſuper hoc anno; conſecerimus tractationem vrinarum, hoc præſenti tempore poſſum habere, alteram quoque de pulſibus tractationem conſicere: non quidem accurate, & exquiſite, (quod nimis laborioſum, & longum eſſet) ſed ſummatim atque iis tamen poſſis capibus, quæ huius doctrinæ ſufficienter inſeruire poterunt, nobiſque ſcripta, quæ ſummatim ab eorum facilitate reddere, valebunt.

Itaque ex noſtro veteri inſtituto, hunc noſtrum Commentarium de pulſibus diuidemus in quatuor partes, ſicut quatuor præcipua ſunt capita, de quibus mihi ſtatutum eſt apud vos ſermonem habere. Ea vero ſunt illa ipſa, de quibus pariter diximus in tractatione vrinarum, & circa quæ in explicandis ſingulis morbis verſari conſueuimus, primum de eſſentia, ſecundum de Differentiis, 3. de Cauſis, quartum de Prognostiſis: quæ forte videndi methodis non longe cecedit ab ea methodo, qua Galen. vniuerſam pulſuum diſciplinam 16. libris accuratiſſime complexus eſt. Ante quam vero rem aggrediar, id vos ſcire velim, huiusmodi naturam eſſe quidem longe viliſſimam ad plurimos caſus, maxime vero ad cognoscendos, præſagiendos, & curandos morbos conferre (quod res ipſa, ac pluriſima exempla, atque hiſtoriæ apud vnum præcipue Gal. facile cuique poſſunt demonſtrare) ſed non minus difficilẽ, ac forte cæteris omnibus inſtitutionibus medicis difficiliorem.

De qua erſi veteres, Aſclepiades, Eraſiſtratus, Athenæus, Heraclides Agathinus, Heropylus, Archigenes Velienſis, & alij quam pluriſimi ſcripſerunt, quorum Galen. meminit, & quorum omnes libri hoc tempore deſiderantur, tamen vt idem ibi ſcribit Gal. 4. de dignoſcendis Pulſibus c. 5. nihil ab illis memoria dignum ſcriptum eſt. De Hipp. an ſcripſerit de Pulſibus eſt dubium; atque eo magis, quod Gal. perple-

plexæ de hac re loquitur, qui ex vna parte libri de Præcognitione ad Poſthumum cap. 15. teſtatur, Hipp. ſcientiam de pulſibus non attingiſſe: medicos autem illo poſteriores eam tradiſſe, & rursus tertio de Criſibus cap. vlt. ad finem, necnon 4. Epid. ſect. 3. com. 18. ſcribit Hipp. ſigna ſumpta ex pulſibus non fuiſſe perſequutum: vel quia non cognouit, vel quia non putauit eſſe magni momenti. Ex altera autem parte in libello, quod animi mores temperaturam corporis ſequantur, cap. 8. ad finem ſcribit, Hipp. omnem motum arteriarum qualiſcunque fuerit; omnium primum pulſum nominare: & adhuc plenius lib. de diſſ. pulſuum cap. 12. Hipp. huiusmodi artem pulſuum calluiſſe, non tamen in eâ multum laboraſſe.

Ac ſane ſi Hipp. monumenta conſideremus, nulli dubium eſſe poteſt, quin ille aliquãdo pulſus meminerit, atque eorum notitiam habuerit, vt in Coac. lib. 4. tex. 25. ad principium, ſcribit lethargicos habere pulſus tepidos, cardos, ſepultos, & quæ ſequuntur. In libris de locis in homine, inquit, artérias duas iuxta tempora ferri in medio temporum, & aurium, quæ ſemper pulſant. Sic tractans de morbis mulierum primo 134. ad finem docet puerperas, quibus menſtrua purgationes retinentur, habere pulſus molles, & debiles, quia atollantur nonnunquam, & interdum deſiciunt. Et ſi quis respondeat, huiusmodi libros non eſſe Hipp. legitimos, de qua re non multum laboro in præſentia, in lib. de Alimento ad finem quem omnes ſaſtentur Hipp. legitimum fuiſſe, hæc habentur, Venarum pulſationes, & reſpirationes ſpiritus iuxta ætatem, & conſonantia, & diſſonantia ſunt, & morbi; & ſanitatís ſigna, & ſanitatís magis, quam morbi, & morbi magis, quam ſanitatís, &c. Ego autem in hac ambiguitate cenſeo veram Gal. mentem, ac veriſſimam fuiſſe artem de Pulſibus ab Hipp. cognitam, ſed minime elaboratam, & abſolutam fuiſſe, qui loco pulſuum reſpirationem videtur perpetuo obſeruaſſe, quod pluriſimi ægroti Epid. facile cuique poſſunt paſſim demonſtrare. Quandoquidem re vera huiusmodi actiones, & reſpirationes vique adeo ſibi ipſis conſentiant, & ſimiles ſunt, vt ſumma cum ratione altera alterius vicem poſſit ſupplere. Vnus certe Gal. hanc quoque tam præclaram partem Artis medicæ nobis tradidit, & perfecit accuratiſſime, qui libello de Pulſibus ad Tyrones, maxime vero aliis in libris de differentiis, de dignotione, de Prognostiſis, nihil videtur præteriſſe, quod ad integrum huiusmodi argumenti pertinere poſſit. Vt interea nihil dicam de aliis libris hæc de re ab eo conceptus, ſpeciatim vero de libro, quem in arte medica ad finem ipſe promittit eſſe compoſiturum, atque artem de pulſibus ad compendium redacturum, qui quidem libri, ſi ad nos perueniſſent, forte hunc nobis laborem, ac medicis omnem difficultatem abſtuliffent, quam ipſemet Gal. 1. lib. de Pulſibus dignoſcendis cap. primo fatetur talem, & tantam eſſe, vt putauerit ad exactiſſimam, & abſolutiſſimam pulſuum cognitionem totam humanam vitam neceſſario requiri. Vulgare compendium pulſuum, quod nomine Galen. circunfertur, eſſe ſpurium, ac proſus Gal. indignum, puto eſſe maniſeſtius, quam vt debeat longius dubitari; nec mihi libet in re maniſeſta tempus perdere. Certe neſcio qua fronte à Thuſiſano. Conciiliatore, ac nonnullis, inter legitimos Galeni libros reponatur. Sed fortaiſſe nimum præſati, ad rem, & ad primum caput aggrediamur.

Quicumque de pulsibus sermonem habent, ab eorum definitione statim principium faciunt: mox singulorum verborum, ac particularum definitionis, ut loquuntur, explicationem aggrediuntur. Quam quidem docendi methodum video plerisque omnes hoc tempore in rebus prope omnibus mirabiliter obseruare: quod principio publicarum Lectionum, necnon etiam in disputatione de abusu medicamentorum Vels. cap. primo, & secundo prioris libri copiosius diximus. Vereres quoque hanc methodum mihi videntur tenuisse, ex quorum disciplina plurimæ pulsus definitiones constitutæ, ac traditæ sunt. Quæ referuntur à Gal. 4. de diff. Pulsuum c. 2. At verò huiusmodi omnes, atque eorum institutionem non probatur à Gal. cum enim definitio ex præcepto Arist. 6. Topicorum, necnon 5. Metaph. 48. ex prioribus, & notioribus debeat constare, atque omnes consentiant difficile admodum, atque arduum esse probe rerum definitiones conficere. Gal. 4. de diff. Puls. cap. primo, vocat nimis audaces quicumque timere, & sine vlla cognitione non solum pulsus, sed etiam cætera omnia audent definire, in quibus quidem præcipitatis definitionibus, ut multi committantur errores est necessarium, sicuti euenit. Vereribus medicis tempore Gal. qui omnes eorum definitiones pulsus refutat, plurimæque eorum vitia apertissime demonstrat. Cæterum, ut ne idem quoque posteris eueniret, sed vnusquisque possit meliore ratione essentiam pulsus intelligere, ante omnia id nos docet, quomodo liceat medico pulsus definitiones probe inuestigare, & conficere. Cuius quidem doctrinæ summa est huiusmodi. Duo prima videntur genera definitionum: alterum, quod rei notionem explicat, alterum, quod rei essentiam docet, vtramque sententiæ virtutem obtinere. Primam quæ notionem explicat, ut si omnibus manifesta, quicumque eadem lingua vtuntur, neque ad rei essentiam attingat. Secundam quæ essentiam docet, vt priori consentiat, cum illa tamen eadem non sit. Propterea necessario opus fuit, vt non solum duæ, sed etiam tres, vel quatuor definitiones conficiantur. Vna, quæ omnibus eiusdem linguae hominibus sit concessa, quæ de essentia rei nihil statuat, sed in sola ratione consistit. Altera quæ aliquantulum recedat à notione, & non nihil ad essentiam accedat. Tertia, quæ adhuc magis tantum notionem, non essentiam aperiat. Quarta quæ totam essentiam doceat. Quæ quidem plures definitiones ita debent inter se disponi, vt quarta ad tertiam, tertia ad secundam, secunda ad primam referantur. Ex qua pulcherrima Galenica disciplina facile est intelligere in quanto errore versentur vulgares definitores qui quæcumque rem docturi, nulla præmissa notione, & inquisitione, statim suas definitiones, quasi ex tripode proferunt, quæ propterea sunt vsque adeo ambiguae, perplexæ, obscuræ, ignotæ, vt necesse sit circa earum explicationem longius commorari. Sed nos ad Gal. methodum, & rem nostram veniamus. Variæ apud medicos fuerunt pulsus significationes: de quo quidem diffuse mentionem facit Gal. primo de diff. pulsuum cap. 2. secundo de diff. pulsuum cap. 3. quarto de diff. pulsuum cap. 2. Verùm cæteris omnibus prætermisissis, idem scilicet Gal. 4. de ratione vitæ in morbis acutis, coram. 26. in lib. quod animi mores corporis temperaturam sequantur, cap. 8. quarto de diff. pul. cap. 2. Vereres medicos vsurpasse nomina pulsus de iis tantum notionibus, quæ in particulis inflammatione laborantibus contingunt. Hippocrat. vero omnium primum alterius significationis auctorem fuisse, quod postea apud

apud omnes inualuit, qui motum omnem arteriarum qualicumque esset pulsuum vocare consuevit. Hæc autem res, Galeno interprete, ita se habet nono de diff. pulsuum c. secundo, in quibusdam particulis nostri corporis, maxime vero, quæ carne sunt destitutæ, qualis præ cæteris est corpus in manu, facile vnusquisque non solum tactu, sed etiam visione potest motum quandam percipere, qui in omnibus hominibus bene valentibus iam inde à primo ortu sine vlla intermissione fit, & vsque ad interitum perducitur, in quo quidem motu facile licet cuique obseruare, quidam de profundo ascendere, & surgentem manum ferire; deinde id aperte regredi, ac recedere, mox quiescere.

Contra verò interdum nobis primum se præsentare speciem quandam rei quiescentis, deinde ascendentis, ac mox ferentis, demumque se recipientis, & quiescentis: Vt manifestum sit, huiusmodi motu rei ascendentis, ferentis, regredientis, quiescentis in orbem ferri, ac non nisi cum vita hominis deficere. Cum motum, Galenus inquit, omnes homines pulsuum appellant, quod si quis huius nominis, & communis notionis breuiorem definitionem desiderat, id cuique licet, dummodo, inquit Gal. is nihil prætereat, neque addat quicquam superuacaneum præter ea, quæ modo diximus. Namque si quis præter ea quid vel minimum addiderit (si quidem id præter rem atque inutile fuerit) inutiliter operam perdet; si vero id ad rem, atque vtiliter dicatur, certum est illum à notione ad rei essentiam accedere. Ex quo si dixerit eiusmodi motum esse motum arteriarum, quando quidem hæc definitio non solum motum, sed etiam quorum sit motus declarat: Cum vulgus manifeste quidem intelligat, talem esse in corpore motum, nihilominus ignorat corpus, quod mouetur. Quod si quis neque his contentus adhuc velit arteriarum ortum, figuram, tunicas, vsum, facultatem, & alia id genus explicare, utique hac longe magis à priore notione recedit, & ad totam essentiam pulsus accedit. Itaque definitionem notionis id tantummodo quod omnibus hominibus perspectum est, præterea nihil debent explicare, qualis est definitio notionis pulsus; si dicamus quandam motum sensibilem in variis corporis partibus rei per circulum, ac perpetuo se attollentis, ferentis, se recipientis, & quiescentis, apud omnes homines pulsus vocari. Huiusmodi autem definitionis notiones, quas Aristot. 2. Posti & in Metaph. definitiones quod nominis appellat, sicuti ex vna parte non semper sunt proferendæ, quod nonnulli inepte perpetuo faciunt: quos Gal. aliquando irritis secundo de different. pul. cap. 3. 4. de different. pul. cap. 9. qui ne otus quidem citra definitionem empturi essent. Sed tunc duntaxat, quando non omnes rem propositam assequuntur, aut quis vel malitiose, vel impudenter præter item hominum acceptionem, non minimum significationem pernerit. Ita ex altera parte Gal. quarto de different. pulsuum cap. 2. scribit illòs quam maxime errare, quicumque in re ignota, vel ancipiti nominis definitionem prætermittunt, solam essentialem definitionem proferunt, ac propter huiusmodi ignorantiam temere pronuntiare, quicquid illis in mentem venit. A quo quidem errore quomodo vulgus definitorum nostrorum se tueatur, ipsi viderint. Iam verò si ex Gal. præceptis illa omnia velimus præmittere, & examinare quæcumque ad alteram essentialem definitionem pulsus forent necessaria, longissima opus esset disputatione.

Itaque nobis propositum est circa illa tantum versari, & quidem quam breuissime fieri potest quæ ad nostrum institutum satis esse possunt. Cæterum illud cõmòde mihi videor facere posse, postquã Gal. hoc tractando argumento nobis omnem

leuauit laborem, si illius essentialē definitionem accipiamus, interpretemur, illustremus, & quadam veluti paraphrasi omnibus manifestam reddamus. Postquam igitur Gal. plurimas Veterum medicorum pulsus definitiones recensuisset, reprehendisset, confutasset, tandem hæc habet, quarto de different. Puls. cap. 2. Nos autem edicamus, pulsus esse actionem peculiarem, præcipue cordis, deinde arteriarum, quæ distensione, & contractione mouetur à facultate vitali, quo natui caloris medicoritate retineantur, atque in cerebro spiritus animalis generetur. Ac sane si quis consideret omnes conditiones probæ definitionis de quibus Arist. 6. Top. diffuse, 4. Physic. tex. 21. præcipue sunt, vt definitio sit propria differentiæ, adeo vt cum eo conuertatur, vt nihil in definitione desit, aut super sit, vt definitio tollat omnes difficultates, quæ de re habentur, is facile fatebitur hanc Gal. definitionem pulsus omnibus numericis fuisse absolutā. Sed nos singula persequamur, Pulsus est actio. Ex præceptis Dialecticis, hæc definitio constat ex genere, ex differentiâ. Itaque actio est genus. Nihil autem refert, siue actionem, siue motionem, vel motum dicas. Quæ deinde sequuntur, omnia differentiæ sunt. Actiones corporis sunt in primis duplices. Aliæ sunt in omnibus partibus, & toti corpori cōmunes alimenti attractio, retentio, coctio, exulsio. Aliæ sunt vnius, vel alterius partis propriæ, visio oculorum, auditio aurium, ambulatio crurum. Ergo pulsus est actio, non communis, sed propria, & peculiaris, præcipue cordis, deinde arteriarum. Interpretes vertunt materiale, quæ forte melius vertuntur; Primum cordis, secundo arteriarum. Namque arteriæ non sua sponte, sed easus mouentur, & huiusmodi edunt actionem, quatenus hæc mouendi vis, & facultas à corde, cui natura ingenta, atque insita est, cum illis communicatur. Quæ distensione, & contractione mouentur à facultate vitali. Quandoquidem naturale omne, quod mouetur, ab alio mouetur, quod Arist. luculenter demonstrat in principio lib. 7. Physic. speciatim vero rerum, quæ postea sunt in generatione. Definitio complectens causam efficientem optima censenda est, quod itidem Gal. docet quarto de different. Puls. cap. 9. summa cum ratione in definitione pulsus, quem certum est, sicuti cæteros omnes motus, duntaxat in fieri suam essentiam obrinere. Causa efficiens à Gal. posita est; Illa vero est apud Gal. facultas vitalis, in qua sententia ego quidē libenter acquiesco, qui nolo de hac re varias Philosophorum, & Medicorum, maxime vero Arist. opinionem afferre, de quibus mentionem facit Gal. cum aliis locis, tum maxime in primo de Causis pulsuum cap. 2. cum alij natium calorem, alij spiritum (in qua sententia videtur fuisse Arist. lib. de respiratione, si modo hic liber est Arist.) alij constitutionem, alij proprietatem temperamenti, alij neruosam structuram corporis, alij qualitatem nullo nomine præditam contendant efficientem causam pulsus esse. Siquidem huiusmodi lubricior dispersatio aliena est à meo instituto, nec ad cognitionem pulsus videtur quicquam conferre. Quod si quis vestrum cupiat adhuc, quidnam Gal. sit facultas vitalis, cognoscere, ille ad hoc respōdet apertissime primo de Præfagijs ex Puls. cap. 4. primo, de Simplic. medicamentis, c. primo. Vitalem facultatem nil aliud esse, quam commodum cordis temperamentum, quod propterea affirmat, quod bene, vel male temperatum est, eatenus suum munus obire, pulsusque modo languidiores, modo robustiores efficiere. Itaque arteriæ mouentur à facultate vitali, sed quomodo mouentur? Galenus responder, dilatatione, & contractione, quos Græci *διαστολή*, & *συστολή*, vocant, quem quidem duplicem motum arteriarum actionē esse Gal. docet, & confirmat lib. de vsu Puls. c. 6. aduersus nonnullos, qui contendebant, vnam tantummodo

systo

systolem esse propriam arteriarum actionem, diastolem vero tunicarum ipsarum in naturalē partem distatiam spontaneam esse redditum. De quibus quidem duobus motibus, plurimisque difficultatibus, quæ passim à veteribus, & recentioribus medicis agitantur; cū ego nolim hoc tempore longius agere, illud vnū à iunioribus sciendum est arterias vna cum corde eadem plane ratione, eodemque temporis momento, tum constringi, tum dilatari per constrictionē, & contractionem foras expelli, quæcunque fuliginosa excremeta ex coctione, aut verius exustione humorum in toto ante contracta sunt, per sublationē, & dilatationem frigidiorē aërem in cor, atque ad penitiores corporis partes trahi, ac deferri: Quo natui caloris mediocritas retineatur, atque in cerebro spiritus animalis generetur. Certissimum, atque in Galeni doctrina exploratissimum est, actiones nostri corporis propterea fuisse à natura constitutas ex quo ille generale tradit præceptum 7. de vsu partium cap. 20. vt post explicationem actionis cuiusque partis, perpetuo illius utilitates debeant explicari. Igitur iure Gal. post explicationem actionis cordis, & arteriarum postremo in sua definitione utilitatem affert. Hæc vero est duplex, altera, vt congruens natui caloris moderatio, & temperatio conseruetur. Altera, vt cerebro accommodatum pabulum subministraretur, ex quo spiritus animalis continenter generari ac foueri posset. Vt autem iuniores hanc duplicem pulsus utilitatem intelligant, quod ad primam pertinet, sciendum est innatum huiusmodi calorem in perpetuo opere, ac motu continue versari. Cum ille de sententia Hippocrat. omnium naturalium operum auctor animæ substantia, aut saltē animæ principium, & necessarium instrumentum existat, illius principium, fontem, ac focum in corde consistere, à quo deinceps in totum corpus, & singulas corporis partes diffunditur, atque hinc fieri, vt in corde præ cæteris omnibus partibus nostri corporis insignis perpetuo caliditas cōtineatur, quæ propterea Gal. ardenti flammæ aliquando assimilare consuevit, vt diffuse in publicis lectionibus diximus. Cum huiusmodi igitur insignis calor non aliter, ac flammæ duplici potissimum ratione possit marcescere, ac corrumpi, altera si præter modum augeatur altera si nimia fuliginum copia obruatur, vtrique periculo prouido naturā mirabiliter prospexit, nempe, respiratione, & pulsu. Quandoquidem & Thorax, & arteriæ dum dilatantur, aërem attrahunt frigidiorē, quo natuus calor in congrua moderatione conseruatur. Dum constringuntur expellunt fuligines, quæ retentæ liberam caloris perspirationem, & ventilationem potuissent impedire. Ex quo iure Gal. docet vniuersumque pulsus, & respirationibus eisdem vsus fuisse à natura institutos. Quod vero ad alteram pertinet utilitatem, is præter illis, quæ generatim de spiritibus, speciatim de spiritu animali à Philosophis, & medicis disputantur, in primis vero à Nouatore Argentorio aduersus Gal. lib. de somno, & vigilia, necnon in Comment. Artis medicæ, illud vnum mihi, & meo instituto celsio satis in præsentia, spiritum animale in cerebro tamquam in propria sede residere, quod illies à Gal. traditum est, hoc nomen animalis sortitum fuisse, non quod substantia animæ sit, sed quod proprium sit eius ibi habitantis instrumentum, quo sensus, & motus in vniuersas corporis partes transmittitur, 7. de Placitis Hippocrat. & Plat. cap. 3. Ex quibus facile est cuique intelligere, quomodo pulsus naturalem cordis temperiem conseruando, illique congruam naturam generationis vitalis spiritus subministrando, id quod possit præstare, vt spiritus animalis in cerebro generetur. Atque hætenus de essentia pulsus ex Galen. definitione, quam sicuti supra diximus, certum cuique esse potest; habere omnes conditiones probæ definitionis, atque

I 2 que

que omnibus suis partibus perfectam, & absolutam fuisse. Namque ut cætera omnia prætermittamus, hac definitione facile tolluntur omnes controuersie, quæcunque de essentia, & generatione pulsus potest afferri, ex gr. nonnulli pulsus definiebant motum arteriarum: nonnulli contendebant male pulsus per cordis, & arteriarum motum definiti, quod alij plurimi sunt motus, quibus huiusmodi partes præditæ sunt. Alij existimant, arterias per se ipsas moueri, alij pulsus definiiebant motum non solum cordis, & arteriarum, sed etiam membranarum cerebri, vel ipsius cerebri, vel vtriusque. Alij alias de hac re cogitationes inanes commentisunt, de quibus Gal. diffuse sermonem habet lib. 4. de differenti. puls. quæ quidem omnes difficultates facile dissoluuntur, si cum Gal. dicamus, pulsus esse actionem propriam, & peculiarem, primo quidem cordis, secundo arteriarum, quæ systole, & diastole, dilatatione, & contractione mouetur à facultate vitali tum propter conseruationem mediocritatis, ac temperantia caloris innati, tum propter generationem spiritus animalis in cerebro.

## CAPVT II.

## De differentiis pulsuum.

TRACTATURUS differentias pulsuum, id primum vos scire velim, hanc partem non solum in tota disciplina de pulsibus, sed forte etiam in tota arte medica longe difficilem esse, ut vel ipse Galenus fateatur se non potuisse omnes pulsus differentias perfecte, atque integre percipere, & intelligere. Ego vero conabor huiusmodi tractationem, & planiorem, quatenus fieri poterit reddere, qui statui non omnes pulsuum differentias vobis explicare, quod à Galeno accurate, & diffuse traditæ sint, sed eas tantum quæ mihi videntur maioris momenti, vtiliores, & ad vestram institutionem magis pertinere. Cæterum ex præcepto Galen. primo metho. 3. & 5. qui nos docet, species, & differentias rerum ex earum definitionibus colligere, ex finitione pulsus iam satis explicata, conabimur pulsus differentias inuestigare, hoc modo. Pulsus est motus cordis, & arteriarum. Cum igitur Philosophus doceat, omnem motum fieri de loco in locum, id quod potest fieri, vel celeriter, vel tarde, vel mediocriter, hinc primæ pulsus differentia nobis sese offerunt à qualitate motus. Pulsus alius velox est, alius tardus, alius mediocris. Pulsus velox ille est, qui arteria modica, & breui tempore de loco in locum mouetur, ac mutat, suumque perficit motum. Contra pulsus tardus ille est, qui multo, ac longo tempore mouetur, de loco in locum mutat, suumque opus absoluit. Ad quem modum dicimus, equum celeriter, vel tarde moueri, qui exiguo, vel longo tempore iter conficit. Pulsus moderatus autem mediocris est, qui medio modo se habet, & mouetur distensione, & contractione, quoniam motus pulsus non est simplex, sed ex duobus oppositis motibus constat, ut dicitur quoque inter nos ponatur quietes necessarium est, altera post dilatationem, priusquam arteria contrahatur, quæ exterior, & superna dici potest. Altera post contractionem priusquam arteria dilatetur, quam internam, & inferiorem licet appellare: quandoquidem natura nunquam alterum motum aggreditur, antequam perficiat priorem, atque ut Philosophi verbis utamur 8. Phys. tex. 61. & 62. omne, quod mouetur in contrario quiescit. Quamobrem ex huiusmodi quiete, vel ex tempore quietis, quæ nihil aliud est, quam immobilitas, seu privatio motus, aliæ tres se produnt pulsus differentia. Pulsus alius, creber, alius rarus, alius mediocris. Pulsus creber defini-

finito

finitor Galeno lib. de Puls. ad Tyrones cap. 4. est, cum tempus quietis breue, & medicum est Pulsus rarus, cui tempus quietis longum, & amplius est. Mediocris est, qui inter vtrumque medium modum obtinet. Verum in hac differentia dubium est, cum duplex sit quietis, interna, & externa, vtrum ex altera tantum, an ex vtraque pulsus crebritas & grauitas accipienda sit, quod quidem dubium ex eo videtur potissimum originem habuisse, quod nonnulli contendunt, solam arteria dilatationem, minime vero contractionem sentiri. De qua controuersia cum ego nolim longius agere, si quis vestrum cupiat plura intelligere, is videat Valesium contr. 7. lib. 3. qui inter cæteros eam tractat diffuse. Gal. quidem tradens rationem, & modum cognoscendi hanc duplicem quietem in pulsu, secundo, de dignotione pulsuum cap. vlt. docet, externam quidem quietem, quæ est inter finem dilatationis, & principium contractionis facile percipi, internam vero, quæ est inter finem contractionis, & principium dilatationis, non sine magna industria, & labore deprehendi posse, qui in summa ita statuit primo de diff. pulsuum cap. 7. & 8. apud illos, qui affirmant solam dilatationem sentiri, crebritatem, & raritatem ex vna quiete externa, ac toto eo tempore, vel intervallo, quod inter motum omnem dilatationis, & contractionis intercedat, accipiendum esse, apud eos vero, qui profitentur se non minus contractionem, quam dilatationem sentire, crebritatem, & raritatem ex vtraque quiete esse colligendam.

Iraque siue ex vna, siue vtraque quiete velimus huiusmodi pulsus differentiam colligere, si arteria diutius firmetur, & quiescat in vltimo loco, in quem dilatatione, vel contractione ingressa est, antequam alterum continuum motum aggrediat, pulsus rarus, sin autem breuiori tempore firmetur, quiescat, pulsus creber dicendus est. Sed reliquas differentias persequamur. Quoniam arteria, quæ distenditur, sicut reliqua omnia corpora, triplicem habet dimensionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem, ut differentia quoque ex quantitate huius distensione eliciantur, necessarium est. Quoniam vero omnis quantitas in multitudinem innumerabilem secari potest, quod à Gal. traditum est in Phrasibus cap. 30. ut omnem confusionem fugiamus, nobis satis fuerit cum Gal. huiusmodi quantitatem dilatationis arteria ad tria capita referre, ut vna sit moderata, vtrinque sint duo extrema, alterum quod mediocritatem excedat, alterum quod à mediocritate deficiat, quod si quis adhuc velit singula capita in alias differentias diuidere, quatenus dilatatio magis, vel minus excedit, aut recedit à mediocritate, id cuique licet, neque à Gal. quandoque prætermissum est secundo de differentiis pulsuum cap. 6. Iraque pulsus dilatatio alia excellens, alia mediocris, alia deficiens. Cum autem hæc ipsa dilatatio, vel in singulis tribus dimensionibus separatim longitudine, latitudine, profunditate, vel in omnibus simul generatim, & coniunctim fieri possit, hinc plures colliguntur pulsus differentia. Namque primo si arteria supra mediocritatem excedat, ac p.n. augeatur in longitudine, Pulsus longus; in latitudine pulsus latus, in profunditate pulsus altus est dicendus. Sicuti contra, si arteria infra mediocritatem excedat, ac præter naturam minuatur, in longitudine pulsus breuis; in latitudine angustus; in profunditate humilis appellabitur. Quod si arteria in singulis dimensionibus media quadam ratione dilatetur, ut nihilque excedat, nihil deficiat, iam diximus hunc pulsus esse mediocrem. Deinde vero si arteria dilatationem consideremus, non separatim secundum singulas, sed coniunctim tantum omnes dimensiones, hinc aliæ rursus confurgunt pulsus differentia, quæ itidem modo po-

fità ratione possunt distribui. Namq; si arteriæ dilatatio simul in omnibus dimensionibus longitudine, latitudine, profunditate, medium quendam modum retineat, pulsus moderatus, temperatus æquabilis; si modum excedat, pulsus magnus, si deficiat, pulsus parvus dicens est. Quoniam omnium pulsuum definitio apud Gal. est huiusmodi. Pulsus magnus est longus, latus, altus, vel qui in omnibus tribus dimensionibus mediocritatem excedit. Pulsus parvus est brevis, angustus, humilis, vel qui in omnibus dimensionibus imminutus est. Pulsus moderatus est, qui secundum omnes dimensiones mediocritatem seruat. Non ignoro, nonnullos recentiores has differentias accipere non solum ex dilatationis quantitate, sed etiam contractionis arteriæ, in qua itidem tres dimensiones videntur posse animaduerti, & in proprias differentias referri. Ego vero sicut in cæteris omnibus, ita hac quoque in re volui Galeni doctrinam, atque exemplum imitari, qui scribens ad Tyrones, quod itidem nos facimus, vnam dilatationis quantitatem considerat, lib. de puls. ad Tyrones cap. 2. at ex ea tantum differentias colligi, quod vt puto, arteriæ contractio non ita facile, & proprie sicuti dilatatio percipi, & deprehendi posse, vt supra diximus. Verum hoc loco minime prætermittendum est necessarium quoddam Galeni præceptum, quod & ad eas, quæ hætenus tradite sunt, & ad cæteras omnem pulsuum differentias generaliter pertinet, nimirum, Pulsuum moderatum, & cuique, naturale ante omnia esse animaduertendum, atque ad illum, tanquam ad Lydium lapidem omnes arteriarum excessus, & defectus, ex quibus tot resultant differentia perpetuo referendas esse, qui scribit ad hunc modum secundo de dignotione pulsuum cap. 2. ad finem, vbi optimam constitutionem inuenimus corporis nostri, primo animaduertendum est, qui eius sint pulsus, neque obiter, vel negligenter, sed in eo statu hominem accipimus, vbi suum proprium motum pulsus à nulla externa causa immutati retineant. Hoc fiet si non in longo otio sit versatus, nec recens exercitatus, nec vero etiam diu ieiunauerit, vel multum comederit; Ac præterea sit optime temperatus, ipseque æger liber sit ab omnibus animi affectibus, & tranquillissimam mentem habeat. Postea inuestigandæ sunt corporis vitiosæ constitutiones, tumque primo easdem recensendis differentias, deinde quos in illis excessus repereris, atque defectus, hos ad moderatam, atque optimam constitutionem conferes. Hæc Gal. Quæ consulto hic volui transcribere, quod ad totam intelligentiam pulsuum sint maxime accommodata. Hætenus traditæ sunt differentia ex motu arteriæ, in quo certum totam ipsius substantiam, seu essentiam consistere.

Itaque id restat, vt ad alias differentias transeamus, quæ accipiuntur ex accidentibus, quæ huiusmodi arteriæ motionem necessario consequuntur qualia præcipue sunt mollities, & durities. Mollities enim & durities, vt Gal. inquit in lib. de optima secta ad Thra. c. 3, & lib. si statim vna cum motu arteriæ percipiuntur, tum minime ad motum pertinent, sicuti superiores differentia, quandoquidem corpus molle, & durum, vt sit tale, motum non requirit, cum per se etiam sine motu tactui facile occurrat. Norat Gal. primo de diff. pulsuum cap. 6. huiusmodi pulsuum differentiam à plerisque medicis maxime iunioribus, pulsuum plenum, vacuum & inter vtrumque medium dici consueuisse, à seipso autem pulsuum mollem, durum, & moderatum, appellari, in qua Gal. significatione, & appellatione equidem censeo esse acquiescendum. Itaque pulsus alius mollis, alius durus, alius temperatus. Molle inquit Philosophus 2. de Ortu & interitu tex. 13. ad humidum, reducitur, & in seipsum facile cedit. Durum contra, ad siccum refertur, neque cedit in seipsum. Itaq; pulsus est mollis,

lis, quia arteria quomodo humidior, laxior, & carnosior, tangenti manui occurrit, ac facile cedit. Pulsus autem est durus, quoniam arteria siccior, densior, & rigidior instar corij percipitur, nec facile cedit. Pulsus temperatus est, qui inter vtrumque mollitiem, & duritiem medio modo se habet. Post hæc in definitione pulsus fuerant verba (à facultate vitali.) Ex qua particula alia demum propria pulsus differentia confurgit. Cum enim operatio prodiens ex huiusmodi facultate, vel valenter, vel debiliter, vel medio quodam modo fieri possit, hinc tres confurgunt pulsus differentia. Pulsus alius vehemens est, alius debilis, alius inter vtrumque medius est. Neque enim aliquis iunior hic turbetur, quod paulo supra traditæ fuerint differentia secundum magnitudinem, & paruitatem pulsus, quæ fere in idem cum iis videntur cadere. Namque aliter se res habet, siquidem priores differentia accipiuntur ex quantitate, ac simplici dimensione arteriarum, hæc vero posteriores ex facultate vitali, atque illius operatione definiendæ sunt. Vnde si vere, & proprie loqui velimus, altera prior differentia potius magnitudo, vel paruitas arteriarum, altera posterior potius magnitudo, vel paruitas pulsus dicendæ sunt. Igitur apud Gal. 3. de different. pulsuum cap. 5. pulsus vehemens ille est, qui tactum subuertit, id est qui valde, & quodam conatu pulsatur. Ad quem modum, vt idem scribit Gal. cap. primo libri 4. de dignotione pulsuum ex communi hominum notione, non solum quædam animalia, leones, tauri, sed etiam quædam inanimata, fluuiorum decursus, & magni venti, vehementia dicuntur, quod illa vehementer, ea violenter agant, adeo, vt etiam si magna vi contendamus ire contra, prohibeamur, repellamur, atque coerceamur: contra vero pulsus debilis ille est, qui sine conatu, imbecilliter, ac vix pulsatur, & percipitur, vt quandoque homo pulsu priuatus videatur.

Atque hæc quidem sunt simplices pulsuum differentia, quæ mihi videntur esse maioris momenti & ad meum institutum futuræ satis. Etsi enim nonnulli, in primis autem Auicenna alias quædam simplices pulsuum differentias commemorant, quales exempli gratia sunt, pulsus plenus, vacuum, crassus, tenuis, grauis, leuis, calidus, frigidus, & forte alij id genus, nos quinque modo expositis contentemur; quod arteria huiusmodi omnes differentia, vel tactu deprehendi, vel ad has facile possunt referri, vel leuem, aut fortasse nullum vsum possunt asserere.

Itaque ad compositas pulsuum differentias veniendum est; quod in singulis tractandis rerum differentiis Arist. Gal. & omnes docent, primo de simplic. mox de compositis sermonē habendū esse. Quoniam vero huiusmodi composita differentia plurimæ sunt, ac propemodum infinita, addo plurimis, & grauissimis, difficultatibus implicata, quæ nullo modo breui oratione possunt cōprehēdi, & explicari, ego quidē statui quædam tantūmodo pauca præcepta de hac re summam tradere, quæ præsentī operi ac meo instituto possunt seruire, quod eo liberius facio, quoniam compositi pulsus ex simplicibus constant, & qui probe simplices intelligit, & compositos quoq; facilius intelligat, necesse est, siquidem vt Aristot. docet, tunc vnusquisq; arbitratur se compositum nouisse, quum nouit quibus, & quot partibus illud constet. Itaq; sciendū est ex Galen. in lib. de pulsib. ad Tyr. cap. 5. primo de differentis pulsuum 10. omnibus supra propositis differentiis, pulsib. æqualitatem, & inæqualitatem, necnon ordinem, & ordinis perturbationem necessatio contingere, de quibus cum eodem Galen. ita habendum est, atque id primum æqualitatem, & inæqualitatem, atque ordinem, & ordinis perturbationem inter se differre quod æqualitas & inæqualitas, tum in vno, tum in pluribus pulsibus fiunt, ordo autem, &



ordinis perturbatio duntaxat in pluribus consistit. Æqualitas porro, vel inæqualitas pulsus nil aliud est, quam paritas & imparitas prioris pulsus, cum reliquis, qui deinceps post priorem pulsus sequuntur, adeo ut ex. gr. si decem pulsationes fuerint pares, pulsus æquales, si vero fuerint impares, pulsus inæquales dicendi sunt. Huiusmodi autem æqualitas, & inæqualitas dupliciter dicitur: vno modo generaliter, & absolute, altero speciatim, & in certo aliquo genere. Pulsus simpliciter æquales dicuntur, qui continuata serie, neque in velocitate, neque in crebritate, neque in magnitudine, neque in cæteris differentiis aliquam inæqualitatem, aut mutationem, sed omnes eadem plane ratione, ac regula progrediuntur, iidemque perpetuo perseverant.

Contra vero pulsus inæquales simpliciter dicuntur, qui in velocitate, crebritate, magnitudine & reliquis omnibus differentiis sunt immutati, adeo ut eandem statum cum prioribus non obtineant, neque in eodem tenore perseverant. Dicam rursus pro iunioribus vno verbo cum Gal. 1. de differentiis pulsuum cap. 10. si omnes pulsus, & secundum omnes differentias omnibus modis pares maneat, vniuersæ, & simpliciter æquales dicendi sunt. Altera ex parte, si omnes pulsus, & secundum omnes differentias omnibus modis fuerint impares, generaliter, & absolute inæquales sunt appellandi. Cæterum, pulsus æquales, vel inæquales non generaliter, & absolute, sed particularim in certo aliquo genere illi sunt, qui non secundum omnes, sed secundum vnam, vel alteram, vel plures differentias mutantur, neque congruam paritatem conseruant. Quamobrem appposito nomine illius differentię, quam retinent, æquales, vel inæquales dicuntur, ex. gr. pulsus æqualis, vel inæqualis in magnitudine, pulsus æqualis, vel inæqualis in velocitate, & sic de cæteris. Ac si plures differentię simul coniunguntur, quod aliquando euenit, duo tres, vel plures, coniunctis quoque nominibus appellabuntur. Pulsus inæqualis, vel inæqualis in magnitudine, in crebritate, in velocitate, mollitia, vehementia, &c. in vniuersum vero inæqualitas pulsus, & placet Gal. 1. de differ. c. 10. & 11. nouam duplicem diuisionem recipit; namque altera in cumulo plurium pulsuum consistit, quæ propterea *bosoraiin* Græcis, Latinis collectiua, congestiua, cumulata dici potest. Altera vero in vna constat pulsatione, quam singularē licet appellare, quæ quidem priore obscurior est, ac multo difficilius cōprehenditur, sed vtraque diuisio in alias differentias distribuitur, ac primo quidem inæqualitas collectiua, quæ in multis pulsibus consideratur, alia est æqualis, alia inæqualis, neque vero est inquit Galen. ut quispiam miretur, quod æqualem dicamus inæqualitatem, cum id frequenter vsu veniat, non modo in pulsibus, sed aliis in rebus prope omnibus, quæ dum degenerant à pristina sua natura, vel magnitudine, vel qualitate, æqualia, vel inæqualia faciunt incrementa. Nam quatenus à propria natura discedunt & æqualitatem perdunt, eatenus inæqualia vocantur, quatenus autem æqualem semper faciunt mutationem, eatenus æqualia appellantur. Itaque istud primum pulsibus quoque euenit, quod si pristino statu non constant, nec parem mutationis rationem constituent, pulsus inæquales dicendi sunt, sicuti contra, si à pristina quadam conditione recedunt, sed parem, ac pari seruata mutatione recessum faciunt, pulsus inæquales, æquales dici debent. Exemplo res fiet manifestior, quod itidem à Galeno propositum est. Accipiamus differentiam pulsus magni, ac fingamus pulsuum secundum primo esse paulo minorem, tertium secundo, quartum tertio, quintum quarto, & cæteros deinceps, qui sequuntur proxime superioribus tanto esse minores, quanto secundus primo

minor

minor fuerat, adeo ut in singulis pulsationibus eadem proportio, ac mensura mutaretur, atque imminueret magnitudinis seruetur. Iam satis constat huiusmodi pulsuum magnitudine esse inæqualem. Siquidem pluribus pulsationibus magnitudine imparibus constat, sed tum pariter videtur constare hanc inæqualitatem fieri æqualiter, quod æque in omnibus mutationibus succedant. Hic autem pulsus à Græcis *μυνη* dicitur à figuris, quæ in acutum desinunt, vel quod caudæ mutis similitudinem repræsentent, cuius crassities magis, ac magis minuitur, quanto longius protenditur. Vel ut aliis placet *μωρη* que voce pulsuum simpliciter decurtatū, aut mutilū, aut decrescen-tem significat. Ad quæ modum veteres quoque genus quoddam versuum *μυνη* appellabant, quod postremo pede claudicabant, & deficiebant. Altera autem ex parte si in eodem pulsuum magno, secunda, tertia, quarta, & quæ deinceps sequuntur pulsationes sint quidem minores priore, sed nullam inter se proportionem, ac mensuram seruent, adeo ut exempli gratia, quarta pulsatio sit minor secunda, sed similis tertia, & ita reliquæ mutationes à seipsis dissentiant, neque æqualiter, neque seruata ad inuicem æqua distantia fiant, huiusmodi pulsus inæquales dicendi sunt.

Sed ad alteram qualitatem venio, quam diximus vnica pulsatione constare; hæc quidem in varias differentias distribuitur, quandoquidem ut Galenus docet in primo de diff. pulsuum 13. vna, atque eadem est ratio, & vniuersa in omnibus, & speciatim, ac separatim in singulis generibus pulsuum. Etenim si huiusmodi vnus pulsus inæqualitas accidat in omnibus generibus, tunc pulsuum absolute inæqualem, si vero in vno tantum genere, tum pulsuum inæqualem in eo genere nominatim dicemus. Exempli gratia in celeritate, in qua contingit inæqualitatem admitti, ut de altera collectiua, inæqualitate, quæ fit in vno pulsuum, siue fuerit absoluta, id est, omnibus pulsuum generibus communis, siue non absoluta, id est, certi alicuius generis singularis, duas habet differentias, principales, altera constat in prima particula arteriæ ac tactu vnus digiti manus percipitur, altera consistit in pluribus arteriæ partibus, ac non nisi tactu duorum, trium, aut plurium digitorum percipi potest.

Et quatenus ad primam pertinet, si quis vestrum miretur, quomodo vna, atque eadem particula arteriæ inæqualis fieri possit, ad hoc responderet Galenus loco citato primo de different. puls. cap. 3. ratione diuersi temporis motus hanc inæqualitatem contingere, quandoquidem nihil prohibet, quin hæc ipsa particula primum tardior, deinde celerior, aut contra, primum celerior, deinde tardior moueatur, atque ita reddatur inæqualis. Immo vero Galenus testatur summam inæqualitatem frequenter ac sæpe in pluribus contingere, ac multa denotare, de quibus promittit se alio loco sermonem esse habiturum.

Cæterum sciendum est, inæqualitatem in vno pulsuum tam in vna, quam in pluribus illis particulis in plures adhuc differentias distribui, de quibus quidem, & cæteris omnibus pulsuum differentias quam plurimæ adhuc remanent nobis tractandæ differentię, nobis autem de iis propositum est nihil dicere, sed in iis acquiescere, quæ hæcenus à nobis sunt explicatæ, partim ut ne discedamus ab ea breuitate, quam ipsi proposuimus, partim, ac potissimum, quod censemus expositas differentias apud Medicos esse frequentiores, maioris momenti, & vtiliores ad instituendas disputationes, quod meum præcipue est institutum satis futuras. Itaque ad absolutionem huius secundi capituli illud vnum restat, ut de ordine pulsuum, atque ordinis perturbatione verba faciamus. De quo illud est memoria repetendum, quod supra dixi, ordinis perturbationem non nisi in pluribus pulsibus con-

I 5 tim

tingere, cum Philosophi doceant, quod alioquin est manifestissimum, ordinem esse rationem quandam plurium rerum, secundum prius, & posterius, quæ ad vnum primum principem diriguntur. Præterea vero illud quoque est sciendum, hanc differentiam ex pulsibus duntaxat inæqualibus originem habere, qui minime pares subeunt mutationes, quandoquidem pulsus, qui altera ex parte pares subeunt mutationes perpetuo eodem modo se habent, adeo vt necesse sit, ordinem illis perpetuo adiunctum esse. Sed tamen ita habendum est, in quo multi falluntur, pulsus inæquales minime omnes profus, & necessario esse inordinatos, cum immo vero eorum quidam sint ordinati, quidam inordinati, quæ differentia est Galeni primo de diff. pulsuum cap. 10. Vt autem hæc quoque pars, quæ ad ordinem, atque ordinis perturbationem pertinet, fiat manifestior, nonnulla, quæ iam supra fuerunt exposita cum Galeno, modo sunt repetenda. Namque pulsus si secundum omnes simplices differentias velocitatis, tarditatis, crebritatis, raritatis, & reliquorum fuerint pares, absolute æquales.

Contra vero si in omnibus differentiis fuerint impares, absolute inæquales dicendi sunt. Quod si pulsus vna aliqua, vel aliquibus differentiis sint pares, aliquibus autem differentiis sint impares, in prioribus quidem æquales, in posterioribus autem inæquales statuendi sunt. Ex quo licet colligere ordinem, & ordinis perturbationem, non aliter, quam ex paritate, vel imparitate circuituum colligi posse. Namque si pulsus alioquin inæqualis plures obtineat circuitus impares, hic inordinatus dicendus est. Exemplo res fiat manifestior, quod idem proponitur à Galeno. Accipiamus igitur vnum genus pulsuum in magnitudine esto, primus, secundus, & tertius sint magnitudine pares, quartus ab huiusmodi paritate deficiat, certum est, hunc pulsuum magnitudine esse inæqualem. Vtrum vero ille, vel ordinatus, vel inordinatus sit, adhuc certum non est. Itaque cæteros quatuor, qui sequuntur pulsus attendere, & expectare oportet. Namque si tres proxime sequentes, nempe quintus, sextus, & septimus prioribus, nimirum primo, & secundo, & tertio sint pares, & eandem cum illis proportionem retineant, si octauus respondeat quarto, atque ita deinceps cæteri circuitus eandem paritatem conseruent, hic pulsus inordinatus est in magnitudine, quandoquidem circuitus sunt pares. Si vero posteriores circuitus prioribus non consentiant, ac respondeat, vtique hic pulsus est inordinatus: quandoquidem circuitus sunt impares. Quod vero de magnitudine diximus, idem inquit Galenus, de celeritate, cæterisque differentiis dicendum est.

Cæterum, si eueniat (euenit autem aliquando) vt duo, vel tres primi circuitus pulsuum sint omnino inter se impares proximi qui sequuntur non ita impares apud Galenum, hic pulsus absolute ordinatus esse non potest: sed tamen neque statim absolute inordinatus dicendus est, quippe hic quoque ad sequentes circuitus oportet animaduertere, qui si primis non respondeant, pulsus absolute inordinatus nuncupabitur, quod nullum profus ordinem seruet. Quod si tres primi circuitus sint plane impares, proximi autem qui sequuntur, nempe quartus quintus, & sextus, sint quidem pariter impares, sed tamen alteri alteris in hac imparitate sibi ipsis respondeant, adeo vt quartus primo, & quintus secundo, & sextus tertio omni ex parte adæquentur, huiusmodi pulsus ordinatus per circuitum à mediis solet appellari; qui quidem pulsus ordinatus per circuitum inter eos certos quosdam dicitur, qui absolute ordinati, & inordinati vocantur, nam quoties certis quosdam

circuitum

circuitus pares obtinet, ordinatus, quoties vero non omnem ordinem retinet, inordinatus iure dici potest. Nec vero est, vt explicandis variis circuitibus pulsuum, qui ex variis numeris colligi possunt, longius laboremus, quandoquidem omnium eadem est ratio, & qui priores satis intelligunt, vt posteriores quoque probe intelligat, necesse est. Atque hæc differentiis pulsuum sint satis.

## CAPVT III.

## De Causis pulsuum.

Causæ, quæ pulsuum variant, etsi plurimæ possent afferri, tamen à Galeno in primo libro de causis pulsuum ad duo summa capita referuntur, vt aliæ sint principes, & generationis, ex quibus pulsus proxime conficiuntur, aliæ sint secundariæ, & permutationis ex quibus pulsus varias duntaxat commutationes, & alterationes subeunt. Causæ principales alio nomine continentes dicuntur quod pulsuum essentiam contineant, quod ab illis primo, & immediate fiant, quod nulla earum possit mutari, quin pulsus quoque mutabiles maneant, quod illis constantibus, pulsus necessario fiant, illis deficientibus necessario deficiant, & propterea merito continentes, & principes dictæ sunt, quæ nominis ratio causæ continentes tradita est à Galeno in libro de differentiis, quæ contra Hippocratis aphorismos à Iuliano dictæ sunt ad finem, quod similiter ab ea aliquid fiat, & cum ea pariter cesset. Huiusmodi autem causæ principes, & continentes apud Galenum tres sunt. Facultas, à qua vsus, cuius gratia, instrumenta, per quæ pulsus fiunt, & distenduntur, quæ quidem, si quis animum diligenter adhibeat, ex tradita pulsus definitione præclare colligi possunt.

Itaque de his hoc in loco sed quam breuissime fieri potest, agendum est; Galenus primo de Causis pulsuum capite quarto singulas causas principes, & duas primas differentias videtur distribuisse hunc in modum. Facultas alia firma est, alia infirma. Vfus, quem iam supra dixi, nil aliud esse, quam ad nativum caloris conseruationem, ac spiritus animalis nutritionem, vel auctus est, vel diminutus. Instrumenta, nimirum tunicæ arteriarum, alia mollia, alia dura sunt, postea vero in singulis mediocritas contigit; sed hæc mediocritas efficit naturales pulsus, qui inter duo extrema medium locum obtinent, sicut hæc ipsa extrema pulsuum præter naturam generant. Cum igitur ex his causis pulsus suam ipsorum originem habent, sciendum est, non omnes eandem profus originis rationem habere: namque alij ex vna duntaxat, certa que causa, ac perpetuo generantur, adeo vt neque ea causa sine ea differentia, neque ea differentia sine ea causa esse possit: exempli gratia, (quod est Galeni) ex sola facultate robusta pulsus fortis, ex sola facultate imbecilli pulsus debilis perpetuo efficitur. Quos quidem pulsus necessario consequentes nonnulli satis apte mihi videntur proprios, & inseparabiles appellare. Alij vero vel ex vna, vel ex duabus vel ex tribus causis originem habent, neque vt priores ad suas causas necessario conuertuntur. Exempli gratia, ex facultate robusta fiunt pulsus magni, celeres, ex facultate imbecilla parui, tardi. Verum (quod non est perpetuo verum) cum huiusmodi pulsus ab aliis quoque principibus causis generentur, quos quidem propterea latine familiares commode licet appellare, etiamsi nonnulli interpretes, non sine turpi errore, eosdem proprios, & peculiare interpretantur. Cæterum huiusmodi pulsuum familiarium plures sunt differentia, quatenus illi magis,

magis, vel minus vini, vel alteri causæ principes familiares existunt: Exempli gratia, quæ exempla mihi libet frequenter proferre, quod ea res difficiles, & obscuras soleant quâ maxime illustrare: Pulsus magni, celeres, & frequentes, ex vno cum primis acuto vsu familiariter fiunt, quod cuique facile est intelligere. Etenim sînge cæteras duas causas, facultatem, & instrumenta naturaliter se habere, nec quicquam fuisse immutatum, solum vsu fuisse auctum, atque statim videbis pulsus maiores, celeriores, frequentiores fieri. Ac primo quidem maiores, deinde celeriores, postremo frequentiores, quando quidem tres huiusmodi operationes sunt ita natura institutæ, atque inter se iunctæ, vt altera alterius vicem suppleat. Namque si calor ita augetur in corpore, vt pulsus magnitudo non sufficiat, tunc celeritas accedit; ac demum, si neque celeritas fuerit satis, crebritas quoque adiungitur. Ad quem modum scribit Galenus in primo de Causis pulsuum cap. quinto, eos, qui insigniter sitiunt non modo multum, sed etiam crebro, & celeriter bibere consueuisse. Quod itidem in respiratione euenit, in qua si homo maiori indigeat refrigerio, aërem copiosum simul, & celeriter, & crebro solet attrahere. Quod autem de pulsus magnitudine, & celeritate dicimus, idem quoque de cæteris differentiis dicendum est. Hæc de pulsibus, tum propriis, tum familiaribus, qui ex tribus principibus causis proueniunt sint satis. Cuius quidem differentia summam, propter nouitios non grauabor duobus verbis repetere. Causæ pulsus principes sunt tres, facultas, instrumentum, vsus. Pulsus ab illis orientes alij sunt proprii, alij familiares, pulsus proprii ab vna certa, & determinata causa perpetuo proueniunt, atque ad eam conuertuntur: Pulsus familiares nunc ab vna, nunc à duobus, nunc à tribus causis, sed non certo, neque perpetuo generantur, neque ad eas conuertuntur. Pulsus familiares inter se differunt, quod vni, vel alteri principi causæ magis, vel minus familiariter succedunt. Exempli singularum causarum. Facultatis firmæ pulsus proprius, ac necessario consequens vehemens: pulsus familiaris, magnus, celer, rarus. Facultatis infirmæ pulsus proprius, ac necessario consequens imbecillus, pulsus familiaris, paruus, tardus, creber. Vfus siue auctus, siue imminutus nullum proprium, ac continentem necessario pulsuum efficit, sed solummodo familiares. Vfus auctus magnum celerem, crebrum; imminutus rarum, tardum, parum. Instrumenta mollia pulsuum proprium, & necessario consequentem efficiunt mollem. Pulsus familiares magnum, celerem, rarum. Instrumenta dura, pulsuum proprium, & necessario consequentem efficiunt durum. Pulsus familiares, paruus, tardum, crebrum. Hæc tota doctrina est Galeni primo de Causis pulsuum vsq; ad caput septimum. Iam vero, vt hanc partem de principibus causis persequamur Galeni exemplo, atq; imitatione id restat, vt videamus, qualesnam pulsus generentur, si huiusmodi causæ non sint solæ, & simplices, sed sibi ipsis inter se commixtæ, & complicatæ fuerint. De qua quidem causarum principum implicatione Galenus sermonem facit capite 8. & sequentibus libri primi de Causis pulsuum. Itaque principes pulsuum causæ inter se implicantur, aut omnes simul, aut duæ tantum, nimirum commixtis, vel facultate, & vsu, vel facultate, & instrumento; de quibus sigillatim breuissime dicendum est. Si igitur non solum vsus, sed etiã facultas mutatur, vt ambo à naturali mediocritate recedant, tunc quatuor in vniuersum contingunt variæ pulsuum differentia, in quarum singulis arteriæ moueri in hunc modum credentur. Namq; primo si facultas robusta fuerit, vsusque auctus, si moderatus sit excessus, tunc pulsus fiunt magni, celeres, crebri, vehementes.

res. Si vero excessus maior fuerit, tunc pulsus fiunt maximi, celerissimi, creberrimi: Propterea quod pulsus simpliciter magni, celeres, crebri, vehementes, tanti caloris necessitati non satisfaciunt. Si secundo facultas sit infirma, vsusque imminutus, tunc pulsus gignuntur parui, tardi, rari, imbecilles. Quod si facultas ad summam infirmitatem deducatur, aut omnino prostrata sit, tunc plane pulsus erit minimus, intermittetque, ac deficiet frequenter. Si tertio facultas fuerit infirma, vsus vero auctus, si malum ab vtraque causa vincatur, adeo vt ex vna parte magnopere facultas sit imbecilla, ex altera calor sit insignis, & igneus, tunc fiunt pulsus parui, tardi, creberrimi, debiles. Sin modica sit noxa, tunc pulsus æque crebri magnitudine, & celeritate moderati, debiles efficiuntur.

Si postremo facultas robusta, vsusque imminutus simul conueniat, tunc sequuntur pulsus magnitudine moderati, sed tardiores, ac bene rari (maxime autem vbi præpollat refrigeratio) ac demum robusti: quidem pulsus summa cum ratione tales eueniunt, quod moderata magnitudo ex duobus resulter contrariis, id est, nimia magnitudine, quæ facultati robustæ, & paruitate, quæ imminuto vsui sunt familiares. Sic fiunt tardiores, quod tarditas vsui imminuto magis quam celeritas firmæ facultati familiares existunt. Sic manifesta, insignisque est raritas, quod ea imminuto vsui possit exacte satisfacere. Sic iam satis supra diximus, pulsus robustos à facultate robusta semper fieri consueuisse. Sed ad alteram implicationem venio, in qua facultas, & instrumentum simul conueniunt, & implicantur; De qua Galenus libro de causis pulsuum, capite decimo. Quando igitur hæc duæ principis causæ simul conueniant, in huiusmodi implicatione, sicut in priore, quatuor efficiunt vsuum differentias. Namque primo, si facultas fuerit firma, instrumentum molle, pulsus manifeste maiores, aliquando tardiores, rarioreque fiunt, quod tunc magnitudo vsui sit satis, vt neque celeritatis, neque crebritatis vlla necessitas vrgeat.

Secundo si contra facultas fuerit infirma, instrumentum durum, pulsus parui, tardi, crebri efficiuntur. Magis autem, vel minus, pro maiori, vel minori causarum vitio.

Tertio si facultas sit firma, instrumentum durum, pulsus generantur parui, & crebri, non item tardi, immo vero interim iusto celeriores. Et si autem facultas valida est, quæ magnos pulsus solet efficere, tamen duris redditus instrumentis, fieri non potest, vt illa materialiter distendantur. Itaque parui necessario pulsus euadunt. Sed hic quoque causarum noxam perpendere oportet. Namque si durities instrumentorum exigua fuerit, robur facultatis maximum, iam pulsus non ita parui reddentur. Immo etiam si vsus id requirat, iusto celeriores fiunt. Si quidem durities non adeo est inepta ad motus celeritatem, sicuti inepta est ad quantitatem distensionis. Quod si contra durities excedat, robur facultatis paulo deficiat, pulsus generantur parui, celeriores, crebriores. Quod si demum moderatus fuerit, & æqualis vtriusque causa recessus à natura, altera alterius vini remittente, pulsus in omnibus generibus propemodum moderati euadunt, præterquam quod sunt duriores. Postremo si facultas imbecilla cum instrumento molli fuerit complicata, sique vtriusque æqualis, simulque modica fuerit à natura declinatio, pulsus moderati, ac plane naturales producuntur, præterquam quod molles fuerint. Sin autem excessus vtriusque sit valde immoderatus, pulsus parui, tardi, crebri oriuntur; qui itidem parui, tardi crebri oriuntur, si facultatis imbecillitas malum præpollat.

At vero si instrumentorum mollities sit superior, pulsus accedunt ad moderatos; quod

quod facultas, cum paulo sit debilior, quam naturæ institutum postulat, nihil impediatur, quin retineat congruam quantitatem distensionis, & qualitatem motus, sicuti impeditur, cum incurrit in duritiem instrumentorum. Sin vero durities vincat, vt tunc distensio impediatur, pulsusque fiant crebriores, necesse est, propterea quia paruitas distensionis vsui satis esse nequit. Sed ad tertiam implicationem progrediamur, quæ ex instrumento, & vsu simul commixtis resultat; de qua Galenus primo de Causis pulsuum cap. 10. Itaque si hæc duæ causæ, vsus & instrumentum à naturali suo statu mutantur, incoliui permanente facultate, tunc quoque quatuor diuersæ pulsuum coniugationes fiunt. Ac primo si vsus fuerit auctus, instrumentum molle, generantur pulsus magni, celeres, molles. Quod si excessus vtriusque causæ fuerit magnus, fiunt etiam crebri. Etenim dum magnitudo, & celeritas non possunt satisfacere vsui, & calori aucto, crebritas quoque accedit, quæ id supplet, ac præstat, quod magnitudo, & celeritas supplere, & præstare nequit. Secundo si vsus fuerit imminutus, instrumentum durum, vincente duritie instrumenti, pulsus sunt minores quod tardiores, & crebriores, propterea, quia instrumenta dura sunt minus accommodata ad magnitudinem, quam ad celeritatem. Vincente autem vsus diminutione, & refrigeratione, pulsus contra fiunt tardiores, quam minores, & tardiores, quod certum sit deficiente calore, primo tarditatem, deinde paruitatem succedere. Tertio si vsus fuerit auctus, instrumentum fuit durum (quandoquidem iam sæpe diximus aucto vsui, magnitudinem duritiei, instrumenti paruitatem familiarem esse) rationi conuenit, vincente calore, pulsuum magnum, vincente autem duritie pulsuum paruum fieri.

Quod si vtraque causa præter modum excedat, cum pulsus nequeant fieri, tam magni, quam vsus auctus & caloris abundantia requirit, immo vero propter duritiem instrumenti sunt iusto minores, vt propterea celerissimi quoque, & creberrimi illi fiant, necesse est, vt celeritas, & crebritas deficientis magnitudinis vicem supplere possit. Postremo si vsus imminutus frigiditasque, & mollities concurrunt, cū hic quoque magnus pulsus mollitiei, paruus frigiditati sit familiaris, pulsus ad alteram causam accedet, quæ magis à natura deflectat. Itaque præpollente mollitie instrumenti, pulsus magni, præpollente frigiditate pulsus parui generabuntur. Quod si vtriusque æqualis fiat accessus, pulsus neque magni, neque parui, sed inter vtrumque medij, & moderati fiunt. Si quidem quantum pulsus à mollitie in magnitudine perduntur, tantummodo à frigiditate in paruitatem retrahuntur. Namque ita vniuersè habendum est, pulsus non solum ex iis causis, sed etiam ex cæteris omnibus præter naturam fieri moderatos, cum ambæ sibi ipsi aduersentur, atque eos distrahunt in contrarias partes, quantumcumque vim parem habuerint. In qua tamen re Galenus arguit vulgus medicorum, qui huiusmodi pulsus putant naturaliter esse comparatos, qui docet ex vna parte omnes quidem pulsus naturales inter vtrumque excessum medios, moderatosque esse, ex altera non omnes quicunque sunt moderati necessario esse naturales. Ad quem modum ille scripsit reliquit in 3. de Præfatio ex pulsibus cap. 3. si accidat quandoque, vt arteriæ contra, ac cor fuerint affectæ, adeo vt arteriæ sint frigidiores, cor vero calidius reddatur, tunc pulsuum fieri non paruum, qualis congruens est frigiditati, non magnum, qualis conuenit calori, sed inter vtrumque medium, qui temperatus est. Atque hæc tenus de Causis principibus pulsuum, tum solis, & simplicibus, tum singulis duobus inter se commixtis, & complicatis. Itaque id restat, vt postremo implicationem

omni

omnium trium causarum persequamur; de qua Galenus primo de causis pulsuum cap. 11. Hac quidem ratione octo huiusmodi consergunt causarum coniugationes, quæ quidem etsi ex iis simplicioribus coniugationibus, de quibus hæcenus diximus facile videntur posse colligi, tamen non grauabimur singulas summam recensere, & explicare. Prima igitur omnium principum causarum coniugatio est facultas infirma, vsus imminutus, instrumenta dura. Pulsus tardi, & rari, non tamen necessario crebri, vel rari. Sed iis contingit alterutrum, vel crebritas, vel raritas pro differentia instrumentorum, necnon pro quantitate offensionis singularium causarum. Nam si parua fuerit offensio facultatis, neque origines instrumentorum durities, pulsus in crebritate variant. Si quidem certum omnibus esse dicitur, non modo pulsus, sed omnes plane actiones nostri corporis fieri crebriores ex defectu, qui singulis accidit. Iam vero satis diximus defectum in præsentia vsu cum primis æstimari. Quare si vsus fuerit remissus, paruaque læsa facultatis, nisi accedat præterea nimia instrumentorum durities, pulsus nihil variat in crebritate. Contra autem si facultas magnopere sit læsa, vsus modice remissus, instrumenta bene dura euaserint, tunc aliter fieri non potest, quin pulsus fiant minores, quam vsus postulat. Ex quo imperfecta simul eorum fiet operatio; ac quanto fieri imperfectior, tanto etiam crebrior. Præterea vero, neque paruitas, tarditasque huiusmodi pulsuum perpetuo vna, atque eadem esse potest. Nam quantenus facultatis, vel vsus maior est offensio, eatenus pulsus necessario est plus, vel minus paruitatem, & tarditatem transiens. Sed pro intelligentia huius primæ, ac cæterarum omnium coniugationum minime est prætermittenda quædam Galeni regula digna maxima notatione. Illa vero est, ex vna parte ad gignendos pulsus, ad vltimam alterationem reductas causas, vel omnes, vel duas, vel vnam satis esse. Prostrata enim facultas sola æque minimum efficiet pulsuum, ac si omnes causæ in idem conspirent, siquidem, etsi plura vno valentius agunt, nihilominus, quod summe paruum est, nihil eo minus potest habere. Ex altera autem, non æque solam facultatem robustissimam posse maximum pulsuum efficere, ac si cum aliis causis fuerit coniuncta, quæ idem præstare possint. Propterea quia ad magnitudinem efficiendam omnes causæ requiruntur, adeo vt, vel vna ex eis deficiente, fieri non possit. Quare in summa imbecillitate facultatis pulsus fient minimi, non item maximi in summo facultatis robore, nisi simul auctus vsus, & instrumenta ad motus magnitudinem accommodata se habeant. Sed quæ restant persequamur. Secunda coniugatio est facultas infirma, vsus imminutus, instrumenta mollia, pulsus parui, tardi, rari. Quod si facultas magnopere, & plusquam reliquæ duæ causæ, læsa fuerit, adhuc paruiores, crebriores, tardiores pulsus fiant, vt in proximis coniugationibus diximus.

Tertia coniugatio est facultas infirma, vsus auctus, instrumenta dura. In qua Galen inquit, primum ad crebritatem, deinde ad paruitatem, postea ad tarditatem pulsuum videbis vergere. Sed tamen ita, vt nec necessario, nec perpetuo, nec in vnoquoque eorum, nec simul hæc omnia concurrant. Si quidem vbi omnes causæ fuerint insigniter læsæ, minimi, & creberrimi, & tardi pulsus fiunt, partim ob duritiem excrementorum. Ex quo fit deinceps, vt iidem sint creberrimi propterea quod vsus sit auctus atque ad huiusmodi crebritatem impellat; Immo vero etiam sine aucto vsu imbecillitatis facultatis ac durities instrumentorum simul coniunctæ pulsus minimos, creberrimosque possunt reddere; Quod si auctus quoque vsus propterea accedat, ille qui

quidem ad hanc rem non paruum afferret momentum, nihilo tamen pulsus crebriores efficiet, cum etiam sine ipso sint frequentissimi.

At vero ex altera parte si læsio facultatis, & instrumentorum parua fuerit, vsus autem insigniter auctus, tunc sunt pulsus, nec minores, nec tardiores, quam conueniat. Immo interdum sunt manifeste celeriores, maiores autem si non aperte perspicui, certe pares sunt pulsibus moderatis. Quotiescunque enim vsus multum vrget, tamen si facultas imbecillior, pulsus mouetur celeriter, ac pariter mouetur in magnitudine, nisi instrumenti durities esset impedimento.

Itaque celeritas magnitudine apertior euadit, quod instrumenti ingredi quidem repugnet, celeritati autem nullum impedimentum afferat. Dicam semel cum Galeno: in huiusmodi coniugatione faciendâ perpetuo est comparatio inter quantitatem vsus, & actionem, quam per instrumentum facultatis perficit; Quantum enim actio est inferior vsui, tantum pulsus vertit in crebritate. Contra vero pulsus tantum sunt minores, & tardiores, quantum facultas, vel instrumentum naturalem modum relinquunt. Quarta coniugatio est facultas summa, vsus auctus, instrumenta mollia, in qua similiter distinctione opus est. Namque si vsus multum augeatur, facultas autem, & instrumenta non multum à natura discedant, pulsus longe magis ad magnitudinem, quam ad celeritatem declinabunt. Si quidem in proxima superiore coniugatione durities instrumentorum magnitudinis, distensionis resistebat; In hac vero tantum abest, ut mollities resistat, ut etiam quam maxime distensionem adiuet. Quod si vsus, & facultas paulum à naturali statu declinent, instrumenta non multum ad distensionem deflectant, pulsus tum qualitate distensionis, tum qualitate motus, cum demum tempore quietis ad quântam mediocritatem accedat. Itaque propter vnâ mollitiem excedit statum naturalem. Quod si vsus, & instrumenta non ita multum laborent, facultas autem sit vniuersaliter male affecta, pulsus erunt bene parui, crebri, & modice tardi. De primis quatuor coniugationibus hæcenus. Iis potro duæ proximæ succedunt coniugationes, quæ commune habent robur facultatis, vtrumque pulsum remissum, sed distant instrumenta. Itaque altera, in qua instrumentum est durum, facultas valida, vsus minor, pulsus plane minores procreat, non tamen necessario tardiores, nec crebriores. Verum si vsus fuerit admodum remissus, instrumenta autem modice dura, pulsus non solum minores, sed etiam perspicue tardiores, rarioreque fient.

Alterâ autem, in qua instrumentum est molle, facultas valida, vsus minor, pulsum efficit non minorem naturali, quatenus deprehendi potest, nisi vsus fuerit insigniter imminutus. Omnino autem pulsus tanto rarior euadet, quanto vsus fuerit remissior. Sic demum pulsus etiam tardus aperte quidem in vehementibus mutationibus, nam aperte in minoribus apparebit. Restant duæ postremo coniugationes, in quibus aucto vsu, facultate valente, instrumenta nunc mollia, nunc dura sunt. Ac primo quidem si instrumenta mollia sint, pulsus prorsus magni, celerisque euadunt, crebri non semper, sed solummodo, vbi vsus fuerit insigniter, atque immoderate auctus. Siquidem tunc nec magnitudo distensionis arteriæ, nec celeritas motus complendo vsui potest satis esse. Vbi autem vsus paruum habeat excessum, tunc vel sola magnitudo aliunde vsui satisfacit.

Quod si demum eum aucto vsu, valente facultate, instrumenta sint dura, pro varia causarum mutatione pulsus quoque varie mutantur. Namque si durities sit parua, vsus mutatio insignis, pulsus maiores, celeriores, crebrioreque euadent, quam

quam conueniat. Sin autem vtraque huiusmodi causa æquo intervallo, sed tamen longo declinauerit à natura, adeo ut instrumenti durities, vsusque auctio parua sit, pulsus magnitudine partis naturalis, ac moderati, sed celeriores, ac crebriores fiant.

Quod si demum insignis vtriusque causa offensio fuerit, ut instrumenta sint redita duriora, vsus nimirum vrgeat, pulsus adhuc erunt celeriores moderatis, ac naturalibus, sed minores, & crebriores. Atque hæc de causis pulsum principibus, & continentibus, ac multiplici earum complicatione pro instituti nostri ratione sint factis. At si quis obiciat, ad integritatem huius partis multa adhuc superesse, quæ tum ab aliis, tum maxime à Galeno tradita sunt, ego id quidem libenter fateor, sed is memoria teneat, quod initio tractatus diximus, nobis fuisse propositum summam in hoc argumento versari, neque omnia accurate, & exquisitè explicare. Quo cõsisto, ut Galeni verbis vtamur 3. lib. de Causis pulsum in principio, quæ dum prorsus relinquamus, quædam tantummodo indicauimus, atque attigimus: omnia tamen prætermisimus, quæcumque nouitiis magnam obscuritatem afferre possunt. Sed illud addo, forte nos ea semina iecisse, ac præcepta tradidisse, ex quibus, si fallor, studiosi quoque ac ingeniosi solidiorem omnino huius doctrinæ institutionem sibi possint comparare. Itaque de alteris causis quod nimirum restat, quæ secundariæ ac permutationis dicuntur, paucis verbis dicendum est. Galenus principio de Causis pulsum generaliter docet, causas pulsum esse triplices. Alteras præcipuas, ac principes, quæ continentur dicuntur, quod eorum generationem, & essentiam cõtineant, de quibus satis diximus. Alteras externas, quæcumque nimirum extra corpus positæ, quandoque in corpore alterant. Tercias præcedentes, siue antecedentes, quæ in corpore animalis consistunt, atque in eo varios morbos generant, fouent, & conseruant. Hæc duo posteriora causarum genera, inquit Galenus, ut fiant pulsus in causa non sunt, sed sunt causa illorũ mutationis. Namque ex epli gratia balneum frigidũ, vel calidum, hyems, æstas, &c. quæ causæ sunt externæ alterandorum pulsum, non generandorum causæ sunt. Sic humorum crassitudo, abundantia, lentor, acrimonia, &c. quæ causæ sunt præcedentes, pulsus afficere non valent, alterare valent. Itaque sic habendum est. Nullas causas, neque externas, neque internas primo, ac per se posse pulsum mutare, nisi prius alteratio continentis, ac principes causas aringat. Exemplo, quod est Galeni, res fiet manifestior. Si, inquit ille, ob occursum externi frigoris cutis densitas naturaliter habitus digestionem reprimat, repressus hâlitus coarctuetur, ac tandem febrem accendat, propter quam vsus pulsum mutetur, ex qua ipsi quoque pulsus mutantur. Hic occurus externi frigoris causa externa est, externæ omnes vsque ad vsum pulsum præcedentes.

Causa igitur externa intercedentibus causis præcedentibus, quia variat vsum pulsum, quæ vna est ex causis continentibus, ipsos etiam pulsus immutat. Siquidem fieri non potest, ut mutata aliqua causa principe, & continente, illius effectus immutabilis maneat. Sed priusquam continentis causæ alterentur, pulsus nequeunt mutari. Quamobrem summa cum ratione præcipuæ, principesque causæ dicuntur, ceteræ autem omnes sunt harum gratia. Siquidem hæc sola ratione causæ pulsum dicuntur, propterea, quia externæ illa alteratio ad causas continentis penetravit, cum alioqui sua sponte, ac per se pulsus alterari nequaquam possint. Ceterum præter hæc duo causarum genera tradita à Galeno atque ab omnibus propemodum medicis recepta, Valerius Compendio suo de pulsibus ca. 5. nec non lib. 3. Controu. 9. tertiam

num quoddam causarum genus excogitauit, quod inquit ad motiones, seu perturbationes animi pertinere, & in medio duorum superiorum generum situm esse. Quandoquidem huiusmodi causæ neque sunt continentes, neque intercedente mutatione causarum continentium, sed per se in pulsibus alterationem, ac mutationem efficiunt.

Quæ sane cogitatio præterquam quod omnem Galeni disciplinam euerit, mihi quidem, vt videtur profus vana est, atque ab omni ratione aliena. Nam tam certum est, quam quod certissimum quantumuis homo timeat, irascatur, vel vniuersaliter animo laboret, pulsus nullo modo posse alterari, ac mutari, quin prius aliqua ex continentibus causis alteretur, & mutetur. Ex quo velim vos capere documentum, vt ne tam facile, & inconsiderate, à Veterum disciplina discedere velitis, sicuti multi hoc tempore faciunt. Et si autem huiusmodi causæ secundariæ plurimæ sint, ac propemodum infinitæ, tamen à Galeno 3. de Causis pulsuum principio præclare ad tria summa capita referuntur, nimirum ad res naturales, non naturales, & præter naturam. Res naturales sunt sexus, Temperamenta, habitus corporis, ætates, &c. Non naturales tempora anni, cæli constitutiones, regiones, alimenta, potiones, somni, vigiliæ, &c. de quibus vtriusque simul diffuse, & sigillarim Galenus tractat lib. 3. de causis pulsuum. Res præter naturam sunt morbi, causæ morborum, symptomata, de quibus itidem Gal. prolixè loquitur lib. de Causis pulsuum, ex quibus id licet colligere Galenum hanc diuisionem rerum naturalium, non naturalium, ac præter naturam in præsentia vniuersaliter accepisse quæ communiter medici accipere solent, qui itidem totam Artem medicam in hos ipsos tres communes locos, & ordines distribuunt. Namque illi exempli gratia res naturales vocant, ex quibus humanum corpus constituitur, quæ quidem si ad causas pulsuum referantur, potius causæ principis secundariæ dicendæ sunt. Sed forte de Causis pulsuum nimis digressi ad postremum caput, de Præfagitione ex pulsibus veniamus.

## CAPVT IV.

## De Præfagitione ex Pulsibus.

SI quis, inquit Galenus, principio libri de Præfagio ex pulsibus, velit ea probe intelligere, quæ ad præfagia pulsuum pertinent, vt is primum eorum dignotionem, differentias, & causas intelligat necesse est. Quod quidem rationi plane conuenit. Etenim gratia exempli, si dicamus pulsuum magnum, & vehementem, quid vel præteritum, vel præsens, vel futurum significare, quomodo istud poterit intelligere, qui prius dignotionem, differentias, & causas magni, & vehementis pulsuum non intelligat? Quoniam autem, vt idem inquit Galenus, huiusmodi pulsuum disciplina, ac prouidentia est duplex; altera quæ generaliter vim, & potentiam pulsuum considerat, altera quæ speciatim pulsuum singulorum affectuum præter naturam perpendit, quod itidem remediis vsu venit, quorum facultates examinantur, vel generaliter, vel particulariter, quatenus ad varios affectus sunt accommodatæ, mihi liber in priore tantum ratione versari, quam censeo meo instituto satisfacturam, cum altera non nisi longiore oratione possit explicari, atque à Galeno diffuse, & perspicue tradita sit, vt superuacaneum videatur eam repetere, & transcribere, quæ licet cuique apud illum legisse, præterquam quod tractantes, quod publice facimus in præsentia morbos particula-

res,

res, neque hanc particularem pulsuum exercitationem in singulis morbis præmittimus.

Cæterum in hac quoque parte explicanda sicuti in cæteris fecimus, nobis propositum est Galeni methodum, atque ordinem imitari, & quæ ab illo prolixè explicata sunt, quam breuissime fieri potest in summam, & compendium referre. Itaque incipiamus à primis generibus pulsuum, quæ vt puto nos meminisse ex ipsa pulsuum definitione collegimus, ac fuerunt pulsus velox, tardus, creber, rarus, magnus, parvus, &c. de quibus ad mentem Galeni ita habendum est. Atque vt de priore primum agamus, ante omnia sciendum est, celerem pulsuum dici dupliciter, vno modo in comparatione cum quolibet alio pulsu. Rursum vero pulsuum quoque moderatum dici dupliciter: vno modo absolute, quem in optima natura conspicimus: altero de vnoquoque homine, qui inculcata fruatur sanitate. Itaque pulsus celer ex comparatione pulsuum moderati absolute docet, quodnam sit hominis temperamentum. Si quidem pulsus celerior calidus, pulsus tardior frigidus temperamentum significat. Verum propius accedens ad rem memoria repetamus quod supra tractantes causas diximus, nimirum celerem pulsuum, vel in augmentum vsus, vel in robur facultatis, vel in mollitiem instrumenti referendum esse. Hac enim ratione facile est intelligere vtrum celeritatem ab vna, vel duabus, vel omnibus tribus huiusmodi causis liceat præfagire. Nam cum sola pulsuum mutatio in celeritate, & tarditate, neque in sanis, neque in male affectis corporibus possit inueniri, cæteræ quoque mutationes, & alterationes sunt animaduertendæ. Quam ob rem pulsus celer, si à mollitie instrumenti ortum ducat, celer simul, & mollis euadit.

Si pulsus fiat celer à robore facultatis, fit simul celer, & vehemens. Si vero nec mollities, nec facultatis robur adsit, vt pulsus fiat celer propter vnum auctum vsuum necesse est. Quod si quis adhuc velit intelligere, quantus vsus auctus fuerit, id ex magnitudine, vel paritate auctoris manifestum fiet hunc in modum. Namque in magno vsus augmento sola pulsuum magnitudo sufficit, in maiori autem augmento, magnitudo simul cum celeritate, in maxima magnitudo cum celeritate, & crebritate coniungitur. Ita igitur ex celeri pulsu, vel vsus auctus, vel mollities instrumenti, vel robur facultatis potest præfagiri. Quod si demum non propter vnum, sed propter duas, vel omnes tres causas continentes pulsus celer fiat, tunc singularum causarum propria indicia, & quæ cæteris plus ponderis habeant, perpendenda sunt. Finge propter auctum vsuum, robustam facultatem, instrumentum molle, celerem pulsuum fuisse redditum, mollitiem vel cæteris duabus causis superiorem esse, celeritatem quidem pulsuum licet tribus causis tribuisse, sed tamen ita, vt existimandum sit in hac efficienda celeritate mollitiem instrumenti principem locum obtinere.

Id quod pariter de aucto vsu, & robusta facultate dicendum est. Porro quod de celeri pulsu diximus, idem quoque ex lege contrariorum de pulsu tardo dicendum est. Cum enim ille contra, vel ex facultate imbecilla, vel ex duro instrumentum, vel ex diminuto vsu generetur, hoc pacto licet facere iudicium facere. Etenim si tarditas ex facultate imbecilla ortum habeat, pulsus non solum tardus, sed etiam languidus apparebit. Si propter instrumenti duritiem id fiat, pulsus non solum languidus, sed etiam durus euadet; si vero propter diminutum vsuum id contingat, pulsus tantummodo tardus fuerit. Quantum autem vsus fuerit coniunctus ex magna, vel maiori, vel maxima illius diminutione, colligendum est vt de celeri



pulsu supra diximus. Secundo loco succedit pulsus crebritas, & raritas, quæ vtraque apud Galenum 2. de præfagio ex pulsib. cap. 2. est duplex, quod in duplici pulsus quiete, de quibus iam satis supra diximus liceat & crebritatem, & raritatem obseruare. Illud vero sciendum est, in crebritate, & raritate, quid commune, & quid proprium inesse. Commune quod ambo tam crebritas, quam raritas propter duas causas fiant breuioribus: altera quod prior arteriæ motio sit longius producta: altera quod posterior anticipet. Proprium quod vtraque solet significare illud vero est, quod vel ex priorè motu producto, vel ex posteriorè anticipante, aut contra ex altero abbreviatio, vel postponente, solet oriri, sed referentes hanc quoque pulsuum differentiam in causas principes, dicamus cum Gal. celerem pulsuum, vel vsuum auctum, vel facultatem imbecillam, vel instrumentum durum significare. Quamobrem ratione vsus in corpore sano eiusmodi pulsus calidam temperiem, aut res non naturales calefacientes, in corpore autem ægrotò calidos morbos significat, sic pulsus creber facultatis imbecillæ indicium est. Cum enim in ea pulsus magni, & celeres fieri non possint, iure crebri efficiuntur. Sic instrumentum durum significat, quod durities ad distensionem, & magnitudinem sit inepta, vt supra diximus: Ex quo pulsus ad crebritatem declinat.

Pulsus autem rarus, vel vsuum imminutum, vel facultatem robustam, vel molle instrumentum, & vno verbo contraria ratione omnia indicabit quæcunque de celeri pulsus dicta sunt. Ratio pariter discernendi, vtrum huiusmodi pulsus ab vna, vel altera, vel omnibus causis proneniant, eadem est, quæ paulo supra de veloci, & tardò pulsus explicauimus, vt superuacuum sit idem repetere. Tertio sequitur pulsus magnus, & paruus, de quibus Galenus scribit diffuse in primo de Præfagio ex pulsibus cap. 1. 2. 3. & 4. Illi vero nihil aliud possunt indicare, quam illud ex quo originem duxerunt. Itaque pulsus magnus vel vsus augmentum, vel facultatis robur, vel instrumenti mollitiem. Contra pulsus paruus, vel vsus diminutionem, vel facultatis debilitationem, vel instrumenti duritiem significat. Sed hoc loco duo sunt notanda cum Galeno. Alterum pulsus magnos, & paruos, aut re vera tales esse, aut magnitudinis solum modo, & paruitatis speciem quandam referre. Quam quidem Græci *φαινομένην*, Latini satis commode apparentem magnitudinem, & paruitatem interpretantur. Ex quibus licet in primis corporis crassitiem, & gracilitatem denotare. Quandoquidem in corpore gracili pulsus magni, & tardi magis apparent, in corpore autem crasso magis obscurantur, & delirescunt. Ex quo factum est, vt Galenus tribus generibus causarum alterantium pulsus rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam, de quibus supra diximus, hoc quartum apparentiæ genus addiderit, primo de Præfagio ex pulsibus cap. primo, qui inquit, huic turbationi de præfagio proprium esse, cum ex eo quod talis, vel talis quisque appareat pulsus, medici præfagiendi initium faciant. Sæpe autem eueniat, vt pulsus tales non appareant, quales re vera sunt. Itaque pulsus re vera magnus omnium maximus, vsus augmentum, atque illud quidem solum significat, si duntaxat magnus fuerit. Si enim simul magnus sit, & vehemens, vel magnus, & mollis, non solum auctiorem vsus, sed etiam robur facultatis, & mollitiem instrumenti significat. Sic uti si pulsus magnus, vehemens, & mollis fuerit, isthæc omnia simul, & vsus auctiorem, & robur facultatis, & instrumenti mollitiem indicant. Alterum est notandum (eodem cap. 1.) magnum pulsuum dici dupliciter; Vno modo in comparatione cum pulsu moderato, & naturali, altero, in compara-

tionem cum pulsus; qui generaliter moderato maior, vel minor fuerit, vt supra de celeri pulsus dictum est: iam vero, quæ ex vtriusque pronuntiantur partim ad ambo pulsus communiter pertinent, partim vtrique san. propria. Communiter quidem pulsus magnus vsu incrementum significat; speciatim vero pulsus magnus, in comparatione cum pulsu maiore, vel minore, qui sit pulsus moderatus non solum magnitudine, sed etiam celeritate, interdum etiam crebritate excedit. Neque vero difficile est huiusmodi pulsuum differentiam, & præfagitiones intelligere. Namque pulsus in comparatione cum moderato magnum, ex paruo vsus augmento originem habet. Quare nil opus est huic magnitudini celeritatem, ac multo minus crebritatem accedere. Magnus autem pulsus in comparatione cum pulsu maiore qui sit pulsus moderatus, ex inordinato vsus augmento talis redditur. Quare non solum magnitudine, sed etiam celeritate excedit, quandoque etiam crebritate, quando scilicet nec celeritas tanto augmento potest satis esse; sic pulsus magnus in comparatione cum pulsu maiore, qui sit pulsus moderatus ex minore vsus augmento gignitur. Quare huic magnitudini nec celeritas, nec crebritas, immo vero quandoque tarditas, & raritas solet accedere. Iam vero si velimus explicare quidnam ex magno liceat præfagire in corporibus simpliciter sanis, mox in iis, quibus adscititius aliquis motus adiunctus est, postea in corporibus, quæ ægorabant, postremo in iis, quibus alteratio quædam externa adest, necesse foret, nos præter nostrum institutum esse longiores. Itaque de magno pulsu hæc nobis sint satis. cum præsertim Galenus loco proxime citato cap. 1. lib. 1. de præfagio ex pulsu hæc omnia tractet luculentissime, apud quem licet cuique intelligere quæcunque studio breuitatis à nobis præferuntur. De pulsu paruo non est vt longius agamus. Videatis primum de Præfagio ex pulsibus cap. 2. si quidem quæcunque de pulsu magno diximus, contraria ratione eadem de pulsu paruo dici possunt.

Itaque pulsus quoque paruus bifariam dicitur: vel in comparatione cum pulsu moderato, vel in comparatione cum quolibet pulsus; qui in vniuersum moderato maior, vel minor fuerit. Omnes autem huiusmodi pulsus parui generaliter vsus diminutionem significant. Præterea nihil si modo simul, neque imbecilli, neque durit existunt: speciatim autem pulsus parui in comparatione, vel cum pulsu moderato, vel cum pulsu minore, quando sit moderatus, necessario tum raritatem, tum tarditatem adiunctam habent. Namque ita comparatum est, quotiescunque homines suum naturaliter statum retinent, vt arteriæ pariter moderate distendantur, ac moderatam pulsationem efficiant.

Contra vero si homines à suo naturali statu recesserint, vt fiant calidiores, vel frigidiores, quam eorum naturæ conueniat, vt pulsus quoque gignantur immoderati, quod tamen diuersa ratione fieri contingit; namque ex nimio calore pulsus primo quidè magni, deinde celeres, postremo crebri redduntur. Contra ex nimio frigore, primum quidem rari, deinde tardi, postremo parui efficiuntur. Pulsus autè parui in comparatione cum pulsu maiore, quando sit moderatus, vel nihil variant celeritate, & crebritate, vel æque eorum magnitudo, celeritas, & crebritas auferuntur. Et enim si pulsus fuerit paulo maior pulsu moderato, adeo vt sola excedat magnitudine, & paruo nihil ita vsus augmento, si hoc cesset, vtrique sola magnitudo auferretur. Sin æquem pulsus fuerit multo maior, adeo vt non solum magnitudine, sed etiam celeritate, atque interdum etiam crebritate excedat, quatenus contingit vsuum vel magis, vel minus augeri, iam non sola magnitudo, sed etiam celeritas, &

quandoque etiam crebritas auferuntur. Cæterum præter hæc sunt alia multæ differentia pulfus magni, & parui, quæ ex variis arteria distensionibus, longitudine, altitudine, latitudine colliguntur, ex quibus licet plura præfagire: quas omnes persequi & longum, & forte superuacuum foret, de quibus videatis Galenum primo de præfag. ex pulsibus capite tertio, & quarto.

Postremo ex quinque primis generibus pulsum duo restant genera, pulsus nimirum mollis, & durus, nec non vehemens, & debilis, de quibus mihi libet simul, & paucis verbis sermonem habere, quod sicuti superiora tria genera magnas continent difficultates, vt vidistis, cum propter alias, tum maxime propter eam causam, quod à tribus diuersis causis possunt oriri. Ita hæc duo posteriora nullam fere continent difficultatem, cum à propriis, & certis quibusdam causis originem habeant: atque ex consecutione faciliores omnino præfagitiones afferant. Pulsus vehemens, inquit Galenus in primo de Præfag. ex pulsibus cap. 7. à facultatis robore semper fit, & quo ille vehementior fuerit, eo maius robur facultatis significat. Sic pulsus debilis ex facultatis imbecillitate gignitur, & quo ille debilior fuerit, eo facultatem quoque imbecilliorum esse demonstrat. Non aliter pulsus durus à dura tunica arteria mollis à molli efficitur.

Præterea quantitas pulfus duritiei, & mollitiei quantitatem mollitiei, & duritiei arteriarum declarat. Verum de huiusmodi pulsibus, molli, & duro, vehementi, & debili nos monet Galenus, pulsus quosdam inter utrosque medios reperiri, sed non eadem ratione. Namque inter pulsum mollem, & durum medius est, qui utriusque mollis, ac duri est particeps, qui propterea moderatus, & naturalis dicitur.

At vero inter pulsum vehementem, & debilem nullus pulsus hac ratione medius est, quod utriusque roboris, ac imbecillitatis sit particeps, propterea sæpe à Galeno traditum est, & est certum pulsum debilem ex facultate imbecilla, & à natura deficiente, vehementem autem ex firma, ac bene valente facultate originem habere. Sed aliter contingit istud fieri, modusque dignoscendi huiusmodi medium pulsum, totus ex ipso tactu pendet. Si quando enim tactus patitur, euertitur à pulsu, hunc pulsum vehementem vocamus. Contra vero si pulsus patitur, atque euertitur à tactu, hunc debilem pulsum dicimus, sin autem neutram accidat, vt neque tactus euerratur à pulsu, neque pulsus à tactu superetur, hunc pulsum dicimus inter vehementem, ac debilem medium locum sortitum esse. Quod si quis demum id quoque cupit intelligere, quænam causæ facultatem, vel robustam, vel debilem, efficiant, nec non quæ arteriam molliorem, vel duriorum reddant, huic satisfacit Galenus primo de Præfagis ex pulsibus postremis capitibus, & non, qui primum docet, causas præcedentes, quæ robur facultatis augent, esse duplices, nonnullas, quæ in ipso sunt corpore, nonnullas, quæ extrinsecus adueniunt. Priores internæ sunt, gratia exempli, humores quidam semicocti, & crudi, qui cum concoquuntur, naturæ imperu ad Crisim, ita, & similia. Posteriores externæ sunt, vt vinum, alimenta, moderatæ exercitationes, nec non quæcunque intemperiem cordis, arteriarum, & corporis corrigunt, siue alimenta, siue portiones, siue medicamenta fuerint. Contra vero facultatem dissoluunt, inedia, vigilia, sollicitudines, mærores, immodicæ vacationes per aluum, vel per vrinas, vel vomitum, vel per vterum, vel profluuium sanguinis, vehementes dolores, vel singulares, vt quæ medici stomachicum affectum vocant, quæ syncopem solent inducere. Quibus pariter licet adiun

adiungere omnia quæcunque cordis, vel arteriarum intemperiem efficiunt, siue illæ in corpore contineantur, vt sunt succi, & partes solidæ, siue foris adueniant, quippe hæc omnia robur facultatis dissoluunt, immodice humectando, desiccando, calefaciendo, refrigerando, digerendo. Cæterum, causæ præcedentes, & externæ, quæ pulsum duriorum efficiunt, sæpe explicantur à Galeno sed loco notabili primo de differentiis Februm, cap. 7. ad finem, qui in summa ita statuit, pulsus fieri duos propter tres causas, aut congelationem, aut tensionem, aut siccitatem. Congelationem ex insigni frigiditate ortum habere. Tensionem fieri ex inflammationibus, & tumoribus duris, & neruorum dispositionibus, quæ inflammationibus respondeant. Siccitatem oriri ex iis omnibus, quæcunque solidas animalis partes vniuersaliter exsiccant, qualia sunt diurnæ vacationes, quæ vel ex ventris profluio, vel intestinorum leuitate, vel dysenteria, vel diurnis vomitionibus, vel tali aliqua alia causa proueniant. Præterea fames longi temporis, Febres ardentes diurnæ, Febres hecticae, & cætera omnia, quæ habent eandem rationem. Ex quibus quidem tribus causis congelatione, tensione, siccitate, idem Galenus docet, non solum pulsus, sed etiam in vniuersum omnem duritiem prouenire in quinto de simplicibus med. 4. Altera autem parte mollem arteriam reddunt alimenta humidâ, balnea frequentiora, somni multi, ac diurni, vitæ ratio mollior, & voluptuosa, quæ naturæ terminos non egrediuntur. Præter naturam vero mollitiem afferunt contra, lethargus, aqua inter curem, & si quæ alia sunt, quæ tunicas arteriarum imbuant longa humiditate, ac præferrim pituitosa, de quibus Galenus copiose verba facit toto 4. libro de præfagis ex pulsibus. Atque hæc de præfagio ex quinque primis generibus pulsum pro instituti ratione in præsentia sunt satis.

*Exercitationis pulsum modus.*

**A**bsoluta tractatione de pulsibus statui demum paucis verbis quædam colligere, & verbis explicare, quo deinceps possitis in tangendis, & dignoscendis pulsibus ipsi vos exercere, & ad vsum reuocare, quæcunque hæcenus à nobis tradita sunt. Siquidem certissimum est, sine huiusmodi exercitatione ex sola librorum, aut præceptorum institutione, neminem posse hanc non minus præclaram, quam difficilem disciplinam sibi comparare. In qua quidem exercitatione non paucos dies, menses, & annos, sed toto vitæ tempore oportet vos diligenter versari, si modo velitis in veros, & præclaros medicos euadere. Nam si figuli, & pictores (quæ sunt Galeni exempla principio libri de dignoscendis pulsibus) tamen si artis materiam in promptu habeant, plurimos annos laborant, vt accurate artem suam calleat, quantum temporis, & laboris medicum impendere necesse est cui non sicuti figulo sola figura, aut sicut pictori soli colores, sed vno tempore tot arteria affectus attendendi, & obseruandi sunt, quor iam sunt expositi: sed est, vt vnusquisque se ipsum consoletur exemplo Galeni, qui etsi quam primum cepit medicis operam dare, sine intermissione huic arti de pulsibus omne studium adhibuit, tamen testatur se non nisi post plurimos, summoque labores ac senem, exactam, atque absolutam pulsum cognitionem consequi potuisse; qui propterea concludit se libros suos de pulsibus non illis scripsisse, qui stolido sunt ingenio, vel immensa diuitiarum, & voluptatum siti premantur, sed ingeniosis, & studio sis, qui non aliud, quam veritatis cognitionem, ac veram sapientiam appetunt, & inquirunt.

Cæterum, etsi pluribus sensibus pulsuum notitia potest haberi; siquidem ut refert Galenus ex Archigene primo de dignoscendis pulsibus capit. 2. nemo est, qui in corporibus gracilibus, & partibus minime carnosis non possit apertissime oculis videre arterias moueri, distendi, & contrahi. nihilominus propter plurimas euidentiissimas rationes tam certum, quam certissimum esse debet, totam huiusmodi cognitionem vni potissimum sensui tactus tribuendam esse. Quam ob rem prætermissa visione, de iis tantummodo nostrum propositum est apud vos sermonem habere, quæ maiore notatione, & obseruatione digna videntur, quo possitis cum ratione in pulsuum tactu versari. Hanc porro totam tractationem commode mihi videor in duas partes posse distribuere, alteram, quæ ad arterias tangendas, alteram, quæ ad medicum tangentem pertinet.

Ac primo quidem sciendum est, motum arteriarum minime æqualiter in omnibus corporis partibus, sed in iis, quæ carne priuata sunt, manifestius; in carnosis autem obscure perferenti. Quare, prætermittis prioribus, ut quæ nullum vsum possent afferre, inter eas, quæ facilius, & clarius tangi, atque obseruari possunt, primo loco numerantur arteriæ temporum, ac pedum; secundum plantas, & manuum in carpo, quæ omnes illustres plane motus habent.

Secundo autem loco sunt arteriæ capitis post aures, & quæ internam brachij regionem occupant, quæ quidem etsi minus quam priores, tamen non obscure pulsant. At vero inter omnes arterias humani corporis ita habendum est, eas, quæ in carpo manuum sitæ sunt principem certe locum obtinere; adeo ut nulla alia arteria, nulla in parte, neque promptius, neque honestius, neque commodius tangi à medico possit. Siquidem huiusmodi arteriæ primum vobis sese offerunt apertissime, quod locus omni propemodum carne vacat.

Deinde honestati conueniunt, quod earum gratia nullam corporis partem de regere necesse sit. Postremo insignem præ cæteris commoditatem, & utilitatem asserunt, quod illæ in rectum ductæ sint, minime oblique, id quod non parum ad exactam pulsuum notitiam confert. Etenim si arteriæ obliquæ fuerint, hac ipsa ratione, quod inæqualem sedem obtineant, pulsuum quoque inæqualem reddere possunt. Hæc à Galeno tradita sunt principio libri de Pulsibus ad Tyrones. Itaque arteriæ in carpo maxime omnium medico tangendæ sunt. Quod si æger vobis sese offerat, cui vel deficiente, vel aliter laborante manu, vel quod ita comparatum sit, ut hoc loco nullus arteriarum pulsus sentiatur, (quod nonnunquam contingit) vel in temporibus, vel post aures: vel quæ in primis videtur Galeni sententiâ tertio de administrationibus Anatomicis capit. vltimo in tarso vobis licebit arteriam tangere; sic enim ille scribit; Carnosis nusquam in crure pulsus apparet, nisi in tarso directe ac secundum digitum post maximum. Tangimus itaque subinde arteriam inibi sitam, cum eam, quæ brachiali subest, attingere non possumus. Quatenus autem ad alterum caput, nempe ad medium pertinet, primum, ut illius manus sit temperata, mollis, minime dura, & collosa, vno verbo, ut eximio, atque optimo sensu prædita sit, necesse est. Deinde tribus summis digitis arteria attingenda & contractanda est. non quidem extrema digitorum parte, quæ vnguib. proxima est, sed ipsa postrema digitorum pulpa, cui quidem parti inter cæteras omnes humani corporis partes sensus exquisitissimus à natura tributus est.

Præterea manus ægroti nec sublata, nec depressa, nec prona in volam, nec resupina, sed omni motu volutatio libera sit, & soluta, atque naturalem situm retineat, qui

qui quidem talis est, ut digiti manus, neque in vnum nimis contrahantur, neque in palmam nimis distendantur, sed modice maneant inflexi, & quo situ credemus homines sanos dormientes manum, & digitos continere. Cæterum appositiones, vel applicationes manus medicæ ad tangendos pulsus quas *Arterias* vocant, sunt in triplici differentia; primo de dignoscendis pulsibus capit. 7. Comprimens, suspensa, media. Applicatio manus comprimens quam nonnulli violentam nominant, fit, cum digitis nostris arteria premitur. Suspensa ea dicitur cum superficiem tantum arteriæ veluti suspensis digitis, ac leuiter tangimus, nihil deprimimus. Media vero ea est, quæ quoquomodo arteriam deprimat, sed non ita valide, ut in prima fieri diximus. Quæ quidem tres differentiæ, ac variæ rationes tangendi arteriam in tota hac disciplina de pulsibus, variis, & vtilissimis præstant vtiis, de quibus nos quidem supra nonnulla diximus, sed multo plura à Galeno tradita sunt, de quibus non licet in præsentia longius agere. Postremo autem loco mihi liber id repetere, quod principio diximus, neminem posse exactam pulsuum cognitionem consequi nisi diligenter, ac longissimo tempore in eorum contractatione, atque obseruatione se exercent. Quæ quidem exercitatione vtendum est tangendis arteriis non solum ægrotum hominum, sed etiam sanorum, quæ ut diximus, tanquam norma, & regula ad cognoscendos pulsus præter naturam constituta sunt. Quandoquidem si ex vna parte memoria teneatis quæcunque de hoc argumento nobis summam à Galeno diffuse tradita sunt, ex altera si vos ipsos commode velitis exercere, nihil dubito, quin sicuti Galenus de se ipso testatur, vos quoque tandem vestrorum laborum amplissimum fructum sitis percipienturi.

## TRACTATUS III. FINIS.

K 5 ALE

# ALEXANDRI MASSARIÆ VI- CENTINI

Medicinæ Professoris Excellentissimi,

DE VRINIS TRACTATUS IV.

**I**NTER omnes Medicinæ Tractatus, eum, qui de Urina agit, esse nobilissimum, & præstantissimum, vel ex eo colligere licet; quod nemo propemodum sit vel ex veteribus, vel ex recentioribus Medicis, qui non voluerit in hoc argumento versari. Propositum autem meum est conficere huiusmodi tractationem non accurate, & integre, quia non nisi longissimo tempore fieri posset, sed summatim, & quâ brevissime, qui in tanto Auctorum numero id saltem contendam, ut ipsa res tractata quantum per me fieri potest, facilior, clarior, atque illustrior reddatur; & vos accedentes ad praxim, possitis quâdam vrinarum cognitionem habere, atque ad medicos usus, de quibus posterius sermonem habebimus, accommodare, donec prouectiores in arte facti, possitis demum vestro Marte omnia exactius intelligere. Itaque non longe recedentes ab ea methodo, quam publice explicandis singulis morbis consuevimus obseruare, hanc totam tractationem diuidamus in quatuor partes, in quarum prima de generatione, & essentia vrinæ; in secunda de illius differentis, in tertia de Causis singularum differentiarum, in postrema de prædictionibus sermonem habebimus.

## CAPVT I.

De Generatione, & Essentia Vrine.

**A**T quantum attinet ad primam, etsi de natura, & generatione vrinæ variæ sint Medicorum opiniones, tamen videntur omnes in eo conuenire, vrinam inter excrementa reponendam esse; Id quod eo potissimum argumento fit manifestum, quod tanquam res inutilis, & inepta ad nutritionem ex nostro corpore quotidie, & frequenter excernatur. At vero cuiusnam partis, & coctionis sit excrementum, non itidem constat inter omnes. Quam rem vt iuniores facilius, & melius intelligant, mihi liceat nonnulla paulo altius repetere. Cum hominibus propter innatum eorum calorem quâdam substantiæ portio assidue, & quotidie effluat, ad eorum sustentationem necesse fuit naturæ huiusmodi iacturam reparare, quod alia nulla ratione fieri potuit, quam opera cibi, & potionis, vt eleganter scribit Galenus lib. de tuenda valetudine in primo. Cæterum, quod singulis particulis nostri corporis defuit, tale natura est qualis ipsa est particula, nihil autem eorum, quæ comeduntur, & quæ bibuntur illi prorsus est simile, hinc necessarium fuit naturæ singula alimen-

ta, &

ta, & potiones, alterare, mutare, & quam maxime fieri potest corpori nutriendo, & restituendo similia reddere. Huiusmodi autem cibi, & potus alteratio, & commutatio, quam variam, & multiplicem esse oportuit, à medicis concoctio dicitur, ita deficiente Galeno 3. de nat. fac. c. 4. & 7. concoctionem esse alterationem alteratorum in propriam, & conuenientem qualitatem eius quod nutritur. Sed quia neque id fieri potuit, vt alimenta, & potiones omni ex parte coquerentur, & corpori assimilarentur, hinc necessario excrementorum generatio secuta est, quæ quidem excrementa, tanquam inutilia, & superuacanea, ne crearent in corpore aliquam molestiâ, vel periculum adferant, natura quædam instrumenta instituit, illisque facultates quasdam inseruit, quibus incitata, quædam ad se traherent, quædam aliis transmitterent, & quædam demum expellerent. Res autem ita se habet. Alimenta postquam in ventriculum ingesta sunt, à proprio illius calore alterantur, & mutantur in quâdam substantiam liquidam, & candidam, cremori præsens hordeaceæ quodammodo similem, quam Græci *χυλὴ* appellant, quæ prima est concoctio, facta hac alteratione, ventriculus congruam huius succi partem retinet, sibi ipsi apponit, & assimilât, atque eo vere nutritur, vt apertissime docet Galenus 3. de nat. fac. c. 7. & 13. Etsi nonnulli aliter sentiant, quos in præsentia nil moror. Reliquam tanquam onus inutile, ac nullius usus sibi futuram ad intestina deponit. In quo quidem loco cum omnia adhuc sint confusa, pars inutilis, & quæ nullam concoctionem potest recipere, discernitur, & segregatur, quæ sunt in primis crassiora excrementa, quæ quotidie per aluum deiciuntur. Altera autem pars vrilis per quasdam venu-las, quæ meseraicæ dicuntur, ad ipsam iecur deferuntur, in quo tanquam propria sede facultatis naturalis illa postremum quædam ornatum ad formam sanguinis assequitur, quæ secunda concoctio dicitur. Hic porro sanguis in iecore elaboratur, ad gibbosas illius partes ascendit, ac per venam longe maximam, quam Cavam vocant, veluti per quendam aquaductum in dextrum, ac sinistrum cordis ventriculum deferitur. Ac postremo per venas propemodum infinitas ad singulas corporis partes distribuitur, & quod in ipso singulis partibus familiare, & accommodatum est, illud sibi attrahunt, assimilant, apponunt, quæ tertia concoctio dicitur. Quoniam vero, neq; alimenta in ventriculo, neq; chilus in iecore neque sanguis in singulis partibus ita possunt à natura concoqui, & superari, quin aliqua lemper remaneant, quæ ad huiusmodi coctionem inepta sunt; hinc fit, vt singulæ coctiones variis non careant excrementis, de quibus quidem, atque instrumentis ad illa accommodatis si quis plura cupit intelligere, is videat Galenum in omnibus libris de fac. nat. 1. de tuen. val. cap. 12. 4. de vsu partium à primo cap. vsque ad sept. & toto lib. 5. in quibus tractantur accuratissime quæcunque ad omnem coctionem, & ad omnia corporis excrementa pertinent. Quo loco obiter Actuarius notandas est inconstantia, & erroris, qui lib. de different. Vrin. capit. 5. docet quatuor esse generales concoctiones; prima in ventriculo, secunda in venis meseraicis, & iecoris parte caua; tertia in gibba parte hepatis, & venis quæ hinc proficiuntur; quarta in postremis corporis partibus. In primo autem lib. de causis Vrinarum cap. 2. tres tantum commemorat, prima ventriculi, secunda in cauis hepatis partibus, tertia, quæ in venarum genere perficitur, in qua re ille recedit à doctrina Galeni, qui apertissime tres tantum coctiones agnoscit, si quidem certum est, quam præterea Actuarius excogitauit coctionem venarum, ad communem iecoris coctionem plane referendam esse. Cum igitur apud Galenum tres tantummodo generales coctio-

nes

nes sunt, atque in singulis varia generentur excrementa; vrina à consensu omnium quoddam sit nostri corporis excrementum, debium est, quomodo illud fiat, & cuiusnam cōditionis excrementum statuendū sit. Montanus Veronensis lib. de vrinis cap. 1. censuit vrinam renū excrementam esse, qui scribit renes subtiliorem partem sanguinis, quam succostratem vocat attrahere, concoquere, ac demum, quod superest ad vesicam deponere. In qua eadem opinione Galenus 2. de nat. fac. cap. 17. 5. de vsu partium. 5. scribit fuisse Lycum Macedonem veterem medicum.

Quæ quidem opinio est perspicue falsa; & refutata, immo irridetur à Galeno. Etsi vero id verisimile est, omnes particulas nostri corporis, quæ nutriuntur, aliquod excrementum creare, tamen solos renes, corpora tam exigua tantam excrementi copiam habere, nec confessum est, nec rationi consentaneum. Quod quidem Gal. explicat exemplo pulmonum; atque aliorum maiorum viscerum, quæ longe minorem excrementi copiam gignunt, aliisque euidentibus rationibus ita aperte confirmat, vt superuacuum sit ea longius referre. Mercurialis lib. 1. cap. 2. de excrementis, docet vrinam nihil aliud esse, quam materiam potulentam, quæ in iecore aut vasis à calore naturali aut præternaturali alteratur, à renibus attrahitur, demumque in vesicam reponitur. Quam sententiam iis propemodum rationibus conatur confirmare, quod animalia quæcunque vel nihil vel parum bibant careant vesica. Secundo quod animalia, quæ mulcum bibunt, multam quoque vrinam reddant. Tertio, quod ex præceptis medicorum, quantitas vrinæ potioni assumptæ debeat respondere. Quarto quod in suppressione vrinæ Medici potum interdiciunt, idque ne vrinæ quantitas augeatur. Quinto, quod aquæ thermales tales mingantur, quales assuntur, quod argumento esse potest, huiusmodi potum in iecore, & renibus nullam mutationem suscipere. Sexto quibus demum nonnullas auctoritates attingit Hippocrat. Gal. Platonis: in quibus referendis nolo tempus perire, cum liceat omni apud ipsum videre. Cæterum quia mihi non est propositum multas aliorum hac de re opiniones referre, & consultare, illud vnum dico, rationes, & auctoritates Mercurialis id plane demonstrare; vrinam magnā ex parte ex materia potulenta suppeditari; eas vero, vt sentio, non sicidem concludere ex sola, atque vnica materia potulenta vrinam constare. Namque scetus in vtero nihil potat, mingit tamen per vrachum: 2. nonnulla animalia nihil bibunt, nihilominus mingunt, vt cuniculi. 3. Sic homines multo copiosius mingunt hyeme, quam æstate, cum tamen tunc minus soleant potare. 4. Celebre, ac certum est iam circiter annos 30. in hac Academia fuisse Tullium Chrysogonum Dalmatam, Iuris studiosum, qui nihil prorsus bibebat, neque vini, neque aquæ, neque alienius rei humidioris, nihilominus mingebat, & satis copiose. Sic altera ex parte multa sunt animalia, exempli gratia aues, quæ bibunt, & nihil mingunt.

Quamobrem hac in re ego sentio ita habendum esse; vrinam non solum ex materia potulenta, sed etiam in vniuersum ex vniuersa materia fieri quæcunque potest liquefcere, atque vrinæ formam recipere. Ha vero multiplex esse potest. Ac primo serum quatuor humorum, qui continentur in venis, adeo vt Galenus dixerit quarto aphor. 2. vrinam purgare totius corporis serosam humiditatem. Immo vero 3. epid. sect. 1. ægroto 2. definiat de sententia Hip. vrinam nihil aliud esse, quam serum humorum in venis contentorū. Secundo, sunt singuli humores, quos medici docent, & exempla confirmant, & separatim, & coniunctim per vrinam purgari sæpenumero. Postremo est caro adeps, & si quæ sunt aliæ nostri corporis partes, quæ possunt liquari,

liquari, & in vrinam conuerti. Vnde sunt vrinæ melancholicæ, pituit. biliosæ, sanguinæ, oleosæ, pingues, purulentæ, vt posterius videbitis, pro varia materia, quæ illis permiscetur, & per hanc viam purgatur.

Cum igitur vrina ex varia, & multiplici constet materia, id restat, vt paucis verbis intelligatis illius generationē, quæ apud Hippocrat. & Gal. est eiusmodi. Nam quod attinet ad potionem, ex qua certum est maiori ex parte fieri vrinam, cum sicuti eleganter scribit Galenus 4. de vsu part. cap. 5. vel difficile, vel nulla ratione fieri potuisset, vt chylus ex alimento in ventriculo factus commode deduceretur, & penetraret ad venas iecoris, quæ, & copiosa humiditas, tanquam vehiculū illi fuisset permixta. Potio hunc tam præclarum, & necessarium vsum præstat, vt propter ea Hip. postremis verbis libri de alimentis huiusmodi humidum vocauerit *ocarta trophis*, id est vehiculum nutrimenti, qui ita simul cum appellatione vsum quoque illius voluit ostendere. At vero postquam hæc humiditas, & aquea materia suo officio perfuncta est, vt chylus ad iecur, & vsque ad venā cauam penetrauerit, nec prætere a vsum possit præstare, tãquam onus inutile venis futura, non debet amplius manere in corpore, quando quidem chylus in iecore elaboratus beneficio vesiculæ fellis, ac lienis duplici bile expurgatus, atque in vena caua formam sanguinis consecutus non amplius huiusmodi vehiculo indiget, partim quod per ampliores vias deinceps deducendus sit, partim quod à calore primo iecoris, deinde cordis, qui malto est vehementior, magis fluxilis natura sit redditus.

Quamobrem renes à natura sunt instituti vtriq; ipsi venæ cauæ adiacentes, quæ quidem per quosdam venas, quas emulgentes vocant, illud aqueum; & serosum excrementum attraherent, ac demum per alia vasa, quæ veteres dicuntur, in vesicam vrinariam deponerent. Quatenus autem ad reliquas vrinæ materias pertinet, de quibus paulo ante diximus, equidem puto ex iis quoque vrinam fieri, & augeri, quotiescunque, vel vna, vel altera, vel omnes possunt in corpore liquefcere, & serosam naturam acquirere, quæ deinceps eadem ratione à renibus attrahuntur, & in vesicam deiciuntur. Atque hæc de materia, & generatione vrinæ pro instituto nostro nobis in præsentia sunt satis.

## CAPVT II.

## De Differentiis Vrinarum.

Hæc cum propemodum infinitæ soleant à variis Auctoribus adferri, nobis statutum est nonnullas tantum colligere, quæ videntur maioris momenti, ad magis ad institutum nostrum accommodatæ. Cum igitur differentia rerum maxime proprie à substantia rei diuise accipiantur, aliæ vero ab accidenti aliquo, quam methodum Auctores passim, & inter cæteros Hippocrat. & Gal. diligenter secuti sunt, colligendis differentiis febrium, & rerum omnium, quæ ad vsum artis Medicæ pertinent, mihi liber hac ipsa methodo vrinarum differentias inquirere. Itaque circa eas differentias potissimum versabimur hoc tempore, quæ primo ex substantia, deinde ex accidentibus possunt haberi.

Et quoniam differentia sumptæ ab accidentibus sunt propemodum innumerabiles, quatenus nonnulla sunt substantiæ proximiora, & magis propria, nonnulla vero magis remota, atque extranea, nos paucis quibusdam volumus esse contenti, quæ ex accidentibus substantiæ proximioribus, & magis propriis accipiuntur; &

omni

omnino vtiliores videntur. Huiusmodi autem differentia mea sententia partim ex colore, partim ex contentis colligi possunt, cum cetera omnes longias à substantia videntur abesse, neque ad materiam institutam tractandam pertinere. Quam ob rem nos circa illas differentias vrinae praecipue versabimur, quae ab his tribus veluti fontibus eliciuntur. Quod quidem eo libentius facimus, quoniam Galenus in huiusmodi cōtemplatione haec ipsa tria capita sibi ipsi cum primis videtur proposuisse, qui haec habet 4. de tuen. val. cap. 4. aestimare praeterea vrinae tum consistentiam, tum colorem oportebit, sed nec ea, quae in ea pendent, aut resident praetermittere cōuenit, sed omnia perpendere. Quod igitur ad vrinae substantiam pertinet, hinc tres principales accipiuntur differentiae, vt colligitur ex Galeno 1. de Crisibus cap. 12. circa principium. Namque aliae sunt tenues, aliae crassae, aliae inter vtrunque extremam mediae, & moderatae. Tenues quidem sunt vrinae, quae à mediocri recedunt crassitudine, ac nondum liquoris, hoc est concoctae, & absolutae vrinae substantiam sunt adeptae. Crassae autem sunt iusto crassiores, & quae supra modum in liquorem, & congruam vrinae substantiam conuersae, & semper sunt perturbatae. Mediae vero, ac moderatae sunt, quae neque crassae, neque tenues mediocrem quandam, & cōuenientem vrinae formam, & substantiam, sunt assecutae, ac secundum naturam se habent. Quo loco notandum est, ad hanc differentiam tenuitatis, ac crassitudinis alteram differentiam posse referri, quae apud complurimos ad perspicuas, & perturbatas vrinas pertinet.

Nam quae sunt vrinae tenues haec sunt necessario perspicuae, quae autem sunt crassae, haec necessario sunt perturbatae, vt manifeste colligitur ex Galeno loco proxime citato 1. de Crisib. 12. quae quidem vrinae perturbatae apud Galenum sunt duplices 4. apho. eom. 70. quippe nonnullae redduntur perturbatae, & tales longiore tempore manent, nonnullae vero deinceps sedimen crassum deponunt, & clarescunt. Et si eni in tres aliquando turbidarum vrinarum differentiae ab eodem Galeno traditae sunt, sciendum est illum tunc tenues quoque vrinas, quae parua minguuntur quadam consecutione doctrinae simul, & perturbatis confundisse, quae re vera ad perturbatas non videntur pertinere. Atque haec tenues de differentis vrinarum, quae à primo fonte nempe substantia earum generaliter constitui possunt. His secundo loco succedunt differentiae, quae sumuntur ex colore; Quae quidem etsi apud Actuarium, & ceteros Auctores plurimae sunt, & propemodum infinitae, mihi videntur satis commode ad certum quandam ordinem, & numerum posse referri. Ne quis putet me in praesentia naturam coloris esse exacte tractaturum, quod à meo instituto longissime abest, siquidem mihi statutum est nullam colorum historiam, & quaedam summam vobis referre, quatenus possitis huiusmodi vrinarum differentias intelligere.

Itaque sciendum est, quod aliqui Aristotelem, & omnibus Philosophis in confesso est, inter omnes colores duos, album, & nigrum praecipuum obtinere locum, atque ex his tanquam duobus extremis inter se commixtis ceteras omnes colorum differentias originem habere. Quae quidem res, & tam variis existunt, vt Plato dixerit in Timaeo solum Deum illas exquisitas cognoscere, & distinguere posse. Ceterum ex tot, & tam variis colorum differentiis, nos Galeni exemplo, atque imitatione, primo de Crisibus 12. paucis quibusdam contenti erimus, vt omnem confusionem fugiamus, quas quidem putamus instituto nostro satis facere posse. Illae vero sunt sex numero, quas totidem praecipui colores constituunt, albus nimirum, pal-

lidus,

lidus, rufus, flauus, ruber & niger, de quibus sigillatim quidem, sed breuissime dicendum est. Sed ante omnia illud est sciendum, huiusmodi colores magis, aut minus, vel vt vulgo dicitur, intense, aut remisse tales esse. Quos quidem ex Galeni obseruatione, ac sententia ita licet distinguere, vt qui intense tales sunt, simpliciter proferantur, vrina alba, vrina pallida, qui remisse autem, non simpliciter, sed adiecta particula seu praepositione, quae nonnunquam imminuendi vim habet, quae Graecis ὑπο, Latinis sub, dicitur, vrina subalba, subpallida. Itaque vrina alba illa est, quae aquae, Crystallo, niui, vel alteri id genus albo coloris similis est. Vnde apud Actuarium, & alios scriptores huiusmodi vrinae aquae, niuae, atque crystallinae dicuntur. Vrina autem subalba est, quae ab hac intensa, & exquisita albedine parum recedit, quales vrinas idem Actuarius lacteas glauceas, & caeopas vocat.

Quae quidem nomina ego nihil moror, modo rem intelligamus, nempe vrinas subalbas dici, quae ad nescio quem pallorem declinant, de quibus, & eorum natura, & differentiis Galenus diffuse sermonem habet 3. Epidem. sect. 3. comment. 70. Galenus vrinae subalbæ colorem vna vel altera similitudine nobis demonstrat, qui inquit huiusmodi colorem similem esse, vel vinis abundet tenuibus, & albis, vel aquae, in quam parum oui, terrae cuiusdam luteae, vel bilis iniicitur. Si quidem talia vina tenuia, & alba, & aqua ea ratione permixta, ab intensa, & exquisita albedine nihil descendunt, & leuissimum quandam colorem pallidum praefereunt, si pauca grana hordei decoquantur, & parum bulliant in aqua, illa admodum apte eiusmodi album colorem viderit representare. Secundo sequitur vrina pallida cuius imaginem refert aqua, in qua terra aliqua lutea, vel bilis copiosius permiscetur; subpallida autem remisse talis est, magisque ad album colorem vergit, qualem colorem palea, triticumque quodammodo ad album declinant, videntur referre, vnde nonnulli hanc vrinam palearem vocat. Tertio succedit vrina rufa quam Graeci πυρρῆ vocant, fortasse, quod ignis flammam representet, quam nonnulli colorem apipellant, quae autem colorem praeferat. Subrufa autem eundem fere colorem, sed remissorem obinet. Vnde quidem inter vtramque hanc differentiam, quod vrina rufa colorem aut puri, subrufa autem colorem auri non puri videatur representare. Dicto succedit vrina flaua, quem colorem aqua praeter ceteris viderit indicare, in qua flores croci sunt dissoluti, vnde nonnullis croceus dicitur. Sic vrina subflaua, & subnocea est, quae non ita intense hunc eundem colorem sortita est; Neque vero velim huiusmodi vestrum perturbari, quia difficile, aut non nisi longiore tempore, & obseruatione, aut potius nulla ratione huiusmodi vrinarum differentiae à coloribus sumptae ita exacte cognosci, & distingui possunt. Quod sane verissimum est, siquidem illud vobis satis esse debet, si à colore albo ad alios progrediamur, pro maiori ab ipso, sed minori accessu, aut recessu, reliquos colores, pallidum, inquam, rufum, & flauum, nec non subpallidum, subrufum, & subflauum posse constare. Quandoquidem cuique licet, hac veluti catena à colore albo ad pallidum, & subpallidum, à subpallido ad rufum, & subrufum, à subruffo ad flauum, & subflauum colorem peruenire. In qua quidem vrinarum cognitione, tametsi non ita exquisita, & omnibus numeris absoluta, vnauique vestrum iure debet in praesentia acquiescere, donec longiore vsu, ac bonorum Auctorum lectione plenior de his quoque cognitionem consequi possitis. Sed secundo, quae restant, colorum differentias persequamur, Vrina rufa, quam Graeci πυρρῆ vocat, illa est,



est, quæ colorem rubeum præ se fert, qualis in malis quibusdam crassis, & aliis id genus fructibus reperitur. Qui quidem color, cum sit multiplex, varias quoque huiusmodi vrinarum differentias constituit. Auicenna hunc colorem triplicem facit, primo, rubeum clarum, qualis est color Rosarum vulgarium, quibus aromatizantur, conficiendo oleo rosaceo, secundo, rubeum vividum, qualis Corallorum esse videtur; Tertio rubeum obscurum, qualis est color Rosarum, quæ Damascenæ dicuntur ex quibus Saccharum Rosarum fieri consuevit. Quam fortasse distinctionem Auicenna accepit à Galeno Comment. 2. in 1. proreptic. Comment. 25. qui tres itidem vrinarum rubeorum differentias ponit, rubras, impense rubras, & subrubras, quæ quidem ita ab illo disponuntur, ut vrinæ impense rubræ, subrubræ sint veluti duo extrema, rubræ autem inter illa medium locum obtineant. De quibus longius agendum non est, quod exempla indicantia priores differentias: rubri coloris apud Auicennam, posteriores quoque apud Galenum satis possunt indicare.

Postremo restat color niger, qui à nonnullis colore extincti carbonis solet circumscribi. Sed equidem puto hunc quoque colorem pro maiori, vel minori nigritie varias quoque differentias continere, sicuti de prioribus coloribus diximus. Hactenus de differentis Vrinarum, quæ à secundo fonte nimirum à colore desumuntur. Itaque remanent differentiæ, quæ accipiuntur à tertio fonte, nimirum, Contentis, quæ *parvis amena* Græcis dicuntur, quo quidem nomine comprehendimus omnia quæcumque vrinis permiscetur, atque in illis conspiciuntur. De huiusmodi contentis, ac potissimum de ea parte, quæ residet in fundo vasis, & *hypostasis*, sedimentum dicitur, medici cum alia multa, tum in primis quo disputant. Alterum vtrum hypostasis in vrinis sanorum eadem sit, quæ in vrinis aegrotorum. De quibus plerique præcipue, ut Turisanus olim, & proximo hoc tempore Altimarus peculiare, & longissimas disputationes fecerunt, quas vnusquisque suo arbitrarij videre potest. Ego vero cum nolim, vel istas, vel alias id genus quæstiones agitare, quæ à proposito nostro sunt alienæ, illud vnum dico, quatenus ad primam partem, me sentire cum Galeno, hypostasim, quæ re vera sit hypostasis, non in qua crudi humores deponantur, cuius pseudo-hypostasis meminit Galenus primo de Elementis, capitulo 2. primo de Crisibus, cap. 2. excrementum esse tertiæ coctionis ex illa sanguinis parte genitum, quæ in substantiam, & nutritionem membrorum conuertere non potuit. Quæ doctrina manifeste colligitur ex Galeno 1. prognost. Comment. vlt. 1. de different. febr. cap. 6. 3. de Præfag. ex pulsibus, cap. 7. Quarens autem pertinet ad alteram (quicquid alij sentiant) equidem puto vtramque hypostasim tam in sanis, quam in ægris vnam, & eandem esse, eoque tantum differre inter se, quod hypostasis sanorum ex puriore, & probiore sanguine generetur, qualis maxime ad nutrienda sana membra necessario requiritur, hypostasis vero aegrotum ex impuriore, & improbiore sanguine originem habeant, qualem verisimile est, vel magis necessarium in aegrotis reperiri. Quæ doctrina colligitur ex Galeno 3. Prognost. Comment. 37. primo de different. febr. cap. 6. vbi de Sedimento in vrinis generato multa docet. Atque illud potissimum varium esse, quod ex humoribus secundum naturam vel præter naturam decidat, vel originem habeat. Sed ad contentorum differentias accedamus, quæ quidem, etsi à plurimis variè plurimèque adferuntur, illæ nostro instituto erunt satis, quæ credentur maioris momenti, & sunt huiusmodi. Primo à loco, seu situ, in quo contenta continen-

tinentur, quæ potissimum triplex est, ut docet Galenus 2. Prognost. Comment. 26. Nam quæcumque in vrina continentur, vel in superiore, vel in inferiore, vel in media vasis parte consistunt, quæ etiam variè nomina sortita sunt. Quæ vero in superficie est Græcis *enaochia* Lat. *suspensum*, quæ in fundo Græc. *hypostasis* Lat. *Sedimentum* dicitur. Tamen si Hippocrat. quod notat Galenus 2. Progn. Comment. 29. & 36. 3. Epidem. Sect. 1. Comment. 4. nubecula nomen nobis solum ad contentum superioris partis, sed etiam ad suspensum partis mediæ accommodare consuevit. Secundo sunt differentia à substantia, seu materia, quæ in vrina continentur, si quidem non solum nubecula, suspensio, & hypostasis, sed & alia multa nonnunquam in vrinis solent apparere, capillamenta fursuracea, lapilli, arenulæ, pus, sanies, grumi, sanguis, lumbrici, & forte id genus alia. Tertio quantitate seu modo quæcumque enim continentur in vrina, vel sunt magna, & copiosa, vel parua, & modica. Quarto sunt differentia à forma, seu figura, quam contenta obtinent. Namque nubecula, suspensio, hypostasis, sunt crassa, vel tenues, diuulsa, vel vnitæ, rotundæ, oblongæ, pyramidales, vel alia forma præditæ, item sunt æquales, vel inæquales, quod quidem æqualitatis nomē, vel inæqualitatis ego interpretor (quicquid alij velint) non ratione temporis, quod hodie, etas, & perpetuo eadem sint, vel diuersa, sed ratione ipsorum contentorum, quæ inter se plena sunt, & æqualia, sicuti viam dicimus æqualem, vel inæqualem, minime habita ratione temporis, sed suarum partium.

Quando enim via tota plana est, tunc æqualis dicitur, quando autē habet alias partes ascendentes, alias descendentes, inæqualis, ut scribit Galenus in 3. Com. de offic. Medici, cap. 11. Vnde contenta in vrinis dicuntur æqualia, quando plana sunt, nec varium partium situm, aut continuationem obtinent; sicuti contra, inæqualia, quando plana non sunt, sed variæ eorum partes variè situ continentur. Quinto sunt differentia à colore, qui quidem, mea sententia, potest esse multiplex, imo vero quilibet ex iis, de quibus supra diximus, tamen si experientia demonstrat, tres præcipue, album, rubrum, & nigrum, modo alium, modo vnum in contentis apparere, adeo ut ceteri omnes facile ad istos possint referri.

Postremo sunt differentia à tempore: Contenta enim quædam cito, quædam tarde apparent, quædam singulis diebus, & omni tempore sibiipsis similia sunt, quædam indies aliquot mutationes faciunt. Actuarius, & alij quidam, alia inter contenta commemorant, quæ ab illis coloribus, bullæ, spuma, & forte aliis nominibus donantur, de quibus non pertinet ad meum institutum longius agere, quod ista omnia, si diligenter considerentur, ex dictis facile possunt intelligi. Hæc de Vrinarum differentis satis.

## C A P. V. T. I. I. I.

## De causis Differentiarum Vrinarum.

Tertium sequitur caput de causis vrinarum, de quibus cum multa dici possint, nos circa illa tantummodo, versabimur, quæ nobis videbuntur vtiliora, ac magis ad nostrum institutum pertinere, sicuti hactenus de duobus prioribus capitibus factum est. Quoniam vero Medici Vrinæ contempnantur, atque earum causas inquirunt, ut possint affectus præter naturam intelligere, & curare, ex doctrina Gal. 3. de Symptom. causis: primum si quis primum intelligat, ex quibus causis

vrinae per sanitatem efficiantur, is facile quoque morbosarum vrinarum causas poterit intelligere. Itaque tres videntur praecipuae causae generationis Vrinae. Prima materia, quam statim esse potiones, & humores, & carnes, & adipem, & si quod aliud est quod possit liquefcere, & in vrinam conuerti. Secunda efficiens, quae non alia est, quam facultas naturalis, atque ea potissimum, quae concoctioni, & generationi sanguinis dicata est. Tertia instrumentaria, omnes sunt illae partes, venae in primis, renes, vrinarii meatus, & vesica, quae ad efficiendum, & purgandum huiusmodi excrementa sunt a natura instituta. Hinc facile est vrinarum causas praeter naturam colligere. Nam quaedam, si tres praeposita causae conueniunt, ac secundum naturam se habent, naturalis atque optima redditur vrina, ita si vrina declinat a statu naturali, vel id fiat, vel propter vnam, vel propter plures ex praedictis causis, quae propriam naturam non seruant, necessarium est. Sed nos singulas differentias consideremus, ac primum causas tenuium, ac crassarum vrinarum inquiremus, quae a substantia accipiuntur, & primum locum sibi vendicant. Praetermissis vero opinionibus ego quidem puto ad mentem Galeni vrinam tenuem reddi propter vnam vel alteram, vel omnes causas, ex quibus modo diximus naturalium vrinarum generationem constare. Ac primo vitio facultatis alteratricis, quotiescumque illa a congrua coctione deficit. Cum enim coctione semper crassiora reddantur (quod in publ. lect. cum Aristotele, & Galeno satis demonstrauimus) facile est intelligere, quomodo ex debili, & imperfecta coctione vrinam tenuem reddatur. Quamobrem, & quas ob causas facultas alteratrix potissimum in iccore, & venis a proba coctione deficit, alio loco declaratum est. Secundo, vrinam tenuem sunt vitio materiae, ut si quis exempli gratia, copiosorem aquam potauit, quod manifeste videtur in vrinis, qui aquas thermales accipiunt, in quibus vrinam, plane tenuem, & omni ex parte aquae similiter reddi consueverunt, quod propter celere transitum minime possunt alterari. Tertio vrinam quoque tenuem reddunt vitio instrumentorum, si illa fuerint vel obstructa, vel aliter male affecta, adeo ut non nisi quod tenue est, per ea permeare possit.

Ad quem modum scribit Galenus 6. de locis affect. cap. 2. in nephriticis: ab initio aquosae admodum, puraeque vrinam reddi, quod tunc renes a lapide sint obstructi, sequentibus autem diebus, postquam obstructio aliqua ex parte ablata est, vrinam crassiores sunt quotiescumque huic aquoso excremento alij, ac praecipue crudi humores permiscerentur. Quod quidem multis rationibus fieri potest, de quibus longius agendum non est. Quoniam vero diximus ad has differentias tenuitatis, & crassitudinis alteram manifestum (turbationis) obscuritas, & perspicuitas, posse referri: sciendum est, ex Galeno 4. Aphor. Comment. 70. vrinam turbatam reddi, quod multi crassi humores in venis a calore agitantur: si quidem hinc fit ut multi succi, & crassi humores, per vrinam substantiam misceantur, & dispergantur, ex quo illa perturbata redditur.

Quod quidem nulli mirum debet videri, cum huiusmodi humorum agitatio, & postquam vrinam misceat, etiam perseueret, sicuti ipsa quoque vrina ex nostro corpore exiens, quandam caliditatem per aliquod temporis spatium seruare consuevit. Si quis autem cupiat magis aperte intelligere, quidnam Galenus per huiusmodi humorum agitationem intelligat, is sciat, illum nihil aliud, quam concoctionem intelligere, quod manifeste declarat 4. de tuen. valet. 3. ubi haec habet. Quod si perturbata sit vrina, qualis iuniorum videntur crudis humoribus: indicat venas refertas

feras esse, non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere studet. Quam eandem sententiam licet colligere in primo Prior. Comment. 28. nec non 3. in primo Prior. Comment. 20. quo loco notandus est error vulgariu medicorum, qui vbi cumque videt vrinam turbatam, statim pronuntiant febrem, vel morbum esse malignum, cum tamen Galenus id tantum aperte nos doceat, huiusmodi vrinam turbationem non aliter fieri, neque aliud quam crassorum, & viscidorum humorum agitationem, & concoctionem praetendere: Causam autem propter quas vrinam vel turbatam minguntur, sed paulo post resident, vel turbatam longo tempore, aut semper manent, quae duae turbatarum vrinarum differentiae a nobis sunt constitutae, praecclare explicatur a Galeno primo de Crisibus cap. 12. qui docet pro maiore, vel minore humorum agitatione, ac materiae concoctione alterutrum contingere. Namque si pugna inter naturam, & humores est propemodum par, ut neque natura ab humoribus, neque humores, a natura superentur, adeo, ut partes vrinam crassiores a tenuibus nequeant superari, tunc perseuerant adhuc, & vigente in humoribus huiusmodi agitatione, & perturbatione, vrinam non solum turbatam minguntur, sed etiam turbatae necessario remanent. At vero, si natura ita cum humoribus pugnet, ut illos incipiat expugnare, adeo, ut crassorum a tenuibus, bonorum a malis secretionem, ac manifestam concoctionem incipiat moliri, tunc miri iam remanente agitatione vrinam turbatae quidem minguntur, sed paulo post resident. Verba Galeni sunt huiusmodi: Quae vrinam non statim subsident, parum adhuc inaequalis perturbationis remansisse significant. Quae vero semper similes manent, vigere adhuc perturbationem in sanguine demonstrant. Ex quo idem docet alteram vrinam, quae turbata mingitur, confestim vero subsistentiam ostendit caeteris esse meliorem, ac indicare morbum non multo post concoctum ita. Alteram autem, quae turbata mingitur, & turbata permanet, esse minus bonam, quippe quae longiore tempore, & virtute robusta ad concoctionem indigeat. Atque haec de causis differentiarum, quae a substantia vrinarum accipiuntur, post quas illae duae sequuntur, quae sumuntur a coloribus, de quibus quidem causis variorum colorum, qui in vrinis apparent, cum plurimae ac maximae sint difficultates, variaeque Philosophorum, ac medicorum opiniones, mihi statum est, praetermissa omni disputatione, illas tantum causas vobis explicare, quas equidem puto veriores esse, ac potissimum doctrinae Aristotelis, & Galeni magis consentire. Itaque duae praecipuae videntur esse causae, propter quas vrinam varios colores acquirunt, alteram propter diuersam concoctionis rationem, alteram propter varios humores, qui illis permiscerentur. Ad quas duas causas caeterae omnes, si quae sint, facile mihi videntur posse referri. Caeterum vtrunque huiusmodi causam praecclare mihi videntur tradidisse Hippocrat. & Gal. Hippocrates quidem loco singulari Epid. sect. textu 25. qui haec habet. Vrina eiusdem cum cibo, & potu coloris est, ac veluti humorum in corpore colloquatio existit. Galenus vero. Vrina nonnunquam ei, quod potum est in colore similis apparet, & c. Sed causas singulas in vrinis breuiter perpendamus. Primo, si Vrina nihil alterantur, & concoquatur, (quod multis de causis fieri potest) alba remanent, quales diximus appellari aquae, crystallinae, niueae. Si vero debiliter, atque utcumque alterantur, tunc proximi generantur colores, subalbus, pallidus, subpallidus, & qui deinceps generantur colores. Altera autem ex parte si alteratio, & concoctio tantum praecedat, ut supra modum, atque naturae institutum fiat,

pro vario gradu alterationis, ceteri tantum generantur intensiores colores ad nigrum vsque, quando quidem ita generaliter habendum est, à proba, & naturali coctione iecoris potissimum, ac venarum, colores quoque Vrinarum probos, & naturales fieri, qualis subrufus est, & subflauus. Ex debiliore autem coctione, & calore naturali reddito debiliore, remissiores colores, album, subalbum, pallidum, subpallidum generari, ac demum ab eximio calore, & nimia coctione, colores intensiores originem habere. Quæ doctrina est Gal. 1. de Crisibus capit. 12. Sed tamen sciendum est, ex eodem Galeno loco citato, necnon 2. Progn. Commen. 29. nigram Vrinam fieri, non solum ex immoderato colore, qui calorem narium extinguens, primum liuidum, deinde nigrum, calorem inducit, sed etiam ex refrigeratione, vehementi, sicut in partibus extremis nostri corporis contingit sæpenumero, quæ non minus ex immodico calore, quam ex vehementi frigore, huiusmodi nigro colore afficiuntur. Et si Argenterius, Mercurialis, & alij nouatores, hæc Galeni sententiam non omni ex parte recipiant, qui contendunt nullo modo fieri posse, vt viuente homine, talis ac tanta frigiditas in partibus internis possit excitari, quæ valeat nigras Vrinas efficere. De quibus nõ multum laboro in præsentia, quia ad tuendam Galeni sententiam puto id satis esse, in partibus internis calorem narium vsque adeo remitti aliquando, & refrigerari, vt proxime extinguatur, adeo vt summa cum ratione dixerit Galenus, se nullum vnquam seruatum vidisse, qui huiusmodi nigras Vrinas miuixerit, de qua re alias.

Secunda causa colorum in Vrinis fuerat variorum humorum permixtio, pro quo sciendum est, quod Galenus docet 5. de vsu partium, cap. 6. ad finem, nimirum, partes nostri corporis, quæ per amplias vias accommodatum succum ad se trahunt, non posse ipsum succum purum, syncerumque trahere, sed alterius cuiusdam diuersi permixtione adulterati. Si vero eiusmodi attractio per angustas vias, ac per tenuia, ac obscura trahentiũ instrumentorum officina fiat, tum familiarem succum syncerum, ac sine vllius alterius permixtione trahere. Ex quo factum est, vt vesica fellis succum, quem natura sibi trahendũ præscriperat, solum syncerum, ac omnis alienæ qualitatis expertem ad se trahat, cum angustis quibusdã, & inuisibilibus sinibus vasorum, quæ à se ipsa in iecur inferuntur, eõingat eiusmodi attractionem fieri. Cum altera ex parte neque lien, neque renes, quod vtrumque membrum amplius trahentia vasa sortitum est, accommodatum tantummodo sibi succum eliciant, quandoquidem lien non solum proprium succũ melancholicum, quo nutriatur, sed etiam simul aliquid, antequam ad ipsum perueniat, sanguinis attrahit, quem venæ, quæ sunt in omento trahere ad se ipsas occupant. Sic renes præter Vrinam, multum quidem flauæ bilis, multumque tenuioris, & humidioris sanguinis, & omnes propemodum humores, quicunq; in venis, & arteteriis continentur, suapte natura trahunt.

Ex quibus illi, quidem sanguine nutriuntur, bilis autem, ac ceteri humores simul cum Vrinis, ad vesicam transmittuntur. Itaque renibus, & propter amplitudinem trahentium meatuum, & propter sui nutritionem, & propter alios vsus natura tributum est, vt non solum Vrinam, sed simul quoque sanguinem, flauam bilis, & alios humores attrahant, ex quorũ mixtione fit, vt in Vrinis varij colores appareant. Ad quem modum in febre quotidiana, in hydropo anasarca permixta pituita, in febre tertiana, & ictero permixta flaua bile, in febre synocha, & in fluxione

ne ic

ne iecoris permixto sanguine: In febre quartana, & ictero nigro permixta melancholia, lotia alba, flaua, tibra, nigra conspiciuntur. Et quando singuli humores ex variis differentiis, necnon colorum gradibus, constant, præterquam quod à rebus quoque externis, exempli gr. alimentis, medicamentis, exercitationibus, alterantur, ac varios colores acquirunt.

Præterea vero, quoniam non vnica mensura, sed modo parcius, modo copiosius Vrina permisceatur, hinc facile est intelligere causas tot variorum colorum, quos iam supra diximus in Vrinis apparere: Id quod exemplo vnus flauæ bilis, quæ maiori ex parte Vrinis permisceatur, duobus verbis mihi liceat illustrare. Cũ itaque variæ sint species bilis, tam naturalis, quæ præternaturalis, quæ variis quoque nominibus appellatur, de quibus non pertinet longius ad meum institutum in præsentia agere, si accipiamus bilem naturalem, quæ generaliter calore, quam suapte natura obtinuit apud Græcos tum flaua, tum pallida dicitur. Huiusmodi bilis si moderate cum vrinis permisceatur, colorem pallidum, & subpallidum, si vero permixtio fuerit largior, colorem rufum, & subrufum efficit. Si vero accipiamus bilem præternaturalem vitellinam, prassinam, ætuginosam, ex iis etiam pro vario illius colore, & calore, necnon pro maiore, & minore illius permixtione flauus, subflauus & deinceps ceteri vrinarum intensiores colores generantur. Ex quo exemplo idem de ceteris humoribus statuisse licet.

Itaque ad causas differentiarum, quæ ex contentis accipiuntur, ac sola restant, veniendum est. Cũ autem differentia hæc plurima sint, omnes (ni fallor) ad duas præcipuas causas mihi videntur posse referri. Altera ad varietatem coctionis, altera ad varietatem materiae, quæ concoctioni subicitur. Sed singulas differentias atque earundem causas breuiter perpendamus. Prima differentia fuerat à loco, in quo, vel inferiore, vel superiore, vel medio contenta resident. Vnde varia quoque nomina sortita sunt. Ergo si ex vna parte concoctio exigua fuerit, vel nulla, ex altera si materia fuerit tenuis, contentũ in superiore loco, Nebula erit. Si vero concoctio præcedat, & materia quodammodo crasse sit, contentum, medium locum occupabit, & suspensionem monstrabit: si demum concoctio sit absoluta, & materia adhuc crassior, contentum infimum locum petet, & hypostasim efficit. Ita enim in summa habendũ est contenta quo sunt cruditiora, eo magis ascendere, quo magis sunt cocta, eo magis descendere, vt ordine quodã in morbo crudo fiat Nubecula, præcedente coctione, ex Nubecula Suspendio, ac demum coctione absoluta, ex Suspendio Seditum generetur. Pariter contenta quo sunt tenuiora, eo magis ascendere, quò sunt crassiora, eo magis descendere.

Quod rerum natura maxime conuenit, adeo, vt si quod coquitur admodum tenue fuerit, nulla vnquam in Vrinis contenta resideant, sed perpetuo superiorem locum retineant. Ad quem modum scribit Galen. 1. de Crisibus capit. 12. in illis corporibus, quæ vel tenui victu vtuntur, & iis afficiuntur febribus, quæ ex tenuibus humoribus (qualis est flaua bilis) generationem habeant, seditum nunquam in Vrinis apparere. Secunda est differentia à varia materia, quæ præter nebulam, suspensionem, & seditum quandoquæ, in Vrinis continetur aretulis, lapillis, capillamentis, furfuraceis, sanguinibus, pure, & reliquis, de quorum causis non est hic locus, vt longius agamus, quia, fauente Deo, id cõmulare sumus facturi in peculiari tractatu de affectibus renum, & vesicæ: ad quem hæc omnia pertinent. Causa istius differentia manifestissima est. Sunt

L 3

autem

autem multa, & copiosa, quando materia concoquenda plurima est, sicuti in pueris euenit, & iis, qui sunt voraces, plurimaque alimenta assumunt. Contra vero sunt pauca, quando eadem materia deficit, sicuti iis contingit, qui tenui victus ratione vtuntur, in quibus contenta minima, quandoque nulla conspiciuntur. Quarta est differentia à qualitate, seu forma contentorum, quæ crassa, tenuia, oblonga, æqualia, vel inæqualia euadunt, idque ex eisdem duobus superioribus causis fieri certum est. Contenta enim crassa, vel tenuia sunt, quando materia adhuc cruda est, neque à natura media, & congrua qualitate inter vtinque extremum, potuit domari. Sic æqualia sunt, vel inæqualia, ac variam figuram obtinent, prout materia vnica, & similis, vel non vnica, & dissimilis existit, nec non prout natura, vel pro parte, vel ex toto illam coquit, superat, & ad naturalem formam illam deducit. De coloribus contentorum, atque eorum causis nolo quicquam dicere, quæ quinta fuerat differentia, quia puto & contenta, & totas vrinas ab eisdem causis varios colores acquirere, de quibus iam suo loco satis diximus.

Postremo cause propter quas contenta singulis diebus, & omni tempore sibi ipsis similia sint, vel dissimilia, non alia sunt, quam similitas, & infirmitas, mobilitas, & constantia cause agentis, nec non similitudo, & dissimilitudo materię, in quam causa agit, sicuti in rebus prope omnibus vtu videmus euenire. Nam si ex vna parte materia noxia, ex altera vis nature eadem sit semper, cõrrenta, seu bona, seu mala, semper in eodem statu permancebunt; Si vero materia fuerit multiplex, ac varia, natura item nec ex toto dominabitur, nec ex toto demata sit, vt contenta infirma, atque inconstantia sint, necessarium est. Ex quo Galenus colligebat primo de Critibus 12 morbum semicõtum esse. Atque hac de tertio nobis proposito, capite, & causis Vrinarum, pro instituti nostri ratione sint satis.

## CAPYT IV.

*De prædictionibus ex Vrinis.*

Quæcunque de Vrinis hætenus diximus, ad hoc postremum caput de prædictionibus tanquam ad principalem scopum referenda sunt. Porro autem sicuti ex vna parte omnes fatentur, Medicos ex vrinis posse in multarum rerũ cognitionem, & prædictionem venire: ita ex altera parte non conuenit inter omnes, quantum huiusmodi cognitio & prædictio debeat dilatari, vel contrahi: quædam quidem nonnulli sunt, qui profitentur omnes morbos omnium partium, singula symptomata, singulas causas, non solum internas, sed etiam externas, omnia denique se ex vrinis posse intelligere, ac varicinari. Alij vero censent hoc iudicium multo angustioribus terminis definiendum esse.

Nos vero id primum conabimur explicare, quodnam generaliter ex vrinis liceat præcognoscere: Deinde quodnam iudicium, vel quam significationem singulæ vrinarum differentię possint adferre, in quibus quidẽ explicandis nobis statutum est, more nostro, vnius Galeni disciplinam imitari. Cum iam demonstratum est vrinam, serum, atque excrementum esse humorum, qui cõtinentur in venis, quod à Galeno quoque traditum est 3. Epidem. Sect. 44. singula excremeta, & in sanis, & in morbois corporibus singularum partium, quæcun-

que excremeta coctionem, & conditionem demonstrant, alii excremeta, ventris, spura thoracis excreta per venas cerebri, ac delectum vrinæ eorum, quæ in venis continentur. De qua re audiat rursus Galenum 4. de tuen. val. 4. de iis, quæ intra venas sunt, nullum plane, nec manifestum, nec euidentis signum habemus præter solam vrinam.

Cæterum, dubium est, vtum cerebro, thoirace, vel alia corporis parte laborante, vrinæ contemplatio possit Medicis aliquem vsu afferre, in qua quidem re apud plures controuersia est. Ego ita sentio cum Galeno, Medicos in Vrinis primum, ac per se de iecore, renibus, vesica, iudiciũ facere, secundo autem, & per accidens, neque cæteris partibus laborantibus; earum contemplationem prorsus esse relictendam, quod vel ex eo potest satis confirmari, quod in omnibus morbis, quicunque tandem illi fuerint, ad præsagiendum maximum momentum habet, si naturalis facultas vel bene vel male se habeat, quod ex vrinis licet potissimũ intelligere: sed iis præterea Galeni testimonium accedet, qui Hippocrat. historiam recedens de muliere laborante volubulo admiratus, quam ob rem ille vrinarũ mentionem fecerit, quamuis affectus non in humoribus, & venis, sed intestinis contine-retur; 3. Epidem. Sect. 2. aegrotò respondet, ac nos docet, laborantibus nõ solum iecore, & venis, sed etiam ventre, thoirace, pulmone, neruis, atque, vt ego interpretor, cæteris partibus nostri corporis, vrinæ perpetuo fore inspiciendas, qui ita statuit aliis laborantibus partibus à iecore, & venis, vrinæ quidem bonas, haud magnum momentum adferre ad salutem, prauas vero semper ægri periculũ amplificare, quod huic vrinæ sint argumentum, præter malũ principale, instrumenta quoque nutritionis male se habere; verba Galeni sunt huiusmodi: Sic Hippocrates consuevit, vbi aliquid spiritus instrumentũ læsum fuerit, vrinæ inspicere, quæ si secundum naturam se habeant, in solis instrumentis spiritus versatur periculum, si hæ quoque prauæ appareant, ita significant nutritionis quoque instrumentum laborare, itaque vrinæ semper memineris, vt simul inspicias in affectibus ventris, thoracis, pulmonis, neruorum: nam si bonæ appareant, haud magnum præbent momentum ad salutem, contra si prauæ, amplificatur simul ægri periculum.

Hæc Galenus. Quam fere sententiam licet colligere ex tertio de Critibus. Quocirca, præter rationem hanc Galeni diligentiam nonnulli recentiores arguunt medicos, quicumque non solum male affectis humoribus, sed etiam laborantibus capite, thoirace, ventriculo, intestinis; atque in morbis prope omnibus vrinæ negligunt. Et si enim in pluribus morbis non licet ex iis primum, & per se aliquam significationem accipere, nihilominus earum contemplatio multis nominibus multis vsus potest medicis afferre, sicut diximus, quod quidem multa ex Galeno, & Hippocrate exempla illustrata satis possunt confirmare, quæ à nemine possunt ignorari. Est celebris & iam diu agitata questio, vtum ad præsagiendum salutem, vel mortem hominis pulsus, an vrina certiora indicia valeat adferre.

Cum autem ratio nostri instituti ab omni longiore disputatione abhorreat, vt ne tamen illud quoque prætermittatur, mihi liber quam breuissime, & summam eam responsonem adferre, quam equidem censeo ad mentem Hippocrat. & Galeni, ac plane veriore esse. Galenus sententiam suam totius præfationis salutis, aut mortis ad duo capita refert. quæ quidem, etsi vno tantum verbo, possunt explicari, tamen ipsa longe maximũ habent momentum, ea vero sunt quantitas morbi, ac vrinum. 1. ad Glaucon. Cap. 8. ad finem: nam si vites adeo validæ fuerint

fuerint vt possint morbum superare, necesse est agrotum euadere, si vero contra, omnino moritur. Si quis autem querat vtrum pulsus, an vrina firmiore ratione huiusmodi quantitatem possit explicare, ego responderem cum Galeno, multo certiora iudicio ex vrina, quam ex pulsu haberi posse: Galenus namque hanc ipsam rem fere ex proposito tractans 1. de crisi- bus, 13. inquit ad praesagiendum salutem, vel mortem omnia signa forte diligenter perpendenda, quoniam sint similia, vel infirmiora. Deinde capit. 14. docet huiusmodi signa esse triplicia, crudiratis, & coctionis, mortis, & salutis, iudicatoria, quorum omnium naturam, ac vim accurate exponit. Tandem capit. 15. concludit necessario aliquod signum extare, quod certam de hoc iudicio fidem nobis facere possit, alioqui temere ab Hippocrate scriptum fuisse 2. Aphor. 27. his quae non ex ratione cedant, haud temere fidere oportet. Denique de iudicis tractationem frustra a se fuisse institutam, nisi enim extet aliquod signum certum, ac minime dubium, quod nos doceat, qualianam cum ratione subleuent agrotos, & qualia praeter rationem eueniant, vt vniuersa huiusmodi tam apud Hippocratem, quam apud Galenum sit deficiens, & superuacanea fateamur necesse est. Quod vero inquit Galenus, sit hoc naturam, ego libenter audirem ab illis, qui veterem medicinam contemnunt. Nos enim credimus id quod ab Hippocrate dictum est, verum omnino esse, concoctio celeritatem iudicij & salutis securitatem partem docet. Quod si ex Galeni doctrina sola signa concoctionis, & crudiratis, inter cetera omnia firma sunt, ac stabilia, haec autem ex vrina, minime ex pulsu colliguntur, vtrique huiusmodi ratio meam sententiam demonstrat, longe certius videtur iudicium salutis, vel mortis ex vrina, quam ex pulsu colligi posse; namque sicut Socratem laborantem, qui simpliciter pulsus robustos habet, an hinc liceat praesagire Socratem esse conualiturum, id vero minime, si quidem fieri potest, vt morbus viribus longe maior, ac superior existat. Quamobrem, oportet non simpliciter, sed facta comparatione cum morbo ad facultatis vitalis animam attendere, quod eleganti similitudine duorum athletarum demonstrat Galenus 3. Prognost. Comment. 6. Nam sicut non licet praesagire vter eorum sit victurus, nisi vtriusque & pugnae non progressionem animaduertamus: ita Medicus potest de salute, vel interitu hominis iudicium facere, nisi vires vtriusque, naturam inquam, & morbi, tanquam duorum hostium inter se comparetur: si quidem certum est, natura morbum superante, salutem, superata autem interitum succedere, quod a Galeno quoque traditum est 2. Prognost. 7. 3. de Crisibus 3. 4. de Praesagit. ex puls. c. 11. Sola autem coctio potest huiusmodi comparationem declarare, & explicare, quandoquidem hac sola ratione licet intelligere naturam morbo superioris esse, ac de illo victoriam esse reportaturam, desinente Galeno tertio de Crisibus 5. coctionem nihil aliud esse, nisi vbi natura superior euasit, & resistit vehementiori conatui morbi, & expugnauit. Sed hac de re satis sit, & ad praedictiones, & ad singulas vrinae differentias deueniamus. Ex prima vrinarum differentia secundum substantiam diximus alias esse tenues, alias crassas, alias moderatas, quae omnium consensu, & coctionem, & crudiratem significant, quandoquidem vrinae, quae mediam quandam substantiam obtinent, probam coctionem ostendunt, quae autem ab huiusmodi moderatione, & medietate recedunt, tum tenues, tum crassae, concoctionis vitium indicant. Quod quidem potest esse multiplex, & quomodo vrinae sunt magis, & minus tenues, aut crassae, magisque, vel minus a priore naturali mediocritate recedunt. Tenues quidem vrinae, etsi aliquando ab immoderato,

calore:

calore tales redduntur, tamen maiori ex parte caloris imbecillitatem ostendunt, quod si tenues diutius perseverant, vel morbi longitudinem, vel mortem, vel solutionem per abscessum praesagiunt, vt diffuse docuit Hippocrates, & Galenus 2. prognostic. Comment. 3. 1. & seq. Praeterea vero, tenues vrinae debent manifeste, vel cum ipsis excerni, quandoque etiam non leues subesse obstructions, ex quibus fit, vt retentis partibus crassioribus, tenuiores tantum fluere, & permeare possint. Vrinae autem crassae, etsi illae quoque humorum crudiratem significant, tamen perpetuo debilem, minime excedentem coctionem ostendunt, atque illae potissimum, quae crassae minguntur, neque subsident, quandoquidem alterae simul subsidentes, principium cuiusdam concoctionis significant, ac maxime, vbi cito subsident. Quod a Galeno traditum est tertio Epidem. Sect. prima, agroti secundo de Hermocrate, de quo Hippoc. vrinae, & rubentes, depositae non subsidebant, & rursus sub isto die reddidit vrinam tenuem, suspensiones habebat, nec subsidebat. Speciatim crassae vrinae in crudis, & crassis humoribus magnam flatuosam agitationem indicant, vt notat Galenus 4. Aphor. Comment. 70. 3. Epidem. Comment. 5. & nos quoque supra diximus.

Ex quo deinceps praeterquam quod generaliter morbi longitudinem, coctionis difficultatem, & alia pericula indicant, flatibus vna cum calidioribus succis ad superiora eleuatis, speciatim capitis dolores, aliosque affectus solent demonstrare. Quod est Hippocrat. & Galen. Aphor. 20. Quod si Gal. scripsit aliquando 2. Proret. Comment. 2. nullum in vrinis signum esse, quod delirium, dolorem capitis vel alias capitis affectiones portendat, quae aliis tum signis, tum symptomatis indicantur, iam superioris responsio tradita est; vrinas non primum, & per se, sed secundario, & per accidens eleuatis vaporibus istud significare. Quae responsio ad verbum est Galeni, 3. Epidem. Sect. 3. agroti 220. Quid porro singularum turbidarum vrinarum differentiae significant, apertissime traditum est a Galeno 1. de Crisibus cap. 12. qui inquit vrinas, quae tenues, ac purae minguntur, paulo autem post perturbantur, leue quidem concoctionis praesidium indicare, quandoquidem perturbatio quaedam flatuosi spiritus illis permixta est, qualis in vinis nouis adhuc feruentibus apparet. Has vero, quae perturbatae, semper similes manent, ingentem adhuc in sanguine turbationem indicare, & coctionem longius abesse. Postremo autem de turbatis vrinis illud non est praetermittendum, illas non perpetuo morbi crudiratem, diuturnitatem, difficilem coctionem, & alia mala, sed potius salutem, quandoque etiam morbi liberationem significare, dummodo natura hac ratione, & per hanc partem valeat noxios humores expurgare. Quod est Galen. 4. Aphor. Comment. 74. 6. Epidem. Sect. 4. Comment. 2. 3. Epidem. Sect. 3. Comment. 41. quam quidem vilem turbidarum vrinarum purgationem licet intelligere ex praecedentibus signis concoctionis, ex insigni earum copia, & facili tolerantia, & aliis id genus, quae morbi declinationem solent demonstrare. Sed ad praesagationem vrinarum ex colore veniendum est, ex quibus non minus quam ex substantia, de proba, & improba coctione licet ante omnia praesagire. Nam color quidem naturalis, itemque optimus, nempe subrufus, vel subflauus, qualis in iis conspicitur, qui integra fruuntur sanitate, probae concoctionis nota est, ita caeteri omnes colores improbam concoctionem, vel deficientem, vel excedentem significant. Sic igitur vrina alba summam crudiratem demon-

L 5 strat.

strat. Quæ apud Galenum exquisitæ cruditati ventriculi proportionem responder, cæteri autem albo proxime succedunt colores, subalbus, pallidus, subpallidus, & cæteri, de quibus satis diximus. Ex quibus quidem vrinæ coloribus (vt vno verbo dicam) vel maiorem, vel minorem cruditatem, maiorem, vel minorem coctionem prædicere, quatenus illi proximius accedunt, vel colori albo, qui summam cruditatem ostendit, vel colori subflauo, qui integram coctionem significat. Sed antequam ad reliquos colores venio, nolo id silentio præterire, albas vrinas, quandoque morbos capitis speciatim phrenitum demonstrare, non quidem primo, & per se, sed secundo & per accidens. Namque (exempli gratia) in febrili ardente si vrinæ albæ conspiciuntur, verisimile, vel potius necessarium est, succos biliosos, qui in vasis continentur, ad superiores partes conuertit, & cerebri inflammationem excitare. De qua etiam Aphor. Hippoc. 4. Aphor. 72. Quibus vrinæ albæ sunt, & perspicuæ, malæ, maxime vero si in phreniticis apparuerint, adeo vt Galenus in Com. affirmet se nullum phreniticum saluatum vidisse, in quo talis vrina apparuisset. Ad quem modum scribunt Hipp. & Galenus albas quoque deiectiones per aluum in phreniticis malas esse, primo in primum Ptoret. 13. quod tunc bilis non amplius in ventrem confluat, sed vna cum sanguine, qui per vniuersum corpus distribuitur, sursum feratur. Cæteri demum colores, qui à coloribus naturalibus ad alterum extremum, nempe colorem nigrum accedunt, non aliunde, quam ex nimio colore originem habent, ita quidem, vt ex maiore, vel minore, magisque, vel minus exurente caliditate varij omnino vrinarum colores nascantur, vt tandem color niger à summo calore, & qui penitus vrendi facultatem obtinet, originem habeat. Et si ille à summo quoque frigore fieri potest, vt supra diximus cum Galeno. De quibus vrinis nigris, nec illud silendum est, neque illas sicuti diximus de vrinis perturbatis, perpetuo exitiosas esse, ac mortem portendere, immo vero si post coctionem excernantur, futuram salutem præfigere, quod Hippocrat. & Galen. docent, qui in muliere morosa 3. Epid. Sect. 3. ægro. 11. necnon in vxore Epicratis, primo Epid. Sect. 3. ægro. 5. quæ ambæ nigras mixxerunt vrinas, nos mouent, ex illis nullum periculum potuisse imminere, quod in vtroque melancholici humores vtiliter purgantur. Sed ad postremam prædictionem ex contentis vrinarum progrediamur. Cæteris autem omnibus contentis prætermisissis, quæ alias tractabimus, nunc de solis contentis nubecula, suspensione, sedimentum, breuiter dicamus. Ac primo, non licet solum mirari, sed & ridere Actuarium, qui primo libro de præuidentiâ ex vrinis, cap. 15. scribit, huiusmodi contenta pro vario situ, quarum in vase continent quadam proportione varias corporis partes male sanas indicare, adeo, vt quæ medium locum obtinent, demonstrent medias corporis partes, thoracem, hypochondria, viscera laborare, quæ vt nubes superiorem locum tenent, significare caput esse male affectum; Ex quo forte illa stoliditas apud multos ortum habet, qui profitentur se ex vrinis posse intelligere, & prædicere, caput, pedes, vterum, & singulas corporis partes laborare, quæ mihi videntur tam à ratione esse aliena, atque absurda, quam quæ alienissima, atque absurdissima, vt neque vlla refutatione indigeant. Certissimum est, illud omnia contenta tum in ægotis, tum in sanis potissimum, coctionem, vel cruditatem præfigere. Ac primo quidem hypostasis, si vera, ac proba fuerit, hoc est definitore Hippocrate 2. Progn. 26. quæ sit candida, leuis, & æqualis, optimæ concoctionis nota est,

est, adeoque securitatem, ac morbum fore breuem significat. Suspendio vero, ac multo magis nubecula, coctionem debilem ac deficientem, adeoque morbum non carere periculo, ac fore longiorem perpetuo indicat, quandoquidem quæ sunt omni ex parte cocta, nullos status retinent, & ad unum locum feruntur. Sed tamen memoria tenendum est, quod supra diximus cum Galeno, in corporibus, quæ tenui victu vtuntur, atque ex tenuibus succis laborant, nullum quandoque sedimentum apparere, sed solum suspensionem, ac nubeculam ad morbi solutionem satis esse, immo vero, si morbus celeriter moueat, & vt idem notat Gal. 4. Aphor. Comment. 71. sine suspensione, & nubecula nonnunquam solæ vrinæ mutationem in colore, & substantia ad morbi indicationem, & salutem sufficere: sicuti contra contenta, ac præcipue sedimentum, solet esse copiosum, quoties morbus ex crassis, & crudis humoribus originem habeat. De coloribus, & reliquis differentiis contentorum, atque eorum prædictionibus nolo quicquam dicere, cum hæc omnia accurate tradita sint à Galeno tū aliis in locis, tum maxime primo de Crisibus 12. 2.

Prognost. 26. præterquam quod ex dictis facile omnia possunt intellegi. Quare tractationi de vrinis finem imponemus, quæ sicuti principio diximus, vobis in præsentia ad propositum satis sint, breui contenta oratione per compendium vobis explicata.

Quæ omnia fortasse in maiore ocio conabimur meliora, auctiora, & illustriora reddere.

## TRACTATUS IV. FINIS.

ALE







# ALEXANDRI MASSARIÆ VI- CENTINI

CONSILIVM IN FEBRE CATARRHALI,  
totius Macie, Ventriculi imbecillitate, Mesenterij Ob-  
structione, Mælitia, & Vigilis, pro quodam  
Illustrissimo Antiste.

## CONSTITVTIO NATVRALIS.

**T**OTIVS corporis gracilitas, ac macilentia habitum vniuersum sicciorem fuisse temperato satis declarant. Quemadmodum etiam facilitas, ac promptitudo ad caloris augmentum calidius fuisse docet. Cum autem vniuersi habitus temperamentum membrorum principalium naturam sequi solitum sit, ac præsertim hepatis, hoc etiam, & calidius, & siccius iusto fuisse, rationi est consentaneum. Illud etiam constat, magnanimum illum semper fuisse, nec vnquam mediocritas, sed summa cogitasse: magnaque alacritate, fiducia, animi robore, fortitudine, atque constantia ad maxima negotia tractanda accessisse; iam inde ab ipsa pene adolescentia publice prælegendo, concionando, disputando, & cum maximis Principibus, ac Monachis ferias, ac grauissimas res agitando, quæ frigidi cordis minime sunt indicia: potius vero illud à mediocri per calidum, & siccum declinare. Viuidum potro ingenium, & ad grauissimas disciplinas perdiscendas præoptitudo cum pertinaci memoria coniuncta, sensus vegeti, ac vigiliarum tolerantia cerebrum eodem temperamento præditum fuisse manifesto sunt documento, fidemque certissimam faciunt. Tenuissimos vero esse eius Spiritus, ac habitum corporis laxiorem, ex eo facile apparet quod leui de causa, ac promptissime inualefcit, ac refrigeratur, dissoluitur, macilentior, ac imbecillior redditur, ac facile viuendum calorem amittit. Magis tamen per siccum, quam per calidum à temperamento recedere ideo iudicamus, quod nec cutis rubicundior vnquam fuerit, neque pilorum, aut copia, aut nigredo abfuerit.

Ventriculum vero natura frigidiorum, ac forte etiam sicciorem fuisse verisimile est communi ratione eorum, qui hepate calido, ac sicco laborant, ac proptereaomento, ac abdomine graciliore: quo crassiore, ac pinguiore existente, ceu puluinari ventriculus foueri solet.

Ætas iam est declinans: annum enim agit 45. ac in primo senio versatur. Ex quo etiam apparet, siccitatem auctam fuisse, calorem vero imminutum. Vitæ genus negotiis, curis, ac cogitationibus plenum, cum in propria diæcesi gubernanda, tum in vniuersum catholicæ Ecclesiæ conseruatione, adiumento, ac salute promouenda.

*Gal. sepe  
peis Hera-  
clii dictum:  
Spiritus si-  
cut anima  
sapiētissima.*

*Constitutio præter naturam, & accersita.*

Cum in primo senio sit constitutus, à quo corpora frigidiora, ac sicciore reddi solent, certum est natium calorem fuisse imminutum, auctam vero siccitatem: cum enim Galenus scribat, in declinante ætate melancholicum succum solere abundare, qui frigidior est, ac sicciore, & ex eo membra nutriuntur, mirum non est, si, & frigidius & siccius corpus euasit, & ad melancholicum statum sit immutatum. Nullum autem, Galeno auctore, est temperamentum ad nutritionem ineptius, quam frigidum, & siccum, præsertim cum humor melancholicus sua acerbitate, ac insuauitate partibus sit ingratus & aut non trahatur, aut minime assimiletur. Vnde illa solito maior gracilitas, ac macilentia accessit. Ad ætatis damna adiungenda sunt ea incommoda, quæ ex diæta minime conuenienti, ex vigiliis diuturnis, ex assiduis, ac grauius litterarum studiis, ex negotiis maximis, ex curis, cogitationibus feris, atque meditationibus sequi solent. Ex ipsis enim continuis actionibus perpetuo exhaustis spiritibus, illisquæ denuo è flore, ac tenuiore sanguinis parte regeneratis, factum est, ut sanguis crassior, ac fœculentiore euaserit, atque ita ex eo nutrimento vniuersum corpus frigidius, siccius, ac macilentius effectum sit. Maior igitur, quam pro ætate siccitas corporis facta est, caliditas vero minor.

Vnde infelix nutritio, minime viuidus color, ac macilentia, & actionum omnium imbecillitas. In huiusmodi autem corporis statu, nisi accedat quotidiana corporis exercitatio, fere fieri solet, ut magnus excrementorum proventus cumuletur, ut in senibus fieri videmus, qui licet partes habeant aridas in sua substantia: ob copiam tamen excrementitij humoris, imperitis hominibus, humidum iudicantur. Erunt autem verisimile est, superioribus etiam annis dictis incommodis fuisse affectum, florens tamè ætas potuit ea discutere, ut non grauiora aliqua symptomata præsentiret. At annus iam agitur, ex quo cepit magis vexari: idque post susceptum iter ingens in patriam. Nam præterquam, quod in itinere incommoda multa sustinuit, illic etiam in tenuissimo illo, ac siccissimo cælo grauissimis curis, ac negotiis fuit præpeditus, ac ita affectus, ut per incerta interualla sex, octo, aut decem diebus, leui quodam frigore in dorso, brachiis ac toto corpore primùm vexaretur, cui succedebat calor non admodum vehemens ille quidem, sed qui in sudore desineret, & lassitudinè quandam, ac membrorum contractionem relinqueret. Discutiebatur quidem calor ille sudore prodeunte, ac tandem dissoluebatur: per duos tamen sequentes dies non obscura sui vestigia in corpore relinquebat, ut nonnullis habitudinalis febris speciem exhiberit. Sed cum ab ea penitus ille Antistes liberetur, ad illud genus febris nullo modo reuocari potest, ephemera non esse illud docet, quod incipit cum leui quodam frigore, & in vrina apparèt manifesta putredinis vestigia, quemadmodum in pulsu quoque. Nec vero hæc febris periodica dici potest, nec ad certum humoris genus referri debet, cum stas periodos non habeat: & tamen febris est humoralis, ac putrida. Quare necessario ad illud genus videtur reuocanda, quam recetiores febrem ex desillatione vocant. Id vero ex eius ortu, progressu, ac fine apparet, primùm enim in collo, spatulis, dorso, ac brachiis frigus percipitur, quod tandem occupat vniuersum corpus. Eodè etiam tempore oculi humore quodam infestantur. Consentaneum autè est eundem esse fontem humoris, qui descendit ad cæsum, & eius, qui ad oculos. Sed caput certo certius huius origo: ergo etiam illius, qui febrem creat. Id vero iactis superius fundamentis etiam consentit. Cum enim ob dictas rationes corpus vniuersum plurimum scateat excrementis, & ex calidiorè hepate, ac vetriculo imbe-

*Consi*

imbecillo, ac male concoquente multi ad caput ferantur vapores, qui illic in humorem postea cōcreſcunt: cum etiam caput ob vigilias, curas, negotia assidua, atque cogitationes multa ex propria cruditate colligat excrementa: Nemini dubium esse debet cerebrum serius, aut citius per incerta intervalla tam copiosum excrementum accerare, ut, cum non possit ex caloris imbecillitate illud discutere; tandem à natura relictum sua gravitate descendat. In aliis ad nares, ad fauces, ad oculos, ad aures, ad dentes, ad colli glandulas descendit, prout in aliis alia partes, aliis sunt imbecilliores. In hoc autem Illustrissimo Antistite nō anteriorem, sed posteriorem capitis partem arripuit destillatio, quæ per dictas iam partes descendens, ac putrescens putridum vaporem ad cor mittit, ac ita febrem accedit humoralem, ut putridam nō periodicam sed à destillatione ortam. Extenuatus deinde à calore febrili humor soluitur in sudorem, qui febrem finit, relicta corporis imbecillitate, ac membrorum gravitate cum fractione quadam ob multum spirituum, ac calidi innati dispersionē, quo destituta membra ingrauescunt, ac ægre moveri possunt: quæ sane reliquarum etiam putridarum febrium symptomata esse solent. Sitis etiam, & cibi inappetentia, quæ sequantur communia sunt putridarum febrium accidentia, & easdem etiam causas habent.

*Si cerebro humido sicca sunt nares, destillationes capitisque morbi ingruunt: quæque foris splendet, intus sæpe foedit.*

Laborat etiam Illustrissimus Antistes in somniis, atque vigiliis, ac meliorem noctis partem in somnum ducit: quod etiam positivam fundamentis est consentaneum. Cum enim somnus naturalis ab humiditate, quemadmodum præter naturam sit à frigiditate: dictum iam est humorem acceratum in cerebro per intervalla ad dorsum descendere: quare cum cerebrum sua substantia sit siccum, humida vero excrementa iam descenderent, reliquum est, ut cerebro carente humore, & dominante siccitate, non somnus sed vigiliæ orientur.

Quoniam autem in dextro hypochondrio aliqua tensio, ac durities percipitur, & multa sæpe flatuum copia erumpit, ac vagatur sub ipsius præcordiis: adest etiam ventriculi, ac hepatis diversæ, ac contraria intemperies, hoc calido, illo autem frigido existente: quo quidem in statu viscerum fieri solet, ut ventriculo tarde concoquente, hepate autem rapacissimo ob nimium calorem cibus crudior, crassior, ac viscidior rapiatur ad mesenterij venas: in quibus, obortis obstructionibus, ac probabit a euentatione, creatur putredo, & exustio: vnde fumida, atque atræ exhalationes in cerebrum mentis sedem obrepunt, quæ mixtæ cum spiritibus animalibus tenebras menti obducunt: vnde metus, ac mæstitia inuadunt, vita molesta est, ac licet foris deliria non apparent, intus tamen delitescunt.

Quare, cum Illustrissimus Antistes valde proclivis sit ad huiusmodi affectum, de eius etiam causis, ac origine iam dictis sollicitum esse Medicum oportet.

De ventriculo non mediocri habenda est sollicitudo: nam, & ægre, ac tarde, & male concoquit, læditur à frigidis, ac crassioribus cibis, multos gignit flatus, ac plurimas exhalationes mittit ad caput.

Cum autem talis fere fuerit ab ortu: ob recitatas tamen superius causas, longe factus est imbecillior, frigidior, siccior. Nullam autem temperaturam infelicius concoquere, quam frigidam, & siccam, Gal. dixit: hæc vero cum basis sit totius vitæ, non mediocrem requirit Medici diligentiam. Nam, ut Arist. dixit, non quod ingeritur, sed quod concoquitur, nutrit.

*Scopi*

*Scopi curativi.*

Cum sanitas non alia ratione ab homine exspectatur, quam ut sine dolore viuat, ac suas actiones integras, ac robustas perficiat: actiones autem à facultatibus procedant, facultates vero in partium commoda temperie consistent; certum est ad bonam valetudinem, idoneas partium temperaturas imprimis requiri: nec alia ratione restitui collapsam valetudinem nisi temperaturæ ad iustum naturæ statum reuocentur. Omnes igitur malæ intemperies, quas supra diximus in corpore Illustrissimi Antistitis multa symptomata generare, necessario tollendæ. Siccitas imprimis immoderata, quæ corpus fere vniuersum videtur occupare: quæ cum sit præter naturam, sui indicat ablationem per contraria. Corpus igitur est substantifice humectandum. Partes etiam principes, ac secundariæ præsertim ventriculus, cum à iusto temperamento lapsæ sint per frigidum, sui calefactione postulant laxitatem, ac imbecillitas vniouere, ac robur petunt, ut partes sua validius obire munia possint: obstructiones vero iam dictæ sunt aperiendæ. At vero remedia, quæ dictos iam scopos præstare debent nisi ad partes accedant, & illas tangant, agere non possunt. Actiones enim naturales tactum requirunt, nec in passum agunt nisi tangendo. Quod si meatus ac viæ sint obstructæ, & partes viscidis, ac crassis excrementis oblitæ, ac oppressæ, remedia nec penetrare, nec in ipsam partium substantiam agere possunt. Quare nouus oritur scopus, & meatus referandi, & partes ab excrementis liberandi. Euacuatio igitur necessaria: sed crassi, ac lenti humores educi non possunt, nisi attenuati, incili, à partibus separati ac absterfi sint, ut fluxiles facti per apertos iam meatus medicamentorum peculiari vi trahi, atque educi possint. Igitur & viarum apertio, & humorum præparatio omnino præmittenda. Hisce scopis si medicus potest satisfacere, de recta valetudine recuperanda certum erit præsagium; sin minus, contra.

Omnem intemperiem curari posse, Gal. fere vbiq; profitetur: ac cum serio res est agenda, siccitatem minime curari posse affirmat: quinimo illud statuit, si siccitas partium curari posset, hominem fieri posse immortalem. Cum enim nascamur humidissimi; moriamur autem siccissimi, si posset vatiuus, ac radicalis humor instaurari, ac senex, veluti à calce ad carceres reuocari, adhibita diligentia nunquam delineret, sed perpetuo seruaretur. Quod itaque sæpe repetit, intemperiem omnem tolli posse, atque ita etiam siccitatem, sic ipse interpretatur, ut cum de nativa humiditate, & quæ pars est temperaturæ, est sermo, intelligat non ipsam temperaturam siccam fieri humidam, quasi gradus aliquis latitudinis siccitatis inductæ tollatur, pari humiditatis gradu reuocato (hoc enim nullo modo fieri potest) sed inania spatia, quæ in membris reperuntur, per humectantem victum, per balnea humida, aliamque remedium suppellectilem humore quodam repleti possunt: quo præsentem, partium siccitas retardatur, nec tam cito obrepit, ut fieret, si spatia illa exhausta essent. Quæ igitur ratione sicca intemperies tolli possit, iam patet. De reliqua intemperie nemini dubium est, Medico suppetere auxilia, quibus & curare malam, & nouam, contrariamque inducere possit. Roborantia etiam medicamenta, aperiencia, abstergentia, incidencia, attenuantia, euacuantiaque non desunt, quibus propositi iam scopi à nobis præstari possunt: quare de Illustris. Antistitis recta valetudine recuperanda latum à nobis præsagium est pronuntiandum.

*In lib. de rebe.*

*Curatio per indicationes, ac scopos iam inuentos.*

In omni consultatione, ac resolutione Arist. statuit illud esse verissimum, ut, quod

quod primum est in intentione, vltimū sit in executione, & contra, quod vltimum fuit per resolutionem inuentum, illud in opere primum locum obtinere. Cum itaque nostra cōsultatio eo fuerit perducta, vt omnia corporis excrementa è corpore exturbentur, sed primo præparata, ac per meatus apertos, & per cathartica accommodata, vt ita postea ad alterantia, ac roborantia accederemus, iusta iam statuta, ordine instituto curationem aggrediemur.

Initio prima corporis regio, quæ ferè partium reliquarum est sentina à communibus excrementis expurgetur. Id quod fiet commodissime si sequens potio calida bibatur tribus ante prandium horis.

℞ Mellis rosati solutini ℥ iij.

Manna electa ℥ ij.

Dissoluantur Manna in lusculo calido, & addito Melle rosato, fiat potio.

Sequentibus quatuor, aut quinque diebus, singulo mane, tribus ante cibum horis, sumantur tria plena cochlearia sequentis syrups frigidi.

℞ Mellis rosati. Oximellis f.

Syrups de corticibus Citri. ana. ℥ ij. Misce.

Aut eius loco bibatur lusculum pulli, in quo cocta sit Melissa, Petroselinum, Agrimonia, Cichorea, Endiuia, Buglossa.

Quod si eadem hora prius sumatur syrupus, ac statim bibatur iusculum incoctis herbis calidum, longe citius, ac efficacius, corpus ad euacuationem præparabit.

Facta hac præparatione, sumatur medicamentum sequens.

℞ Infusionis syrups de Polypodio sine Myrobalanis. ℥ iij.

Mellis Rosati solutini. ℥ j.

Misce & fiat potio.

Aut huius loco sumantur syrups de Polypodio cum Myrobalanis nisi suessani ℥ iij. calide.

Facta hunc in modum vniuersali corporis euacuatione ad capitis particularem mundificationem est accedendum.

Igitur per tres aut quatuor dies, mane ieiunus sumat in os granū mastiches puræ, magnitudine fabæ, ac vbi fuerit calefactum, illud dentibus terat per horam, expuendo subinde pituitam in os fluentem.

Postea vero per narces trahet è palma manus, liquorem sequentem, diligenter deinde nares abstergendo.

℞ Succo Betae albe. ℥ ij. aut.

Succo Anagallis, ℥ ij. aut, quod facile est parabile.

℞ Aquæ Maiorana destillata. ℥ iij.

Ireos puluerati. ℥ j. Misce.

Facta particulari capitis euacuatione & à posterioribus ad anteriora materiae dictione per mastichem, & errhinum, id quod postea etiam erit aliquando repetendum, exterius etiam caput ab excrementis humore exsiccati, ac roborari debet, adhibito lixiuio dulci, in quo senæ folia, rosæ rubræ, chamomilla flores, salvia, ac betonica sint cocta, addito etiam sapone medicato, ita parato.

℞ Saponis Veneti. ℥ iij. Agarici albi. ℥ ij.

Iridis, Caryophyllorum,

Ligni Aloe, ana. ℥ ij.

Masticæ, Camphora ana. ℥ s.

Huius syrups viridius descriptio exhibita est.

Puluerentur pulueranda, & omnibus simul mixtis, cum aqua Maiorana, secundum artem fiat Sapo.

Theriaca deinde vsum suademus, quæ sumenda est mane, postquam horis duobus dormiendum. Sumatur bis, aut ter in septimana, Dosis ℥ j. addita dupla portione conferua Borriginis: pane azymo madefacto inuoluatur, ac in boli forma deuotetur, Myrobalani etiam chebuli pro capite roborando mirum in modum à nobis commendantur, si minus dimidia ante somnum in nocte sumatur.

Frictiones quoque vniuerso corpori sæpe adhibeantur mane, primum cruribus, deinde brachiis, postremum dorso, cum linteis mollibus. Et lotiones, ac balnea pedum bis in septimana administrantur. Atque hæc ad vaporum à capite ad inferna diuersionem faciendam.

Semper autem à cibo, & post omnem potum sumatur, aut Panis crustula, aut Coriandrorum saccharo obductorum cochlearium; aut Diacidonij frustum, aut puluis è saccharo, & Coriandris cum cochleari sumptus ad exhalationes à ventriculo ad caput inhiendas: Quidam etiam frigida haustum magno commodo bibunt.

Ventriculi vero magna habenda est prudentia; nam & calefaciendus est, & roborandus. Id quod præstat Zingiber conditum viride, mane sumptum, quantitate mediæ castaneæ: quod etiam capiti magnum addere robur solet. Sumatur autem vacuo stomacho mane. Aquæ etiam Cinnamomi haustus, idem præstat, paratur etiam pasta è Mastiche puluerata, & succo Absinthij; cuius si vacuo stomacho sumatur quantitas auellaneæ, ventriculum moderate calefacit, ac illi robur conciliat.

Sed si per noctem viginti Pistachia à suis corticibus mundata, aromatico vino tanto, vt tegantur, sint infusa, ac mane cum cochleari vna cum vino sumantur, ventriculo sunt saluberrima. Idem faciunt cortices Araneorum in saccharo conditi.

Sed ad stomachum roborandum, nihil præstantius Vino Absynthice, quod paratur sola infusione absynthij Romani in vino albo aromatico, sine decoctione, aut insolatione: pugillus eius comæ incisæ, in vini phiala est satis. Vfus vero, vt primus haustus in mensa ex eo sumatur; aut mane crustula panis simplicis, aut pipera ti comedatur, & statim eius vini haustus bibatur.

Quoniam autem hypochondriacæ Melancholiæ non leuis est suspicio, aliqua etiam auxilia ad mesenterij obstructions adhibenda sunt: licet & vnaum Absynthites, & Pistachia in vino infusa eo, quo supra dictum est, modo, ad hoc etiam plurimum faciant; Rhubarbari tamen vsus optimus est, siue mane masticatum, ac deuoratum sit mediæ drachmæ pondere, colluto deinde ore cum tantillo Maluatico; siue pulueratum, & cum præmaturis Passulis vino elotis mixtum, vt sit vncia vna passularum, rhubarbari vero drachma mediæ.

Serum etiam lactis caprini probe paratum, & à caseo separatum, incocta deinde radice Petroselini; aut Fœniculi; singulare est remedium ad tollendas mesenterij obstructions, si decem, aut duodecim vnciæ mane bibantur, addita vncia vna syrups de pomis fabon.

Quæ si incocticia, aut tristes aliquando cogitationes infestant, & Theriaca Vinum melissatum, cortices citri conditi.

Parantur etiam duo syrups ad tristes cogitationes vtilissimi, qui cum sint etiam & gustui, ac palato, & ventriculo gratissimi, eorum vsus summo opere commendamus, si duo, aut tria cochlearia sumantur.

Ad melancholiam quoque abstergendam, sequentis electuarij vsus erit optimus & ad ventriculū ac cerebrum roborandum.

℞ *Conserua rosarum, Buglossæ, Roris marini flor. ana. ℥ iiij.*  
*Myrobalarum chebulorum conditorum.*  
*Zingiberis conditi, ana. ℥ ij.*  
*Specierum Aromatici Rosati ℥ ℞.*  
*Syrupi de pomis simplicis.*  
*Syrupi de corticibus Cūri, ana. ℥ ij. M.*

Cæterum, cum supradictum sit, Illustris. Antistitis corpus valde siccum esse, & exhaustum; & paucō sanguine, eoque frigidiorē præditum sit, consultum iudicamus, vt duo potissima auxilia adhibeantur, Lactis. s. ac Balnei aquæ dulcis moderate calidæ vsus. Quæ duo ad proxime futurum ver videntur differenda, licet balneum etiam nunc commodum sit futurum, modo in loco calido administratur.

Diximus, Balneum illi saluberrimum fore multis de causis; nunc vero illud etiam addimus, ad Somnum conciliandum esse admodum necessarium: cum ipse vigiliis admodum vexetur, & balneum sit somniferum; præsertim si ea cautio adhibeatur, ne sit nimis calidum. Diacodij etiam vsus ad hoc erit commodus, si eius recte confecti rotula vna, linguæ imposita, palato applicetur. Semina etiam papaueris albi in puluerem redacta, & cum cibus sumpta, cochlearis mensura, dulcem somnum accersent. Galen. ad tollendas vigiliās senectutis lactuca vtebatur; quam etiam Illustris. Antistiti commodissimam putamus; eo tamen adhibito temperamento, vt acerum, aut saccharo, aut passulis dulcescat, eiusque acrimonia mitrigetur.

Quoniam autem ad capitis, ac ventriculi salutem, & inhibendas, quæ ad caput feruntur, exhalationes, plurimum refert, vt alius quotidie sit mollis: de hoc etiam præcipua cura est habenda. Multa ex his quæ supra sunt posita ad hoc præstandum idonea sunt, vt Rhubarbarum exigua dosi, Balneum aquæ dulcis, ferum lactis; aliqua tamen etiam addemus, vt libera sit optio eius, quod magis libet.

Enema ex oleo, ac butyro æquis portionibus mixto: passulæ ante cibum, oleo amygdalarum dulci aspersæ.

Ius pulli cum paucō melle:

Ius Brassicæ cum oleo communi:

Decem grana Zibibo Damasceni, electis acinis;

Quinque, aut sex Caricæ, initio mensæ:

Olei Amygdalarum dulcium duo cochlearia cum iusculo:

Media vncia Zucchari Rosati erosif zobedenis:

Mannæ vncia vna initio mensæ.

Potest etiam parari Balanus è sale gemmo cum filo, qui impositus aluum irritat, ac idem balanus annum durat.

Sed vna quoque, aut altera è pilulis angelicis initio cenæ sumpta aluum mouet.

Sperandum quidem est ex hisce auxiliis quæ hæctenus numerata sunt symptomata omnia, aut omnino tolli: aut saltem mitigari ita posse, vt Illustris. Antistes, & commodius, & iucundius viuat. Sed si optata illa salus non sequeretur, Cauterija certe duo in brachiis essent inurenda: nullo autem pacto in cruribus, quoniam non est simplex scopus diuersionis, aut reuulsionis, sed etiam deriuationis, ac euacuationis à capite.

*Diæ*

*Diæta.*

Nullum tamen efficax remedium habet Medicina, quod solitum auxilium adferre queat; si ei victus ratio aut resistat, aut non adiuuet. Hæc Gal. in lib. de Theriaca ad Pamphilianum.

Videtur ferè superuacaneum apud sapientissimum Antistitem de diæta verba facere, cum ex longo rerum vsu, ac obseruatione earum rerum, quæ profunt, aut obsunt, ipse iam factus sit peritissimus. Rectam tamen diæta rationem paucis aliquot præceptis complectemur.

*Regula Salutare.*

Sanitatis studium est, non satiari cibus, & impigrum esse ad labores.

Motus, cibus, potus, somnus, venus, omnia mediocriter.

Cibus nouus ne vnquam sumatur, nisi priore probe concocto.

Mensæ ne sint æquales, sed semper cœna leuior.

Prioris mensæ error, sequentis parsimonia corrigatur.

Cibus ne prius ingeratur, quam in ore fuerit exacte masticatus.

Potus ne vnquam pondere superet alimenta sicca.

Potus ne sumatur, priusquam bona cibi portio sit ingesta.

Varietas ciborum in eadem mensa ne adhibeatur.

Semel in septimana, vna mensa omitatur, cum. s. corpus minus videbitur alimento indigere.

Semel in die corpus ita exerceatur, vt naturalis calor excitetur.

Is ordo in cibus ingerendis seruetur, vt liquida, ac mollia solidis, ac siccis præmittantur.

Inter vnā, & alteram mensam, ne quid cibi, aut potus ingeratur.

Alius quotidie sit mollis, aut natura, aut arte.

Extreme calida in cibo, potu ac aère vitentur, itidem frigida.

Somnus, nec breuior sit sex horis, nec octo prolixior.

A cibo statim, ac pleno ventriculo, legere, scribere, ac grauioribus cogitationibus operam dare perniciosum est.

Violentus motus à cibo statim omnino fugiendus.

Mane erecto corpore, membra omnia fortiter extendantur.

In mensa cum cibus omnibus adhibeatur puluis, è sacchari partibus quatuor, vna autem cinnamomi, aut caryophyllorum.

Ex dicto puluere cum aceto mixto paretur salsa cum cibus omnibus miscenda.

E succo citoniorum, aceto, & saccharo, aut melle, addito cinnamomo, aut caryophyllis, fiat Diacitonium liquidum, coctionem admodum iuuans.

Panis sit optimus, ac mollis, cum paucō sale mixtus.

Vinum sit album, aut flauum, maturum, mediocriter potens, minime nigrum. Ex oleribus lactuca, buglossa, borago, origanum, salua, mentha, petroselinum, fœniculum, beta, melissa expetantur, reliqua vitentur.

Fructus molles (nisi probe maturi, ac dulces, & parce, ac initio mensæ) ne assumantur.

Fructus duriores, qui diu durant, vt amygdalæ, pinæ, pistachia, passulæ, oliuæ, cappares, caricæ, pira, poma Appia, aut alia odorata adhibeantur.

Cafeus, ac lactinia omnia vitanda, lac integrum vile est in ætate cum Saccharo, aut sale.

M 2

Piscium

Piscium rarus sit vsus, soli friabiles admittantur adhibito aceto, atque aromatis, aut salsa superius dicta.

Aromata omnino vitentur, nisi, vt supra, temperata, & cum aliis mixta.

Oua recentia optima, orbilia, tremula, suffocata.

Caro ex macello, sola haecina, vitulina, veruecina probe cocta assumatur.

Caro autum aquaticarum omnium fugiatur, vt anatis, anseris.

Caro autum cohortalium, nemoralium, ac montanarum, & campestrium in quotidiano sint vsu.

Caro sit elixa, ac probe cocta, non autem rosta.

Viscera, & extrema, ac non usque partes animalium vitanda.

Legumina omnia, bulbi, fungi, ac radices esculenta, quod aegre concoquantur, crassi succi sint, ac flatulenta prorsus fugienda.

Sallamenta quoque, tam carnes, quam pisces, garum onatatica, ne attingantur quidem, quod nimium exsiccant, ac praei sunt succi.

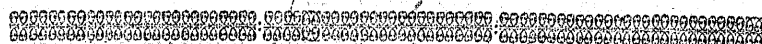
Conchylia, ostrea, ac testacea omnia, quod frigidum, lentum, ac haerens alimentum gignant, declinanda.

Etiā autem à nobis minime præcipitur, illud ex dictis notissimum est, dies illos, in quibus à Catholica Ecclesia, Patribus ac Conciliis mandatur fidelibus vt à carnibus ac lactitiis omnino abstineant, ab Illustr. Antistite, sine summo valetudinis suae incommodo, ac detrimento, seruari non posse: cum enim piscium, olerum leguminum rarsitum, fructuum, atque conchilium, esus sit interdictus, cum nostris præceptis eorum dierum observatio prioris pugnât: donec autem diæta sub lata, vt antea ex Gal-diximus, inutilis, ac frustraneus esset aliorum remediorum vsus.

Faxit Deus Opt. Maximus, vt nostra hæc qualiscunque diligentia, ac studium in promouenda Antistitis Illustrissimi salute, & ad restitutionem in integrum, & ad vitam in multos annos prorogandum quam maximo, illi sit adiumento; vt & suae, & vniuersali Ecclesiae sanctissimo exemplo, doctrina, ac vigilantia præluceat, & eius saluti possit consulere: ab eo enim solè omnium parente, & animi, & corporis salus est expectanda.

CONSILIVM FINIS.

INDEX



INDEX  
RERVM NOTABILIVM  
QVÆ IN QVATVOR TRACTA-  
TIBVS CONTINENTVR.

Numerus paginam denotat.

<p><b>A</b></p> <p><b>A</b> Boris faciles pestem præsagientes. 33</p> <p>Aceto preparata cur non purescant. 26</p> <p>Accensa vsus. 55</p> <p>Acutus morbus omnibus febris necessarium coniungitur. 18 quod ab autore &amp; à Galeno improbat. 18</p> <p>Acutis myrbis tenuis vitulus ratio competit. 91</p> <p>Acutorum morborum febris, quae. 18</p> <p>Adenæ quid. 100</p> <p>Adusta pars. 44</p> <p>Aegri ab officio deficientes. 35</p> <p>Aedes peste grassante purganda. 103</p> <p>Aeno leguminibus vesci perniciosum. 24</p> <p>Aër an corrumpti &amp; putrescere queat. 24. quae mala aliquando afferat. 25. quomodo alteretur secundum Galenum. 31. pestem generaturus cor primum aggreditur. 47</p> <p>Aër corpus continuum &amp; fissum. 50</p> <p>Aëris purida constitutio pestilentiam non excitat. 27</p> <p>Aëris vitium non semper pestis causa. 44</p> <p>Aëris in curatione animaduertenda. 85. aliquando sanguinem mitti non patitur. 87</p> <p>Aëris damna. 171</p> <p>Aethiopia purida quaedam contagia. 31</p> <p>Agricola opinio de febre pestilenti. 18</p> <p>Alarum tumores. 44</p> <p>Alarum bubones quid indicent. 100</p> <p>Alimenta quomodo in ventriculo ingesta alterentur. 153</p> <p>Alimenta mali succi morbos procreant. 38</p> <p>Allegantia cuiusdam morbus. 44</p> <p>Alteratio aëris unde procedat. 27</p>	<p>Alteratio temporis quando morbos efficiat. 46</p> <p>Alui fluores pluuiosis temporibus. <i>ibid.</i></p> <p>Alui fluxus in pestilentia frequens. 88</p> <p>Aluus non cienda in pestilentia. <i>ibid.</i></p> <p>Alui fluxus aliquando peste correptis profuit. <i>ibid.</i></p> <p>Aluus quomodo fiat mollis. 176</p> <p>Andromachus primus de viperis theriacæ injiciendis auctor. 72</p> <p>Anima quid, apud philosophos. 36</p> <p>Animalia quaedam non potant, &amp; tamen animalium. 72</p> <p>quadam proprios eius superimposita curant. 72</p> <p>quomodo id fiat. <i>ibid.</i></p> <p>Animantibus non omnibus, sed alicui eorum generi cur pestilentes morbi incidunt. 30</p> <p>Anni tempora eundem semper ordinem seruant. 90</p> <p>Anno bissextili quam vim quidam tribuant. 40.</p> <p>Cæsaris decreto constitutus. <i>ibid.</i></p> <p>Ammonæ cartas pestis quandoque præsagium. 33</p> <p>Annus totus calidus &amp; humidus quam periculosus. 26</p> <p>Anodyna medicamenta. 101</p> <p>Antecedentia signa morborum quae. 59</p> <p>signa lenia &amp; incerta. 40</p> <p>Anthrax an necessarius pestilentiae. 32</p> <p>Antidoti aduersus bubones carbunculos, &amp;c. 80</p> <p>ab aethore improbantur. <i>ibid.</i></p> <p>non temere pueris adhibenda. 63</p> <p>Antidotis conscientis à veneno abstinendum. 72</p> <p>Antidotus seu Theriaca Hippocratis. 66</p> <p>Antidotus Ruybi. <i>ibid.</i></p> <p>Antiquiores nullam contagii quoad ad pestem intelligentiam habuerunt. 20</p> <p>à veteribus quid Hippocrati. 85</p>
---	--

I N D E X.

*Annus Atheniensis cicutam potantis historia.* 76  
*Apollonius quid de se ipso, de peste loquens, scripsit.* 86  
*Apoplexia an morbus acutus.* 19  
*Apparentia pestilentia anceps & incognita.* 32  
*Aquilonia constitutio Vicentia.* 45  
*Arabes ferè omnes sanguinis missionem approbant.* 83  
*Arabum medicorum sanguinis missio.* 82  
*Argentum viuum an venenum.* 73  
*Aristotelis opinio an pestis sit contagiosa.* 20  
*Armena bolus in pestilentia praestantissimum medicamentum.* 16  
*Armeni lapidis vis.* 67  
*Armeno bolo quomodo usus sit Galenus.* 16  
*Aromata qua viuanda.* 178  
*Arteria post aures. 150. in carpo manuum. ibid.*  
*Arteria dimensio.* 131  
*Assidentes agratis ab officio saepe deficiunt.* 35  
*Aster Atticus bubones sanans.* 102  
*Astrologi pestilentia causam quam afferant.* 23  
*Athens pestilentia grassante quid actum.* 57  
*Aium defecit.* 46  
*Aurium bubones quid denotent.* 100  
*Austrina constitutio Venetiis. eadem Patavi.* ibid.  
*Austrina tempestates quando putredinem inducant.* 45  
*Autor febre tertiana laborat.* 43  
*Galenum in omnibus imitatur.* 145

B

*Alneationes multa periculose.* 63  
*Benigna & leuis in peste horrenda & maligna fiunt.* 33  
*Boccacy sauisissima pestilentia.* 43  
*Bolus armenum etiã sanis propinat Galenus.* 16  
*Bolus Armena pesti aduersatur. eiusdem excellentia.* 28 94  
*Bubo an semper pestilentiam comitetur.* 32  
*Bubon quid significet. quibus corporis partibus adbareat.* ibid.  
*Bubonum dua differentia.* ibid.  
*Bubone appaente quid agendum.* 101  
*Bubonem pestilentem à non pestilentem. que distinguant.* 100  
*Bubone erumpente an sanguis mittendus.* 80

C

*Adaueria inhumata morbosos vapores emittunt.* 27  
*Calculus retinens lotium quomodo curandus.* 118  
*Calida & humida necessario putrescunt.* 26  
*Calidore tempore quid cordi applicandum.* 69  
*Calore vincenie pulsus durus fit.* 140  
*Caloris excessus pestis causa.* 25  
*Callo lotium supprimenti remedium.* 116  
*Cancro nullum remedium.* 74  
*Cãcorũ iniuria non agnoscentes Galenus irridet.* 37  
*Cantharida ad retentionem lotij quomodo adhibenda. 120. vesicam nihil offendunt. ibid. non sola propinanda. ibid.*  
*Cãcorũ cuiusdam quinquagesimum annum agentis contra lotij retentionem peruitiles. ibid.*  
*Cantharis sola exhibitã vesicam exulcerat.* 74  
*aliis rebus admixta eiusdẽ remediũ euadit. ib.*  
*Capitis dolores vehementes pestem praecedunt.* 41  
*Caput totum peste glabrescens.* 16  
*Carbunculi nota. 96. quomodo sanandi.* 79  
*Carbunculo erumpente an sanguis mittendus.* 80  
*Carbuncolorum grassatorum summa putredo.* 79  
*Carbunculus quid & quomodo fiat.* 96  
*citra postulam aliquando nascitur. ibid.*  
*in vniuersum crustosum vlcus fit.* 96  
*Carnes que assumenda & que viuanda.* 178  
*sale preparata cur non putrescant.* 26  
*Caro elixa tosta salubrior.* 178  
*Cause pestilentie. 22. abdiã & remota non inuestiganda. 28. plures frustra inquiruntur ubi pauciores sunt satis. ibid.*  
*Cause morborum pestilentium dua communes.* 25  
*Cause pestilentia alia interna alie externa.* 38  
*morbifica diligenter animaduertenda.* 102  
*Cauteria quando adhibenda.* 74  
*Casus vitandus.* 177  
*Cerebri excrementum sua grauitate descendit.* 172  
*Cerebro humido sicca nares quid innuant.* 172  
*Chirurgorum quorundam reprehensio.* 49  
*Cibi morbos communes non efficiunt.* 25  
*Cibi inappetentia quid portendat.* 172  
*Cibi potusque ratio in pestilentia.* 59  
*tribus capitibus comprehenditur. ibid.*  
*Ciborum copiosa quantitas quando bona.* 90  
*Cibum fastidientes egroti.* 92  
*Cibus*

I N D E X.

*Cibus quare exhibeatur.* 91  
*nisi exacte masticatus non ingerendus.* 177  
*nouis prior & inconcocto non sumendus. ibid.*  
*Cicada stiles.* 46  
*Cicadarum cantus rarus quid portendat.* 43  
*Clystera retentioni lotij apta quomodo parãda.* 118  
*Colicis celestibus quid portendat.* 82  
*Cœlum stelleque ad quid à Deo creata.* 23  
*semper idem quod erat ante mille annos.* 90  
*contrarietatem non capit.* 30  
*Coius quibus non interdicens.* 64  
*Colica egriundo Pauli tempore instat pestifera contagiosa.* 16  
*Colli bubones, quid indicent.* 100  
*Colliguatio quid.* 15  
*Composita pulsuum differentia.* 132  
*Comitantia morborum signa, que.* 40  
*Commune febrium genus, quale.* 17  
*Cõmune multus morbus causam cõmunẽ habet.* 24  
*Conatus & expulsiõnis natura incommoda.* 82  
*plerumque interitum secum affert. ibid.*  
*quando probe aut improbe fiat. ibid.*  
*Concoctiones generales quatuor, & que.* 153  
*Consolida maioris usus, & vires.* 99  
*Constitutio presentis aeris in curatione animaduertenda.* 85  
*Constitutio aeris calida & humida pestilentiam causat.* 25  
*Constitutiones due, & que.* 171  
*Consuetudinis vires.* 76  
*Consuetudo magis rata quàm natura. 62. quedam naturalia reddat. 76. plurimum potest.* 77  
*Consuetudo egrotantis in curatione animaduertenda.* 85  
*Consuetudo bonum, inconsumetũ verò malum est.* 62  
*Contagio qua res libere plerumque esse soleant.* 105  
*Contagiosi veneni rationes latentes.* 44  
*Contagium quibus rebus communicetur.* 104  
*Contagium quid. 20. qua ratione contingat. ibid.*  
*externas partes occupans leuius. ibid.*  
*internas penetrans periculosum valde. ibid.*  
*vnde illud eueniat. ibid.*  
*Contagij differentia & causa.* ibid.  
*Continua febres acutorum morborum.* 18  
*Contusa pars.* 44  
*Corpus malè affectum qualem spiritum emittat.* 31

*Corpus peste laborans à macula aliquando profus alienum.* 32  
*Corpora solidiora aërem non excipiunt.* 32  
*Corporum affectus dissimiles & multiformes.* 79  
*Colorum variorum vrina causa.* 161  
*Cœna quando parè transgenda.* 63  
*Cordis regioni qua applicanda.* 69  
*Corpus à corpore differt.* 30  
*Corpora malis humoribus resecta.* 44  
*Cranonis ciuitatis aeris constitutio pestem praesagens qualis.* 33  
*Cranonis carbones.* 46  
*Cruda & inconcocta quid portendant.* 82  
*Crustula panis à cibo sumenda.* 175  
*Crusta sub erodentibus medicamentis sequens quomodo extirpanda.* 99  
*Cranonis carboniculi qui, & vnde.* 79  
*Curatio fortuita, & ab omni methodo abhorrens non influenda.* 79  
*Curationis officio fungentes occidunt.* 42  
*Cyathi ex iunipero, lauro, & c. parati.* 60

D

*Dauidi optio data famis, belli aut pestis.* 22  
*Declinatio morbi quomodo ex vrinis cognoscatur.* 167  
*Decubitus an usum afferat egrotis.* 82  
*Decubitus tempestiuus faustus.* ibid.  
*Deiectio animi egrotantibus quàm nocia.* 42  
*Deiectiones nigrae, que, & quid portendant.* 88  
*Deprauiata victus ratio aliquando pestis causa.* 38  
*Depulsio ad partes externas vitilis.* 82  
*nunquam impedienda. ibid.*  
*Deriuatione an sit opus nec ne sedulo medicus animaduertere debet.* 84  
*Desperatio egrotantibus quantum noceat.* 42  
*Determinato morbo pestis non concluditur.* 15  
*Deus pestilentia, fame, bellũ & alia mala propter scelera & flagitia hominũ aliquando permittit.* 22  
*ad quid cœlum & stellas creauerit.* 23  
*ministros suos facit flammam ignis.* 40  
*Diabetes qui.* ibid.  
*Diatessaron quid.* 66  
*Differentia vrinarũ. 155. sũt prope innumerabiles. ib.*  
*Differentiarum vrinarum causa.* 159  
*Dilatatio quomodo fiat.* 131  
*Dissentio inter medicos de particularib\* pestis.* 80

L



<i>Disuria quid.</i>	108	<b>F</b>
<i>Divina voluntati acquiescendam.</i>	78	<i>F</i> Abius <i>Montia vir nobiliss. mulierem quan-</i>
<i>Dolia ex iunipero, lauro, &amp;c. comparata.</i>	60	<i>dam agrotantem cum auctore visitat.</i>
<i>Domorum penuria quid causaverit.</i>	26	<i>Facilioribus ob: agi potest difficilia non sunt que-</i>
<i>Domus vacua reddita ob medenis defectum.</i>	42	<i>ren la.</i>
<i>infesta quomodo purgande.</i>	103	<i>Facultas infirma in pulsu.</i>
<i>purgate vigesimo aut vigesimo quinto die ab</i>		<i>Facultas infirma, usus imminutus.</i>
<i>omni periculo immunes.</i>	105, 106	<i>us usus auctus.</i>
<i>Duritie vincente pulsus parvus fit.</i>	140	<i>Facultas summa.</i>
<i>Durities &amp; mellitius motus arterie.</i>	132	<i>Facultate infirma pulsus qui.</i>
<i>Dyni &amp; Genilis Semis contentio.</i>	36	<i>quid eadem summa.</i>
		<i>Fame urgente cibis pravis vescentibus quid acci-</i>
		<i>derit.</i>
<b>E</b>		<i>Faunias terra fructuum quid portendat.</i>
<i>Elementaria facultates que, &amp; quid porten-</i>	40	<i>Febris in adenium tumoribus ori a mala.</i>
<i>dant. simplici nulli proprie putredo tribuenda.</i>		<i>in acutis morbis inseparabiles.</i>
24		<i>Febris diuisa.</i>
<i>Elephas quid.</i>	74	<i>aliqua pestis, aliqua non.</i>
<i>Elephantiasis an contagiosa.</i>	21	<i>ex maligna humorum putredine intermissio-</i>
<i>Elephantiasis curata, &amp; quomodo.</i>	73	<i>nem aut quietem non habet.</i>
<i>eiusdem morbi signa.</i>	ibid.	<i>Febrium duo genera apud Hippocratem.</i>
<i>Emisio loty tripliciter ladiur.</i>	107	<i>Femoris bubones quid indicent.</i>
<i>Endemij morbi vnde.</i>	39	<i>Feruelius quas pestilentia causas afferat.</i>
<i>Epidemia an semper necessarius pestilentie.</i>	32	<i>eius opinio refellitur.</i>
<i>Essentia &amp; generatio urine.</i>	152	<i>Ferrum curat que medicamenta non curant.</i>
<i>Euacuatio que &amp; quorum.</i>	62	<i>Fluxionis motus in contrarium semper trahendus.</i>
<i>quomodo fiat.</i>	86	<i>Fœtus in viro orem non potest, mingit.</i>
<i>quanam exquisitissima.</i>	ibid.	<i>de Elaiibus liber falso Hippocrati attributus.</i>
<i>Exanthemata frequenter pestem presagiunt.</i>	33	<i>Flaua bilis erysipelas facta.</i>
<i>Exanthematibus erumpentibus an sanguis mit-</i>	80	<i>Fomes querentes in viis semianimes voluntant.</i>
<i>tendus.</i>	81	42
<i>Exiccatio summa curationis.</i>	81	<i>Foris splendens intus sepe sordet.</i>
<i>quomodo exhibenda.</i>	ibid.	<i>Franciscus Bissarius vir nobiliss. mulierem quan-</i>
<i>Exercitatio sanitatis conseruande caput.</i>	61	<i>dam agrotantem cum auctore visitat.</i>
<i>Exercitatio corporis ad quid proficit.</i>	171	<i>Frictiones quando &amp; quibus partibus adhibenda.</i>
<i>Exercitationis pulsuum modus.</i>	149	175.
<i>Experientia à plevisque iactata.</i>	19	<i>Frigidam in aquam peste laborantes se coniungunt.</i>
<i>quid sit apud Aristotelem.</i>	ibid.	41
<i>quid apud Alexandrum.</i>	ibid.	<i>Frigidore tempore quid cordi applicandum.</i>
<i>item apud Galenum.</i>	ibid.	<i>Frigidum nihil pureferi aptum.</i>
<i>quando magni facienda.</i>	76	<i>Fructus terre quando fatui &amp; inuicundi.</i>
<i>Experientie fides adhibenda.</i>	21	<i>qui boni &amp; quando sumendi.</i>
<i>Externa mala aliquando internas partes occu-</i>	32	<i>Futuram pestem quid portendat.</i>
<i>pant.</i>	32	
<i>Externo ab aëre quid cauendum.</i>	63	
<i>Extremè calida aut frigida curanda.</i>	177	<b>G</b>
<i>Extreme partes animalium curanda.</i>	178	<i>Galeni de sanguinis missione sententia.</i>

eius

<i>eius opinio de temperamento aëris calido &amp; hu-</i>		<i>Humorum summa putredo in pestilentia.</i>	81
<i>mido.</i>	126	<i>Humorum agitatio quid Galeno.</i>	160
<i>quomodo se gesserit in praecavendo &amp; curando</i>		<i>Hypostasis quid.</i>	158
<i>homines à peste.</i>	23	<i>eadem tam in sanis quam in agris.</i>	ibid.
<i>aliquando superstitiosus in obseruatione corporum</i>	23		
<i>celestium.</i>	23	<b>I</b>	
<i>proprij &amp; perspicui &amp; exquisiti sermonis obser-</i>		<i>Ignem sacrum efficiens humor.</i>	16
<i>uantissimus.</i>	17	<i>Ignes accensi cum olentibus coronis &amp; floribus</i>	
<i>aduersus pestem nullum remedium: excogitare</i>		<i>aërem purum faciend.</i>	52
<i>potuit.</i>	78	<i>Ignis persicus quid.</i>	96
<i>cur pauca de pestilenti contagio tradiderit.</i>	31	<i>Ignis curat que ferro non curantur.</i>	99
<i>de qua peste loquatur.</i>	82	<i>Ignis vltimum remedium.</i>	ibid.
<i>Generatio &amp; essentia urine.</i>	152	<i>Inimica ex quo conueniunt morborum.</i>	31
<i>Generationis morborum maxima pars cuius sit.</i>	47	<i>Impetus grassantium morborum semper conside-</i>	
<i>Geni humore confluens quomodo curandum.</i>	85	<i>randus.</i>	33
<i>Glandula quomodo fiat.</i>	99, 100	<i>Impura corpora quo plus nutriuntur eo magis le-</i>	
<i>quibus corporis partibus adhaereant.</i>	100	<i>duntur.</i>	92
<i>febris diuina exortant.</i>	100	<i>Inclinatio natura à medico obseruanda.</i>	82
<i>Gradus pestilentie varij.</i>	35	<i>Indicatio à partibus positu quid doceat.</i>	85
<i>Græci sanguinis missione ferè omnes approbant.</i>	83	<i>Indicationibus ac scopis curatio.</i>	173
<i>Grumus sanguinis se urinam impediatur, quid</i>		<i>Indicatoria signa non proxime apparent.</i>	88
<i>agendum.</i>	117	<i>Inferiora suo contrario non carent.</i>	30
		<i>Inferiores vene quando non secanda.</i>	85
		<i>Inferioribus partibus laborantibus quid agendum.</i>	85
		<i>Inflammatione cessante superstes vlcus quomodo</i>	
<b>H</b>		<i>curandus.</i>	99
<i>Habitus in curatione animaduertendus.</i>	85	<i>Influxus bonos &amp; malos quinam acceptauerint.</i>	23
<i>Hæustus frigida à cibo sumendus.</i>	175	<i>Inguinum tumores.</i>	44
<i>Hælus Bellus medicus doctissimus.</i>	76	<i>Inguinum bubones quomodo curandi.</i>	85
<i>Hieronymi de Ponte Doct. chirurgi de quadam</i>		<i>Inguinum bubones quid indicent.</i>	100
<i>muliere agrotante iudicium.</i>	83	<i>Initia pestis non sunt pestis</i>	37
<i>Hierony. Fornareti Veneti morbus.</i>	84	<i>Initia morborum cognitiu difficilia.</i>	ibid.
<i>desertur ad Magistraum.</i>	ibid.	<i>Inseparabiles febres in acutis morbis.</i>	18, 19
<i>quomodo sanatus.</i>	ibid.	<i>Inspiratio quid efficiat.</i>	63
<i>Hippocrates cur nihil de peste posteris tradiderit.</i>	21	<i>Inspiratio pestilentia potissimum causa.</i>	25
<i>proprij &amp; perspicui sermonis obseruantissimus.</i>	17	<i>Ineritum celerem quid portendat.</i>	33
<i>nihil ex manifestis scribit.</i>	21	<i>Interpretibus non temere fides adhibenda.</i>	73
<i>eius de sanguinis missione sententia.</i>	83	<i>Inunctiones Gallici morbi causa.</i>	75
<i>Humidum visus in hæmorrhoidibus.</i>	87	<i>Io. Baptistæ Rasarius interpres discretissimus.</i>	73
<i>earum vis &amp; prerogatiua.</i>	ibid.	<i>Iosephi Canati Vicentini historia.</i>	76
<i>Historia cuiusdam herbe ab agricolis peste grassan-</i>		<i>tris naturales suas causas habet.</i>	40
<i>te in nente.</i>	102	<i>Ischuria Græcis quid.</i>	107, 108
<i>Homo quatenus animal rationale</i>	36	<i>Iudicium nullum certum de orig. pestil. inuenitur.</i>	32
<i>Homines cur potius quam alia animantia peste cor-</i>			
<i>ripiantur ratio nulla reddi potest.</i>	27, 29	<b>L</b>	
<i>Horrenda sunt omnia in peste.</i>	33	<i>Abores cibos praecedere debent.</i>	61
<i>Humida corpora pestilentie obnoxia.</i>	63	<i>Latini ferè omnes sanguinis missionem appro-</i>	
<i>Humores confusi quomodo curandi.</i>	55	<i>bant.</i>	83
<i>Humoris excessus pestis causa.</i>	25		



Regem missum.	68	Purredo quid.	24
Pila ex auro aut argento usurpari solita in pestilentia.	59	Purredo pestilentiam comitatur.	80
Pluuie calida absque ventis pestem praesagunt.	33	Purredo insignis pestis causa.	22
Phaenomena in aere pestis praesagia.	33	Purredo minor generat morbos mites.	ibid.
Pilis an contagiosa. 2. 1. curatione nulla recipit.	78	Purredo quilibet pestilentiam non causat.	29
Pici commentaria de motu corporum caelestium.	23	Purridi humores imminuendi.	80
Piula Ioannis Damasceni.	67	aut coquendi & preparandi.	ibid.
Piscibus quando & quibus utendum.	178	Purridi humores vari.	95
Plantius Galeni interpres.	19	Pythagora sententia de Venere.	64
Platonis tria capita seruanda sanitatis.	64		
Pluuiosis temporibus qui morbi fiant.	46	<b>Q</b> ualitas ciborum que eligenda.	59
Pori dilatati pestilentia obnoxij.	63	Qualitatibus temperatis ubi agi potest, in- temperatis non agendum.	71
Potus ante cibum non sumendus.	177	Quantitas ciborum & utendi modus.	60
Precautio quantitate remediiorum, non qualitate, differt a sanatione.	79	Quantitas in multitudinem innumerabilem seca- tur.	138
Praesagia pestis.	33	Quies duplex.	ibid.
Praesagium ex pulsibus.	144		
Privatum febrium genus, quale.	17	<b>R</b> adicula seu raphanus urine retentioni con- ducit.	115
Proprietates temperamenti.	29	quomodo paranda.	ibid.
Providentia medici operam dare debent.	28	Ratio vera a peste sibi cauendi.	77
Potus sicca alimenta pondere superare debet.	177	Ratio praecauendi & curandi homines a peste se- cundum Galenum.	23
Pudenda & summas manus ac pedes iniuadenti- bus.	41	Rationes apparentes potius quam vera.	71
Puella veneno usa ac nutrita eos qui secum rem habebant interfecit.	76	Refrigerata parca.	44
Puelle elegantiores napello nutrita, & ad quam rem.	76	Regio in curatione animaduertenda.	85
Pugna inter naturam & humores.	161	Remedia ad lotij retentionem.	115. 116. 8c. seqq.
Pulmonum vlcus incurabile.	78	Remedia quibus utendum in pestilentia.	78
Pulsatio unica.	135	Remedium aduersus pestem nullum certum apud medicos, & quare.	78
Pulsatio inaequalis.	ibid.	Reines duo, & qui.	107
Pulsus rarus quid denotet.	131	Rembus & vesica laborantibus an diuretica medi- camenta administrare liceat.	121
quid mediocrit.	ibid.	Renum & vesicae affectus.	107
Pulsus quid. 132. quotuplex.	ibid.	ad quid a natura instituta.	107
Pulsus parvus.	147	Rerum omnium vicissitudo.	90
bisariam dicitur.	ibid.	carundem declinatio.	ibid.
Pulsuum permutatio quid praesignificet.	37	diminutio.	ibid.
Pulsuum causa.	137	Res omnes eadem que millesimo ante anno fuerunt.	90
Pulsuum simplices differentie.	132	Res per quos actus definiiri soleant.	36
Puluis ex carbonum calorum pestilentium materia.	69	Respiratio ambientis aeris pestilentia causa.	25
Putei Aethoniensium a Poloponensibus veneno contaminati.	32	Reuulsio a partibus laborantibus semper fieri debet, non contra.	122
Purredo excirandi caloris causa.	19	Reuulsione an sit opus sedulo cogitandum.	84
Purredo pestilens plerumque ipsum cor perit. non tamen semper.	ibid.		